

**Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány**

Az európai integrációról vállalkozóknak

Miskolc, 2004.

**Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei
Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány**

**AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓRÓL
VÁLLALKOZÓKNAK**

**A megyei vállalkozások felkészítése az európai integrációra
- oktatási tananyag -**

Miskolc, 2004

**Írta és szerkesztette:
Dr. Dankó László PhD. egyetemi docens
a közgazdaságtudomány kandidátusa**

**Közreműködött:
Ogár Zoltán**

**Szövegszerkesztés:
Bindász Angelika
Kupcsik Lászlóné**

**Lektorálta:
Juhász István ügyvezető igazgató
Zempléni RVA**

Nyomdai munka:

**BAZ Megyei RVA, Miskolc, 2004.
A kiadvány a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium
támogatásával jelent meg.**

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	7
1 AZ EURÓPAI UNIÓ BEMUTATÁSA	9
1.1 AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ TÖRTÉNETE	9
1.2 AZ UNIÓ INTÉZMÉNYEI	19
1.2.1 Az Európai Unió Tanácsa.....	19
1.2.2 Az Európai Tanács	21
1.2.3 Az Európai Parlament.....	21
1.2.4 Az Európai Bizottság.....	24
1.2.5 Az Európai Közösségek Bírósága.....	25
1.2.6 A Számvevőszék	26
1.2.7 Gazdasági és Szociális Bizottság.....	26
1.2.8 Régiók Bizottsága.....	26
1.3 A KÖZÖS POLITIKÁK	27
1.3.1 Szolidaritás	27
1.3.2 Az előrelépés politikái	32
1.4 A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ	34
1.4.1 Európai monetáris rendszer	35
1.4.2 Az euró menetrendje.....	39
1.4.3 Az euró első éve	40
1.5 KÜL- ÉS BIZTONSÁGPOLITIKA.....	42
1.5.1 Közös kül- és biztonságpolitika (CFSP).....	43
1.5.2 Lépések az európai identitás meghatározására a védelem terén.....	45
1.6 A POLGÁROK EURÓPÁJA.....	47
1.7 AZ UNIÓ ÉS A VILÁG	51
1.7.1 Egy fontos partner az iparosodott világban	54

1.7.2	Az EU és a mediterrán országok közötti kapcsolatok: egy új mediterrán politika irányába.....	55
1.7.3	Afrika, Latin Amerika és Ázsia.....	57
1.8	AZ EURÓPA TANÁCS.....	59
1.8.1	Legjelentősebb eredmények:.....	61
1.8.2	Az Európa Tanács működése.....	63
2	AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ KITELJESEDÉSE.....	65
2.1	EURÓPAI SZABADKERESKEDELMI MEGÁLLAPODÁSOK.....	65
2.1.1	Magyarország és az Európai Unió (Európai Közösség) kapcsolatai.....	66
2.1.2	Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) és hazánk szabadkereskedelmi megállapodása.....	72
2.1.3	Kapcsolataink a volt szocialista országokkal, a CEFTA.....	74
2.2	AZ EU BELSŐ PIAC MEGVALÓSÍTÁSA.....	77
2.2.1	Az EK egységes belső piaca, annak lényege és sajátos jogalkotási vonásai.....	77
2.2.2	Az egységes piaci program hatása.....	98
2.2.3	Kitekintés a Fehér Könyv különös részére.....	103
2.3	AZ UNIÓ KELETI IRÁNYÚ BŐVÍTÉSE: A CSATLAKOZÁSI PARTNERSÉG.....	105
2.3.1	A csatlakozást előkészítő stratégia eszközei.....	106
2.3.2	A csatlakozási folyamat.....	112
2.3.3	Az átalakulási folyamat támogatása.....	119
2.4	MAGYARORSZÁG UNIÓS CSATLAKOZÁSA.....	126
2.4.1	A magyar-EU kapcsolatok fejlődése.....	126
2.4.2	Az AGENDA 2000 és értékelése.....	132
2.4.3	Felkészülés az egységes kereskedelempolitika alkalmazására.....	135
2.5	A HATÁROKON ÁTNYÚLÓ GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK.....	159

2.5.1	Interregionális gazdasági együttműködések Európában és hazánkban.....	160
2.5.2	Határon átnyúló regionális együttműködés Magyarországon	165
2.5.3	A határokon átnyúló együttműködések szervezeti feltételeinek megteremtése	183
2.6	A HÁRMASHATÁRMENTI GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS JÖVŐJE AZ EGYESÜLT EURÓPÁBAN	187
2.6.1	A globális nemzetközi üzleti kapcsolatok távlatai	187
2.6.2	Phare CBC és Interreg programok az európai integráció kiteljesítésére	191
2.6.3	A hármashatármenti együttműködés jövője - alulnézetből.....	211
3	ZEMPLÉN TÉRSÉG INTEGRÁCIÓS FELKÉSZÜLÉSE.....	214
3.1	A REGIONÁLIS FEJLESZTÉS ÉS ÚJ INTEGRÁLT FORRÁSA A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV	214
3.1.1	Az EU regionális politikája és hatása a magyar területfejlesztésre.....	214
3.1.2	A Nemzeti Fejlesztési Terv	224
3.2	A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK FELKÉSZÜLÉSE AZ EU REGIONÁLIS POLITIKÁJÁNAK FOGADÁSÁRA	242
3.3	A KKV SZEKTOR AZ EGYSÉGES EURÓPAI PIACON.....	258
3.3.1	Az Európai Unió kisvállalati politikája	258
3.3.2	Az EU vám- és versenyszabályozása.....	263
3.3.3	Pályázatkészítés.....	285
3.3.4	A KKV szektor egységes piacra jutásának információs támogatása.....	299
3.4	AZ EU AGRÁRSZABÁLYOZÁS ÉS AZ EHHEZ VALÓ ALKALMAZKODÁS	305
3.4.1	Agrárkapcsolatok a csatlakozás előtt.....	306
3.4.2	Az EU közös Agrárpolitikája (KAP).....	310

3.4.3	Az EU élelmiszerszabályozása	318
3.4.4	Az EU tagság várható hatása	325
3.4.5	Felkészülés a belső piaci versenyre	327
3.5	VÁLLALATI AKTIVITÁS AZ EGYSÉGES EURÓPAI PIACON.....	330
3.5.1	Az egységes európai piacra lépés feltételei.....	330
3.5.2	A piacon maradás feltételei	332
3.5.3	Üzleti kommunikáció európai menedzserekkel	335
3.6	JÖVŐNK AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓBAN.....	348
3.6.1	Európa a XXI. században	348
3.6.2	A magyar EU-csatlakozás néhány stratégiai kérdése.....	353
3.6.3	Zemplén EU csatlakozási stratégiájának megalapozása	361
	Felhasznált és ajánlott irodalom	369

Bevezetés

Immár másfél évtizede, hogy az Antall kormány a „Nemzeti megújulás programja” keretében a gyökeres piacváltás, az európai reintegráció mellett foglalt állást, s gazdaságdiplomáciai lépésekkel megkezdődött az Európai Unió csatlakozás előkészítése.

Az események sora elvezetett 2003. április 16-ig, amikor Athénban a többi csatlakozni kívánó ország társaságában sor került a csatlakozási dokumentum aláírására és megkezdődött a dokumentum ratifikációs eljárása.

Jelen oktatási tananyag első két része az Európai Unió bemutatását és az európai integráció kiteljesedésének folyamatát tartalmazza. Ezen ismeretek révén egyrészt megismerhetővé válik az a közösség, mely a legközelebbi világgazdasági központként Magyarország számára a 21. századi gazdasági fejlődés új keretét jelenti. Másrészt az 1990 utáni gazdasági-kereskedelmi célú integrációs lépések, a felkészülési folyamat tanulmányozása meggyőzheti az olvasót arról, hogy bár az Unió csatlakozásnak nem volt alternatívája, de ezzel együtt érzékelhető a kölcsönös törekvés a bővítésre, s arra, hogy az Unióba való belépés minél felkészültebben érje a polgárokat, vállalkozásokat.

Ugyanis az nem lehet kétséges, hogy nem csak a felkészülés, de az első évek tagsági viszonyának sikere is nagymértékben az üzleti-vállalkozási szféra tevékenységének függvénye, s ezen belül is meghatározó szerepet játszanak a kis- és középvállalkozások:

- A legszélesebb skálán ezen szervezetek fogják fel és közvetítik az integrációs hatásokat,
- elhelyezkedésük révén környezetükben nem elhanyagolható regionális kisugárzásuk van, sikeres alkalmazkodásukkal hozzájárulnak térségük fejlődéséhez,
- erőteljes és mély hatást gyakorolnak közvetlen gazdasági kapcsolataikon túl az egész társadalom integrációs képességére és hajlandóságára is.

Éppen ezért nélkülözhetetlen a KKV szektor pozitív viszonyulása az EU-csatlakozáshoz, azaz, hogy a többség újabb esélyként, fejlődési-átalakulási lehetőségként élje meg azt. Ehhez a felkészüléshez kíván segítséget nyújtani a tananyag harmadik része, melyben Zemplén térség integrációs felkészülésével, a csatlakozással együttjáró változásokkal, fejlesztési, támogatási lehetőségekkel foglalkozunk.

A Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány működési területén, sőt a hármashatármenti együttműködés révén-partnerein keresztül- Kelet-Szlovákiában és Kárpátalján is évtizedes múlttal rendelkezik az Uniós felkészítő programok szervezésében, lebonyolításában. Az Európai Unió támogatásával mikrohitel programot, majd eurokonform térség-és gazdaságfejlesztési projekteket (hármashatármenti gazdasági együttműködés, Zempléni Vállalkozási Övezet, ipari parkok, turisztikai fejlesztések, Zemplén Eurorégió) valósított meg, s 1999 szeptembere óta (Zemplén '99 EU-Gazdasági Napok) rendszeressé vált képzésekkel, az Uniós tájékoztatás és felkészítés bázisává vált, Európai Információs Pont-ot működtet.

Az európai integrációról vállalkozóknak című oktatási tananyag aktualizált változatának összeállításával, kiadásával és ingyenes terjesztésével, tanfolyamainkkal hozzá szeretnénk járulni a vállalkozások sikeres alkalmazkodási stratégiáinak kialakításához a Zemplén Eurorégióban.

Bízunk abban, hogy aktualizált kiadványunk és a tanfolyamok hozzásegítik az érdeklődőket az Európai Unió csatlakozás sajátos, egyéni feladatainak felismeréséhez, a jogi, közigazgatási, üzleti és humán változásokhoz való eredményes alkalmazkodási stratégiák kijelöléséhez.

Megítélésünk szerint ugyanis a politikai szintű integráció, mikroszinten: az intézmények, vállalkozások, az állampolgárok mindennapi tevékenységén keresztül teljesebbé, teljesebbé lehet ki.

Sátoraljaújhely, 2004. április

a szerkesztő

1. Az Európai Unió bemutatása*

Tananyagunk első fejezete az európai integráció vázlatos történetét, a jogi és intézményi fejlődését, struktúráját, az együttműködési területeket mutatja be. Külön pontban foglalkozunk a polgárok Európája témakörével, az Unió és a tágabb világ gazdaság kapcsolatainak alakulásával.

1.1. Az európai integráció története

Az „európai gondolat” mindaddig csak a filozófusok és látnokok számára létezett, amíg politikai koncepcióként formát nem öltött és az Európai Közösség tagállamainak hosszú távú céljává nem vált. Az „Európai Egyesült Államok” gondolata egy humanista-pacifista álm része volt, amelyet az európai kontinensen a század első felében oly sok pusztítást okozó konfliktusok meghiúsítottak. A II. világháború totalitarizmus elleni harcra szerveződő ellenállási mozgalmi és az általuk életre hívott eszmék voltak azok, amelyek végül a kontinens újjászervezését, a nemzetek közötti ellenségeskedéseken való túllépést ösztönözték.

Ezek a körülmények az államközi együttműködés számos formáját hozták létre a Nyugati Uniótól (1948. március 17.) az Európai Emberi Jogi Egyezmény (1950. november 4.) jogvédelmi rendszeréig. A nyugat-európai államok integrációjának első lépése az OEEC (Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet) létrehozása volt 1948-ban. Az integráció gondolata még markánsabban jelentkezett az 1949. évi Európa Tanács megalapításával.

Altiero Spinelli olasz föderalista és Jean Monnet, - aki annak a Schuman-tervnek adott ösztönzést, amely 1951-ben az Európai Szén- és Acélközösség megteremtéséhez vezetett -, két fontos irányvonalat képviseltek, a föderalistát és a funkcionalistát. Mindkettő az európai integráció megvalósítását tűzte ki célul. A föderalista megközelítés lényege, hogy a helyi, regionális, nemzeti és európai hatóságoknak együtt kell működniük és ki kell egymást egészíteniük. A funkcionista megközelítés azonban a szuverenitásnak a nemzetitől a közösségi szintre való fokozatos átadását támogatja. Mára a két irányvonal egy meggyőződésé vált, amely szerint a

* az első rész összeállítása során nagymértékben támaszkodtunk: Európa 10 pontban c. kiadványra (EK Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxemburg)

nemzeti és a regionális hatóságok mellett szükség van független, demokratikus, európai intézményekre azokon a területeken, ahol a közös fellépések hatékonyabbak, mint az egyes államok önállóan tett lépései: az egységes piac, a monetáris politika, a gazdasági és társadalmi kohézió, foglalkoztatás-politika, környezetvédelem, kül- és biztonságpolitika, a szabadság és biztonság területének megteremtése.

Napjainkban az Európai Unió azon erőfeszítések összességét jelképezi, melyeket a közös Európa létrehozásának támogatói már 1950 óta folyamatosan tesznek. Az Unió olyan, számos szektort felölelő magas fokú integrációs képződmény, amely a tizenöt tagállam gazdasági, szociális és politikai területein, valamint az állampolgári jogok és a külkapcsolatok vonatkozásában fejt ki tevékenységét. Az Európai Szén- és Acélközösséget (ESZAK) létrehozó Párizsi Szerződést (1951), az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Európai Atomenergia Közösséget (Euratom) létrehozó Római Szerződést (1957) később az Egységes Európai Okmánnyal (1986), az Európai Unióról szóló Maastrichti Szerződéssel (1992) és végül az Amszterdami Szerződéssel (1997) módosították.

Ezek a szerződések képezik az Unió alkotmányos alapját, amelyek szorosabb köteleket jelentenek a tagállamok között, mint bármilyen, szuverén országok közötti hagyományos szerződéses viszony. Az Európai Unió állampolgárai számára közvetlenül alkalmazandó jogszabályokat hoz, továbbá meghatározott jogokat biztosít.

A Közösség tevékenysége a kezdetekben a hat alapító tag (Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország, Luxemburg és Hollandia) közös szén- és acéliparának megteremtésére korlátozódott. Akkor, a háború utáni időszakban a Közösség elsődlegesen a béke garanciájaként jelent meg, mivel sikerült a II. világháború győzteseit és legyőzötteit olyan intézményes keretbe összehozni, ahol egyenlő felekként tudtak együttműködni.

1957-ben, három évvel azután, hogy a Francia Nemzetgyűlés visszautasította az Európai Védelmi Közösség gondolatát, a Hatok egy gazdasági közösség létrehozásáról döntöttek, melynek központi gondolata a munkavállalók, áruk és szolgáltatások szabad mozgásának megteremtése volt.

1955. június 1-2-án a szicíliai Messinában a Benelux államok, Franciaország, Olaszország és az NSZK külügyminiszterei abban állapodtak meg, hogy „újabb erőfeszítéseket tesznek egy új Európa felépítésére”, s

olyan piacot hoznak létre, mely mentes a vámoktól és a mennyiségi korlátozásoktól. A Paul-Henri Spaak vezetésével felállított bizottság feladata gazdasági és atomügyi integráció lehetőségének vizsgálata volt. A Spaak-jelentés 1956. áprilisára készült el, 1957. március 25-én pedig a hat ESZAK tagállam képviselői Rómában aláírták az Európai Gazdasági Közösséget és az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó Egyezményeket.

A Római Szerződéssel a szerződő felek megalapították az Európai Gazdasági Közösséget, melynek célja egy „közös piac” kialakítása volt. Az Európai Gazdasági Közösség - keletkezésekor - minden más integrációs formával szemben jogi és intézményi szempontból is újdonságot jelentett.

Az EGKSZ 2. cikke szerint a Közösség feladata a közös piac megteremtésével, valamint a tagállamok gazdaságpolitikájának fokozatos egymáshoz közelítésével az egész Közösségben a gazdasági tevékenység harmonikus fejlődésének előmozdítása, fokozott és kiegyensúlyozott bővítése, stabilitásának fokozása, az életszínvonal gyors ütemű emelése, valamint a Közösséghez tartozó országok szorosabb kapcsolatainak kiépítése. A szerződés 3. cikke sorolta fel a Közösségnek a 2. cikkben meghatározott célok eléréséhez szükséges feladatait. A Közösségnek a feladatai ellátása érdekében folyó tevékenysége magában foglalja:

- a tagállamok között az áruimportra és exportra szokásos vámok és mennyiségi korlátozások, valamint az összes hasonló következményekkel járó intézkedések eltörlését,
- közös vámtarifa és közös kereskedelempolitika bevezetését a kívülálló országokkal szemben,
- a tagállamok között a személyek, szolgáltatások és tőke szabad forgalmát gátló akadályok megszüntetését,
- közös politika bevezetését a mezőgazdaság területén,
- közös politika bevezetését a közlekedés területén,
- olyan rendszer intézményesítése, amely a közös piac területén a szabad versenyt biztosítja,
- olyan eljárások alkalmazását, amelyek révén a tagállamok gazdaságpolitikája koordinálható és a fizetési mérlegben mutatkozó egyensúlyhiány orvosolható,
- a tagállamok jogszabályainak olyan mértékű közelítését, amely a közös piac megfelelő működéséhez szükséges,
- az Európai Szociális Alap létrehozását annak érdekében, hogy javítsa a dolgozók munkavállalási lehetőségeit, és lehetővé tegye életszínvonaluk emelkedését,

- az Európai Beruházási Bank létesítését a Közösség gazdasági növekedésének előmozdítása érdekében, új erőforrások feltárása révén,
- kapcsolatteremtést a tengerentúli országokkal és térségekkel a kereskedelem fokozása, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődésnek közös erőfeszítéssel történő előmozdítása érdekében.

A Közösségre bízott feladatok ellátása érdekében az EGKSZ 3. cikke négy fő intézményt hozott létre: a Közgyűlést, a Tanácsot, a Bizottságot, és az Európai Közösségek Bíróságát. A 4. cikk rendelkezett még egy Gazdasági és Szociális Bizottság, valamint egy Számvevőszék felállításáról.

Az EGKSZ 2. cikkének rendelkezései tehát egy olyan program alapját képezték, mely szerint az ***EGK integrációjának legfontosabb célja a négy szabadságnak, az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és tőke szabad mozgásának és ezek közös piacának létrehozása.***

A közös piac olyan gazdasági térség, melyben az áruk, a szolgáltatások, a tőke és munkaerő egységes versenyszabályok keretében szabadon áramolhatnak, s mely a nemzetközi forgalomban a nemzetközi jog alanyaként jelenik meg. Az EUB meghatározása szerint „a Közös Piac fogalma a közösségen belüli kereskedelmi forgalom összes korlátjának felszámolásán alapul, azon cél érdekében, hogy a nemzeti piacok olyan egységes piaccá olvadjanak össze, melynek feltételei egy valódi belső piac feltételeivel a lehető leginkább azonosak”.

A közös piac magva egy vámunió (12-29. cikk), mely a közösségen belüli teljes áruforgalomra, tehát kívülálló országokból származó árukra is kiterjed, és magában foglalja a tagállamok közötti behozatali és kiviteli vámok, valamint a vámokkal azonos hatású terhek kirovásának tilalmát, továbbá egységes vámtarifá bevezetését a harmadik országokkal szemben (9. cikk (1) bek.)

A vámhatárok leépítését kiegészíti a mennyiségi korlátozások és ezzel azonos hatású intézkedések tilalma (30-36. cikk), a kereskedelmi jellegű állami monopóliumok tilalma (37. cikk), a diszkriminatív belföldi járulékok tilalma (95. és kk. cikkek). A közös vámtarifá rendelkezéseit harmadik országok viszonylatában kiegészítik a közös kereskedelempolitikára vonatkozó előírások (110-116. cikk).

A késztermékek vámját ennek megfelelően 1968. július 1-jén eltörölték, és a közös politikák, nevezetesen a mezőgazdasági politika és a kereskedelempolitika az évtized végére kialakultak.

Az EGK intézményi modelljét, akárcsak az azzal egyidőben, 1957. június 25-én létrehozott EAK-ét is, az Európai Szén és Acél Közösség szolgáltatta, a három közösség azonban csak két közös intézményt működtetett, a Közgyűlést (a későbbi Parlamentet) és a Bíróságot.

A közösségek közös intézményeit, azaz a két fő intézményt, a Bizottságot és a Tanácsot az 1965. április 8-án aláírt Egyesülési Szerződés (Merger Treaty) hozta létre 1967. július 1-jétől. Ekkor a Főhatóság, azaz az ESZAK igazgató testülete egyesült az EGK Bizottsággal és az Euratom Bizottsággal, hogy egy új Bizottságot hozzon létre, továbbá az ESZAK, az EGK és az EURATOM Minisztereinek Tanácsai is egyesültek, hogy egyetlen tanács alakuljon belőlük. Ettől kezdve a három közösség, mint három külön személy funkcionált tovább, de közös intézmények keretében. A három közösség jogilag különálló maradt tehát, intézményeinek hatáskörei és funkciói pedig aszerint alakultak, hogy azok éppen melyik Szerződés alapján tevékenykedtek.

A Hatok sikere arra ösztönözte Dániát, Írországot és az Egyesült Királyságot, hogy csatlakozási kérelmeiket benyújtsák. Nehéz tárgyalásokat követően, melyek során Franciaország - De Gaulle tábornok elnöksége alatt - kétszer élt vétőjogával (1961-ben majd 1967-ben), a három ország 1972-ben felvételt nyert az Európai Közösségbe. A tagállamok számát hatról kilencre növelő első bővítés 1973-ban együtt járt a Közösség feladatainak elmélyítésével, amely új közös politikák - szociális, regionális és környezetvédelem - bevezetését foglalta magában.

A gazdasági összefogás és a monetáris unió szükségessége az 1970-es évek elején vált nyilvánvalóvá, amikor az Amerikai Egyesült Államok felfüggesztette a dollár aranyra való átválthatóságát. Ez a világméretű monetáris instabilitás kezdetét jelezte, melyet 1973-ban és 1979-ben két olajválság is súlyosbított. Az 1979-ben létrehozott Európai Monetáris Rendszer stabilizálta az árfolyamokat és bátorította a tagállamokat egy szigorú gazdaságpolitika kidolgozására, így téve lehetővé a tagállamok együttműködésének fenntartását és egy nyitott gazdasági térség által megkövetelt fegyelem betartását.

A Közösség déli irányú bővítése Görögország 1981-es, Spanyolország és Portugália 1986-os felvételével valósult meg. A bővítés még inkább szükségessé tette, hogy a Tizenkettek között tapasztalható gazdasági fejlettségbeli különbségek csökkentésére strukturális programokat hozzanak létre. A Közösség ettől kezdve tölt be nemzetközileg is fontos szerepet; új egyezményeket ír alá a déli Mediterrán országokkal, valamint az afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni országokkal, melyeket a négy (1975-ben, 1979-ben, 1984-ben és 1989-ben aláírt) egymást követő Lomé-i Egyezmény köt a Közösséghez.

A világkereskedelem fejlődésének új szakaszába lépett, amikor 1994. április 15-én a GATT minden tagja megállapodást írt alá Marrakesh-ben. Az Európai Unió egy tömbként tárgyalva igyekezett a tárgyalások menetét megszabni és saját érdekeit érvényesíteni.

Az Unió, mint a legnagyobb kereskedelmi hatalom, ma már olyan eszközök kialakításán dolgozik, amelyek markáns megjelenést biztosítanak számára a nemzetközi porondon. Ilyen célkitűzés a közös kül- és biztonsági politika megvalósítása is.

Az 1980-as évek elején eluralkodott az „euro-pesszimizmus”, amely a világméretű gazdasági válság és az uniós tagállamok között, a pénzügyi terhek megosztása körüli belső viaskodás következtében alakult ki. 1985-től kezdődően azonban a Közösség „újjáélesztésének” lehetősége egyre reménykeltőbbnek tűnt. A Jacques Delors vezette Bizottság által 1985-ben elkészített Fehér Könyv alapján a Közösség az egységes piac kialakításának befejezését 1993. január 1-jére tűzte ki.

Ennek a nagyra törő célnak a megvalósítását segítette elő a kapcsolódó jogszabályi rendelkezések létrehozásával az 1986 februárjában aláírt és 1987. július 1-jén hatályba lépett Egységes Európai Okmány.

Az Egységes Európai Okmány 8a Cikk (2) bekezdése szerint „a belső piac egy olyan belső határok nélküli térség, ahol az áruk, személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása biztosított.”

Az áruforgalom szabadságának biztosításával a közös piac megvalósítása az integráció kezdeti célja volt, mely a belső vámok, mennyiségi korlátozások, az azonos hatású intézkedések leépítésével, valamint a közös vámtarifa és közös kereskedelempolitika bevezetésével lényegében megvalósult. Ez azonban még nem jelentette egy belső piaci értelemben vett közös piac,

azaz egy belső határok nélküli térség létrejöttét. Az EEO programjának megfelelően a határokon történő ellenőrzés leépítése a Schengeni Egyezményrel történt meg, melynek rendőrségi és vámkooperációs terveit az 1990. évi 2. Schengeni Egyezmény fejlesztette tovább.

Az EEO beépítette az EGKSZ-be azokat a jogalkotási mechanizmusokat, amelyek szükségesnek mutatkoztak a Cockfield féle Fehér Könyv ajánlásainak megvalósításához. Jogilag is elismerte az Európai Tanács létezését, bár hatásköröket és funkciókat nem biztosított számára. Sok más fontos módosítást is hozott az Egységes Európai Okmány a közösség alapító egyezményeinek szövegébe (4-29. cikkek) és a külpolitika területén intézményes formát adott a politikai együttműködés mechanizmusa számára (30. cikk). Az EEO által létrehozott Európai Politikai Kooperáció (European Political Co-operation, „EPC”) mechanizmusa párhuzamos a Közösség szervezetrendszerével, de nem része annak.

Az Egységes Európai Okmány egyébként éppen abból eredően kapta nevét, hogy ezt a két különálló területet, tehát a politikait és a közösségit „egységesen” egy egyezményben szabályozta. Az EEO lehetővé tette, hogy a Tanács az irányelvekkel történő jogharmonizációra irányuló kérdésekben minősített többséggel határozzon, és növelte a Parlamentnek a jogalkotásban betöltött szerepét is az úgynevezett kooperációs eljárás keretében.

A berlini fal leomlása, a német egyesítés 1990. október 3-án, a közép- és kelet-európai országok szovjet ellenőrzés alóli felszabadulása és demokratizálódása, valamint Szovjetunió felbomlása 1991 decemberében, lényegesen átalakították Európa politikai szerkezetét. A tagállamok kapcsolataik elmélyítéséről döntöttek és egy új szerződést tárgyaltak meg, melynek fő vonalairól az Európai Tanács 1991. december 9-én és 10-én megtartott maastrichti ülésén állapodtak meg.

Az Európai Unióról szóló egyezményt 1992. február 7-én Maastrichtban írták alá a tagállamok kül- és pénzügyminiszterei. Az Európai Unió létrejöttét a „Közös rendelkezések” bevezető. „A” cikkének első mondata deklarálja, amikor kimondja: „Ezzel a szerződéssel a Magas Szerződő Felek egymás között Európai Uniót (a továbbiakban: Unót) létesítenek”. „Az Unió az Európai Közösségeken alapul, amelyet kiegészítenek a jelen szerződéssel bevezetett politikák és kapcsolatok.”

Az intézményekkel foglalkozó részben ötödik közösségi alapintézménnyé vált a Számvevőszék, új segédszerv jön létre, a Régiók Bizottsága, illetve közösségivé vált az Európai Beruházási Bank és megváltozik a közösségi döntéshozatali rend (E cikk). A III. cím az ESZAK-ot létrehozó Párizsi Szerződést (H. cikk), a IV. cím pedig az EURATOM-ot létrehozó Római Szerződést (I. cikk) módosító rendelkezéseket tartalmazza. Az V. cím foglalkozott a közös külpolitikát és a közös biztonságpolitikát érintő rendelkezésekkel (J. cikk), a VI. cím pedig az igazságszolgáltatásra és a belügyekre vonatkozó rendelkezéseket (K. cikk) tartalmazta.

Az e címekben szabályozott együttműködések az EU szabálytömegéből kivált és a közösségi viszonyoktól elkülönült szabályozásra került uniós szerződések mellett az Unió másik alkotóelemét és - jogilag kevésbé igazolható módon ugyancsak az „*acquis communautaire*” részét képezik. A közösségi jogot az EUSZ a következők szerint formálta át.

Az Európai Gazdasági Közösséget átkeresztelte Európai Közösséggé. Jelentősen átforgalmazásra került az EGKSZ-nek a Közösség feladatát meghatározó 2. cikke is. Az Európa Parlament jogköre valamelyest szélesedett, mindenekelőtt a tudomány, a kultúra, az egészség terén.

A Közösség célja Maastricht után a közös piac és a Gazdasági és Pénzügyi Unió (GPU) megteremtésével, továbbá a 3. és 3a szakaszban felsorolt politikák és intézkedések megvalósításával, a közösségen belüli gazdasági élet harmonikus és kiegyensúlyozott fejlődésének, az állandó, nem inflációs és környezetbarát növekedésnek, a nemzetgazdasági teljesítmények fokozatos egymáshoz közelítésének, magas szintű foglalkoztatottságnak és szociális színvonalnak, a megélhetés és az életszínvonal emelésének, illetve a tagállamok között gazdasági, társadalmi összefogás és szolidaritásnak a támogatása.

Értelemszerűen módosult a Közösség tevékenységét felsoroló 3. cikk is, a c.) pontban említve a belső piac kategóriáját, melyet a tagállamok közötti áru-, személy, szolgáltatás- és tőkeforgalom korlátjainak felszámolása jellemez. A Szerződés rendszerét tekintve megszűnt a korábbi megkülönböztetés. „A Közösség alapjai” és a „Közösség politikái” között, utóbbi egységesen az alapító szerződés második részének címévé vált („D” rész).

A gazdasági integráció megvalósítása érdekében legkésőbb 1999-ig közös európai valuta (euro) bevezetését, s az ehhez szükséges intézmények létrehozását határozták el.

Az Európai Uniónak közös kül- és biztonságpolitikája lett, amelynek irányairól ugyan továbbra is egyhangúlag határoznak, de bizonyos kérdésekben többségi döntés is lehetséges.

Az Európai Unió tagállamai közös vízumpolitikát fejlesztettek ki, bár a bevándorlás és a menekültügy továbbra is a nemzeti kormányok közötti tárgyalások témája marad.

A Maastrichti Szerződés felülvizsgálati záradéka értelmében a tagállamok 1997. október 2-án aláírták az Amszterdami Szerződést, amely átalakította és megerősítette az Unió politikáit és jogköreit, elsősorban a bírósági együttműködés, a személyek szabad mozgása, a külpolitika és a közegészségügy terén. Az Európai Parlament, az Unió közvetlen demokratikus szószóolója, új hatáskört kapott így erősítve meg törvényhozói szerepét.

Az Európai Unió Szerződés, az Európai Közösségek alapító szerződésai és néhány azokkal összefüggő dokumentum módosításáról szóló Amszterdami Szerződés első része az EUSZ, az EKSZ, az ESZAKSZ, az EAKSZ, továbbá az Európai Parlament képviselőinek általános közvetlen választásának bevezetéséről szóló okmány módosításait tartalmazza (1-5. cikk).

A második részben a hivatkozott szerződéseket egyszerűsítő rendelkezések találhatók. A harmadik rész úgy rendelkezik, hogy a szerződés dán, német, angol, finn, francia, görög, ír, olasz, holland, portugál, svéd és spanyol szövegváltozatban készült, ahol valamennyi szövegváltozat egyformán kötelező (15. cikk). A szerződés határozatlan időre szól (13. cikk). Nemzetközi jogi hatálybalépéshez a tagállamok általi - belső alkotmányos rendjük szerinti - ratifikációra volt szükség.

A szerződés aláírását követően is változatlanul fennáll a polgárok által nehezen érthető helyzet, melyet a három jogi személyiséggel rendelkező közösség és egy jogi személyiséggel nem rendelkező keretszerű unió egymás mellett élése jellemez. (Már 1995-ben készült az Európai Parlament kezdeményezésére javaslat a szerződések egységesítésére.)

A négy szerződésnek egy szerződésben történő összeolvasztása azonban szükségszerűen felveti a jogrendszerek minősítésének kérdését az Európai Unión belül. Az egységesítést a közösségek fennmaradása mellett elképzelő - „az Unió jogi egysége” - koncepció Európa-politikai motivációja szemben áll az Unió jelenlegi konstrukciójával, mely keretszerződészerűen biztosít kormányközi platformot a kül- és biztonságpolitikai, illetve a bel- és igazságügyi együttműködéshez. Az Unió maga nem jogi személy, nincsenek felségjogai. A közös kül- és biztonságpolitikai, illetve bel- és igazságügyi együttműködéshez szükséges hatáskörök továbbra is a tagállamoknál maradtak.

1995. január 1-jén három újabb ország csatlakozott az Európai Unióhoz. Ausztria, Finnország és Svédország egyéni vonásaikkal gazdagították az Uniót, és új lehetőségeket teremtettek Közép- és Észak-Európa szívében. A Tizenötök Uniója most két jelentős kihívással néz szembe:

- sikeres bővítés 10 közép- és kelet-európai ország, valamint Ciprus és Málta felvételével, amelyekkel az 1997. december 13-án, Luxemburgban tartott Európai Tanács ülésen hozott döntés értelmében 1998. tavaszán kezdték meg a csatlakozási tárgyalásokat;
- az 1998. május 2-án létrehozott euróra támaszkodva, a monetáris unió dinamikáját kihasználva elő kell segíteni a tagállamok gazdasági kapcsolatainak szorosabbra fűzését és a munkahelyteremtést ösztönző fenntartható növekedés biztosítását.

Jelentős erőfeszítések nélkül a kihívásokkal lehetetlen megbirkózni. Hogyan is működhetne egy 27 tagból álló Unió megerősített döntéshozó mechanizmus nélkül, és anélkül, hogy eredményesen és igazságosan finanszíroznák a szolidaritás és közös fellépések politikáit? Általánosabban megfogalmazva, miközben a bővítés fokozni fogja az Unión belüli érdekek és elképzelések heterogén jellegét, hogyan lehet az európaiak által kitűzött főbb célkitűzések és az elérésükhöz szükséges eszközök esetében a tagállamok konszenzusát fenntartani, A Jacques Santer vezette Európai Bizottság 1997 júliusában terjesztette elő az Agenda 2000. c. dokumentum csomagot, amely alapján a kormányok a strukturális politikák és a közös agrárpolitika átfogó felülvizsgálatába kezdtek.

Ettől kedvez az Uniónak nincs más választása, tovább kell haladnia az úton egy olyan hatékony és demokratikus szervezet kialakítása felé, mely képes a döntéshozatalra és a cselekvésre, de megőrzi az őt alkotó államok identitását. Az Unió felhígul vagy megbénul, ha nem képes megerősíteni és ésszerűsíteni döntéshozatalát. Egy születendőben lévő „nagyobb Európa”

csak akkor alakul szervezett hatalommá, ha úgy épül fel, hogy egységesen tud megszólalni és cselekedni.

A majdnem félévszázados európai integráció lényeges nyomot hagyott a kontinens történelmében, lakosai mentalitásában és megváltoztatta a hatalmi egyensúlyt. Ma már minden kormány, politikai hovatartozástól függetlenül felismeri, hogy az abszolút nemzeti szuverenitás időszaka véget ért. Az ESZAK Szerződést idézve, Európa régi nemzetei csak akkor részesülhetnek továbbra is a gazdasági és társadalmi fejlődésből és őrizhetik meg befolyásukat a világban, ha összefognak és ezentúl egy „közös megosztott sors” érdekében munkálkodnak.

A közösségi módszer, amely a nemzeti és közösségi érdekek egyensúlyba hozását, a nemzeti hagyományok sokaságának tiszteletét és egy sajátos, európai uniós identitás kialakítását jelenti, ma is ugyanúgy érvényes, mint valaha. Ezt a módszert az államok közötti kapcsolatokat oly nagyon jellemző mélyen gyökerező ellenségeskedés, a felsőbbrendüségi érzés és a háborúskodásra való hajlam legyőzésére teremtették, és így elérték, hogy Európa demokratikus nemzetei egységesen a szabadság mellett kötelezték el magukat a hidegháború idején. A kelet-nyugati szembenállás felszámolása, a kontinens politikai és gazdasági újraegyesítése az európai szellem győzelmét jelenti, melyre az európaiaknak a jövőben nagyobb szükségük lesz, mint valaha.

1.2. Az Unió intézményei

Az Európai Uniót egyedülálló intézményrendszere különbözteti meg a hagyományos nemzetközi szervezetektől. Az európai szerződések elfogadásával a tagállamok lemondanak szuverenitásuk egy részéről a nemzeti és a közös érdekeket képviselő független intézmények javára. Az intézmények kiegészítik egymást, és ez meg is határozza szerepüket a döntéshozatali folyamatban.

1.2.1. Az Európai Unió Tanácsa

Az Európai Unió Tanácsa a Közösség fő döntéshozatali szerve. A 15 tagállam, az adott ülésen megvitatandó politikai területért felelős minisztereiből áll: külügy, mezőgazdasági, ipar, szállítás, környezet és így tovább.

A tagállamokat képviselő Tanács alkotja az Unió jogszabályait (rendeletek, irányelvek és határozatok). Az Unió törvényhozója annak ellenére, hogy feladatait megosztja az Európai Parlamenttel. A Tanács és a Parlament az Unió költségvetése felett is közös ellenőrzési jogot gyakorol. A Tanács fogadja el és hagyja jóvá a Bizottság által előzetesen megtárgyalt nemzetközi megállapodásokat. Végül az EK Szerződés 202. cikke értelmében (korábban 145. cikk) a Tanács felel a tagállamok általános gazdaságpolitikáinak összehangolásáért.

Az EK Szerződés 205. cikke (korábban 148. cikk) különbséget tesz az egyhangú, az egyszerű többségi és a minősített többségi (legalább 62 szavazat az összes 87-ből) szavazás között.

Ott, ahol minősített többségre van szükség (62 szavazat), a szavazatokat a következőképpen súlyozzák: Franciaországnak, Olaszországnak és az Egyesült Királyságnak tíz-tíz szavazata van; Spanyolorzágnak nyolc; Belgiumnak, Görögországnak, Hollandiának és Portugáliának öt-öt; Ausztriának és Svédországnak négy-négy; Dániának, Finnországnak és Írországnak három-három; Luxemburnak pedig kettő.

Az Amszterdami Szerződés a minősített többségi szavazás körét új területekre terjesztette ki. Így a minősített többség az EK Szerződés legtöbb új rendelkezésére kiterjed: munkahely-teremtési kezdeményezések, férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód, társadalmi kirekesztés elleni harc, közegészségügyi, család elleni intézkedések, vámügyi együttműködés, statisztika, perifériára szorult régiók, és a kutatási keretprogramok, ahol eddig egyhangú szavazásra volt szükség. Egyhangú szavazásra csak „alkotmányos” fontosságú kérdésekben van szükség (szerződések módosítása, vagy egy új állam csatlakozása), illetve egyes érzékeny területeken, mint például az adózás.

A Tanács elnöki tisztét a tagállamok - rotációs alapon - félévenként történő váltással töltik be. A Tanács üléseinek vitaanyagát a Coreper, a tagállamok állandó képviselőiből álló bizottság készíti elő, melynek munkáját az illetékes nemzeti minisztériumok köztisztviselőiből álló munkacsoportok segítik. A döntések előkészítésében és végrehajtásában a Tanácsot a Brüsszelben székelő Főtitkárság segíti.

1.2.2. Az Európai Tanács

Az Európai Tanács abból a gyakorlatból jött létre, hogy a Közösség kormányfői (Franciaország esetében államfője) 1974-től kezdődően rendszeres találkozókra gyűltek össze. Ezt a gyakorlatot hivatalosan az Egységes Európai Okmány (1987) intézményesítette. Az Európai Tanács minden évben legalább kétszer ülésezik, ahol a Bizottság elnöke is részt vesz. Az Európai Parlament elnöke az Európai Tanács ülésein kifejezheti a Parlament nézőpontját.

Ahogy az európai ügyek a tagállamok politikai életében egyre nagyobb jelentőséget kaptak, világossá vált, hogy szükség van az államok vezetőinek találkozására az Unió által vizsgált fontos kérdések megvitatására. A Maastrichti Szerződés az Európai Tanács szerepét az Unió főbb politikai kezdeményezéseinek elindítójaként és az Európai Unió Tanácsában meg nem oldott vitás kérdések rendezésének fórumaként határozta meg. Az Európai Tanács rövidesen az újságok címlapjára került élénk tevékenységet folytató tagjai és a drámai viták következtében. Az Európai Tanács aktuális nemzetközi kérdésekkel is foglalkozik a közös kül- és biztonságpolitika keretében (CFSP), mely mechanizmust a tagállamok diplomáciai állásfoglalásainak közelítésére és egységesítésére hozták létre.

1.2.3. Az Európai Parlament

Az Európai Parlament demokratikus fórumot biztosít a vitákhoz, politikai ellenőrzést gyakorol, továbbá részt vesz a törvényhozó folyamatban is.

Az Európai Parlament tagjait 1979 júniusa óta ötévenként általános választójog alapján választják. A Parlamentnek jelenleg 626 tagja van: Németországnak 99, Franciaországnak, Olaszországnak és az Egyesült Királyságnak 87-87, Spanyolországnak 64, Hollandiának 31, Belgiumnak, Görögországnak és Portugáliának 25-25, Svédországnak 22, Ausztriának 21, Dániának és Finnországnak 16-16, Írországnak 15 és Luxemburnak pedig 6. Számításba véve az Európai Unió bővítését az Amszterdami Szerződés a tagok számát 700-ban maximalizálta.

A Parlament többnyire Strasbourgban tartja plenáris üléseit. Az üléseket előkészítő 20 bizottság és a politikai csoportok Brüsszelben üléseznek, míg a Parlament titkársága Luxemburgban tartja székhelyét.

A Parlament és a Tanács osztozik a jogalkotói feladatokban: a Parlament részt vesz az irányelvek és a rendeletek kidolgozásában, véleményt nyilvánít a Bizottsági javaslatokat illetően. A Bizottságnak ugyanakkor figyelembe kell vennie a Parlament módosítási javaslatait.

- A szerződéseket módosító Egységes Európai Okmány bevezette az 'együtműködési eljárást', melynek során a Parlamentben és a Tanácsban két olvasatban tárgyalják az előterjesztést. Ez az eljárás a Parlament jogalkotói hatalmát számos területen - ilyen a belső piac megvalósítása - megerősítette. Az együtműködési eljárást az Amszterdami Szerződés eltörölte (a gazdasági és monetáris unió fejezetébe tartozó néhány eset kivételével), hogy egyszerűsítse a jogalkotást és kiterjessze az 'együtdöntési eljárást'.
- A Maastrichti Szerződés tovább erősítette a Parlament szerepét, mivel bevezette az 'együtdöntési eljárást' lehetővé téve, hogy a Parlament bizonyos területeken a Tanáccsal közösen vegyen részt a jogalkotásban: a munkavállalók szabad mozgása, a letelepedés és szolgáltatásnyújtás szabadsága, az egységes piac, az oktatás, a kutatás, a környezetvédelem, a transz-európai hálózatok, az egészség, a kultúra és a fogyasztóvédelem területén. Élve jogkörével, a Parlament elvetheti a Tanács által (a Bizottság javaslatára és a Parlament véleményének kikérése után - a szerk.) kialakított közös álláspontot, valamint leállíthatja a jogalkotói folyamatot, amennyiben a parlamenti tagok abszolút többsége azt támogatja. A Maastrichti Szerződés azonban lehetővé teszi az egyeztetési eljárást az Egyeztető Bizottság bevonásával.
- Az Amszterdami Szerződés ugyancsak megerősítette az Európai Parlament jogalkotó hatalmát: az 'együtdöntési eljárás' újabb alkalmazási területekkel bővült, mint például az egészségügy, közlekedéspolitikai, személyek szabad mozgása, szociál- és foglalkoztatáspolitikai. Ettől kezdődően az együtdöntési eljárás révén alkotott jogszabály elfogadása (a Szerződés 249. cikke, korábban 198b cikk) csak a Tanács és a Parlament kifejezett egyetértésével, illetve az utóbbi ellenkezésének hiányában valósulhat meg.

Végül az Egységes Európai Okmány a nemzetközi együtműködési és társulási megállapodásokhoz, valamint a Közösség jövőbeni kibővítéséhez a Parlament jóváhagyását írta elő. Maastrichtban arról is döntöttek, hogy a parlamenti jóváhagyást kiterjesztik az egységes választási eljárásra, a szabad mozgásra és a letelepedésre, valamint a Strukturális Alapokra

vonatkozó kérdésekre. Az Amszterdami Szerződés azt is előírja, hogy az alapvető emberi jogok valamely tagállam általi súlyos és tartós megsértése esetén a szankciók kiszabásához az Európai Parlament jóváhagyása szükséges.

A Parlament a költségvetési jogkört is megosztja a Tanáccsal. A költségvetést elfogadhatja vagy elutasíthatja, ahogy azt a múltban számos alkalommal megtette. Ilyen esetekben az egész eljárást előlről kell kezdeni. A költségvetést a Bizottság készíti el, majd a költségvetési jogkörrel rendelkező két intézmény, a Tanács és a Parlament vitatja meg. A „kötelező” kiadási tételek (jellemzően a mezőgazdasági kiadások) kérdésében a végső szót a Tanács mondja ki. A „nem kötelező” kiadásokat illetően pedig a Parlament módosításokat tehet a Szerződés által megszabott feltételek mellett.

A Parlament teljes mértékben kihasználja költségvetési jogkörét, hogy befolyásolja a közösségi politikákat.

A Parlament egyik fontos szerepe, hogy politikai kezdeményezőként lépjen fel. Európai fórum ‘par excellence’, 373 millió embert képvisel és egyben a tizenöt tagállam politikai és nemzeti érzékenységének olvasztótégelye. Gyakran kezdeményezi új politikák elindítását és a meglévők továbbfejlesztését, vagy megváltoztatását. A Parlament által 1984-ben elfogadott, az Európai Unióról szóló szerződéstervezet volt az a katalizátor, mely a tagállamokat az Egységes Európai Okmányhoz vezető útra irányította. A Parlament volt az is, mely két kormányközi konferencia összehívását is támogatta, egyet a gazdasági és monetáris unióról, a másikat a politikai unióról. Két megfigyelője részvételével szoros kapcsolatban állt az Amszterdami Szerződésről szóló tárgyalásokkal. Mindezek ellenére a szerződések jövőbeni módosításában még erőteljesebb szerepet követel magának.

Végül a Parlament az a testület, amely a Közösség demokratikus ellenőrzését gyakorolja. A Bizottság elnökének kinevezését jóváhagyja, a testület ellen azonban kétharmados többséggel bizalmatlanságot is szavazhat, így kötelezheti a lemondásra. A Bizottság programjáról pedig véleményt nyilvánít. Az Amszterdami Szerződés előírja, hogy az Európai Parlament tervet készítsen az általános választójog alapján az „összes tagállamban azonos elvek” szerint történő választások megszervezésére.

A Parlament figyelemmel kíséri a közös politikák végrehajtását a Számvevőszék által készített jelentésekre támaszkodva. Ugyancsak felügyeli a közös politikák napi végrehajtását a Bizottsághoz és Tanácshoz intézett szóbeli és írásos kérdések révén. Az Európai Tanács elnöke tájékoztatja a Parlamentet az elért eredményekről.

1.2.4. Az Európai Bizottság

Az Európai Bizottság a Közösség egyik kulcsfontosságú intézménye. Az 1967. július 1-ján hatályba lépett Egyesülési Szerződést követően a Bizottság a három közösség (ESZAK, EGK, Euratom) reá háruló feladatait egy szervként látja el. A Bizottság 1995. január 5.-től 20 tagból áll (kettő-kettő Franciaország, Németország, Olaszország, Spanyolország és az Egyesült Királyság esetében, a többi ország mindegyikénél egy-egy). A biztosokat a tagállamok közös megállapodással jelölik öt évre, a Parlament pedig kettős szavazással dönt a Bizottság beiktatásáról. Az Amszterdami Szerződés értelmében az elnököt a tagállamok kormányai, az Európai Parlament jóváhagyásával, közös megállapodással jelölik. Ezt követően a tagállamok kormányai az elnökjelölttel együtt kijelölik a Bizottság többi tagját. Végül a Bizottság, mint testület jóváhagyásáról a Parlament szavaz.

A Bizottság feladatai teljesítése során nagyfokú függetlenséget élvez. A Közösség érdekeit képviseli és kötelezettségei teljesítése során a nemzeti kormányoktól függetlenül kell eljárnia. A Szerződések védelmezőjeként gondoskodik a Tanács által elfogadott rendeletek és irányelvek maradéktalan végrehajtásáról. Bíróság elé vihet ügyeket, hogy a közösségi jog érvényesítését biztosítsa. A Bizottság kizárólagos jogszabálykezdeményező és a törvényhozó folyamat bármelyik szakaszában közbeléphet a Tanácson belüli, illetve a Tanács és a Parlament közötti megállapodás elősegítése érdekében. Végrehajtói feladata is van, amennyiben a Tanács által meghozott döntések végrehajtásáról gondoskodik, például a közös agrárpolitika terén. Jelentős jogkörrel rendelkezik a közös politikák tekintetében, melyek költségvetését ő kezeli: ezek között szerepel a kutatás és technológia politika, fejlesztési segélyek és a regionális kohézió.

A Bizottság kollektív lemondásához az Európai Parlamenttől származó bizalmatlansági indítvány vezethet. A Bizottságot egy főleg Brüsszelben és Luxemburgban székelő köztisztviselő kar segíti. Ez 24 részlegből áll, melyeket Főigazgatóságoknak (DG) neveznek, és mindegyikük az adott közös politikák és területek általános igazgatási kérdéseiről felelnek. A

hagyományos nemzetközi szervezetek titkárságaival szemben a Bizottság, mint a szerződések védelmezője, teljes függetlenséget élvez előjogai gyakorlásában.

1.2.5. Az Európai Közösségek Bírósága

Az Európai Közösségek Bírósága Luxemburgban székel, a 15 bírót és kilenc főügyészt a tagállamok egyetértésével jelölik ki, akik tisztségüket hat éves megújítható időszakra töltik be. A bírók függetlenségét az Alapokmány garantálja. A Bíróság biztosítja azt, hogy a közösségi jogot a szerződésekkel összhangban értelmezzék és alkalmazzák.

A Bíróság például kimondhatja, hogy egy tagállam elmulasztotta teljesíteni valamely, az európai szerződésekből eredő kötelezettségét; elrendelheti a közösségi intézmények által meghozott kötelező döntések megsemmisítését; és elbírálja a közösségi jog által előírt kötelezettségek teljesítésének elmulasztása miatt, a Tanács, a Parlament ill. a Bizottság ellen benyújtott keresetet.

A Bíróság az egyetlen testület, amelynek joga van a szerződések helyes értelmezéséről, a közösségi intézmények által elfogadott jogszabályok érvényességéről és értelmezéséről véleményt alkotni, amennyiben egy nemzeti bíróság erre kéri. Ha ilyen jellegű kérdés merül fel egy nemzeti bíróság előtt álló ügyben, az Európai Bíróságot meg lehet és bizonyos esetekben meg kell kérni, hogy előzetes döntést hozzon. Ez a rendszer a közösségi jog egységes értelmezésének és alkalmazásának záloga Közösség-szerte.

Az Amszterdami Szerződés egyértelműen a Bíróság hatáskörébe utalja annak ellenőrzését, hogy a közösségi jogszabályok tiszteletben tartják-e az alapvető jogokat. Ezen kívül hatáskörét olyan ügyekre is kiterjeszti, melyek a személyek szabadságát és biztonságát érintik.

Az ***Elsőfokú Bíróság***, amelyet 1989-ben hoztak létre és 15 bíróval működik, az Európai Bírósághoz való további fellebbezéstől függően illetékes eljárni a természetes és jog személyek által a Közösség által hozott intézkedések ellen kezdeményezett vitákban, az ESZAK szerződés alapján a Bizottság ellen indított ügyekben, továbbá az intézmények közötti, valamint a Közösség és alkalmazottai közötti jogvitákban.

1.2.6. A Számvevőszék

A Számvevőszéket az 1975. július 22-én kötött szerződés értelmében hozták létre, 15 tagját a tagállamok egyetértésével hat éves időszakra nevezik ki az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően. Feladata annak ellenőrzése, hogy a bevételeket és kiadásokat „törvényes és elfogadott módon”, a Közösség pénzügyeit pedig megfelelően kezelik-e. Vizsgálatait minden év végén éves jelentésekben teszi közzé. Az Európai Unióról szóló Szerződés megnövelte a Számvevőszék hatáskörét azzal, hogy intézményi jogállást biztosított számára. Így vált az Európai Unió sorban az ötödik intézményévé.

Az Amszterdami Szerződés elismeri azon jogát, hogy az Európai Bírósághoz forduljon előjogainak védelme érdekében, és bővíti a külső szervezetek által kezelt közösségi alapok feletti ellenőrző szerepét.

1.2.7. Gazdasági és Szociális Bizottság

Az EK és Euratom ügyekben a Tanácsot és a Bizottságot a Gazdasági és Szociális Bizottság segíti. 222 tagból áll, akik számos gazdasági és szociális területet képviselnek. Bizonyos döntések meghozatala előtt egy sor témában (foglalkoztatás, Európai Szociális Alap, szakképzés, stb.) kell a bizottság véleményét kérni, de saját kezdeményezésre is véleményt mondhat.

A Gazdasági és Szociális Bizottság révén a szakmai szervezetek, a gazdasági és szociális érdekcsoportok aktívan vesznek részt a Közösség fejlesztésében.

1.2.8. Régiók Bizottsága

A Maastrichti Szerződés által létrehozott Régiók Bizottsága a regionális és a helyi hatóságok 222 képviselőjéből áll, akiket a Tanács a tagállamok javaslatára négy évre nevez ki. A Tanáccsal vagy a Bizottsággal a szerződésben megjelölt esetekben konzultációt folytat, de véleményét saját kezdeményezésre is megfogalmazhatja.

Az Amszterdami Szerződés bővíti azokat a területeket, ahol mind a két bizottsággal egyeztetni kell és az Európai Parlament számára is lehetővé teszi a velük való egyeztetést.

1.3. A közös politikák

Mint korábban már említettük, a Római Szerződés a Közösség feladatává tette „a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlesztését, a folyamatos és kiegyensúlyozott fejlődés, a növekvő stabilitás, az életszínvonal emelkedés elősegítését, valamint a tagállamok közötti kapcsolatok szorosabbra fűzését egy közös piac létrehozásával és a tagállamok gazdaságpolitikáinak fokozatos közelítésével”.

1.3.1. Szolidaritás

Ezt az átfogó célkitűzést a személyek, áruk, szolgáltatások és a tőke szabad mozgásának bevezetésével, a cégek piaci magatartásának ellenőrzésére és a fogyasztók érdekeinek védelmére irányuló versenypolitika létrehozásával kívánták elérni. Ha azonban egy ilyen nagy piac minden szektornak és minden régióknak előnyöket kíván biztosítani, akkor a Közösség által irányított és finanszírozott eredményes strukturális politikákra van szükség. Rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy az erősebb gazdasági és társadalmi összefogás elengedhetetlen feltétele a tagállamok közötti szolidaritásnak, melyhez regionális és szociálpolitikát dolgoztak ki. Ezek jelentősége az új tagok Közösséghez történő csatlakozásával egyre csak növekszik.

1. Regionális politika

Az Egységes Európai Okmány óta a növekvő gazdasági és társadalmi összefogást egyre inkább úgy tekintik, mint egy határok nélküli övezet szükségszerű velejáróját.

1988 februárjában a tagállamok a strukturális politikára fordítható kiadások megduplázódásáról döntöttek. Ez 1989 és 1993 között évi 14 milliárd ECU elkülönítést jelentette az elmaradott térségek fejlesztését célzó intézkedésekre, a hanyatló ipari térségekben új tevékenységek előmozdítására, a tartós munkanélküliek megsegítésére, a fiatalok elhelyezkedésének megkönnyítésére, a mezőgazdasági modernizálásra, szerkezetátalakítására és a szegény, vidéki területek segítésére. A támogatásokat már létező, de radikálisan átalakított alapokon - az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERDF), az Európai Szociális Alap (ESF), az Európai Mezőgazdasági Tanácsadási és Garancia Alap (EAGGF) és a Halászati Tanácsadási Pénzügyi Eszköz (FIFG) - keresztül juttatják el. Ezek az összegek egészítik ki a nemzeti kormányok, régiók, vagy magánbefektetők forrásait, illetve további erőfeszítésekre ösztönzik őket.

Az 1993 és 1999 közötti időszakban a strukturális intézkedésekre (Strukturális és Kohéziós Alapok) 200 milliárd ECU-t fordítottak. Az Európai Alapok így a gazdaság és a szociálpolitika kulcsfontosságú eszközeivé váltak, kifejezésre juttatva a Közösségen belüli szolidaritást.

2. Szociálpolitika

Egy tevékeny szociálpolitika célja a legfeltűnőbb egyensúly-hiányok kiigazítása. Az Európai Szociális Alap 1961-ben jött létre a munkahelyteremtés, valamint a szakmai és földrajzi mobilitás elősegítésére. Lehetővé tette az ESZAK intervenciós hatáskörének kiszélesítését, amelynek már hasznát is vették az 1960-as években, amikor a bányamedencék bezárását követően bányászok ezreinek újbóli elhelyezkedését kellett megoldani.

A Közösség azonban nem csak pénzügyi segítséget nyújt, hiszen az nem lenne elegendő a recesszió és egyes régiók fejlődési elmaradottsága által okozott problémák megoldására. A gazdasági növekedéssel előidézett és a nemzeti, valamint közösségi szinten megfelelő politikákkal bátorított dinamizmusnak elsőként és leginkább a társadalmi haladást kell segíteni. Ezt a folyamatot a tizenöt tagállamban az alapjogokat garantáló jogszabályalkotás kíséri, ill. ösztönzi. Ezek egyrészt, a szerződésekben foglalt olyan szabályokon alapulnak, mint az egyenlő munkáért egyenlő bér (férfiak-nők) másrészt olyan, nem régen született irányelvekből származnak, melyek a munkahelyi biztonságra és egészségvédelemre vonatkoznak.

Az Európai Tanács 1991 decemberében Maastrichtban tartott ülésén a tagállamok (az Egyesült Királyság kivételével) elfogadták a Munkavállalók Alapvető Szociális Jogainak Közösségi Chartája Jegyzőkönyvét, továbbá lefektették azokat a jogokat, amelyeket a munkavállalók az egész Közösségben élvezhetnek: szabad mozgás, tisztességes megélhetést biztosító kereset, jobb munkakörülmények, társadalombiztosítás nyújtotta védelem, szabad társulás és közös béralku, szakképzés, nők esélyegyenlősége, információ, munkahelyi demokrácia, egészség-védelem a munkahelyeken, a gyermekek, idősek és fogyatékosok védelme. Az Egyesült Királyság új munkaspárti kormányának a korábbiaktól eltérő hozzáállása következtében lehetővé vált, hogy 1997. júniusában Amszterdamban döntés születessen arról, hogy ezt a szociális jegyzőkönyvet beépítik a szerződés szövegébe és alkalmazzák a 15 tagállamra.

3. Foglalkoztatáspolitikai

Miközben a gazdasági és monetáris unió fejlődése megállíthatatlannak tűnik, a tagállamok tudatára ébredtek, hogy az Unió állampolgárai még aktívabb foglalkoztatási politikát várnak. Hogyan lehetne az európai bizalmát az európai integráció előnyeit és jövőjét illetően megerősíteni, amikor a Tizenötök strukturális munkanélküliség sújtja, mely 1997-ben is már 17,9 millió embert érintett? Ezért az Amszterdami Szerződésbe egy, a foglalkoztatásról szóló új fejezetet építettek be, amely az Unió gazdaságpolitikájának prioritásává vált. Az Európai Tanács 1997. november 20-21-én Luxemburgban tartott ülésén a Tizenötök közös stratégiát határoztak meg a tagállamok politikájának erősítésére, elsősorban a szakmai képzés, a vállalkozás-alapítás támogatása és a társadalmi párbeszéd terén. Meghatározták a foglalkoztatáspolitikai főbb irányelveit, melyeket a tagállamok és a közösségi intézmények az eredmények értékelésére kialakított eljárásoknak megfelelően kísérik figyelemmel.

4. A közös politikák finanszírozása

1992. december 12-én Edinburgh-ban az Európai Tanács elfogadta az 1993-99-re szóló pénzügyi előirányzatokat. A Közösség költségvetése ezzel az 1993-as 69 milliárd ECU-ról 1999-re 84 milliárd ECU-re emelkedett. A saját erőforrásból való hozzájárulás maximumát kis mértékben emelték: az Unió bruttó nemzeti termékének 1,27 %-ára a korábbi 1,2 %-kal szemben.

A költségvetés növelés három kulcsfontosságú cél finanszírozását valósítja meg: a Közösségnek a világméretű ügyekben vállalt feladataival és az integrációs folyamattal összhangban a külkapcsolatok fejlesztése; a gazdasági és szociális kohézió erősítése - elengedhetetlen az egységes piac, valamint a gazdasági és monetáris unió sikeres megvalósításához -; továbbá az európai vállalatok versenyképességének javítása.

A Bizottság új kezdeményezései a Maastrichtban meghozott döntéseket ültették át a gyakorlatba. Ezek közé tartozik egy kohéziós alap létrehozása Görögország, Írország, Portugália és Spanyolország segítésére, új versenypolitikai irányvonalak kialakítása, iparpolitika bevezetése, a kutatás és a technológia fejlesztés elősegítése, lépések a szociálpolitika erősítésére és a szakképzés előmozdítására, valamint az infrastruktúrális hálózat fejlesztése.

Az Unió által végrehajtott újító politikák két elvre épülnek: a szubszidiaritás elvére, azaz azon a területen, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, a Közösség ezen elv szerint tesz lépéseket, de csak ha és amennyiben a tervezett lépés céljait a tagállamok nem tudják elégséges mértékben megvalósítani, és ennél fogva ezek a célok a Közösség által jobban elérhetők, valamint a szolidaritás elvére, melyet a gazdasági és szociális kohézió, mint közösségi cél foglal magában.

A két elv összebékítése és a regionális különbségek csökkentése - mely további pénzforrásokat igényel - nehéz feladatnak ígérkezik. Figyelembe kell venni a szigorú költségvetési fegyelmet és a tagállamok korlátozott (pénzügyi) mozgásterét, főleg akkor, ha a cél a gazdasági és monetáris unió sikerre vitele.

Miután a pénzügyi tervek 1999. december 31-én jártak le, a Bizottság 1997 júliusában benyújtotta az Agenda 2000 című dokumentum csomagot, amely különös figyelmet fordít azon új kihívásokra, melyekkel az Unió a 2000 és 2006 közötti időszakban kerül majd szembe. Ezen kihívások középpontjában áll a bővítés lehetősége a közép- és kelet-európai országok csatlakozásával, a közkiadások korlátozásának igénye, és néhány tagállam saját, az Európai Unió költségvetéséhez való pénzügyi hozzájárulása miatti növekvő aggodalma. A Bizottság ezért egy olyan javaslatot - „költségvetési status quo” - tesz a 2000 és 2006 közötti időszak költségvetésére, mely a bruttó nemzeti termék 1,27 %-os maximumán túl semmilyen pénzügyi erőforrás növekedést sem engedélyez, miközben biztosítja, hogy az alapvető pénzforrások rendelkezésére álljanak, így garantálva a szolidaritást a tagállamok, az Unió és a tagjelölt országok között.

A Strukturális Alapokat illetően, a 15 tagállam számára előterjesztett költségvetési csomag 210 milliárd ECU-t tesz ki, melyhez Kohéziós Alapként 20 milliárd ECU járul. A pénztranszferek hatásának ésszerűsítése és megerősítése érdekében a Bizottság az elsődleges célkitűzések számát háromra javasolja csökkenteni:

- az 1. célkitűzés azon régiók számára nyújtott fejlesztési segélyeket érinti, ahol az egy főre jutó GNP a közösségi átlag 75 %-ánál alacsonyabb. Ez, az összes támogatásokra szánt összeg 2/3-át teszi ki;
- a 2. célkitűzés a strukturális problémákkal küzdő egyéb régiókat érinti, akár gazdasági átalakuláson keresztülmenő térségekről, hanyatló vidéki területekről, halászatból élő válságterületekről, vagy nehéz helyzetben lévő városi területekről van szó;

- a 3. célkitűzés az emberi erőforrások fejlesztésére és a munkanélküliség elleni harcra összpontosít a szerződésbe beépített foglalkoztatásról szóló új fejezet szerint.

Az Agenda 2000 az előcsatlakozási stratégia megerősítésére és az Unió új tagjaira alkalmazandó regionális kohéziós erőfeszítésekre vonatkozó intézkedéseket is meghatároz.

5. A közös mezőgazdasági politika reformja

1992 júniusában a Tanács elfogadta a közös mezőgazdasági politika (CAP) reformját, mely a költségek csökkentése mellett a versenyképesség fenntartását tűzte ki célul.

A Római Szerződés 33. cikke (korábban 39. cikk) által a közös mezőgazdasági politika számára kijelölt célkitűzéseket már elérték. Ez az agrárképesség tisztességes megélhetését, a piacok stabilizálását, a méltányos fogyasztói árakat és a mezőgazdasági szervezetek modernizálását jelenti. A piaci egység, a közösségi preferencia és a pénzügyi szolidaritás elve kielégítően működött, még ha az agrárgazdaság deficitese is volt. A fogyasztók stabil árakon számíthattak biztonságos ellátásra, élvezve a világpiacon drámai ingadozásaitól való védelmet. A mezőgazdasági munka elhagyása és a gazdálkodás modernizálása a mezőgazdaságban munkát vállalók arányát 20 %-ról 8 %-ra csökkentette (az Unió aktív népességében mérve) és előmozdította egy versenyképes termelő ágazat létrehozását. Ma a közös mezőgazdasági politika saját sikerének az áldozata. Új megközelítésre van szükség a fogyasztást meghaladó termelés csökkentésére, mivel a termelés 1973 és 1988 között évente 2 %-kal nőtt, miközben a fogyasztás nem haladta meg az évenkénti 0,5 %-os növekedést. A többlettermelés a közösségi erőforrásokat jelentősen megcsapolta, és gátolta más politikák fejlődését. A reform fő célja a támogatások és a termelés mennyisége közötti kapcsolat megtörése, annak érdekében, hogy a minőség kerüljön előtérbe, a termelés jobban igazodjon a kereslethez, továbbá csökkenjen a környezetet károsító intenzív termelés.

A 2000. évre az intézkedések kezdenek beérni, de az európai mezőgazdaságnak tovább kell alkalmazkodnia ahhoz, hogy pénzügyi kötelezettségeit tekintve meg tudja felelni más fontos kihívásoknak, amit az Európai Unió - még mindig főként mezőgazdasági jellegű közép- és kelet-európai országok csatlakozásával végbemenő - bővítése, a WTO-GATT többoldalú tárgyalások új szakaszának 2000. január 1-jétől tervezett

elindítása, és a Közösség új pénzügyi keretének elfogadása jelent. A Bizottság az Agenda 2000 c. dokumentum közös mezőgazdasági politikáról szóló útmutatójában az 1992-es reform elmélyítését javasolja azzal, hogy a fő termények, valamint a marhahús és a tej esetében tovább csökkentsék az árakat, a termelőket pedig közvetlen kifizetések formájában kompenzálják.

1.3.2. Az előrelépés politikái

Az egységes piac megvalósítását támogató politikákat és a közösségi kezdeményezéseket, programokat fokozatosan kiterjesztették más szektorokra is. A Közösség ma már közvetlen befolyásolja az egyének életét, valódi szociális kérdésekkel is foglalkozik, mint például a környezetvédelem, egészségügy, fogyasztói jogok, verseny és biztonság a szállítási iparágakban, oktatás és kultúra. Ez két kérdést vet fel. Vajon indokolt-e a Közösség befolyási körének ilyenfokú bővülése? Indokolt-e, hiszen minden tagállamnak megvan a saját demokratikus rendszere, mely biztosítja, hogy az állampolgárok igényeit és elvárásait teljesítsék?

A válasz magától értetődik. Néhány problémakör egyszerűen jellege miatt a határokon túl is hat és közös fellépést igényel. Sok esetben csak a Közösség van olyan helyzetben, hogy szabályozzon és a szükséges pénzügyi forrásokat biztosítsa. Az Unió, az általa adott megoldások jelentős számában bizonyult a fejlődés forrásának és ösztönzőjének, valamint teremtette meg azon lehetőségeket, melyeket még ma sem használtak ki teljes mértékben.

Az ún. kergemarha-kór, a BSE (szarvasmarhák szivacsos agylagyulása) megjelenése okozta bizalmi válság a Közösséget embargó bevezetésére kényszerítette a marhahús termékek körében. Az Európai Parlament, egy ideiglenes vizsgálóbizottság 1997. november 8-án átadott következtetései alapján, támogatta a Bizottság azon erőfeszítéseit, melyek a közegészségügyre vonatkozó közösségi intézkedések fokozását célozzák.

Az emberek aggodalmára reagálva a szerződés közegészségügyről és fogyasztóvédelemről szóló paragrafusait Amszterdamban megerősítették.

1. Környezetvédelem

A közvélemény és a Közösség intézményei közötti kölcsönhatás a környezetvédelem területén a legfeltűnőbb. Ahogy a közvélemény egyre inkább tudatára ébred, hogy a bolygó korlátozott erőforrásait meg kell

örizni, és többet kell tenni a fogyasztók és az életminőség védelmére, úgy az Unió cselekvési kényszere adott területeken megerősödött: közös levegőszennyezési normák bevezetése, az ózonréteget károsító klorofluorkarbonok (CFC-k) használata, a városi szennyvíz kezelése, a vegyi anyagok ellenőrzése és kezelésének felügyelete, hulladékgyártáskor, a járművek zajszintje, stb.

A környezet védelme nem csupán szigorúbb határértékek és keményebb szabályozók kérdése. Az Unió pénzügyi támogatást nyújt konkrét projektek megvalósításához, illetve segíti a gazdaság szereplőit, hogy alkalmazkodjanak a közösségi jogszabályokhoz.

2. Kutatás-fejlesztés

Az Unió meg van győződve arról, hogy Európa jövője attól függ, képes-e lépést tartani a technológiai verseny kihívásaival. Már a kezdetekben felismerte a közös kutatások dinamizáló hatását és azok lehetőségét, mint a jövő befektetéseit. Az Euratomot - az EGK-val egy időben - 1958-ban hozták létre az atomenergia közösen történő békés felhasználása céljából. A Közösség Közös Kutatási Központja (Joint Research Centre) nyolc intézetből áll és ezek 5 tagállamban találhatóak: Olaszországban Ispra-ban, Németországban Karlsruhe-ban, Hollandiában Petten-ben, Belgiumban Geel-ben és Spanyolországban Sevilla-ban. Ahogy azonban a nemzetközi újítások üteme felgyorsult a Közösség is arra kényszerült, hogy többet tegyen, a lehető legnagyobb számú tudós együttműködését segítse elő kutatási projekteken, az ipari alkalmazásokra összpontosítson és legyőzze az adminisztratív és pénzügyi akadályokat.

Az Unió akciója arra irányul, hogy a nemzeti szinten megtett erőfeszítéseket kiegészítve támogassa a számos tagállam laboratóriumait foglalkoztató projektek megvalósítását. Az alapkutatásokat is segíti, például az ellenőrzött termonukleáris fúzió terén - a XXI. század kimeríthetetlen energiaforrása (a közös Európai Torus (JET) Program) -, és a stratégiai iparágakban (elektronika és informatika). A Bizottság által az 1999 és 2003 közötti időszakra előterjesztett 5. Kutatási Keretprogram szellemében a Közösség 16,3 milliárd ECU-s költségvetéssel egy széleskörű, különféle területeket felölelő programot finanszíroz, mely minden tagállamból kutatók ezreinek együttműködését teremti meg.

3. Nagy európai hálózatok

A Bizottság a növekedésről, versenyképességről és foglalkoztatásról szóló Fehér Könyvében megfogalmazott javaslatok alapján, az Európai Tanács 1994. június 25-én 11 jelentős projektet fogadott el a szállítás terén, különösen a tagállamok nagyvárosait összekötő nagy sebességű vonathálózatok kiépítésére. Ezen munkahelyteremtő feladatokon kívül más projekteket is terveztek a gazdasági növekedés fellendítésére, munkahelyteremtésre és az infrastruktúra kialakítására az információ („az információs sztráda”) és az energia terén. Ezen projektek finanszírozására az Unió költségvetéséből 1997-ben 0,5 milliárd ECU-t fordítottak.

1.4. A gazdasági és monetáris unió

A gazdasági és monetáris unió az egységes piac logikus kiegészítője és jelentős politikai mérföldkő az egyesült Európához vezető úton. A valuták egységesítése, melyek Európa országainak szimbólumai és szuverenitásuk eszközei voltak több évszázadon keresztül, olyan vállalkozás, amelyre történelmünkben a Római Birodalom óta nem volt példa. A közös európai valuta 1999. január 1-jén látott napvilágot és 2002. január 1-től a nemzeti valuták helyébe lép. Mindez az átlagembernek is segít, hogy tudatára ébredjen, egy új közösséghez tartozik.

A közös európai valuta megjelenése hosszás és türelmes folyamat eredménye.

1970-ben a Werner-jelentés a gazdasági és monetáris unió megteremtését három lépésben, egy 10 éves időszak alatt képzelte el. Az unió kialakítására irányuló politikai akarat azonban az első olajválság következtében elveszítette lendületét.

Az európai árfolyamrendszert - más néven „valutakígyó”^{*} - 1972-ben vezették be. 1974-ben a Tanács a nemzetgazdaságok közötti magas fokú konvergencia megteremtését célul kitűző határozatot és egy a stabilitásról, a növekedésről és a teljes foglalkoztatottságról szóló irányelvet fogadott el. A

* A valutakígyót a tagországok az egymás közötti árfolyammozgások mérséklésére hozták létre. Ennek értelmében az európai valuták egy szűkebb ingadozási sávban tartották egymás közötti árfolyamaikat, mint a dollárral szemben. A valutakígyó azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, nem biztosított monetáris stabilitást.

növekvő gazdasági instabilitás azonban fokozatosan aláásta a rendszer alapját és a francia frank, a brit és az olasz líra elhagyta a valutakígyót.

1.4.1. Európai monetáris rendszer

Az Európai Tanács 1978. július 6-7-én Brémában tartott ülésén az állam- és kormányfők az Európai Monetáris Rendszer (EMS) létrehozásáról döntöttek, mely 1979. március 13-án lépett életbe.

Az Európai Monetáris Rendszer egy monetáris stabilitási övezetet hozott létre, amely ösztönzőleg hatott a növekedésre és a beruházásokra.

A rendszernek három fő összetevője van:

- Az ECU*
Ez a rendszer kulcseleme; az Európai Unió tagállamainak valutáiból összeállított kosárvaluta.
- Az árfolyam-mechanizmus
Minden valutának van egy, az ECU-höz kötött középárfolyama. Minden, az árfolyam-mechanizmusban résztvevő ország minden taggal szemben bilaterális középárfolyamot határozott meg, létrehozva így a központi paritásos rácsot. 1993 augusztusáig ezen valuták árfolyama legföljebb 2,25 %-kal térhetett el (kivételes esetekben maximum 6 %-ig) a rácsban megszabott bilaterális központi árfolyamoktól. Azóta a sávot 15 %-ra növelték a valutapiacokon tapasztalható komoly problémákat követően.
- A hitelmechanizmusok
A központi jegybankok kötelesek beavatkozni - akár korlátlan összeghatárig - mihelyt a keresztfolyamok elérik a 15 %-os küszöböt, annak érdekében, hogy megakadályozzák ennek átlépését.

Ennek a rendszernek sikerült egy kiemelkedően stabil monetáris övezetet létrehoznia. Az igazi lehetőségét azonban még nem aknáztta ki. Számos valuta az árfolyam-mechanizmus keretén kívül maradt, vagy szélesebb sávban ingadozhat. A nemzeti költségvetési politikák összehangolásának

* Az ECU korlátozott funkciójú közös pénz volt, nem önálló pénznem, hanem elszámoló egység. Csupán az Európai Unió és intézményeinek sajátos szükségleteire alakították ki.

hiánya felszültséget teremtett, és néhány, a versenyképesség érdekében végrehajtott leértékelés az egységes piac egységét fenyegette.

1. A Gazdasági és Monetáris Unióhoz vezető út utolsó szakasza

Az áruk, tőke, szolgáltatások és személyek szabad mozgásának útjában álló nem vámjellegű importkorlátozások eltörlése és az egységes piac kiteljesítése érdekében az egységes valuta megteremtése sürgetővé és legfőképp szükségessé vált.

A Bizottság akkori elnöke, Jacques Delors által benyújtott jelentés* alapján az Európai Tanács 1989 júniusában Madridban tartott ülésén meghatározták a Gazdasági és Monetáris Unió létrehozásának alapelveit: az egy több szakaszból álló folyamat, mely 1990. július 1-jén kezdődik, míg csúcspontját az egységes valuta bevezetésével éri el. A monetáris és gazdasági fejlődési folyamatnak párhuzamosan kell végbemennie.

Az első szakaszban a tagállamok konvergencia programokat készítenek a gazdasági teljesítmény javítása és összehangolása érdekében, s így lehetővé válik a valuták közötti rögzített paritások kialakítása.

2. A Maastrichti Szerződés

Az 1992. február 7-én aláírt Maastrichti Szerződés az egységes valuta létrehozásának folyamatát visszafordíthatatlanná tette, három szakaszra bontva az eredményekhez vezető út menetrendjét.

A harmadik szakasz eléréséhez a kritériumokat a következőképp határozza meg:

- árstabilitás: az adott ország inflációs rátája legfeljebb 1,5 %-kal múlhatja felül a legalacsonyabb inflációs rátát felmutató három tagállam ugyanarra az időszakra számított átlagát;
- a kamatlábak: a vizsgált ország hosszú távú kamatlába legfeljebb 2 százalékponttal múlhatja felül a legalacsonyabb inflációs rátájú három tagállam hosszú távú kamatainak átlagát;
- deficit: a nemzeti költségvetési hiány nem haladhatja meg a GDP 3 %-át;

* Delors-terv; a Gazdasági és Monetáris Unióra való áttérés ütemterve.

- adósság: az államadósság nem haladhatja meg a GDP 60 %-át, kivéve akkor, ha a tendencia csökkenő mértéket mutat és ezen szint felé tart;
- árfolyam-stabilitás: a nemzeti valuta árfolyamának az árfolyam-mechanizmus által kijelölt ingadozási sávok (+/- 2,25 %) között kell maradnia legalább két éven keresztül, anélkül, hogy a valutát leértékelnék.

A gazdasági és monetáris unió II. szakasza 1994. január 1-jén kezdődött. Ez egy átmeneti időszak, melynek során a konvergencia eléréséhez szükséges erőfeszítéseket fenntartották, ill. még fokozták. Az Európai Monetáris Intézetet (EMI) Frankfurtban hozták létre a tagállamok monetáris politikájának összehangolására, az ECU használatának elősegítésére, és egy, a III. szakaszban létrehozandó Európai Központi Bank alapjainak előkészítésére.

Az Európai Tanács 1995. december 15-16-án Madridban tartott ülésén a jövőbeni európai valutát „euró”-nak nevezték el, és elfogadták a bevezetéshez szükséges technikai forgatókönyvet.

A tagállamok pénzügyminiszterei a Bizottságtól és az Európai Monetáris Intézettől származó jelentések alapján 1998 májusában jelölték ki végérvényesen az euró 1999. évi bevezetésében résztvevő országokat. 11 tagország (Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Írország, Hollandia, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország) vesz részt és hozza létre a monetáris uniót. A valutaunión kívülről tagállamok* akkor csatlakoznak, ha azt gazdasági teljesítményük megengedi, vagy amikor erről politikai döntést hoznak.

Ekkor választották meg az Európai Központi Bank elnökét, a holland Wim Duisenberget és a 6 fős Igazgatóság tagjait is. Az Európai Központi Bankot és vele együtt a Központi Bankok Európai Rendszerét 1998. június 1-én alapították meg, ezzel egyidejűleg felszámolták az Európai Monetáris Intézetet. Az Európai Központi Bank a nemzeti kormányoktól független, és minden, az egységes valutához csatlakozó tagállam monetáris politikáját

* A kimaradó négy ország: Nagy-Britannia, Dánia, Svédország (ők nem is aspiráltak tagságra), valamint az elutasított pályázó, Görögország. Ez a négy uniós tagállam egyelőre megtartja saját nemzeti valutáját, de azért tagja lesz az euróval egyszerre induló Európai Pénzügyi Rendszer II.-nek (EMS II.). Az EMS II. célja, hogy összekössék a résztvevő országok pénznemeit azokéval, amelyek nem vesznek részt az euróban.

irányítja. A résztvevő tagországok valutáinak euróhoz képesti átváltási arányainak végleges rögzítésére 1998. december 31-én került sor.

1999. január 1-jén elkezdődött a Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakasza, amikor is megjelent az euró mint számlapénz.

Az érmék közös oldalait az Európai Tanács amszterdami ülésén hivatalosan bemutatták. A technikai viták során figyelembe vették a csökkent látóképességűek és a fogyasztlók véleményét az alakra és az elrendezésre vonatkozóan.

Az új közös valuta leghamarabb 2002. január 1-jén lát napvilágot bankjegyek és érmék formájában, míg július 1-jén az egységes valutához csatlakozó tagállamokban az euró a nemzeti valuták helyébe lép. A két dátum között az árakat euróban és nemzeti valutában is feltüntetik, hogy az európai fogyasztók fokozatosan megismerkedjenek az új valutával.

A Szerződéshez csatolt jegyzőkönyvek értelmében az Egyesült Királyság és Dánia fenntartotta magának azt a jogot, hogy kimaradjon a III. szakaszból, még ha kritériumoknak meg is felelnek ('opting out' záradék). Népszavazást követően Dánia úgy határozott, hogy elutasítja a csatlakozást, valamint Svédország is egyértelművé tette fenntartásait.

A Maastrichti Szerződés rendelkezéseinek teljesítése érdekében az Európai Tanács ülése 1997. június 17-én Amszterdamban két fontos állásfoglalást fogadott el:

- Az első, mely úgy ismert, mint a 'Stabilitási és Növekedési Egyezmény', kötelezi a tagállamokat a költségvetési fegyelem betartására, melyet többoldalú ellenőrzési eljárás és a túlzott mértékű költségvetési deficitre vonatkozó szankció révén garantál.
- A másik állásfoglalás a növekedésre vonatkozik. Kifejezi a tagállamok és a Bizottság szilárd elkötelezettségét a munkahelyek megőrzése tekintetében, s e kérdés továbbra is elsőbbséget élvez az Unió politikájában.

A gazdaságpolitikáknak az EMU III. szakasza során történő összehangolásáról szóló, az Európai Tanács 1997. december 13-án Luxemburgban tartott ülésén fontos döntést hoztak. Ennek értelmében az „EMU-hoz csatlakozó tagállamok miniszterei kötetlen találkozót tarthatnak az egységes valuta alkalmazása következtében rájuk háruló különleges felelősségből fakadó kérdések megvitatására.” A Tizenötök

állam- és kormányfői így egy, a közösségi összetartozást erősítő folyamatot indítottak el, mely az eurót elfogadó országokat még szorosabban összekovácsolhatja a gazdasági, a költségvetési, a szociális és az adópolitikáikban a monetáris unión túlmenően.

Az egységes valuta bevezetése az Európai Unió legambíciózusabb célja. Bizonyára lesznek megtorpanások a folyamatban, melyek a résztvevő tagállamok politikai akaratát teszik próbára. Az euró sikerét befolyásoló lényeges kérdés az is, hogy a közvélemény mennyire fogad el egy olyan újítást, mely minden állampolgár napi életét közvetlenül érinti.

1.4.2. Az euró menetrendje

1991. december 10.

Az Európai Unióról szóló Szerződés aláírása.

- döntést hoznak a monetáris unió jövőbeni létrehozásáról és öt konvergencia kritériumot fogadnak el

1994. január 1.

A Gazdasági és Monetáris Unió második szakasza (átmeneti időszak).

- az Európai Monetáris Intézet (EMI) létrehozása Frankfurtban
- az eljárási szabályok megerősítése az európai gazdaságpolitikák összehangolása érdekében
- harc a túlzott deficit ellen; a tagállamok gazdasági konvergenciájának politikája
- a nemzeti központi bankok függetlensége

1995. december 16.

Madrid, az Európai Tanács ülése.

- az euró bevezetésére vonatkozó technikai forgatókönyv és az egységes valutára való áttérés menetrendjének meghatározása

1996. december 14.

Dublin, az Európai Tanács ülése.

- a Stabilitási és Növekedési Egyezmény elfogadása
- az euró jogi státuszt szerez

1997. június 17.

Amszterdam, az Európai Tanács ülése.

- a Stabilitási és Növekedési Egyezmény megerősítése
- az euró jogi státuszának szabályozását elfogadják

- határozat az egységes valutazónában részt nem vevő országok esetében az „EMS első fordulójáról”
- a végleges érme-terv kiválasztása

1997. december 13.

Luxemburg, az Európai Tanács ülése.

- az EMU harmadik szakaszában a gazdaságpolitikák összehangolása (többoldalú felülvizsgálat), és döntés a Szerződés 109. és 109b cikkéről (árfolyam-politika és a Közösség képviselője nemzetközi szinten)

1998. május 1. és 2.

Az Európai Tanács meghatározza az egységes valutához csatlakozó országok listáját a konvergencia kritériumok alapján.

- konzultáció az Európai Parlamenttel
- bilaterális átváltási arányok meghatározása

1998. június 1.

Az Európai Központi Bank (ECB) megalapítása.

- az Európai Központi Bank végrehajtó testületének kinevezése
- az érmék valamint bankjegyek elkészítésének megkezdése.

1999. január 1.

Az EMU harmadik szakaszának kezdete.

- az euró saját jogú valutává válik
- a bankok és vállalkozások áttérnek az euró használatára (euró mint számlapénz)

2002. január 1.

Az euró (érmék és bankjegyek) forgalomba hozatala.

Legkésőbb 2002. július 1-jén

A nemzeti érmék és bankjegyek forgalomból való kivonása.

1.4.3. Az euró első éve

Az egyenlőre csekk, vagy hitelkártya révén használható, valamint a bankok és vállalatok egymás közti forgalmában jelen lévő új pénz kezdő árfolyamát 1.1667 dollárban szabták meg. Ugyanakkor véglegesen rögzítették a tizenegy érintett ország nemzeti valutái és az euró átváltási kurzusait, és megállapították több kelet-európai valuta euróárfolyamát is; a múlt év január 1-jén egy euró 252.392 forintot ért. Az euróhoz az első perctől

kezdvé erős szálak kötötték a forintot, hiszen a magyarországi valutakosárban 70 százalékos súllyal szereplő márka helyét átvette az új pénz.

Az európai valutaunió létrejöttével az öreg földrész integrációjának új szakasza kezdődött, mindenki kíváncsian várta hát, hogy vizsgálják az euró a gyakorlatban. Nos, a nemzetközi pénzpiacon az új közös európai valuta árfolyama a dollár ellenében tavaly január 4-én 1.1837 dolláron tetőzött (ez az eddigi legmagasabb értéke is), azután kisebb-nagyobb megszakításokkal folyamatosan süllyedt, a mélypontot december 2-án 0,99 dolláron érte el, s azóta valamelyest ismét emelkedett. Ha meggondoljuk, hogy a közös pénz a jelenkori Európa alighanem legnagyobb vállalkozása, akkor különösen figyelemre méltó az a szakértői vélemény, mely szerint mindent egybevetve az euró bevezetése gőrdülékenyen sikerült.

1.1. sz. ábra: Mélyponton az euró

Nem meglepő hát az sem, hogy 2000. január 1-jétől a Magyar Nemzeti Bankban a forint árfolyamát egyedül az euróhoz igazítják. Az új esztendőben így már a dollár is kikerült a hazai fizetőeszköz valutakosarából, elvesztve eddigi 30 százalékos súlyát. Az egyvalutássá vált kosár révén újabb lépést tettünk meg az európai pénzügyi unió felé vezető úton, s a szakértők arra számítanak, hogy az euróhoz való még szorosabb kötődésnek számos pozitív hatása lesz. A gazdaság szereplői számára az egyik leglényegesebb az árfolyamkockázat csökkenése, ugyanakkor erősödhet a hazai exportőrök versenyképessége - mindez segítséget adhat a fellendülés megindulásához.

Ami az export versenyképességének javulását illeti: az elmúlt évben az euró folyamatos árfolyamcsökkenése jelentős előnyt hozott az egységes valutát

használó országok külkereskedelmének. Jól mutatja ezt az EU statisztikai hivatala, az Eurostat által közölt adat, mely szerint január és július között az érintett országok az előző év hasonló időszakához képest euróban számolva mintegy fél százalékkal kevesebbet exportáltak harmadik országokba, ám dollárban számítva csökkenés helyett növekedést könyvelhettek el, mégpedig csaknem 10 százaléknnyit. Az exportlehetőségek javulásából a legtöbb hasznot a szóban forgó statisztika szerint a francia, illetve az ír gazdaság húzta (az előbbi a térség második legnagyobb, az utóbbi viszont a legdinamikusabban növekvő gazdasága), és számottevően profitált belőle Hollandia és Ausztria is. Hosszabb távon persze ez az előny aligha marad meg, a versenyképesség ugyanis főként a végrehajtandó reformok függvénye.

És mit ígér a 2000. esztendő? Az európai gazdaságban - s így az euró szempontjából is - meghatározó szerepet játszó Németország tavalyi 1,4 százalékos, meglehetősen szerény gazdasági növekedése az előrejelzések szerint az idén legalább megkétszereződik. Ez erős húzóerőt jelent a térség országai, köztük Magyarország számára. És idekapcsolódik az is, miszerint a valutaúnió közös jegybankjának elnöke kijelentette: mivel az euróövezet gazdasági növekedése 2000-ben már várhatóan meghaladja az Egyesült Államokét, az EMU közös pénzének igen jó esélyei vannak az idén az erősödésre. Ez az év tehát az euró éve lehet - hazánkat illetően a szakértők úgy vélik: jól járhatnak a magyar exportőrök és a nyugati befektetők is.

Mindeközben már javában készülnek az euróbankók és az euróérmék, hiszen az új pénz e kézzelfogható formájában 2002-től jelenik meg. A legújabb döntés szerint a bevezetés esztendejében nem az eredeti tervek szerinti fél éven át, hanem mindössze legfeljebb két hónapig lesznek párhuzamosan forgalomban az EMU tizenegy országának nemzeti valutái és az euró. S hogy az emberek, minél gyorsabban megbarátkozzanak vele, várhatóan a kiskereskedelemben és a pénzszállításban már 2002. január elseje előtt megjelenik egy kisebb mennyiségű új fizetőeszköz. Kétségkívül izgalmas időszak elé nézünk. Sőt előbb-utóbb az a gondolat sem kerülhető el, hogy európai uniós tagságunk velejárójaként a forinttól is búcsút kell vennünk, hiszen a mi nemzeti valutánkat is az euró váltja majd fel.

1.5. Kül- és biztonságpolitika

Az európai integráció középpontjában a béke és a megbékélés áll. A második világháború óta Európa egyszer sem próbálta más eszközzel elfogadtatni elképzeléseit, mint példamutatással, és ez megmutatta, hogyan

is lehet a problémákat tárgyalással megoldani. Amióta az Európai Unió fontos gazdasági és kereskedelmi partnerként megjelent, egyre többször kéri fel, hogy közvetítőként és stabilizáló erőként lépjen fel a világ ügyeiben.

Azt követően, hogy 1954-ben az Európai Védelmi Közösség (EDC) terve kudarcot vallott, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország csatlakozott a Belgium, Franciaország, Luxemburg, Hollandia és az Egyesült Királyság által 1948-ban alapított Nyugat-európai Unióhoz (NyEU). Több mint negyven éven keresztül azonban Nyugat-Európa saját biztonságát csakis a NATO-n keresztül, az Egyesült Államokkal és Kanadával szoros szövetségben biztosította.

Az EK tagállamok között meglévő Európai Politikai Együtműködés (EPC) gyakorlatát egészen az Egységes Európai Okmány 1986-os aláírásáig hivatalosan nem ismerték el. Ezt az együttműködést alapvetően kormányközi, kölcsönös konzultációs és koordinációs fórumnak tekintették, ennek következtében az Európai Tanács és a külügyminiszterek feladatkörébe tartozott, a Közösség intézményeit, mint például a Bizottságot és a Parlamentet csak közvetve vonták be.

Ennek ellenére ez az együttműködés tette lehetővé a tagállamok számára a nemzetközi szervezetekben, mint például az ENSZ-en belül, a közös európai álláspontok érvényre juttatását, és hasznosnak bizonyult továbbá az Unió külpolitikai egészének a fenntartására is.

Az Európát 1989 óta megbolydító geopolitikai változások - a Varsói Szerződés felbomlása, Németország egyesítése, Szovjetunió széthullása, nacionalista feszültségek kiújulása, a jugoszláv polgárháború és az ország szétszakadása - következtében a tagállamok jelentős lépés megtételéről döntöttek a politikai együttműködés terén.

1.5.1. Közös kül- és biztonságpolitika (CFSP)

Az Európai Unióról szóló Szerződés fekteti le a politikai unió alapjait a kül- és biztonságpolitikára támaszkodva, mely célkitűzései a következők:

- az Unió közös értékeinek, alapvető érdekeinek és függetlenségének megóvása;
- az Unió és tagállamai biztonságának megerősítése;
- a béke megőrzése és a nemzetközi biztonság erősítése;
- a nemzetközi együttműködés elősegítése;

- a demokrácia és a jogállamiság fejlesztése és megszilárdítása, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása.

Ezeket a célkitűzéseket kétféleképpen lehet sikeresen elérni: a tagállamok politikai együttműködésével, közös álláspontok meghatározásával és „közös intézkedések fokozatos megvalósításával azokon a területeken, ahol a tagállamoknak közös az érdekeik”.

A tagállamok rendszeres együttműködés keretében tájékoztatják egymást, valamint konzultációt folytatnak minden, a CFSP-t érintő és általános érdeklődésre számot tartó kérdéskörben. Amennyiben a Tanács szükségesnek véli, közös álláspontot alakítanak ki, mely összeköti a tagállamok nemzeti politikáit és álláspontjaikat a nemzetközi szintereken.

Az Európai Tanács, mint legfelsőbb döntéshozó szerv, konszenzusos alapon határozza meg a külpolitika általános irányait. A közös fellépésre vonatkozó rendelkezéseket azonban a Tizenötök hozzák és ez kötelező érvényű minden tagállamra.

A Tanács minősített többséggel dönthet (amennyiben olyan témákat érint, melyet ugyanaz a Tanács előzetesen már egyhangúan elfogadott), olyan közösségi fellépésekről, melyek célja az álláspontok kialakításakor a tagállamok fellépéseinek egymáshoz igazítása. Az Európai Unió a nemzetközi eseményekre vonatkozóan közös közleményben fogalmazza meg véleményét. Ezek a nyilatkozatok elsősorban az emberi jogok megsértése ellen lépnek fel. Ezért van szükség a közösségi és kormányközi eljárásokra ugyanazon intézményben, egymással párhuzamosan.

A CFSP az Európai Unió egyik pillére, és a biztonságpolitikát is beleértve a külpolitika minden területét felöleli. A CFSP-t meghatározó rendelkezések semmilyen formában sem befolyásolják „az egyes tagállamok védelmi és biztonságpolitikájának konkrét jellemzőit”. A semleges államoknak ennek következtében továbbra is megmarad különleges státuszuk, Franciaország és az Egyesült Királyság, mint nukleáris hatalmak pedig saját meghatározott védelmi politikájukat folytathatják.

Az Amszterdami Szerződés új intézményi és működési eszközökkel ruházta fel az Európai Uniót. Ezen túl az Európai Tanács feladata az ösztönzés és az iránymutatás „közös fellépések és közös állásfoglalások” segítségével végrehajtott „közös stratégiák” elfogadásával. A Tanács által az Európai Tanács közös határozatainak végrehajtására elfogadott fellépésekre vagy

állásfoglalásokra vonatkozó minősített többségi szavazást is csak Amszterdamban vezették be, cserében azért, hogy megállapodtak a konstruktív tartózkodás elvéről is, mely lehetővé teszi egy-egy tagállam kimaradását bizonyos fellépésekből, anélkül, hogy másokat ebben megakadályozna.

A Tanács főtítkára tölti be a CFSP Főképviseelőjének szerepét, és segíti a Tanács munkáját a politikai döntések kialakításában, kidolgozásában és megvalósításában. A Tanács, ha szükségesnek tartja, különleges képviselőt nevezhet ki konkrét politikai kérdések kezelésére. Az Amszterdami Szerződés igazi újdonsága azonban a Tanácson belüli „politikai tervező és korai figyelmeztető egység” létrehozása. Az egység feladata a CFSP fejlődésének felügyelete és elemzése, valamint időben felhívni a figyelmet a CFSP-t nagy valószínűséggel befolyásoló eseményekre.

1.5.2. Lépések az európai identitás meghatározására a védelem terén

A közös kül- és biztonsági politika idővel el kellene, hogy vezessen a közös védelem kialakításához. A Maastrichti Szerződésben használt óvatos megfogalmazás kompromisszum azon tagállamok között, melyek úgy vélik, hogy a Közösségnek saját védelmi politikát kell kialakítania, és azok között, melyek az Atlanti Szövetségen belül kialakult kötelék megőrzésének szilád elkötelezettjei. A „közös védelem” fogalma azonban arra a vágyra utal, hogy egy teljes értékű uniót kell létrehozni stratégiai és katonai dimenziókkal.

Azzal, hogy az Unió felkérte a saját fejlődése „integráns részének” tekintett Nyugat-európai Uniót (NyEU), hogy védelmi jellegű döntéseket és intézkedéseket vázoljon fel és hajtson végre, szorosabbra vonta kapcsolatait az egyetlen védelmi szereppel bíró európai szervezettel. A Brüsszeli Egyezményt aláíró 10 európai uniós tagállamból és öt megfigyelőből (Írország, Dánia, Ausztria, Finnország és Svédország) álló NyEU 108 tagú közgyűlése Párizsban székel, a Miniszterek Tanácsának Titkársága pedig Brüsszelben van.

Azáltal, hogy kilenc közép- és kelet-európai országnak ‘társult tagsági’ státuszt adott és támogatta az 1997. május 27-én Párizsban Oroszország és a NATO között aláírt okmányt, a NyEU kinyilvánította szolidaritását közép- és kelet-európai szomszédaival a biztonság terén.

Az Amszterdami Szerződés megemlíti a NyEU által 1992. június 19-én, a Petersbergi Nyilatkozatban meghatározott feladatokat (humanitárius, evakuálási, békefenntartó missziók, válságkezelő katonai akciók). A NyEU segíti az Uniót a CFSP védelmi vonatkozású feladatainak meghatározásában. Az Európai Tanács útmutatókat határoz meg a NyEU számára, amennyiben az Unió ez ügyben hozzáfordul. Az Amszterdami Szerződés javasolja továbbá a tagállamok együttműködését a fegyverkezés terén, amely a NyEU keretében már elkezdődött a Fegyverkezési Együttműködési Szervezet (OCCAR) révén.

Ugyanakkor a NyEU esetleges Európai Unióba történő integrálásának a kérdését még nem rendezték. Az Amszterdami Szerződés, időpont meghatározása nélkül, egy új kormányközi konferencia összehívásáról rendelkezik a közös védelmi politika kialakítása érdekében.

Még sok kérdés maradt megválaszolatlanul a diplomáciai és katonai együttműködés területén. Szembe kell nézni azzal a sürgető feladattal, hogy olyan politikai rendet kell teremteni, mely garantálja a békét és biztonságot az inkább nacionalizmussal, mint ideológiai konfliktusokkal fenyegetett kontinensen, és ehhez az Uniónak végig kell gondolni, milyen szerepet játszhat az alapszabályok lefektetésében. At kellene gondolni azt is, hogyan lehetne újra fogalmazni az összes európai államot, az új független szovjet utódállamokat, az Egyesült Államokat és Kanadát magába foglaló Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) feladatait, amelynek szerepét az 1990. november 21-én aláírt Párizsi Chartában az új Európa „politikai konzultációinak központi fórumaként” definiálták. továbbá azt is, hogyan lehetne a szerepeket legmegfelelőbbben meghatározni a Római Csúcstalálkozón 1991 novemberében átalakított és 1999-ben Lengyelország, Magyarország és a Cseh Köztársaság felvételével kibővített Atlanti Szövetség, valamint a Nyugat-európai Unió és az Európai Unió között.

A Párizsban 1995. március 21-én aláírt Európai Stabilitási Egyezmény az Európai Unió első jelentős hozzájárulása az új Európa védelmi szerkezetének megteremtéséhez. Ennél is ígéretesebb az Észak-atlanti Tanács 1996. júniusi berlini találkozásán hozott döntése, miszerint katonai akciókhoz az európaiak rendelkezésére bocsát bizonyos NATO erőket (multinacionális hadseregközi hadtestek - MITG), mely csak európaiakat foglalhat magában, és utat nyit az európai védelmi identitás megerősítéséhez. Az Atlanti Szövetség „európai pillére” így fokozatosan épül ki, összekovácsolva ily módon az Európai Unió azon tagállamait,

amelyek szorosabb együttműködés mellett kötelezték el magukat a NyEU-val és a NATO-val is.

1.6. A polgárok Európája

Mi az integráció végső célja? Vajon a polgárok Európájának vagy az üzletemberek Európájának a megteremtése? Az alapítóatyák - akik elindították a 'közösségi építkezés' folyamatát - szándéka az volt, hogy Európát soha többé ne borítsák vérbe beháborúk. A Közösség megvalósításának támogatói egy erős, hatékony intézményi szerkezet alapjait akarták lerakni, és ezért pragmatikus módszerekhez folyamodtak: a szénre és acélra alapozott együttműködésre, a közös piac kiépítésére, a közös agrár és versenypolitika kialakítására összpontosítottak. Az eredmény egy olyan Közösség megszületése, melyet sokan technokratának tekintenek abban az értelemben, hogy köztisztviselők, közgazdászok, jogászok és hasonló szakmák képviselői irányítják. Az igazság azonban az, hogy az eredeti elképzelés nem valósulhatott volna meg a közösségi intézmények támogatása és politikai akarata nélkül.

Mára a szerződések által kitűzött célok többségét elérték: ez az európai térség mentes azon vám-, adó- vagy jogszabályi korlátoktól, melyek sokáig álltak az egyének tevékenységének vagy a szolgáltatások és a tőke szabad mozgásának útjában. Ha nem is vagyunk tudatában, mindannyian nap mint nap részesülünk a létrejött egységes piac előnyeiből: a rendelkezésre álló áruk széles választékából; az áremelkedés ellen ható versenyből; a fogyasztó és a környezet védelmét szolgáló politikákból; és általában a legmagasabb szinten harmonizált szabványokból.

A Közösség periferiáján élő polgárok strukturális támogatásokból részesülnek az Európai Regionális Fejlesztési Alapon keresztül. Az Európai Mezőgazdasági Tanácsadási és Garancia Alap által évtizedekig finanszírozott ártámogatási mechanizmusok óriási segítséget jelentettek az európai gazdálkodóknak.

Az Unió költségvetésének hatalmas kiadási tételét, amely 1998-ban több mint 91 milliárd ECU volt, az európaiak mindennapi életét befolyásoló intézkedésekre fordították.

Európainak lenni azonban többet jelent, mint fogyasztónak lenni Európában, vagy az európai gazdasági ill. szociális élet szereplőjeként tevékenykedni. Ezen túlmenően uniós állampolgárságot is jelent. Amióta

1958-ban a Római Szerződés életbe lépett, az európai jogszabályalkotók igyekeztek a rendelkezéseket úgy megalkotni, hogy azok elősegítsék a munkavállalók szabad mozgását és letelepedését, valamint a szabad szolgáltatásnyújtást. Az Unió semmilyen nemzetiiségi alapú diszkriminációt nem tűr a saját tagállamaikon kívül foglalkozást kereső uniós állampolgárokkal szemben. Sőt a vendégmunkások és családtagjaik az EK Szerződés 39. és 42. cikkei (korábban 48. és 51. cikkek) értelmében szociális juttatásokra, szakképzésre és adó, valamint szociális kedvezményekre jogosultak. A szabadfoglalkozásokat úgy szabályozták, hogy harmonizálták - irányelvek révén - a már szabályozott tevékenységek körébe való bejutás feltételeit.

A Közösség lankadatlan, a nemzeti rendelkezések közelítésére irányuló erőfeszítéseinek köszönhetően, ma már minden tagállam elismeri a többi tagállamban szerzett orvosi, jogász, ápolói, állatorvosi, gyógyszerész, építész, biztosítási ügynöki, stb. képesítéseket.

1988. december 21-én, mivel még igen sok foglalkozásra csak nemzeti szabályok vonatkoztak, a tagállamok egy átfogó irányelvet fogadtak el, mely egy rendszert hozott létre a felsőfokú diplomák kölcsönös elfogadására. Ez minden olyan diplomára kiterjed, melynek megszerzéséhez legalább hároméves egyetemi tanulmányokra van szükség, és a tagállamoknak az egymás oktatási rendszerébe vetett kölcsönös bizalmán alapul.

Az európai állampolgárok által élvezhető első jog az Unión belüli szabad mozgást, munkavállalást és letelepedést foglalja magában. Az 1990 júniusában elfogadott három irányelv a tartózkodási jogot kiterjesztette a diákokra, a nyugdíjasokra és a nem aktív állampolgárookra. Ezt a jogot a Maastrichti Szerződésnek az uniós állampolgárságról szóló részébe foglalták bele.

Az Európai Bíróság által is megerősített szociális jogok valószínűleg még nem lettek volna elegendőek önmagukban arra, hogy egy tagállam állampolgárából uniós állampolgár váljon, hanem más, a szuverenitás átadására vonatkozó jogokkal is ki kellett egészíteni. Az állam szerves részének tekintett területek kivételével (például a rendőrség, a hadsereg és a diplomáciai testület) a közszolgálati munkahelyek az egészségügyben, az oktatásban és az állami vállalatoknál ezen túl minden uniós állampolgár előtt megnyílhatnak. Teljesen természetessé válik ezzel, hogy római

gyerekeket egy brit tanár tanítson angolra, vagy egy fiatal francia diplomás a belga közszolgálatban helyezkedjen el.

A polgárok Európáját építő folyamatot jelentős mértékben előre lendítette az a Maastrichtban született döntés, amely a saját tagállamaikon kívüli tagállamban élő állampolgároknak lehetővé tette az önkormányzati és európai választásokon való szavazást, illetve az azokon való indulást. Az Amszterdami Szerződés ezt az elvet a 17. cikkbe építi be: „a Szerződés bevezeti az uniós állampolgárságot. Az Unió állampolgára minden tagállam állampolgára. Az uniós állampolgárság a nemzeti állampolgárságot kiegészíti, de nem lép a helyébe.”

Ezek az új jogok kifogásokat is felvetnek a nemzeti identitás és szuverenitás vonatkozásában. Az, hogy az európai állampolgárság kiegészíti és erősíti a nemzeti állampolgárságot újdonság és igen merész elképzelés, továbbá számos olyan kérdést vet fel, melyeket a politikusoknak kell kezelniük. A polgárok Európája egy olyan politikai unió előképe, mely megvalósításának határideje még kitűzésre vár. Az majd csak később válik egyértelművé, hogy egy, a jelenleginél több tagot számláló Unióban, Európa polgárai milyen közös értékekben és kollektív törekvésekben lesznek készek osztozni. Az egy közösséghez tartozás érzését, a közös sorson való osztozást nem lehet mesterségesen létrehozni.

Eljött az idő az előrelépésre a kulturális - gazdaságát meghaladó - integráció terén is, elősegítve a közös tudat kialakítását.

Ezen a téren az oktatási és a képzési programoknak van jelentős szerepük. Ezek között említhető a Közösség által támogatott Erasmus (az Európai Közösség egyetemi hallgatók mobilitását szolgáló cselekvési terve). Comett (Közösségi technológiai oktatási és képzési program) és Lingua (az Európai Közösség idegennyelvi képzést ösztönző programja). A programok segítségével közel 60.000 diák részesült ösztöndíjban, hogy közösségi országokban tanulhassanak. Az a cél, hogy a hallgatók 10 %-a minden évben egy tanévet más tagország egyetemén tölthessen, további, az oktatáspolitikára fordított közösségi pénzeket igényel. Új programok, mint a Szókratész, Leonardó da Vinci és az Ifjúság Európáért III jelenthetnek ebben segítséget.

A Közösség részt vesz a problémás fiatalok felzárkóztatásában is az ún. „második lehetőség” iskolák révén. Európában négy város (Marseille,

Bilbao, Catania és Hämeenlinna) ad otthont ezeknek az iskoláknak, amelyek feladata az oktatási és társadalmi kirekesztés elleni harc.

1996 januárjában a Közösség az „európai önkéntes szolgálat” program keretében társadalmilag hasznos programokba kívánta bevonni a fiatalokat (szociális, humanitárius, kulturális, vagy környezetvédelmi akciók) nem lakhelyük szerinti tagállamokban. A cél a 25 év alattiak szabad mozgásának bátorítása és munkába állásuk segítése. A programban már több ezer fiatal vett részt.

A polgárok Európája még csak nem rég született meg, de már számos, az egy közösséghez való tartozás azonosítására szolgáló szimbólummal rendelkezik: európai útlevél (1985 óta használatban), európai himnusz (Beethoven Örömdája). 1996 óta európai jogosítványt adnak ki a tagállamokban. És vajon távol van-e az idő, amikor lesznek európai olimpiai csapatok, vagy katonai, civil szolgáltatások multinacionális egységekben?

A maastrichti döntés az egységes valuta 1999-es bevezetésére olyan fejlemény, melynek kétségtelenül jelentős pszichológiai hatása lesz. Ettől kezdve a fogyasztók bankszámláikat euróban vezethetik. Ahogy a fogyasztási cikkek és szolgáltatások árait az Unió területének nagy részén azonos valutában rögzítik, a piac teljesen átláthatóvá válik, a fogyasztók a legjobb ajánlatot tudják kiválasztani, ez pedig előmozdítja a versenyt és csökkenti az árakat. A határellenőrzések eltörlése a schengeni övezetben (amelyhez végül minden tagállamnak csatlakozni kell) máris erősíti az európaiakban azt az érzést, hogy egy egységes térséghez tartoznak.

„Nem államok közötti koalíciót alkotunk, hanem polgárok közötti uniót” mondta Jean Monnet 1952-ben. Ma az Unió intézményei egy nagy kihívással néznek szembe: elő kell segíteni, hogy a közvélemény mihamarabb elfogadja az ‘európaiság gondolatát’. Tudatosítani kell az állampolgárok körében, milyen jogokat és lehetőségeket nyújt számukra az egységes piac és az Unió egyéb politikái. Ennek érdekében már 1996-ban tájékoztató akciókat indítottak el „Európa polgárai”, „Az euró, az európai valuta” és „Építsük együtt Európát” elnevezéssel.

Az Európai Unióról szóló Szerződés (195. cikk, korábban 138e cikk) létrehozta az ombudsman hivatalát, így hozva közelebb az Európai Uniót az európai polgárokhoz. Az ombudsmant, a (szó skandináv hagyományból ered), az Európai Parlament nevezi ki ez utóbbi intézmény hivatali

időtartamára. Megbízataa feljogosítja, hogy a közösségi intézmények, vagy szervezetek elleni panaszokat vizsgálja. Az Unió bármely állampolgárának és bármely tagállamban bejegyzett székhellyel rendelkező jogi vagy természetes személynek joga van az ombudsmanhoz fordulni. A panasz kézhezvétele után az ombudsman a vitás kérdések békés megoldására törekszik a közösségi intézményekkel. Mióta 1995 szeptemberében megkezdte munkáját, több mint 1400 panasz érkezett hivatalába. Ezen túlmenően az Európai Parlament azon jól bevált gyakorlata, hogy hozzá bármely tagállam lakója petíciót intézhet, továbbra is fontos kapocs marad az állampolgárok és az intézmények között. 1994 és 1997 között az Európai Parlamenthez több mint 4000 petíció érkezett.

Az Amszterdami Szerződés az Uniót az állampolgárokhoz kívánta közelíteni, és így válasszal szolgált olyan problémákra, mint a munkanélküliség, létbizonytalanság és bevándorlás.

Az Amszterdami Szerződés előrelépést jelent az alapvető emberi jogok megerősítése terén is. Szankciók alkalmazása teszi majd lehetővé, hogy az alapvető emberi jogokat megsértő tagállam jogait fel lehessen függeszteni. Amszterdamban az addig csak a nemzetiségi hovatartozásra (6a cikk), a nemre, fajra, vallásra, korra és szexuális beállítottságra vonatkozó diszkrimináció elleni elvet más területekre is kibővítették. Ezt az elvet ugyancsak megerősítették a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód vonatkozásában.

Végül az Amszterdami Szerződés előrelépést jelent az átláthatóság tekintetében is, és ennek következtében az állampolgárok könnyebben betekintést nyerhetnek az európai intézmények dokumentumaiba is.

Az Európai Parlament közvetlen úton történő választásának 1979-es bevezetése egy legitim kapcsolatot teremtett az egyesítési folyamat és az emberek akarata között. Európa demokratikus jellegét továbbra is erősíteni kell a Parlament szerepének növelésével; az egyéneket egyesületeken és politikai szervezeteken keresztül erőteljesebben be kell vonni; és valódi európai pártokat kell alakítani. Maga ez a felsorolás is egyértelművé teszi, hogy míg Európa realitás, az európai állampolgárság még gyerekcipőben jár.

1.7. Az Unió és a világ

Jelentős politikai hatalom, vagy regionális gazdasági tömörülés? Nyitott kereskedelmi partner, vagy protekcionista blokk? Az Európai Unió

különböző országoknak mást és mást jelent, attól függően, hogy kapcsolataik gazdasági, diplomáciai, kulturális vagy stratégiai jellegűek.

Az Európai Unió, a világ vezető kereskedelmi hatalma megpróbál politikai óriássá válni. A Maastrichti Szerződés lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy nekilássanak két - a hatalom eléréséhez szükséges - alapfeltétel (az egységes valuta és a közös védelmi politika) megvalósításához. A Tizenötök feladata lesz azonban annak az elégséges politikai akaratnak a kinyilvánítása, hogy szuverenitásukat közösen gyakorolják ezeken a kulcsfontosságú területeken.

Az alapítók által választott irány megfelelőnek bizonyult ahhoz, hogy az európai identitás kialakításához vezető úton már jelentős haladást lehessen elérni. Ennek konkrét eredményeként a Közösségben 1968-ban bevezették a közös vámtarifá rendszerét, amely a vámtételek és a belső vámkontingensek eltörlésének egyenes külső következménye. Mivel Európa gazdasága elsősorban importált nyersanyagok késztermékké történő feldolgozásán alapul és ehhez magas hozzáadott érték járul, a Közösség egy nyitott, világméretű kereskedelmi rendszer kialakítására törekedett. Az Unió igen nagy hangsúlyt fektetett a liberalizációra a GATT keretében folyó kereskedelmi tárgyalások legfontosabb fordulóján. Bizonyos uniós tagállamok szerződéses partnerei a GATT-nak, de a jelentős megállapodásokat az Unió saját jogán írta alá. A Római Szerződés értelmében az Unió intézményeinek kizárólagos hatáskörébe tartozik a vámok megtárgyalása, védő és dömpingellenes intézkedések bevezetése, és a közbeszerzésre vonatkozó szabályok meghatározása.

Az Unióba importált ipari cikkekre vonatkozó vámok súlyozott átlaga 5 % alatt van. 1994-ben az Unió és partnerei a GATT uruguay-i fordulóján a szolgáltatások és mezőgazdasági termékek kereskedelmére vonatkozó új szabályokat tárgyalták meg. A mezőgazdaságról folytatott vita rávilágított a gazdálkodók közötti különbségekre az Atlanti-óceán két partja között. Az Unió egységes fellépésének köszönhetően azonban az egyes tagállamok álláspontját meg lehetett védeni.

Az egységes piac létrejötte 1993-ban még tovább erősítette a közös kereskedelmi politikát: fokozatosan megszüntetésre kerülnek a tagállamok részére korábban engedélyezett import korlátozások, csakúgy, mint az érzékeny termékek belső elosztása (például a Japánból származó autók és elektronikus cikkek, valamint a textil és az acél esetében). A Világkereskedelmi Szervezet (WTO) létrehozása - a Marrakeshi

Megállapodás egyik legpozitívabb eredménye - Európa ösztönzésére olyan állandó keretet alakított ki, mely lehetővé teszi a többoldalú kereskedelmi viták rendezését.

A kérdés most már úgy merül fel, hogy vajon az egységes piac protekcionista erőddé változtatja-e az Uniót, vagy egy olyan nyitott, korlátlan versenyterepé válik, amely képtelen saját termelői védelmére. Egy 373 milliós fogyasztói piacon rejltő lehetőség, ahol a jövedelemszintek magasak s a szabályok egységesek, az Uniót különösképpen vonzóvá teszi a világ exportőrei számára. Az Unió ennél fogva már el tudja érni, hogy partnerei betartsák a tisztességes verseny szabályait és biztosítsák egymás piacainak kölcsönös elérhetőségét.

Arra a jövő ad majd választ, hogy a kialakulóban lévő gazdasági és monetáris uniónak milyen lesz a hatása, és hogyan alakul majd az európai valuta helyzete a nemzetközi pénzügyi rendszeren belül. Az egységes valuta zóna nyújtotta stabilitás az európai és más földrészről érkező befektetők számára rendkívüli előnyöket nyújt. Az uniós valuták átváltásával járó (tranzakciós) költségek megszűnnek. Más országok és nagyvállalatok megtakarításuk egyre növekvő részét fogják euróban tartani, hogy megvédjék magukat a dollár és a yen árfolyam-ingadozásának hatásától.

Az Unió máris gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi hatalomként jelenik meg. Megvan az a lehetősége, hogy politikai hatalommá is váljon, amennyiben a Maastrichti Szerződés nyújtotta minden lehetőséget képes kihasználni. Gyakorlatban ma már alig van különbség az Unió külső gazdasági és politikai tevékenysége között. A politikai döntéseket kormányközi eljárás révén hozzák meg, de végrehajtásukhoz szükség van a közösségi jogra. Az Argentína elleni falklandi háború előtt bevezetett szankciókról közösségi kereteken belül döntöttek és hajtották azokat végre. Amikor az Unió nemzetközi szintéren lép fel, mondjuk az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetben vagy az ENSZ-en belül, a gazdasági és politikai kérdéseket lehetetlen elválasztani, mihelyt az európai kötelezettség-vállalások hitelességéről van szó. Az Uniónak megfigyelői státusza van az ENSZ-ben, ahol az Európai Bizottság egyik állandó delegációja, valamint a Tanács elnöksége képviseli. Saját jogán körülbelül 50 ENSZ egyezményt és megállapodást írt alá, számos nemzetközi konferencián vett részt, például a világelelmezési csúcstalálkozón, vagy a globális felmelegedésről szólón, Kytóban 1997 decemberében.

Az Európai Unió a világon mindenütt hű alapvető elkötelezettségéhez: saját keretén belül, vagy más országokkal létrehozva bátorítja a tömörülések létrejöttét és a közös fellépést.

1.7.1. Egy fontos partner az iparosodott világban

Az Egyesült Államok Európát egy olyan szövetségesnek tekinti, mely vele azonos értékeket vall, de ugyanakkor kereskedelmi és technológiai versenytárs is. Az 1990. november 2-án az Egyesült Államok, valamint az Európai Közösség és tagállamai között aláírt Transzatlanti Nyilatkozat megerősíti azt a politikai támogatást, melyet Washington a hagyományosan szilárd, demokratikus európai partnereinek nyújt. Az Egyesült Államok és számos uniós tagállam politikai és stratégiai szövetsége, a NATO ernyője alatt, segít az acélról, a mezőgazdaságról és a repülőgépgyártásról folyó kereskedelmi viták csillapításában. Az 1995. decemberében elfogadott új transzatlanti menetrend keretében két csúcstalálkozót szerveztek az Európai Unió és az Egyesült Államok között a lehetséges együttműködési területek megvitatására. Az évszázad végén nemzetközi szinten gyökeres változásokat előidéző események, elsősorban a hidegháború befejezésének következtében, a szövetségeseknek újra meg kell határozniuk a transzatlanti szövetséget. Az európai-amerikai együttműködésben új célokat kell kitűzni és az erőfeszítéseket össze kell hangolni, annak érdekében, hogy a nukleáris poliferciával, a kisebbségi tiltakozásokkal, a nemzetközi bűnözéssel és a kábítószer kereskedelemmel, valamint a migrációs kihívásokkal kapcsolatos új veszélyekkel még hatékonyabban lehessen szembeszállni. A kereskedelem és a beruházások tekintetében az Európai Unió az Egyesült Államok legfőbb partnere, és az egyetlen, mellyel kapcsolatai kiegyensúlyozottak. Ennek ellenére szembe kell néznie azzal, hogy az Egyesült Államok Kongresszusa alkalmanként kisértést érez egyoldalú vagy országhatáron túli intézkedések meghozatalára, melyek Európa érdekeit fenyegetik. Az euró fokozatos bevezetése és valószínűsíthető vonzereje következtében versenytársa lehet az eddigi tartalék valutának, a dollárnak.

Az Unió kapcsolata Japánnal, mint másik jelentős ipari partnerével, szintén kiemelt jelentőségű. Hosszú időn át a fő probléma Japán meggyőzése volt, hogy nyissa meg piacait az Európát elárasztó japán termékek ellensúlyozására. Az Európai Unió igyekszik növelni együttműködését Japánnal, elsősorban a politikai párbeszéd, valamint a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok terén.

1.7.2. Az EU és a mediterrán országok közötti kapcsolatok: egy új mediterrán politika irányába

A déli mediterrán országok nagyon fontos partnerek földrajzi közelségük, a Közösség országaival közös történelmi és kulturális kötelékeik, valamint a jelenlegi és a lehetséges migrációs áramlások miatt. Ezen a téren az Unió hagyományosan az 'átfogó mediterrán megközelítésként' ismert regionális integráció politikáját képviseli.

Az Unió mediterrán szomszédai az elsők között voltak, melyek különleges kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokat alakítottak ki a Közösséggel. Azonban nem csak kereskedelmi partnerek, hanem többeket különös kulturális és történelmi szálak is fűznek az egyes tagállamokhoz.

Az Uniót a legtöbb mediterrán országhoz társulási, vagy együttműködési megállapodások kötik:

- Ciprust, Máltát és Törökországot társulási megállapodások kötik az Unióhoz a vámunió fokozatos kiépítése érdekében. Hivatalosan mindannyian benyújtották csatlakozási kérelmüket (Törökország 1987-ben, Ciprus és Málta 1990-ben). A Bizottság csak a ciprusiak és a máltaiak kérelmét ítélte meg kedvezően.
- A Maghreb országokat (Algéria, Marokkó és Tunézia), a Machrek országokat (Egyiptom, Jordánia, Libanon, Szíria és a Palesztin területek) és Izraelt kereskedelmi és ipari együttműködést, valamint pénzügyi segítségnyújtást felölelő együttműködési megállapodások kötik az Unióhoz.

Az Európai Parlament hangsúlyozta, hogy az Unió politikáját, melynek sikeressége viszonylagos, módosítani kell. Az Európai Parlament egy kiegyensúlyozottabb, átfogó politika megvalósítását sürgeti, mely a jövő számos kihívására megfelelő válasszal szolgálhat: konfliktusok és az instabilitás veszélyei, népszerűség-robbanás, magas munkanélküliség (20 % felett), fizetési mérleghiány, külföldi adósság, elégtelen belső gazdasági növekedés és az élelmiszer termékek nagyarányú importja. Az Uniónak a vállalkozáson alapuló gazdaság további fejlődését kell elősegítenie. A környezetvédelemnek és a regionális együttműködésnek elsőbbséget kell élvezniük.

A kihívásokra reagálva az Európai Unió az új mediterrán politikát három szakaszban határozta meg:

- 1992-ben a Közösség meghatározta az európai-Maghreb partneri kapcsolat célkitűzését;
- 1993-ban az Európai Unió állandó együttműködési kapcsolatot alakított ki Izraellel és arab szomszédaival (Machrek országok);
- mindkét kezdeményezés egy átfogó európai-mediterrán partneri kapcsolat kialakítását eredményezte, melynek keretében társulási megállapodásokról tárgyaltak Izraellel, Marokkóval és Tunéziával.

Az Európai Unió 1995 novemberében lefektette az új európai-mediterrán partneri kapcsolat alapjait a barcelonai konferencián, amelyen az EU minden tagállama és a mediterrán térség országai vettek részt (kivéve Líbiát, Albániát és a volt Jugoszlávia utódállamait). A konferencia egy új partneri kapcsolat körvonalait határozta meg, mely a következőkből áll:

- politikai párbeszéd és biztonsági partnerség a résztvevő országok között elsősorban a konfliktusok békés rendezésére és a fegyverzetellenőrzési mechanizmusokra építve;
- a régiók közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok erősítése. A fő célkitűzés az európai-mediterrán szabadkereskedelmi övezet kialakítása 2010-re a Világkereskedelmi Szervezet szabályainak betartása mellett. Ily módon a késztermékek vámmentesen kerülhetnek a Mediterrán térséget felölelő országok piacaira, és így ez lesz a világ legnagyobb szabadkereskedelmi övezete, több mint 600 millió fogyasztóval;
- partnerségi kapcsolat a társadalmi, kulturális és humán szektorokban.

Ezt követően számos intézményi kapcsolat alakult ki az Európai Unió és a mediterrán országok között. Az 1997. április 15-16-án Máltán tartott második miniszteri konferencia megerősítette a barcelonai irányelveket. A súlyosbodó arab-izraeli kapcsolatok, és különösen a palesztin területeken kialakult helyzet azonban gyengítette ezen konferenciák hatását.

Az 1995 és 1999 közötti időszakra 4,685 milliárd ECU pénzügyi támogatást nyújtottak a mediterrán országoknak a MEDA rendelet* jóváhagyását követően.

* A Tanács 1996-ban hozott rendeletében létrehozta a MEDA programot, amely a Közösség legfőbb pénzügyi eszköze az euró-mediterrán partnerség támogatására.

Az Európai Unió számos nagy gazdasági és szociális fejlesztési projektben vesz részt a mediterrán országokban, elsősorban az Európai Beruházási Bank által nyújtott hosszú távú kölcsönök révén. Az Európai Unió így a palesztin területek fejlesztésének fő támogatójává vált (a nemzetközi segélyek 45 %-a származik az Unióból), és teljes mértékben részt vesz a déli mediterrán térség politikai és gazdasági szerkezeteti reformjában.

1.7.3. Afrika, Latin Amerika és Ázsia

A Közösség és a Szaharán túli Afrika közötti kapcsolatok 1957-re nyúlnak vissza, amikor a Római Szerződés egyes tagállamok tengeren túli területeinek társult státuszt adott. A gyarmatbirodalom felbomlása, mely az 1960-as évek elején kezdődött a kapcsolatot újfajta, szuverén államok közötti társulássá alakította át az EK Szerződés 310. cikke (korábban 238. cikk) alapján. Az 1990-2000 közötti időszakra megkötött IV. Lomé-i Egyezmény keretében ma 71 afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni (ACP) országnak van kiemelt kapcsolata a Közösséggel. Az ehhez kapcsolódó pénzügyi segély kérdését 1995-ben újratárgyalták. Ennek értelmében az Európai Fejlesztési Alap (EDF) 13,3 milliárd ECU-t nyújt támogatás és alacsony kamatú gazdasági és szociális jellegű beruházási programjai finanszírozására. Intézkedés született az ipari és mezőgazdasági együttműködésre vonatkozóan is.

Az egyezmény értelmében az ACP országok ipari termékeinek 99 %-a vámmentesen juthat el a Közösségbe, míg a közösségi árukra kölcsönösségi alapon ilyen engedmények nem vonatkoznak. A 48 mezőgazdasági termékre vonatkozó, újdonságszámba menő STABEX mechanizmus segíti az ACP országok exportjövödelmének stabilizálását. A SYSMIN, a bányászati termékekre irányuló segélyprogram ugyanezt a szerepet tölti be a bányászati erőforrások terén. A Lomé-i Egyezmény a politikai kapcsolatokat is intézményesíti a Miniszterek Tanácsa, egy Nagyköveti Bizottság és egy Közös ACP-EU Közgyűlés révén, ahol az Európai Parlamentet tagjai képviselik.

Az ACP és az Európai Unió képviselői közötti találkozók tudatosították a résztvevőkben, hogy az ACP-EU partneri kapcsolatokat újjá kell éleszteni. Az Európai Parlament kilenc irányvonalat javasol az Európai Unió és az ACP közötti új kapcsolatok jövőbeni irányítására. A javaslat szerint a Lomé-i Egyezményt fenn kell tartani anélkül, hogy földrajzi kiterjedését megváltoztatnák, azonban tartalmának új irányt kell szabni a politikai

dimenzió bevonásával, mely elősegítené a demokrácia megerősítését és az emberi jogok tiszteletben tartását.

Az új egyezmény elsődleges célkitűzése a szegénység elleni küzdelem, az erőfeszítéseket a legkedvezőtlenebb helyzetben lévő országokra kell összpontosítani.

Szükség van az ACP-EU együttműködés (STABEX és SYSMIN) konkrét eszközeinek felülvizsgálatára is, hogy megszüntessék az ACP országok néhány alapvető terméktől való függőségét.

Ez az új partnerségi kapcsolat az Európai Unió ACP országokra irányuló fejlesztési politikájának újabb lendületet ad.

Az Unió és Ázsia, valamint Latin Amerika fejlődő országai közötti együttműködés kevésbé kiépített. Ezen régiók fejlődő országai részesednek az Általános Preferencia Rendszerből (GSP), mely exportjuknak kedvezményes bánásmódot és pénzügyi segítséget nyújt. Az Unió együttműködési keret-megállapodásokat kötött Argentínával, Braziliával, Mexikóval, Uruguayjal és az Andok csoport országaival (Bolívia, Kolumbia, Ecuador, Peru és Venezuela) a regionális gazdasági integráció támogatása céljából. Az Európai Tanács 1995. decemberi, az Európai Unió és a latin-amerikai országok partneri kapcsolatát erősíteni szándékozó madridi találkozója után a Közösség az együttműködés elmélyítéséről döntött három területen: intézményi reform és a demokratikus folyamatok megerősítése, a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni harc, végül a gazdasági reformok támogatása. A regionális partnerek és az Európai Unió képviselői két jelentős fórumon találkoztak: a San José-i konferencián és a Riói Csoport ülésén. Ezen találkozókön túlmenően a régiók közötti keret-megállapodások jöttek létre a Mercosurral*, Argentínával és Mexikóval.

Az Európai Unió és Ázsia kapcsolatai egy 'új Ázsia stratégiára' épülnek, melyet 1994 decemberében az Európai Tanács esseni ülésén fogadtak el. A stratégia közös kereskedelmi és ipari kapcsolatok fejlesztését, beruházási együttműködést, valamint az üzleti, kutatási és fejlesztési együttműködés erősítését tűzte ki célul.

Európa és Ázsia között 1996. március 1-2-án Bangkokban tartott első csúcstalálkozó lehetőséget teremtett arra, hogy az Európa/Ázsia/Egyesült

* A Mercosur országok a következők: Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay

Államok háromszög 'gyenge láncszemét' megerősítsék. A partnerek közös útmutatókat határoztak meg, és elkötelezték magukat a többoldalú „nyitott” kereskedelem és a „megkülönböztetés nélküli” liberalizáció rendszere mellett. Ez az erősebb partnerségi kapcsolat teszi lehetővé az Európai Unió számára, hogy megszilárdítsa helyzetét Ázsiában, mely jelentős kereskedelmi partnere (az Unió külkereskedelmének 23 %-át teszi ki).

Az Unió a fejlődő országok legfontosabb kereskedelmi partnere akár intézményein keresztül, akár tagállamai nevében cselekszik: a fejlődő országokból származó export 21,5 %-a irányul a Közösségbe. A nemzetközi segélyek 36 %-a származik az Unióból: az ACP országoknak nyújtott segélyek az Európai Unió teljes 1995-ös támogatás-csomagjának 33,8 %-át képviselték, a déli mediterrán országoknak nyújtott segély 11 %, a latin-amerikai, illetve ázsiai országoknak nyújtott segély pedig 18 % volt. A segélyek kétharmadát fejlesztési projektekre szánták, a fennmaradó egyharmadot élelmiszer segélyekre. Ez azonban még mindig nem biztos, hogy elegendő. Az Uniónak választ kell találnia a növekvő jóléti és népesedési különbségekre, amely az Unió és a Szovjetunió utódállamai, a déli mediterrán országok és Afrika között fennáll, a földrajzilag egymáshoz oly közel, de fejlettségük szempontjából fényévnire álló területeken.

1.8. Az Európa Tanács

A strasbourgi székhelyű Európa Tanács tagállamainak száma jelenleg 42. A szervezet az Atlanti-óceántól Oroszország legkeletibb határáig mintegy 800 millió ember számára nyújt olyan fórumot, ahol kifejezésre juttathatják gondolataikat, reményeiket és törekvéseiket.*

1946-ban Zürichben Winston Churchill beszéde lobbantotta fel azt a szikrát, ami meggyújtotta az európai egység gondolatának fáklyáját. Winston Churchill jó érzékkel ragadta meg a háború után uralkodó közhangulatot, amikor egy „Európai Egyesült Államok”-ról beszélt és azt sugallta, hogy egy „Európa Tanács” létrehozása lehetne az első lépés ennek megvalósítására.

Pontosan három évvel később, 1949. május 5-én tíz ország - Belgium, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország,

* forrás, ET hivatalos kiadványa Strasbourg, 1999.

Luxemburg, Norvégia, Olaszország és Svédország - aláírta az Európa Tanácsot létrehozó egyezményt. A szervezet székhelye Strasbourg lett.

Három hónappal ezután Robert Schuman a befogadó Franciaország képviselőjében megnyitotta a Miniszteri Bizottság első tanácskozását.

Az Európa Tanács elsődleges célkitűzése 1949 óta a földrész egységének megszilárdítása és az európai polgárok emberi méltóságának megőrzése olyan alapvető értékek érvényesítése révén, mint a demokrácia, az emberi jogok és a jogállamiság tiszteletben tartása.

1999. május 5-én, a szervezet megalakulásának 50. évfordulóján először fordul elő a történelemben, hogy Európa csaknem minden országa egyetlen közösségként - az Európa Tanács égisze alatt - egységet alkot.

Az Európa Tanács választ adott az európai polgárokat egyre jobban nyugtalanító olyan kérdésekre, mint például a gyermekek jogai, a kábítószerrel való visszaélés, a fajgyűlölet és az intolerancia, a kisebbségek védelme, a bioetika, valamint a fiatalok egyre bővülő művelődési és tanulási lehetőségei. Ezek azok az értékek és törekvések, amelyekkel egy toleráns és civilizált társadalom megvalósítható. Mindezek elengedhetetlenül fontos pillérei az európai biztonság, a gazdasági növekedésnek és a társadalmi jólétnek.

Röviden összefoglalva: az Európa Tanács Európa demokratikus lelkiismerete.

Az Európa Tanács széleskörű tevékenységének eredményei igen gyakran olyan egyezményekben öltöttek testet, amelyek a különböző nemzeti joggyakorlatoknak egymáshoz való közelítését, illetve azoknak az Európa Tanács normáival történő összehangolását tűzik ki célul. E megállapodásokat számos határozat és ajánlás egészíti ki, amelyeket a Miniszteri Bizottság a tagállamok elé terjeszt és amelyek döntő szerepet játszanak a közös problémák megoldási lehetőségeinek felkutatásában.

Legfontosabb célkitűzések:

- Védeni és megszilárdítani a demokrácia, az emberi jogok és a jogállamiság elveit.
- Megoldásokat találni az európai társadalom legnagyobb problémáira: a fajgyűlöletre, az intoleranciára, a kisebbségekkel szembeni hátrányos megkülönböztetésre, a kábítószerrel való visszaélésre, valamint a

bioetika, a társadalmi kirekesztettség, a környezetvédelem, a korrupció és a szervezett bűnözés kérdéseire.

- Fejleszteni az európai identitástudatot és elősegíteni, hogy a különböző kultúrákhoz tartozó népek kölcsönösen megértsék egymást.

1.8.1. Legjelentősebb eredmények:

- Az **Emberi Jogok Európai Egyezménye** mintegy 800 millió európai polgár emberi jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja. A Strasbourgban működő Emberi Jogok Európai Bíróságához panaszt nyújthat be bárki, aki úgy véli, hogy az egyezményben biztosított jogai sérelmet szenvedtek, és a nemzeti bíróságoknál már minden jogorvoslati fórumot kimerített.
- Az **Európai egyezmény a kínzás megelőzéséről** további védelmet nyújt a szabadságuktól megfosztott személyek számára.
- Az **Európai Szociális Charta** az Emberi Jogok Európai Egyezményének a megfelelője, az alapvető társadalmi és gazdasági jogok védelmét szolgálja.
- A **helyi önkormányzatok európai chartája** tartalmazza azokat az alapvető elveket, amelyeket minden demokratikus helyi önkormányzati rendszernek tiszteletben kell tartania.
- A **Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről** a nemzeti kisebbségek jogainak védelmét szolgáló célkitűzéseket és elveket fekteti le.
- Az **emberi jogok és a biomedicina európai egyezménye** megtiltja az emberi lények klónozását és meghatározza, hogy milyen jogai vannak az egyénnek a gyógyászati kezelések során.
- Az **Adatvédelem európai egyezménye** a személyi adatok törvényes és indokolt gyűjtésének és felhasználásának számos elvét fogalmazza meg.
- A **Határokat átlépő televíziózásról szóló európai egyezmény** biztosítja a határokat átszelő televíziós műsorszolgáltatások vételének és újraközvetítésének a szabadságát.
- A **Berni Egyezmény** célkitűzése a veszélyeztetett állat- és növényfajok védelme természetes környezetükben.
- Az **Európai Kulturális Egyezmény** a kormányközi együttműködés alapjául szolgál az oktatás, a kultúra, a kulturális örökség, a sport és az ifjúság területén.
- A **Szociális Fejlesztési Alap** eddig összesen több, mint 11 milliárd Euro értékben nyújtott kölcsönöket szociális projektek támogatására, valamint a tagállamokban bekövetkezett váratlan események kezelésére.

- Az **Európai Pharmacopoeia** kulcsszerepet játszik a gyógyszerek minőségének szabványosításában.
- A **Pimpidou csoport** összehangolja a tagállamok politikáját a kábítószerrel való visszaélés és a kábítószer-kereskedelem kérdéskörében, valamint a kábítószerfüggő személyek kezelésével és a társadalomba történő visszavezetésükkel kapcsolatban.
- A „**Sport Mindenkinek**” **Európai Charta** hozzájárul a sport minden formájának népszerűsítéséhez és a korábban hátrányos helyzetben lévő csoportok bevonásához a sportolásba.
- Az **Eurimages** az európai játékfilmek és dokumentumfilmek koprodukciós előállításához és forgalmazásához nyújt támogatást.
- Az **Európa Tanács művészeti kiállításai** fontos európai kulturális témákat mutatnak be.
- A **Kulturális Örökséggel Kapcsolatos Szakismeretek Európai Alapítványa** a kulturális örökség megőrzését célzó szakmai tevékenységek fejlesztését, valamint ezek európai szintű megismerését támogatja.
- Az **Európai Kulturális Örökség Napok** célja az, hogy tudatosítsa bennünk közös kulturális örökségünket olyan helyek meglátogatásának lehetővé tételével, amelyek egyébként nem hozzáférhetőek a közönség számára.
- Az **Európai Ifjúsági Központok** mind Strasbourgban, mind pedig Budapesten oktatási és találkozó helyet biztosítanak az ifjúsági szervezetek számára. Az Európai Ifjúsági Alapítvány számos olyan projektet finanszírozott, amelyeken mintegy 200.000 ifjúsági vezető vett részt egész Európából.
- A **Modern Nyelvek Európai Központja** (Graz-Ausztria) az oktatás képviselőinek fóruma és találkozóhelye.
- Az **Ifjúsági Kártya** létrehozásának az volt a célja, hogy elősegítse az európai fiatalok mobilitását azzal, hogy kedvezményes utazási, kulturális és sportolási lehetőségeket tesz hozzáférhetővé számukra.
- A **Kölcsönös Függés és Szolidaritás Európai Központja** (Észak-Dél Központ Lisszabonban) létrehozásának célja az Észak és Dél-Európa közötti együttműködés támogatása.
- A **speciális segítségnyújtási és együttműködési programok** tájékoztatják az új tagállamokat és a tagságért folyamodó országokat az Európa Tanács működéséről és célkitűzéseiről a demokratikus és jogi reformok megszilárdítása, megerősítése és gyorsítása érdekében.
- Mintegy 400 nemzetközi **nem-kormányzati szervezetnek** van tanácsadói státusza az Európa Tanácson belül. Ez az együttműködés konkrét gyakorlati partnerkapcsolatok kialakítását teszi lehetővé.

1.8.2. Az Európa Tanács működése

A legfőbb döntéshozó szerv a Miniszteri Bizottság, amely a tagállamok külügyminisztereiből, vagy a kormányok állandó képviselőiből (a miniszterek helyetteseiből) áll. A Bizottság dönt a költségvetésről, az új tagok felvételéről, valamint a szervezet politikájának és tevékenységének fő irányvonalairól. Határozatai ajánlások formájában jutnak el a tagországokhoz, vagy egyezményekben és megállapodásokban fogalmazódnak meg, amelyek kötelező érvényűek a ratifikáló országok számára.

A **Parlamenti Közgyűlés** az Európa Tanács hajtóereje; olyan fórum, ahol a nemzeti parlamentek legfőbb politikai irányzatait képviselő delegációk (mintegy 600 fő) a közérdeklődésre számot tartó alapvető fontosságú témákat, valamint a nemzetközi politika kérdéseit vitatják meg. Évente négyszer tart ülészakot Strasbourgban; munkáját szakbizottságok készítik elő. A Közgyűlés az Európa Tanács számos sikeres tevékenységének volt a kezdeményezője a Miniszteri Bizottság elé terjesztett ajánlások kidolgozása révén. Jövőahagyása nélkül nem vehető fel új állam az Európa Tanács tagjai sorába.

Az **Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa** a tagállamok képviselőiből áll, két háza van: az egyik a helyi önkormányzatokat, a másik a régiókat képviseli. A Kongresszus évente egyszer tart plenáris ülést Strasbourgban. Célkitűzése a demokratikus működési alapformák erősítése, különösen az újonnan létrejött demokráciákban.

A mintegy 1300 európai tisztségviselőből álló **Titkárság** segíti ezeknek a testületeknek a tevékenységét. Munkáját a szervezet két hivatalos nyelven, angolul és franciául végzi. A szervezet költségvetése 1999-re mintegy 222.300.000 Euró (megközelítőleg 56 milliárd forint volt).

Európai jelképek

Az európai zászló a kék alapon 12 arany csillagból álló kör, amelyet az Európa Tanács választott jelképként 1955-ben. A csillagok száma nem változik, a tizenkettes szám a tökéletesség és a teljesség szimbóluma. Ugyanezt a zászlót használja 1986 óta hivatalos jelképként az Európai Közösség (most: Európai Unió) is.

Az európai himnusz, amelyet az Európa Tanács 1972-ben fogadott el, Beethoven IX. szimfóniájának Örömdája Herbert von Karajan feldolgozásában. Bár jelképeik közösek, **az Európai Unió és az Európa Tanács két, egymástól teljesen független szervezet.**

Tagállamok

Albánia, Andorra, Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Grúzia, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Macedónia, Magyarország, Málta, Moldávia, Németország, Norvégia, Olaszország, Örményország, Portugália, Románia, San Marino, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna.

Megfigyelők: Amerikai Egyesült Államok, Japán, Kanada, Szentszék.

Tagságra jelölt országok: A Parlamenti Közgyűlés jelenleg a következő országok tagfelvételi kérelmét vizsgálja: Azerbajdzsán, Bosznia-Hercegovina, Monaco.

2. Az Európai integráció kiteljesedése

Az előző fejezet befejező részében az Európai Uniótól független Európa Tanács rövid bemutatását azért tartottuk szükségesnek, hogy megerősítsük: az európai integráció nem korlátozódhat Nyugat Európára. Az európai szabadkereskedelmi megállapodások, az Unió keleti irányú kibővítésének elhatározása, a „határok nélküli Európa”, a „régiók Európája” kifejezések jelzik azt a szándékot, hogy a földrajzi egységként értelmezhető Európa államai minél nagyobb számban alkossanak egy világgazdasági egységet. Ugyanis Európa csak így lehet versenyképes a világgazdasági TRIAD másik két régiójával Észak-Amerikával (NAFTA) és a japán vezette délkelet-ázsiai térséggel (APEC) szemben.

2.1. Európai szabadkereskedelmi megállapodások

A nemzetközi kereskedelempolitika klasszikus eszközeként a vámok relációnkénti differenciált alkalmazásával igyekeznek az egyes nemzetállamok a külpiaci áruforgalom irányaira, áruszerkezetére hatást gyakorolni.

Magyarország is ilyen WTO-GATT konform módon működtette vámtarifa rendszerét, melynek szerkezete multilaterális, kétoldalú, vagy szuverén döntések alapján az alábbi:

- Preferenciális vámokat a hazánknál fejletlenebb Európán kívüli országokkal folytatott kereskedelemben egyoldalúan alkalmaztunk.
- Szabadkereskedelmi szerződésekre alapozva vámentességet, vagy az általánostól kedvezőbb elbánást kínáltunk.
- Az un. legnagyobb kedvezményes elbánást alkalmaztuk azon országok forgalmában, melyekkel az általános feltételek mellett, külön kedvezmények nélkül folyt a kereskedelem.

Az európai szabadkereskedelmi megállapodások a második csoportba tartozó un. szerződéses vámtételek kölcsönös alkalmazását tették lehetővé, ezáltal orientáló és forgalomnövelő szerepük volt. (2004 május 1-jétől Hazánk is áttér a Közösségi Vámkódex alkalmazására, melyről bővebben később olvashatunk.)

2.1.1. Magyarország és az Európai Unió (Európai Közösség) kapcsolatai

Az EU tagországaihoz fűződő kapcsolatok az OECD-országcsoportokon belül is meghatározó jelentőségűek Magyarországra számára. (2.1. sz. táblázat)

- a.) Az Európai Unió Magyarország legfontosabb külkereskedelmi partnere. A korábbi NDK-t is figyelembe véve 1990-ben EK exportunk csaknem 3,4 milliárd, importunk pedig 3,2 milliárd dollár értékű volt. Exportunkban 35, importunkban 37%-kal részesedett 1990-ben. 1995-ben viszont már 62,8, illetve 61,5 % volt az EU részaránya a magyar külkereskedelemben.

Ez azt jelenti, hogy az EU részesedése jelenleg már messze felülmúlja a volt KGST-országok arányát. Az Unió 1995-ös kibővülésével, amikor is Magyarország jelenlegi harmadik legjelentősebb külkereskedelmi partnere, Ausztria is az EU tagja lett a fenti mutatók tartósan 70% fölé emelkedtek. Mindez bizonyítja, hogy kereskedelmünk az Unióval dinamikusabban fejlődik, mint bármely más régióval, vagy országgal. A magyar külgazdasági kapcsolatrendszerben az EU tagok súlya remélhetőleg a távolabbi jövőben is növekedni fog.

2.1. sz. táblázat

Magyarország külkereskedelme (2001-2002)

Adatok MUSD-ben

Országcsoport	Kivitel		Behozatal	
	2001	2002	2001	2002
Fejlett országok	25121	28147	23366	25131
KKE-i országok	4280	4793	5599	6253
Fejlődő országok	1096	1395	4716	6227
OECD	26275	29579	25260	27557
EU	22651	25782	19464	21161
EFTA	436	448	514	511
CEFTA	2752	3084	2667	3186
Összesen	30498	34336	33682	37612

- b.) A kereskedelem szerkezetét vizsgálva, az EU-ba irányuló magyar exportnál szembevetendő az agrárkivitel visszaesése az 1970-es évtized eleje és az 1990-es évek vége között.

A magyar kivitel oldalán jelentős arányeltolódás ment végbe a vegyi termékek javára. A feldolgozott (gépipar) termékek aránya folyamatosan növekvő. Meg kell jegyezni, hogy a termékeknek ebbe a körébe sorolhatók a magyar kivitelben hagyományosan nagy súlyt képviselő szektorok termékei, az acéltermékek, amelyek az 1980-as évek második felében viszonylag állandó jelleggel az export 5-6 %-át tették ki, valamint a textilipari termékek, amelyek szintén relatíve állandó részesedése a magyar kivitelben az elmúlt évtizedben 10 % volt. E termékcsoportokra Magyarország önkéntes korlátozást vállalt, ami az 1980-as években - ha nem is minden áru kategóriában és alkategóriában - de sok esetben abszolút kiviteli korlátot jelentett.

A magyar import oldalán szembevetendő az anyagok és félkész termékek, valamint a feldolgozó-ipari termékek viszonylag állandó, magas részaránya. A szerkezeti elmozdulások ellenére az EU és Magyarország közötti munkamegosztás - hasonlóan a fejlett ipari országok más csoportjaihoz - az 1990-as évtized végén is lényegében a fejlett és kevésbé fejlett régiók, országok munkamegosztási sémáját tükrözi. (vámszabadterületi bérmunka)

- c.) Magyarország és az EU kapcsolatának jogi keretét 1992 márciusáig az 1988-ban életbe lépett magyar-EK kereskedelmi, valamint gazdasági együttműködési megállapodás szolgált, amely ún. első generációs egyezmény, és a legnagyobb kedvezmény elvén alapult.
- d.) A magyar-EK kapcsolatok újabb, a korábbiakon is túlmutató eredményeket ígérő szakaszát nyitották meg az 1990 decemberében megkezdett tárgyalások a társulási megállapodás létrehozásáról. Magyarország társulási szerződése kereskedelmi fejezetének aláírására 1992. március 1-jén került sor. (A megállapodás egészének ratifikálása 1994 februárjában történt meg.)

A közép- és kelet-európai országokkal, köztük Magyarországgal is létrehozandó társulási szerződés gondolatát az Európa Tanács, a közös piaci országok csúcsertekezlete 1990 áprilisában Dublinban megtartott ülésén vetette fel. A magyar kormány a javaslatot üdvözölte, és kidolgozta a társulással kapcsolatos elképzeléseit tartalmazó memorandumot. Az EU

Bizottsága a maga részéről szintén kiadott egy dokumentumot, amely kifejti a társulási szerződéssel kapcsolatos közösségi elgondolásokat.

A társulási megállapodás az előzőeknél szélesebb körű együttműködésre lehetőséget adó, bizonyos integrációs elemeket is tartalmazó ún. második generációs megállapodás. A társulás preferenciális jellegű kapcsolat, amelyben a szerződő felek egymásnak nyújtott kedvezményeiben más országok nem részesülnek.

A társulási szerződés legfontosabb tartalmi elemei:

- A társulás a teljes jogú EU-tagság előkészítő szakaszának tekinthető, ezért a megállapodás ún. integrációs elemeket is tartalmaz, amelyek segítették Magyarországot a csatlakozáshoz vezető folyamatban.

Szoros és intenzív politikai párbeszédet intézményesít.

- A társulási megállapodás egy bizonyos hosszúságú átmeneti szakasz után elvezet az ipari termékekre kiterjedő szabadkereskedelmi övezet megvalósításához, ami a vámok és mennyiségi korlátozások kölcsönös felszámolását jelenti. Ezt aszimmetrikus módon éri el, tehát a folyamatban az EU gyorsabban és tartalmilag nagyobb kedvezményt nyújt, amelyeket Magyarország csak később viszonz. Nem kétséges azonban, hogy a folyamat végén - 2000 december 31.-én - a jogok és kötelezettségek egyensúlya állt be.
- A társulási megállapodás kiterjedt a mezőgazdaságra is. E területen Magyarország lényeges piacra jutási kedvezményeket kap, amelyeket azonban csak részben viszonz.
- A társulási megállapodás érzékelhető előrehaladást mutat fel a Római Szerződésben meghatározott egyéb szabadságok (a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke szabad áramlása) fokozatos kibontakoztatása felé.
- A *munkaerő-mozgással* kapcsolatban a megállapodás előírta a külföldön dolgozók szociális körülményeinek javítását, lényeges kérdésekben - így például a vállalatoknak vagy magánszemélyeknek a másik fél területén gazdasági célból történő *letelepedésénél* - a hazai vállalatokkal azonos bánásmód alkalmazását. Az egyezmény további *kétoldalú* - magyar-tagországi viszonylatú - *megállapodások* megkötését is kezdeményezi a munkaerőmozgás kérdésében.

- A megállapodás biztosítja a kereskedelmi műveletekből, a szolgáltatások nyújtásából, a befektetésekből, a befektetett tőkének vagy hasznának hazatelepítéséből, továbbá a személyek mozgásából eredő *pénzügyi átutalások szabadságát*.
- A társulási szerződés a *szolgáltatások* liberalizáltabb végzését - elsősorban a szárazföldi, a légügyi, majd a belvízi szállítások vonatkozásában - a jogok és kötelezettségek meghatározásával, valamint szakágazati szerződések előíranyozásával célozta meg.
- A *gazdasági együttműködés* sokféle ágazati és funkcionális kérdésekre terjed ki, így például az ipari együttműködésre, a beruházások ösztönzésére és védelmére, a szabványosításra, a minőségbiztosításra, a kutatásra és fejlesztésre, az oktatásra és szakképzésre, a regionális fejlesztésre, a kis- és középvállalati együttműködésre, a statisztikai koordinációra, a környezetvédelemre, a szállításra és távközlésre, stb.
- A társulási megállapodás keretei között közelíteni kellett a magyar gazdasági törvényeket, illetve az EU szempontjából releváns jogrendszert a Közösség szabályozásához. Meg kellett tenni - egyebek között - a jogharmonizációs lépéseket a vámunió kiépítése irányába.
- Széleskörű gazdasági kooperációt kell kiépíteni, és ennek meg kell teremteni a pénzügyi-finanszírozási alapját. Az egyoldalú segélyprogram (a Phare) beépült a társulási megállapodásba.

Magyarország 1994 áprilisában benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. Ezzel a maga részéről egyértelművé tette, hogy az EU teljes jogú tagjává kíván válni.

A magyar-EU Társulási Szerződés több fejezetből áll. A kereskedelmi fejezet gyakorlatilag egy szabadkereskedelmi megállapodás, amely az ipari termékek szabad kereskedelmét irányozza elő, de tartalmaz könnyítéseket a mezőgazdasági termékek kereskedelmében is. A kereskedelmi fejezet mellett a megállapodás rendelkezéseket tartalmaz a politikai párbeszédre, a pénzügyi együttműködésre, a munkaerő és a tőke mozgások területén folyó együttműködésre, valamint a kulturális együttműködésre nézve is.

A megállapodás - a felek eltérő fejlettségi fokát figyelembe véve - aszimmetrikus jellegű, ami azt jelenti, hogy az EU hamarabb bontja le a korlátokat, mint Magyarország.

A vámlebontás az ipari termékekre (HS 25-97) vonatkozik. Az EU termékei nagy részére az életbelépéskor, illetve az azt követő évben lebontotta a vámokat, csak néhány, érzékenynek számító esetben (egyes vegyipari termékeknél) maradt fenn vám 1997-ig. A textil-, valamint a szén és acélipari cikkekre külön jegyzőkönyv született. E vámok 1997. január 1-jére bomlottak le.

Magyarország három csoportba osztotta ipari termékeit. Az első csoportba (ún. gyorsítólista) kerültek az iparpolitika szempontjából közömbös termékek. Ezek vámlebontása három ütemben (1992, 1993, 1994) történt. A másik két csoport vámjainak lebontása 1995. január 1-jén indult. Az egyik (ún. normállista) 1997. január 1-jére, a másik, a legérzékenyebb termékeket tartalmazó (ún. lassítólista) 2001. január 1-jére szűnt meg. A gyorsítólistán található az EU-ból érkező importunk mintegy 21 %-a, a lassítólistán kb. 60 %-a.

A vámcsökkentések az 1992. február 29-én érvényes legnagyobb kedvezményes vámokból indultak (alapvám).

Az EU a textiltermékek kivételével minden mennyiségi korlátozást az életbelépéskor, illetve a szén- és acéltermékek esetében egy évvel később eltörölt. A textiltermékekre vonatkozólag a felek egy Kiegészítő Jegyzőkönyvet dolgoztak ki 1992. decemberében, amelyben vállalják, hogy jelenleg fennálló mennyiségi korlátozásaitak legkésőbb öt év múlva eltörlik.

Magyar részről vállaltuk, hogy a mennyiségi korlátozásnak számító engedélyezési rendszert és az annak részét képező globálkvótát 1995 és 2001 között fokozatosan eltöröljük. A fennmaradó időben az EU számára évente bővülő részesedést biztosítunk a globálkvótából, vagyis alkvótát nyitottunk számukra.

Az EU azonnal megszüntette, Magyarország 1995-1997 között törölte el az összesen 6 %-nyi (3 % statisztikai, 2 % vámkezelési és 1 % engedélyezési) illetéket.

A megállapodás kétfajta védzáradékot szerepeltet. Az egyik a GATT XIX. cikkére épülő szokásos védzáradék, a másik egy speciális, a születő és szerkezet-átalakításon áteső iparágak védelmét szolgáló záradék. Ez utóbbi arra ad lehetőséget, hogy születő, vagy szerkezetátalakításon áteső iparágak esetében Magyarország átmeneti vámvédelmet alkalmazhasson. A vám nem

lehet magasabb 25 %-nál, nem terjedhet ki az EU import több, mint 15 %-ára, és csak öt évig maradhat érvényben.

A megállapodás rendelkezéseket tartalmaz a vállalatok közötti verseny szabályozására, az állami monopóliumokra, az állami támogatásra és a közületi beszerzésekre. Legtöbb esetben a cél az EU szabályozáshoz történő alkalmazkodás bizonyos átmeneti időszak után.

A megállapodás csak az EU és a magyar származású árukra vonatkozik. Fő szabály, hogy származó áru az, amelyiket teljes egészében hazai termékből állítottak elő, vagy amelyik lényeges megmunkáláson esett át az EU-ban, vagy Magyarországon. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a megmunkálás révén vámtarifaszám-módosítás történt. (Ez alól a megállapodás számos kivételt sorol fel). A származás igazolására az EUR 1 nyomtatványt kell használni.

Az EU rendelkezik közös mezőgazdasági politikával, így az mint egységes egész tárgyalta a mezőgazdasági koncessziókról. Az EU a mezőgazdasági termékeket két részre osztja: feldolgozott és alap mezőgazdasági termékek. Az előbbi esetében megkülönböztet ipari és mezőgazdasági hányadot. Az ipari hányadot a vámok, a mezőgazdasági hányadot az un. árkompenzáció képezi. Az árkompenzáció a világpiaci és a belföldi ár kiegyenlítésére alkalmazott mozgó elem, lefőlözés. Ezen termékek esetében (pl. joghurt, csokoládé, tésztafélék) az EU-elengedi a vámot, és bizonyos termékeknel egy adott mennyiség keretein belül kedvezményt ad a mozgó elemből is. Az alap agrártermékeknel az EK többfajta kedvezményt nyújt: vámcsökkentést, vámkontingenst, engedélyezési kontingenst.

Összességében elmondható, hogy az EU a magyar agrárexport mintegy 60 %-ára adott valamilyen koncessziót.

Cserébe Magyarország a feldolgozott termékek esetében 1995-től érvényes vámkontingenst nyújtott, míg az alap mezőgazdasági cikkeknel szintén változatos kedvezményeket. Azonban a kedvezmények köre tekintettel az aszimmetriára nem éri el az EU által nyújtott mértéket.

A WTO-GATT Uruguay-i körtárgyalások eredményeként 1994 április 14-én aláírt Marrakeshi Megállapodás Mezőgazdasági Egyezménye 1995. július 1-jétől új világkereskedelmi szabályozást vezetett be e témakörben is. A mezőgazdasági egyezmény három fő témát ölel fel: a piaci nyitást, amelyhez különleges óvintézkedések kapcsolódnak, a belföldi támogatást és az exporttámogatást.

A megállapodás rögzíti a különböző országok által az agrárszférának adható belföldi és exporttámogatások mértékét és a nemzetközi piac működésének - tagok által kölcsönösen elismert - sajátos szabályait.

A piacrajutás vonatkozásában: valamennyi importkorlátozás vámokká alakult át, majd 6 év alatt 36 %-kal csökkent. A belső támogatásokat illetően 6 év alatt 20 százalékos csökkentés lett előírva.

Az exporttámogatások 6 év alatt 21 százalékkal csökkentek, az exporttámogatásokra fordított költségvetési kiadásokat pedig 36 százalékkal kellett mérsékelni 6 év alatt.

Az előzőekben vázolt WTO-GATT agrárszektorra kötött megállapodás „felülírta” a EU és Magyarország közötti társulási megállapodás mezőgazdasági elemeit, melynek hatása 1996-tól érzékelhetően visszavetette az exporttámogatást és exportkedvet.

2.1.2. Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) és hazánk szabadkereskedelmi megállapodása

Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) az EU mellett Nyugat-Európa másik nagy integrációs tömörülése volt, mégis sokkal kevesebbet tudunk róla, holott kivitelünk 14,5 %-át és behozatalunk 20,7 %-át az EFTA-országok tették ki 1992-ben. Ezek az arányok azóta csökkentek, s az EU 1995 évi kibővítésével az EFTA gyakorlatilag az Európai Gazdasági Térség keretében feloldódott.

Hosszas tárgyalások után az EFTA 30 éves évfordulóján, 1990, június 13-án került sor a Magyar-EFTA Együtműködési Nyilatkozat aláírására Göteborgban.

A Göteborgi Nyilatkozat a kereskedelemre, a gazdasági-pénzügyi együttműködésre, az idegenforgalomra, a szállításra és távközlésre, valamint a környezetvédelemre terjed ki. A Göteborgi Nyilatkozat nem elégszik meg az együttműködés egyszerű deklarálásával, hanem a kereskedelmi fejezet ezen túlmutat, és felvázolja egy lehetséges szabadkereskedelmi megállapodás képét. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a felek az 1990. június 13-i göteborgi aláíráskor szóban visszaigazolták azon magyar szándékot, hogy ez a megállapodás átmeneti időszakra gazdaságaink fejlettségbeli különbsége miatt asszimmetrikus legyen.

Ez a gyakorlat elsősorban azt jelentette, hogy az EFTA-országok rövidebb idő alatt nyitották meg piacaikat a magyar áruk számára, mint Magyarország az EFTA-árúk előtt.

A magyar-EFTA szabadkereskedelmi megállapodás 1993. október elsején, Finnországgal 1994. március 1-jén (Izland kivételével) életbe lépett. A megállapodás az ipari termékek szabad kereskedelmét tűzte ki célul, de tartalmaz könnyítéseket a mezőgazdaság területén is.

A megállapodás asszimetrikus jellegű, ami azt jelenti, hogy az EFTA-országok gyorsabb ütemben bontják le vámjaikat, mint Magyarország. Ennek megfelelően az EFTA országok az ipari termékek túlnyomó többségére már életbelépéskor eltörölték a vámokat és a mennyiségi korlátokat. Így az EFTA-országokba irányuló ipari exportunk közel 85 %-a korlátozásmentes. A maradék 15 %-ba az ún. érzékeny termékek tartoznak (pl. szén, acél, textil), amelyek vámját az EFTA lassított ütemben 1997-re bontotta le.

A magyar vámlebontási menetrend párhuzamos az EU-val szemben vállalt ütemmel. Az EGT egészére vonatkozó egységes vámcsökkentés vámtechnikai szempontból is igen fontos, mert megkönnyíti ezen termékek vámkezelését. A magyar-EFTA szabadkereskedelmi megállapodásban az alapvám az 1992. február 29-én érvényes vámtétel. Ebből a szintből indulnak ki a vámcsökkentések.

Magyarország az ipari termékeket három kategóriába sorolta: nem érzékeny, normál és érzékeny termékek. A megállapodás életbelépésekor csak az első csoportra (ún. gyorsítólista) kezdődött meg a vámlebontás. Eszerint 1993. október elsejétől az ezen a listán szereplő termékek váma 1/3-ára csökkent, vagyis ugyanezen termékeknek az EU felé alkalmazott vámszintjére, majd 1994. január 1-jén megszűnt. Ezen a listán szerepel az EFTA-ból érkező importunk 10 %-a. A másik két csoport váma 1995-ig érintetlen maradt. 1995-ben kezdődött meg a másik két csoport termékeire vonatkozó vámok leépítése. A normállistán szereplő áruk az ettől számított három év múlva (1997-re), az ún. érzékeny termékek (lassítólista) pedig hét év múlva (tervek szerint 2001-re) lesznek vámentesek. A lassítólistán olyan termékek szerepelnek, amelyek a magyar iparpolitika szempontjából kulcsfontosságúak (pl. vas- és acéltermékek), vagy stratégiai szerepük jelentős (pl. gépkocsi). Ezek a termékek az EFTA-ból származó import 35 %-át teszik ki. A listák tartalma megegyezik az EU-listákkal.

Az EFTA-országok mezőgazdasági termékeit három kategóriára bontják: alapvető mezőgazdasági, feldolgozott és halászati termékek. Az első csoport esetében semmilyen közös szabályozással nem rendelkeznek. A feldolgozott mezőgazdasági termékek esetében az EFTA átvette a közösségi rendszert, az árkompenzációt. Az árkompenzáció lényege, hogy ezen termékeket két összetevőre bontják: ipari és mezőgazdasági hányadra. Az ipari elemre vámot, a mezőgazdasági elemre árkompenzációt alkalmaznak, ami jellegét tekintve lefölözés, illetve szubvenció, hiszen a hazai és a világszintű ár különbségét fölőzik le import esetén és adják támogatásként az exportőrnek.

Az EFTA ezen a téren ugyanazt nyújtja, mint az EU-nak az EGT-megállapodásban, tehát ezen termékekre (pld. joghurt, csokoládé, tészta) vállalja a vámok csökkentését, illetve eltörlését, de fenntartja az árkompenzációt. Magyarország pedig vámkontingenseket nyitott, vagyis a feldolgozott mezőgazdasági termékek esetében bizonyos mennyiségekre vámcsoökkentést (10-15 %) ajánlott. Ennek életbelépése az aszimmetria érvényre juttatása miatt 1995. volt. Ezek a kontingensek öt évig 5 %-kal növekedtek.

A halászati termékek közül a tengeri halak részesei az ipari szabadkereskedelemnek, és ezen termékek az ipari termékekhez hasonlóan három csoportra oszlanak. A fogyasztási globálkvóta alá eső termékek esetében az EFTA-országoknak alkvótát nyitottunk.

Magyarország számára a legfontosabbak az alapvető mezőgazdasági termékek. Közös EFTA-agrárpolitika hiányában bilaterális agrár-megállapodások születtek. Ezen megállapodások a szabadkereskedelmi megállapodással egyidejűleg léptek életbe, annak szerves részét képezik.

A bilaterális agrár-megállapodások a bennük foglalt termékek preferenciális piacrajutását biztosítják (vám- és lefölözésmentesség, vagy - csökkentés, mennyiségi korlátozások eltörlése stb.).

(2004 május 1-jétől a magyar-EFTA megállapodás helyébe az EU-EFTA (EGT) szerződés lép.)

2.1.3. Kapcsolataink a volt szocialista országokkal, a CEFTA

A piacgazdaság kiépítésére, egységes működési feltételeinek megteremtésére irányuló törekvésekkel összhangban a kormányzati törekvések az említett országokkal kapcsolatban 1991-ben arra irányultak,

hogy elősegítsék a gazdálkodó egységek önálló döntésein alapuló és a világkereskedelemben általánosan elfogadott elvek alapján folyó együttműködés feltételeink létrehozását, az erre történő - lehetőség szerint zökkenőmentes - átmenetet.

Az 1990 közepétől folytatott tárgyalások eredményeként a kormányzati szervek valamennyi kelet-európai partnerrel olyan kormányközi egyezményeket írtak alá, amelyek az új rendszer alapfeltételeit rögzítik. Ezek a következő főbb megállapodásokat tartalmazzák:

- Az államközi megállapodásokra épülő forgalom helyébe a gazdálkodó szervezetek önálló döntésein alapuló kapcsolatok lépnek. A kereskedelmi ügyletek feltételeiről az érdekelt vállalatok állapotuknak meg a nemzetközi gyakorlatban kialakult szokások szerint.
- A kölcsönös kapcsolatokban megszűntek az állami kötelezettségvállalásra utaló megkötöttségek. [Ez alól a volt Szovjetunióval aláírt dokumentumokban szereplő indikatív (jelző, ajánló) lista sem jelent kivételt, mivel az e listákban foglalt árukra a kormányzati szervek csak vásárlási, illetve eladási szándékot jeleznek. Az ügyletek realizálása az érdekelt partnerek üzletkötésének a függvénye].
- Az egyezmények deklarálják a kölcsönös kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokban a legnagyobb kedvezmény elvének alkalmazását, valamint a világpiacon árukra épülő szabad elszámolási rendszerre történő áttérést.
- Ennek megfelelően megszűntek a korábbi KGST-kereskedelemre érvényes specifikus eszközök és módszerek (pl. kontingensrendszer), és a GATT-kötelezettségeinkkel összhangban a vámok és illetékek az ezen országokból származó importot terhelik.
- A transzferábilis rubeleszámolások lezárásával kapcsolatos tárgyalások során a magyar fél olyan megállapodásokra törekedett, amelyek mielőbbi tényleges forrás-visszaáramlást jelentenének, vagy ezt valamiképpen elősegítenék.
- Az EU-integrációba való mielőbbi bekapcsolódásunk prioritása mellett e térségben is célunk a regionális gazdasági együttműködési formák támogatása, kialakítása.

Ez utóbbi törekvés egyik fontos, megvalósult példája a CEFTA (Central-European Free Trade Agreement), a Közép-Európai Szabadkereskedelmi Megállapodás.

A "Visegrádi országok" legfelső szintű vezetőinek 1991. október 5-i krakkói csúcstalálkozóján elhatározott célként fogalmazódott meg a szabadkereskedelmi megállapodás létrehozása.

A szabadkereskedelem megteremtésének feltételeit a három ország külgazdasági miniszterei varsói találkozójuk során 1991. november 30-án rögzítették.

Egyetértés alakult ki közöttük abban, hogy a készülő szabadkereskedelmi megállapodás:

- a teljes ipari termékkörökön túl az agrártermékekre is terjedjen ki. Ezen belül az ipari termékekre vonatkozóan a teljes szabad kereskedelem jegyében valamennyi vámjellegű és kereskedelmi akadály fokozatosan, de legkésőbb 2001. január 1-ig meg kell, hogy szűnjön.
- a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek körében, tekintettel azok mindhárom országban kialakult érzékeny helyzetére, a kereskedelmet megkönnyítendő, a kívülálló országokhoz képest viszonylagos előnyöket biztosítsunk egymás számára.
- eltérően a három ország EK-val aláírt és az EFTA-val - akkor még - tárgyalás alatt levő megállapodásaitól a szabad kereskedelem a vámjellegű és vámon kívüli szabályozások összességét figyelembe vevő globális egyensúlyon és kölcsönösen biztosított azonos mértékű, szimmetrikus előnyökön alapuljon.
- a megállapodás legalább olyan kedvezményeket biztosítson, mint amelyeket a felek külön-külön az Európai Közösségnek biztosítottak, illetve ahol azt az áruforgalom sajátosságai indokolják, vagy lehetőséget biztosítanak rá, e kedvezményeket meg is haladják.

A döntés szellemében a külgazdasági, ipari, mezőgazdasági és pénzügyi szakértők között folytatott egyéves tárgyalások eredményeként 1992. december 21-én Krakkóban - Cseh és Szlovákia önállóvá válása okán már - négy ország külgazdasági miniszterei írták alá a Közép-Európai

Szabadkereskedelmi Megállapodást. A CEFTA ideiglenes jellegű gyakorlati alkalmazásának megkezdésére 1993. március 1-én került sor.

A megállapodás felépítését tekintve lényegében megegyezik a nemzetközi gyakorlatban szokásos hasonló megállapodásokkal. Tartalmában - tekintettel arra, hogy e szabadkereskedelmi megállapodás nem állhat ellentétben a benne résztvevő országok más, gazdasági kapcsolataikra jelentős mértékben kiható nemzetközi megállapodásaival - a sajátosan a közép-európai országok közötti kapcsolatokra jellemző feltételek mellett megfelel a nemzetközi szinten mértékadó GATT (WTO) alapelveinek, és ötvözi a négy ország Európai Unióval született társulási megállapodásainak lényeges feltételeit. A CEFTA megállapodáshoz 1995 január 1-jétől Szlovénia, 1997. július 1-jétől Románia, 1998. január 1-jétől Bulgária, 2001-től pedig Horvátország is csatlakozott. (A CEFTA tagság az új belépők esetében az uniós tagsággal automatikusan megszűnt.)

2.4. Az EU belső piac megvalósítása

Az európai integráció kiteljesítésében az EU egységes belső piac kialakítása mérföldkő, s üzleti szempontból is meghatározó. Ezért ezt a témakört részletesen tárgyaljuk.

2.4.1. Az EK egységes belső piaca, annak lényege és sajátos jogalkotási vonásai*

1. Az „első generációs” belső piac

A Közös Piac „alapító atyái” a kezdetektől fogva a nyugat-európai integrációnak a szabadkereskedelemtől a vámunió, majd a közös piacon át egy gazdasági unióig terjedő, *szakaszos fejlődésében* gondolkodtak.

A közös piac létrehozása a következő konkrét célokat ölelte fel:

- *szabadkereskedelmi övezet* megteremtése a tagországok közötti vámok, mennyiségi korlátozások felszámolásával,
- *vámunió* kialakítása közös külső vámtarifa alkalmazása révén, valamint,
- olyan intézkedések meghozatala, amelyek - a *gazdasági verseny* minél teljesebb körű érvényesítése érdekében - fokozatosan kibontakoztatják

* Forrás: Az Európai Unió belső piaca. ITDH, Budapest, 1996.

mind a négy gazdasági szabadságjogot: az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlását.

Az „első generációs” belső piac, azaz a belső vámok és mennyiségi korlátozások nélküli közös piac 1968 júliusában (18 hónappal az eredeti határidő előtt) a vámunió létrehozásával egyidejűleg valósult meg. Ugyanakkor az áruk szabad áramlása a korlátozó intézkedések alkalmazásának tilalma ellenére sem jött létre teljes körűen.

A belső piac korlátozottsága különösen a másik három szabadságjog vonatkozásában mutatkozott meg. A termelési tényezők (tőke, munkaerő, szolgáltatások) szabad áramlása, a tagországok mindegyikét felölelő nagy, egszeges, *belső piacra* építő vállalkozói szabadság *korlátozott maradt*.

Az USA piaci lehetőségeire támaszkodó amerikai versenytársakkal szemben a közösségi vállalkozók *nemzeti versenyképessége behatárolt* maradt. Ugyanez volt érzékelhető - főleg a jövő iparágai vonatkozásában - Japán viszonylatában is.

A belső piac markánsabb kiépítését érlelte a 70-es évek olajválságaival összefüggő *lassúbb növekedés* is.

Sajátos módon, a belső piac kiterjesztésének igényével járt a *Közösség többszöri kibővítése* is. Az 1973. évi első EFTA kibővítés, majd az 1981., illetve 1986. évi mediterrán nyitások sürgetővé tették a tagállamok közötti nemzeti *határok átjárhatóvá tételét*.

A nem tarifális korlátozások (NTB) (szabványok, műszaki szabályok, különböző egészségügyi előírások stb.) lebontásának irányában fejlődő *globális nemzetközi kereskedelmi és külgazdasági érdekegyeztetés* is az előrelépést sürgette. A Tokió- (más néven Nixon) *forduló* tárgyalásain elfogadott „Vámon kívüli akadályok kódexe” c. dokumentum fényében különösen nyilvánvalóvá vált, hogy a GATT liberalizációs szintjét a Közösség belpiaci viszonyaiban számottevően meg kell haladni. Különösen akkor érthető a felismerés fontossága, ha figyelembe vesszük azt is, hogy a nemzetközi kereskedelem fórumain a *vámszintek* folyamatos és fokozatos globális *csökkentése felértékelte* a vámon kívüli akadályok jelentőségét, amely akadályok elsődleges szabályozó funkciójukból eredően egyébként is jelentős fejlődésen és diverzifikáción mentek keresztül.

2. A Fehér Könyv születése: a „második generációs” belső piac

Az Európai Tanács 1982 és 1985 közötti ülései egyre határozottabb, egyre szélesebb kitekintésű és egyre konkrétabb politikai állásfoglalásokat hoztak a belső piac továbbfejlesztéséről. Az EK Bizottsága végül 1985-re készítette el „*A belső piac kiteljesedése*” című Fehér Könyvet. A könyv 282 jogalkotási teendőben határozta meg, hogy milyen intézkedések szükségesek a Közösség *belső fizikai, műszaki és pénzügyi határai lebontásához*. Rögzítették az intézkedések kidolgozásának konkrét *ütemtervét* is, végső határidőként 1992. december 31-ét jelölve meg. A belső piaci programot az állam- és kormányfők 1985. júniusi milánói ülésén fogadták el. A Fehér Könyv megalkotása *Lord Cockfield* és *J. Delors* nevéhez fűződik. A megvalósítás orozslánrésze viszont a német *Bangemann* bizottsági tag irányításával történt.

A belső piac kiteljesítését több szempontból is célul tűzték ki:

- Egyrészt a program elfogadásakor szükségessé vált 10, majd hamarosan 12 tagország elkülönült piacainak *egyetlen egységes* piaccá fejlesztése, ahol 320 millió fogyasztó élt.
- Másrészt arra törekedtek, hogy ez az egységes *piacnövekedést, gazdasági fejlődést hordozó, táguló piac* legyen.
- Harmadrészt biztosítani kívánták, hogy a piac rugalmassága révén a termelési tényezők szabadabb áramlásával a lehető legnagyobb komparatív előnyt ériék el.

A belső piac programjáról megszületett döntést követően az „anyakönyvezés” 1987 januárjában történ meg az *Egységes Európai Okmány* kimunkálása révén. Az Egységes Okmány formálisan is rögzítette a belső nemzeti határoknak a négy szabadságelv szempontjából *1993. január 1-jével* érvényben lépő megszüntetését. Emellett, az igen ambiciózus jogalkotási teendőkre tekintettel *új döntéshozatali rendet* is bevezetett, amely szerint a belső piacra vonatkozó döntéseket és a négy szabadságjog kiteljesítésével összefüggő tanácsi határozatokat minősített többséggel hozzák. (Az adóügyekben kivételképpen továbbra is egyhangúan döntenek.)

A belső piac második generációs megvalósítása szükségessé tette bizonyos *kísérő intézkedések* meghozatalát, egyes funkcionális politikák kiépítését, illetve megerősítését. A versenypolitika alakításával nagyobb mozgásteret nyitottak az üzleti szféra részére. Felismerték azonban azt is, hogy a program óhatatlanul fokozni fogja a regionális különbségeket. Ezért a gazdasági és társadalmi kohézió érdekében öt év alatt megduplázták a

regionális támogatások (az ún. strukturális alapok) összegét. Általánosan elfogadottá vált az is, hogy a 282 intézkedésnek csak elenyésző hányadát képező szociális lépéseknél jóval átfogóbb *társadalmi irányú előrelépés* szükséges. Ez önálló *szociális chartában* testesült meg, amellyel 1989-ben egészítették ki az eredeti programot.

Az eredeti (szociális charta nélküli) egységes piaci program - az intézkedések alapvető jellege, iránya szerint - a fizikai, technikai és a pénzügyi akadályok lebontását összefogó *három nagy fejezetre* tagolódott.

a.) A fizikai határátlépés ellenőrzése

A *fizikai határok* egyrészt az áruk, másrészt a személyek mozgásának ellenőrzését célozzák. Az ellenőrzések különféle költségvetési, kereskedelmi, gazdasági, egészségügyi, statisztikai, rendőrségi, stb. célokat szolgálnak és ennek megfelelően eltérőek az eszközeik, módszereik.

- *Az áruk határátlépésének ellenőrzése*

ÁRUFORGALMI, VÁM ÉS ADÓ CÉLÚ ELLENŐRZÉS. Az árumozgás Közös Piacon belüli határellenőrzésének lebontását két ütemben szándékoztak végrehajtani. Először 1987-ig egyszerűsítették az adminisztrációt. Megszüntették a tranzitértékesítést és a garancia bemutatását, engedélyezték a járműtankban lévő üzemanyag adómentes beléptetését, megszüntették a kvóták határellenőrzését, bevezették a két ország szervezeteinek közös határellenőrzését, eltörölték a vámeljárás díját. A második lépcsőben a közös jogalkotás került előtérbe. A legnagyobb jelentőségű a SAD (egységes adminisztratív okmány) 1988. január 1-jei bevezetése volt, amely számos árukísérő okmány alkalmazását váltotta ki, hogy azután 1993. január 1-jével a belső forgalomban is alkalmazott kereskedelmi számláknak adja át a helyét. Az áruk határátlépéséhez kapcsolódó egyes (vám-, adó-, tranzit-) ellenőrzések teljesen megszűntek a belső forgalomban.

A KERESKEDELEMPOLITIKAI CÉLÚ HATÁRELLENŐRZÉS. A tagországi határellenőrzések a szabályozott nemzetközi árupiaci mechanizmusok érvényesítésével (pl. a GATT Nemzetközi Textilegyezményének kvótái), a Közösség külső importkorlátozó, továbbá esetleges belső forgalmat is korlátozó tagállami védzáradéki intézkedésekkel függték össze. A tagállami szintű mennyiségi korlátozásokat és az önkéntes (export-) korlátozások tagállami beviteli

kvótáit először jogilag közösségi szintre emelték, majd számukat fokozatosan csökkentették. A szabad belső áruáramlás feleslegessé tette a tagországok közös határain való ellenőrzést.

A tagállami védzáradék formálisan fennmaradt a közösségi jogban, de a Római Szerződés 155. cikke alapján hozott valamennyi korlátozást megszüntették.

1994. elején ötfajta közösségi szintű, vagy formálisan közösségi szinten kontrollált mennyiségi korlátozás maradt fenn: a banán, a japán autóimport, a közösségi Általános Preferenciális Rendszer, a Nemzetközi Textilegyezmény, az Európai Megállapodások és a kelet-európai országokkal kötött együttműködési megállapodások vonatkozásában.

A szerződés 108. cikke akkor engedi meg az import átmeneti korlátozását, ha egy tagországnak súlyosan romlik a fizetési mérlege. Már a Fehér Könyv megalkotásakor világossá vált, hogy a tagországok közötti határok felszámolásával az egymás közti forgalom korlátozásának a lehetősége is megszűnik.

A belső piac kiteljesítése kihatott a közös mezőgazdasági politikára is. Lehetetlenné vált a valuták árfolyamának módosulásával összefüggő határkiegyenlítő illeték, vagy - a közös agrárrendtartás alá nem eső termékeknél - kiegyenlítő illeték alkalmazása. Következésképpen elkerülhetetlen lett az árfolyam-változtatásokhoz kötött mezőgazdasági árkiigazítás azonnali végrehajtása. Ezenkívül a közös mezőgazdasági politika hatókörét új termékekre is kiterjesztették. A belső piac fejlődése hasonlóan érintette az acél termékcsoportot, illetve a veszélyes ipari anyagok szállítását.

STATISZTIKAI CÉLÚ HATÁRELLENŐRZÉS. A vámstatisztika, mint a külkereskedelmi statisztika bázisa és a statisztikai adatgyűjtés vámhatár átlépéshez történő kapcsolása szintúgy fizikailag akadályozta a szabad áruáramlást. Az adatgyűjtést tehát máshová kellett helyezni, s ezért a statisztikai adatszolgáltatást a vállalatok adóbevallásához csatolták.

ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYEGÉSZSÉGÜGYI HATÁRELLENŐRZÉS. Az egészségügyi politika a nemzeti szuverenitás legvédettebb, legbelsőbb körébe tartozik. Mindazonáltal a nemzetközi kereskedelmi és gazdasági megállapodásokban általános alapelv, hogy az egészségügyi célokat szolgáló kritériumok és azt alátámasztó minőségi előírások, illetve ezek

betartását ellenőrző rendszer nem lehet korlátozó hatású és kereskedelmileg hátrányosan megkülönböztető.

A Fehér Könyv eredetileg mintegy 80 állat- és növény-egészségügyi intézkedési javaslatot ölelt fel, ami az induló program közel 30%-át tette ki. Az intézkedési javaslatok három területre terjednek ki:

- állategészségügy: az állatok védelme betegségek ellen,
- közegészségügy: az emberek védelme állatbetegségek ellen,
- a növények és magvak fertőzésmentesítése.

A közösségi jog a fogyasztói, közegészségügyi, az állat- és növényegészségügyi védelmet fenntartva kívánta liberalizálni a belső piacon az élő állatok, a hús, a húsipari termékek, a zöldségek, a gyümölcsök és más növények szállítási feltételeit. Ennek technikája a nemzeti jogszabályok harmonizálása. A közös szabályozás alapján a terméket előállító ország ellenőrzése és minősítése vált elfogadottá. A harmonizált szabályozás felölelte:

- a betegség-ellenőrzési módszereket,
- az állattakarmányozás megengedett eszközeit (hormonok, gyomirtószer használata),
- az állatok törzskönyvezésének és a vetőmagvak minőségtanúsításának eljárási rendjét,
- a feldolgozott termékek gyártásának és forgalmazásának egészségügyi követelményeit.

A tagországok a fenti intézkedéseknek köszönhetően visszaszorították, majd megszüntették közös határaikon annak rendszerszerű ellenőrzését, hogy a termékek megfelelnek-e a közegészségügyi, állat- és növényegészségügyi, állattartási, takarmányozási stb. feltételeiknek és követelményeiknek.

A jogharmonizáció kiterjedt a minőségvizsgálati és tanúsítási rendszerekre is. Ennek fő eszköze a kölcsönös elismerés, amely a rendszerek és a vizsgálati eljárások egyenértékűségére, egyenlő színvonalára építve, továbbá a bizalmi elv alapján feleslegessé teszi (sőt ilyen megállapodás megkötése után jogilag ki is zárja) a termék származási országában végzett ellenőrzés ismételt lefolytatását. A rendszer működését közösségi felügyelők vigyázzák. Az ellenőrzött termékek egységes jelet kapnak a Közösség egészében. A rendszer működését segíti az állat-egészségügyi (élő állat, hús, hústermék), a növény-egészségügyi, szállítási információs rendszer modernizálása.

A közösen elfogadott egészségügyi szabályok általában a korábbi tagországi határértékek közötti szintet írják elő, bár hosszabb távon az a cél, hogy a közösségi szabályozás a legmagasabb követelményszint értékére álljon be. A szigorú higiéniai előírások ellenére esetenként felmerülő különféle betegségek ugyanis megkövetelik a fertőzés által érintett területekről származó áruk kizárását a forgalomból. Ennek alternatívája az adott nemzetállamból származó összes kérdéses termék közösségi belpiaci forgalmazásának korlátozása. Korlátozás hiányában ugyanis az egységes piac elvéből és gyakorlatából logikusan következne magának az egész Közösségnek, mint a betegség által érintett egységes piacnak a nemzetközi forgalomból való kizárása.

SZÁLLÍTÁSI ELLENŐRZÉS. A Közösség tagországai közötti szállítást-fuvarozást a legtöbb esetben eredetileg kvótákkal, a tartózkodási idő behatárolásával szabályozták. Az egységes szállítási piac fejlesztését fékezte, hogy a tagállamok eltérő követelményeket állítottak a gépjárművezetőkkel szemben és a járművek technikai mutatóinak vonatkozásában is. Ezeket a politikai célokat részben a határon történő ellenőrzésekkel valósították meg.

A belpiac fejlesztésének jegyében a szállítási kvótát először áttemelték közösségi döntési szintre, majd a kvótákat fokozatosan növelték és így azok korlátozó jellege elenyészett. 1993. január 1-jével a kvóták teljesen megszűntek. Ami a járművek technikai mutatóinak ellenőrzését illeti, azt a nemzeti általános közlekedésbiztonsági szabályozásba emelték vissza, és így a határellenőrzés felszámolható lett. A járművek műszaki ellenőrzésében így lényegileg a nemzeti elbánás elve érvényesül.

- *A személyek határátlépésének ellenőrzése*

Az EU-tagállamok állampolgárai belső határon történő átkelésének megkönnyítése, a határ „felszámolása” politikailag is nagy jelentőségű, hiszen ezáltal válik érezhetővé, mit is jelent „európai polgárnak” lenni. Magában a Fehér Könyvben a konkrét célt úgy fogalmazták meg, hogy fel kell számolni a Közösség belső határain átkelő személyek mindenféle rendőrségi és vámellenőrzését.

A rendőrségi ellenőrzés teljes megszüntetése mégsem következhet be mindaddig, amíg a bevándorlás, a menedékjog, a vízumkiadás és a kitoloncolás, a kábítószer- és fegyverkereskedelem területén nincs összehangolt politika. A személyek határátlépésének lényeges

megkönnyítése következtében egyes biztonsági szempontokat - főleg a kábítószer-ellenes küzdelem, az illegális bevándorlás, a terrorizmus elleni védekezés tekintetében - más eszközökkel kell érvényesíteni. Megszüntették az állampolgárok útlevél-ellenőrzését, személyes vásárlásaik adózási szempontú vizsgálatát, személyes csomagjaik és járműveik átvizsgálását. Első intézkedésként bevezették a közös útlevelet és az egységes típusú, „zöld” autó-rendszámot. A felértékelődött és megőrzendő célokat számos új intézkedéssel kívánták érvényesíteni, amelyek közül eddig a schengeni és a dublini megállapodások, valamint az EUROPOL felállítása a legfontosabbak.

A személyforgalom esetében a belső határok lebontása a külső határellenőrzések (vagy a megelőzést célzó adminisztratív szabályok) megszigorítása még erőteljesebben jelentkezik.

SCHENGEN: Határok nélküli európai térség

Fontos dátumok

1984. június: az Európa Tanács ülésén (Fontainebleau) elvben megállapodnak a vám és útlevél ellenőrzési formák eltörléséről a Közösség belső határainál.

1984. július: a Saarbrückeni Megállapodás Franciaország és Németország között az első lépés a célkitűzés eléréséhez.

1985. június 14.: Belgium, Franciaország, Németország, Luxemburg és Hollandia aláírja a Schengeni Egyezményt, mely megállapodás célja az ellenőrzések fokozatos felszámolása a tagállamok közötti belső határokon és a személyek szabad mozgásának bevezetése, akár aláíró ország, más uniós tagállam, vagy harmadik ország állampolgáraitól van szó.

1990. június 19.: ugyanezek az országok aláírták a megállapodást a gyakorlatba átültető (végrehajtási feltételek, garanciák) Kiegészítő Egyezményt, amely 142 cikkből áll. Ez az egyezmény módosítja a nemzeti törvényeket és a nemzeti parlamenteknek ratifikálniuk kell.

1990. november 27.: Olaszország csatlakozik az első öt országhoz.

1991. november 18.: Spanyolország és Portugália is csatlakozik.

1992. november 6.: Görögország csatlakozik.

1995. március 26.: a Schengeni Egyezmény hatályba lép Belgium, Németország, Franciaország, Luxemburg, Hollandia, Spanyolország és Portugália között. Más országok is csatlakoznak majd, amint meghozzák a külső határok ellenőrzésére vonatkozó intézkedéseket.

1995. április 21.: Ausztria is csatlakozik az Egyezményhez.

1995. június 16.: tárgyalási keretet dolgoznak ki az északi államokkal.

1996. december 19.: jegyzőkönyv és csatlakozási megállapodás Dániával, Finnországgal és Svédországgal.

1997. október 2.: a Schengeni Egyezményeket magában foglaló Amszterdami Szerződést ratifikálják. Írország és az Egyesült Királyság nem része a schengeni övezetnek.

1997. október 26.: a légi ellenőrzésre vonatkozó végrehajtási egyezmény életbe lép Olaszországgal.

1997. december 1.: a légi ellenőrzésre vonatkozó végrehajtási egyezmény életbe lép Ausztriával.

1998. március 31.: a (szárazföldi) határellenőrzés megszüntetése Olaszországban és Ausztriában.

2000. március 26.: a légi és tengeri határellenőrzés megszüntetése Görögországban.

2. A schengeni övezet

A mozgás szabadsága mindenkire vonatkozik nemzetiségtől függetlenül.

Az Unió állampolgárait ez az elv már nagyrészt megvalósult a Schengeni Egyezmény hatálya alá tartozó területen.

A harmadik országból érkező turistákra, menedékjogot kérőkre és a legális bevándorlókra is vonatkozik az Egyezmény, melynek fő célja az eljárások egységesítése az egész schengeni övezetben.

Jog, rend és biztonság

A rendőrségi hatáskör továbbra is az országok belső határáig, kikötőkre és repülőterekre terjed ki, de eltérő megközelítéssel, míg a külső határoknál a szorosabb együttműködés teszi hatékonyabbá az ellenőrzést.

A terrorizmus, csempészet és szervezett bűnözés elleni harcra vonatkozóan közös szabályokat alkotnak. Az Egyezmény rendelkezik a bíróságok, rendőri erők és a közigazgatási szervek közötti együttműködésről is.

Az Amszterdami Szerződés ratifikálásakor, a vízum, a menedéjog és bevándorlás tárgykörök, valamint a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák átkerülnek a közösségi rendszerbe. Az Unió Tanácsa lép a Schengeni Végrehajtó Bizottság helyébe, az Európai Bizottság kezdeményezési jogkörrel rendelkezik, az Európai Bíróságot pedig illetékesnek nevezik meg ezen a területen.

Külön rendelkezések vonatkoznak Dániára, Írországra és az Egyesült Királyságra.

b.) A technikai akadályok lebontása

Az áruk és személyek határátlépésénél az alkalmazott fizikai ellenőrzés megszüntetése korántsem elegendő a négy szabadságjog érvényesítéséhez. A tagországokban alkalmazott különféle technikai szabályozások a kereskedelem rejtett akadályát képezhetik. A jogszabály vagy szabvány formáját öltő - élet és vagyonbiztonsági-, egészség-, fogyasztó-, s környezetvédelmi célú - nemzeti termékszabályozások és az előírások betartásának ellenőrzése is eltérő lehet az egyes tagországokban. Ugyanakkor megnyugtató, hogy ezek a szabályozások és eljárások alapjaiban, lényeges elemeikben azonosak.

A technikai akadályok lebontását indokló okfejtés kivetíthető a többi szabadságjogra is. Ennek megfelelően a Fehér Könyv mintegy 110 olyan intézkedést irányzott elő, amelyek a technikai akadályok, a technikai határ megszüntetését célozták.

A Fehér Könyv hét nagy csoportba sorolta az ilyen típusú intézkedéseket:

- az áruk szabad áramlása,
- a közbeszerzés,
- a szabad munkaerőmozgás és a szakmák szabad gyakorlása,
- a szolgáltatások közös piaca,
- a tőkemozgás,
- az ipari kooperáció feltételeink javítása,

- közösségi jog alkalmazása.

A fenti területeken előírányzott intézkedések lényege a következőkben összegezhető.

- *Az áruk szabad áramlása*

Az áruk szabad mozgásával összefüggő technikai akadályok jelentősége nemcsak abban áll, hogy a határátlépés a fizikai határátkelésnél jelentkező korábbi adminisztratív többletköltségekhez hasonló plusz költségekkel jár. A termelési, műszaki szabályok és szabványok nemzeti eltérései beszűkítik a termelés méretét és piacát, megnövelik a termelési költséget, a készletezési költséget és visszafogják az üzleti kooperációt. A technikai határokon a műszaki szabályok harmonizálásával történő „felülemelkedés” természetesen már az EK létrehozása óta tart. A korábbi totális harmonizálás helyett egy új stratégiát dolgoztak ki, amely egyszerűbb döntéshozatali eljárással is kivitelezhető. E az új, rugalmasabb megközelítés arra épített, hogy a nemzeti jogi és műszaki szabályozás céljai lényegileg egyenértékűek és a közös piac működését ezen egyenértékűség kölcsönös elismerése is biztosítja.

Az új megközelítésű jogharmonizáció tehát abból indult ki, hogy meghatározzák a közösségi szintű harmonizáció célját szolgáló, minimálisan szükséges, alapvető, vagy lényeges műszaki követelményeket. A nem lényeges nemzeti előírásokat, paramétereket pedig automatikusan és kölcsönösen elismerik. A Tanács új megközelítésű irányelveiben tehát csak a lényeges egészségügyi és biztonsági követelményeket rögzítik, ami így minden tagállam számára kötelező erejű. A részleteket jórészt a kapcsolódó szabványokban határozzák meg. Az irányelvek nemzeti jogba való átültetése során a kötelező tényezőknek kell eleget tenni, a többi tekintetben szabad keze van a nemzeti jogalkotásnak. Ezt a szabadságot azonban behatárolja a kereskedelem indokolatlan akadályozásának tilalma.

Az új stratégia lényeges eleme az is, hogy a nemzeti szabványalkotással szemben a közös európai szabványok kerülnek előtérbe. Az európai szabványokat a CEN, CENELEC* és más európai szabványügyi szervezetek alkotják, mely szervezetekkel a Közösség Bizottsága együttműködést alakított ki. A kooperáció lényege az, hogy egy új megközelítésű irányelv előkészítési fázisában a Bizottság megbízást ad az érintett európai

* CEN = Comité Européen de Normalisation, CENELEC = Comité Européen de Normalisation Electrotechnique.

szabványügyi szervezetnek szabvány készítésére, tiszteletben tartva a szabványalkotás önkéntes jellegét.

Az új műszaki szabályozási felfogás lényeges eleme az is, hogy nemcsak egy gyorsabb, rugalmasabb, termék-termékcsoport irányú műszaki szabályozási rendszert alakítottak ki, hanem megindultak a több termékre, termékkörre kiterjedő horizontális szabályozás felé is. Ezek különösen fontosak a fogyasztói érdekvédelem, következésképp az élelmiszerek vonatkozásában. Ilyen típusú irányelvet adtak ki például termékek címkézésére, csomagolására, a gyártáshoz használt adalékanyagok felhasználására.

A technikai határok lebontása azt is jelenti, hogy egy tagországban bevizsgált vagy a technikai tartalmú jogszabálynak, vagy szabványnak való megfelelés tanúsítási kötelezettségének alávetett termék a kölcsönös elismerés elve alapján a másik tagországban nem vehető alá újabb ilyen célú eljárásnak. A jogilag szabályozott területeken (élet-, egészség-, fogyasztóvédelem) ez könnyebben érvényesíthető, míg a piac által szabályozott, nem kötelező érvényű területeken az EOTC-be^{*} tömörült nemzeti szervezetek együttműködése biztosítja a kölcsönös elismerést.

Az új megközelítésű harmonizáció nem szüntette meg további, régi típusú direktívák kialakítását, tehát a régi és az új módszer párhuzamosan érvényesül az új irányelvek meghozatalánál. A régi megközelítés ott érvényesül (például az élelmiszerek, gyógyszerek esetében), ahol már korábban is ilyen irányelveket alkottak, vagy ahol az élet- vagy fogyasztóvédelmi-, egészségügyi és környezetvédelmi szempontok miatt a nem kötelező erejű szabály gyenge lenne.

- *Közbeszerzés*

1985-ben a Közösség piacának mintegy 15 %-a tartozott e kategóriába. A közbeszerzések értéke elérte a 600 milliárd ECU-t. Ugyanakkor a közös piac fejletlenségét mutatta, hogy más tagországbeli szállítók csak esetlegesen kaparinthatták meg egy-egy tagország közbeszerzési szerződéseit. A közbeszerzési piac jelentős súlya világossá tette, hogy csak akkor lehet torzulásmentes a verseny, ha a tagországok e tekintetbe is megnyitják határait egymás számára.

* EOTC = European Organisation for Testing and Certification

A közbeszerzési piac belső liberalizálása megkívánta a pályázati felhívás, elbírálás, információáramlás harmonizálását, mely kiterjedt mind a kormányzati, önkormányzati (regionális és helyi) szervezetekre, mind a közületi vállalatok közpénzből történő vásárlásaira és a közbeszerzési ügyletek (árúvásárlás, közmunkák, közszolgáltatások) valamennyi típusára.

A Fehér Könyv eredetileg hét intézkedést irányzott elő. Az egységes közbeszerzési piac megteremtését segítik olyan kísérőintézkedések is, hogy az EU hivatalos lapjának „S” sorozatában teszik közzé őket, s biztosítják, hogy a versenytárgyalási felhívások formája egységes legyen. A felhívások ma már elektronikus hordozókon (TED-adatbázis) is elérhetők.

- *Szabad munka- és szakmagyakorlás*

A munkaerő szabad áramlása érdekében a Közösség már az 1960-as évektől lépéseket tett az egyes szakmák nemzeti képzési rendjének közelítésére. Különösen az egészségügy területén történt előrelépés. A régi típusú harmonizálás egyik elrettentő példája a fogorvosokra vonatkozó irányelv kidolgozása volt, amely 16 évig húzódtott. A nemzeti szabályozások közelítése más területeken is előrehaladt, így az építészképzésben, a mezőgazdasági szektorban, egyes nyersanyag-kitermelő és alapanyag-termelő ágazatokban. Mindez végeredményben előmozdította mind az önálló vállalkozók letelepedését, mind a szakképzettséggel rendelkezők munkavállalását más tagországokban.

Lökésszerű előrelépést az 1979. évi „Cassis de Dijon” esetjogi döntés alkalmazása hozott, miszerint 1992 végéig elméletileg mindenféle tagországi szakmai diplomát el kell fogadni a többi tagországban.

A Fehér Könyv 18 intézkedést irányzott elő a szakmák és diplomák elismerése, a letelepedés, munkavállalás, képzés, oktatás Közösségen belüli szabaddá tételére. Különösen érzékeny terület volt a lakhatási jog szerzése, amely tanuláshoz, munkavégzéshez vagy nyugdíjasok átköltözéséhez kapcsolódhat. A liberalizálással egyidejűleg beépített fékek az időtartamhoz és az egészségügyi, illetve társadalombiztosítás feltételeihez kötődtek.

- *A szolgáltatások közös piaca*

Az egységes piac lehetősége csonka maradna a szolgáltatások szabad áramlása nélkül, hiszen a posztindusztriális gazdaságokban döntő részarányú a szolgáltatói ágazat, és 1993-ban a nemzetközi cserének már 22

%-át a szolgáltatások kereskedelme alkotta. A határon átmenő szolgáltatások közösségen belüli liberalizálása iránti igényt tovább fokozta, hogy a szolgáltatások számottevő hányada levált az ipartól, és önálló szolgáltató vállalatok tevékenységévé vált.

A helyzetet jól illusztrálja, hogy a Közösségben 1982-ben - több mint kétszeresen meghaladva az ipar részesedését - a szolgáltatások állították elő a hozzáadott érték 57 %-át. A második és a harmadik szektor között a munkahelyek teremtéséhez való hozzájárulás mértékében is lényeges különbség van. Míg 1973-1982 között a Közösségben az ipari munkahelyek száma csökkent, a szolgáltatások ötmillió új munkahelyet teremtettek.

A Fehér Könyv a szolgáltatások egységes piacának előmozdítására 34 intézkedést irányított elő, döntően a pénzügyi szolgáltatások (bank, biztosítás, értékpapír-műveletek) és a szállítások terén. Ezen hagyományos szolgáltatások mellett azonban már ekkor hangsúlyt kapott az új technológiákhoz kötődő szolgáltatások piacának liberalizálása.

A szolgáltatások közös piacának kiteljesítése is a kölcsönös elismerés elvére épül, de ahol lehetséges volt, bizonyos fokú jogharmonizációt hajtottak végre, amit a fennmaradó nemzeti szabályozások kölcsönös elismerése egészített ki.

A **pénzügyi szolgáltatások** esetében is egyidejűleg érvényesült a fenti két módszer, már csak azért is, mert a nemzetgazdaságilag oly fontos bankok felügyelete, ellenőrzése alapvetően nemzeti hatáskör, ahol a harmonizációnak csak minimális tere van. Mindamelllett a fogyasztók a betétesek érdekében egységesen kívánták fejleszteni a banktevékenységet, segítve a szabadabb partnerválasztást, a határokon átmenő szolgáltatásnyújtást, ílymódon is erősítve a verseny ösztönző hatását. A pénzügyintézetektől mindenütt a telephelyükön érvényes jogszabályok és előírások betartását kérik számon.

A pénzügyintézetek harmonizált kritériumok szerinti ellenőrzése főleg a következő tényezőkre terjedt ki:

- saját tőkehányad, fizetőképességi és likviditási ráták, a nagy kintlévőségek,
- alap- és konszolidált mérleg készítése minden évben,
- piacra jutás, átszervezési és felszámolási eljárás,
- jelzálogintézetek termékeinek kölcsönös elismerése.

A **fuvarozási szolgáltatások** szabad áramlásának jelentőségét már a Római Szerződés is kiemelten kezelte - figyelembe véve, hogy a GDP 7 %-át a fuvarozók állítják elő.

A Fehér Könyvben előírányzott intézkedések a következő területekre irányultak:

- a szállítási kvóták felszámolása,
- az áru- és személyfuvarozó másik tagországban végzett szállítása (cabotage) alapfeltételeinek megteremtése,
- a más országban végzett belvízi hajózás,
- légiügyi tarifák meghatározása és elfogadása.

Már a Fehér Könyv előmunkáinál felismerték, hogy a szállítások liberalizálása szervesen összefügg az infrastruktúra kérdésével, amelynek fejlesztését sok esetben támogatja az állam, és ahol a verseny sajátosan érvényesül. A megközelítés lényege, hogy az állam csak az alpinfrastruktúra terén jogosult a beavatkozásra (pl. a vasútnál a pálya és jelzőrendszer kiépítésében és fenntartásában), míg a vagonpark, az üzemeltetés, stb. már kereskedelmi terület, ahol nyílt versenynek kell érvényesülnie. A szállítás, közlekedés területén jól érzékelhető, hogy a verseny mennyire áthatja a kiteljesedő egységes piacot.

Az **új távközlési, információszolgáltató iparágak** az ún. nem hagyományos szolgáltatások. A távközlés technológiai megújulása nyitott utat ezen szolgáltatások ugrásszerű fejlődésének. A Fehér Könyvben eredetileg előírányzott öt intézkedés az audiovizuális, a tájékoztatási, az adatfeldolgozási, a számítógépes kereskedelmi és az elosztási szolgáltatásokat ölelte fel.

Az egységes piaci program keretében előírányozták a távközlési hálózatok szabványainak egységesítését, a műsorsugárzás országhatárokon túllépő nagy piacának megteremtését. Tudatában voltak annak, hogy az információhoz való hozzáférés és a hozzáférés sebessége ma már a termelés, kereskedelem alapvető versenyképességi tényezője. A Fehér Könyv alkotóinak figyelme kiterjedt a már 1985-ben is egyre szélesebb körben alkalmazott távadásárlási, távfizetési (home shopping, home banking) szolgáltatásokra is. Ezért a készülékek, a kereskedelmi, a pénzügyi eszközök, szolgáltatási formulák szabványait is egységesítették.

- *Tőke mozgások*

A negyedik szabadságjog fokozatos kiterjesztése három célt szolgált. Egyrészt az első három szabadságjog - különösen a pénzügyi szolgáltatások - egységes piacának továbbfejlesztése megkövetelte az előrelépést a tőkepiac vonatkozásában is. Másrészt a megfelelő monetáris stabilitás, az árszínvonal és a devizaárak szilárdsága az egységes piac normális növekedésének is feltétele. Ugyanígy lényeges eleme az Európai Monetáris Rendszer kiterjesztésének és elmélyítésének. Itt érhető tetten leginkább az is, hogy az egységes piac kiterjesztése magának az uniós integrációs szakasznak az előszobája, hiszen a pénzügyi szolgáltatások és tőke mozgások egységes piacát fejlesztő jogi lépések beletorkollottak a pénzügyi unió 1990-től indult első szakaszába. Harmadsorban a tőkeáramlás közösségi liberalizálása elengedhetetlen a megtakarítások optimális elosztásához, azaz a közösségi szintű fejlesztéspolitika megvalósításához.

- *Az ipari együttműködés feltételei*

Az egységes piaci program megalkotói számára világos volt, hogy a vállalatok más tagországban csak akkor működhetnek az ott honosakkal közel azonos eséllyel, ha közelítik a cégalapítás és az üzletvitel keretfeltételeit. Felismerték azt is, hogy a kis- és középvállalatok határon átnyúló együttműködését külön intézkedésekkel szükséges elősegíteni. Ennek jegyében előtérbe került az üzletviteli, a számviteli, s az adózási eljárások egyszerűsítése, a kooperációs partnerkeresés és az üzleti lehetőségekről való tájékoztatás támogatása. Rendeletet hoztak az európai gazdasági érdekcsoportosulásokról, az „európai vállalatról”, a vállalati törvények harmonizálásáról éppúgy, mint a leányvállalatok kettős adózásának kizárásáról, az ipari és szellemi tulajdonjog, a kereskedelmi védjegyek, s a szabadalmak jogának egységesítéséről.

- *A közösségi jog alkalmazása*

A Fehér Könyv alkotói úgy ítélték meg, hogy az egységes program zavartalan és határidőre történő megvalósításához szigorúbban kell ellenőrizni a közösségi jog betartását. Egyrészt a jogsértések számát kívánták ezáltal csökkenteni, másrészt gyorsabb kivizsgálásukat és orvoslásukat szerették volna elősegíteni.

Elhatározták, hogy az egységes belső piac normális működését sértő nemzeti eljárásokat rendszeresen áttekintik és általános, illetve tematikus

elemzéseket hoznak róluk nyilvánosságra, ezzel is nyomást gyakorolva az elkövetőkre.

c.) A pénzügyi határok

A pénzügyi (adó) határok megszüntetésével az volt a cél, hogy a hozzáadottérték-adó (VAT) és a - benzinre, gázolajra, dohányárakra, szeszesitalokra kivetett - fogyasztási adó egyes tagországokban alkalmazott kulcsai a lehető legkisebb mértékben térjenek el egymástól. Az USA tagállamainak tapasztalatából azt a következtetést szűrték le, hogy az adókülönbség nem haladhatja meg a 6 %-ot. Ennél kisebb mértékű eltérés már visszaszorítja a bevásárló turizmust és a vámcsalást a határmenti zónákban. Az adókulcsok közelítése egyidejűleg segíti a határokon átnyúló nemzetközi vállalkozások térhódítását, és csökkenti a jóhiszemű kereskedők ezzel kapcsolatos adminisztratív terheit. A határellenőrzés egyszerűen az áruszállítás tényének rögzítésére szűkül.

A pénzügyi határok felszámolása jegyében a VAT és a fogyasztási adó beszedésének új rendszerét is ki kellett alakítani, hiszen megszűnt a lehetősége annak, hogy az adókulcsok országonkénti különbségeit a határátkeléskor egyenlítsék ki. Az új rendszerben az alapelv az, hogy az adót ott vetik ki, ahol az árut megveszik. Ennek értelmében az 1996 végéig átmeneti jelleggel fennálló eljárásban az adóalany a termék származási országának vállalata, de ezt követően az adót az importáló országbeli vevőtől szedik be.

A VAT-rendszerek harmonizálásának keretében közelítették az egyes adókulcsok alá eső áruk körét, egységesítették az alkalmazott kulcsok számát (azaz két „normális” és egy kedvezményes adókulcs van érvényben), valamint az egyes adókulcsok mértékét.

A VAT-kulcsok konkrét harmonizálási és csökkentési előirányzata a következő volt:

- a normál adókulcs mértéke 1991 végig 14 és 20 % között alakuljon ki,
- a csökkentett adókulcs értékhatárai 4 és 9 %,
- a nulla százalékos adókulcs alá eső termékek köre csak igen korlátozott legyen,
- a magánszemélyek más tagországbeli vásárlása 1993-tól váljék teljesen szabaddá.

1994 tavaszán a következő TVA-kulcsrendszert alkalmazták:

- a normális adókulcs mértéke 15 % vagy nagyobb,
- egy, esetleg két csökkentett adórátát alkalmaznak 5 % vagy azt meghaladó mértékben.

Tudnivaló, hogy igen korlátozott mértékben ugyan, de léteznek a csökkentett adókulcs kategóriánál mérsékeltebb adóráták is, de ezek alkalmazása csak ott lehetséges, ahol már 1991 előtt is érvényesítették ezeket. A mértékek 1-4 %, illetve 0 %.

3. A „harmadik generációs” belső piac és jövője

A belső piac felfejlesztésének egységes programja nem zárja le a közös piac, mint integrációs szakasz megteremtésének folyamatát, ami egy szabadkereskedelmi, vagy vámuniós folyamatnál konkrét határnaphoz köthető. Az áruk, szolgáltatások mindig változó kínálata, a technikai fejlődésből is következően új termékek keletkezéséhez, új piacok születéséhez vezet. A program terjedelme azonban tudatosan is korlátozott volt, így például a szociális kérdésekkel csak egy-két tekintetben foglalkozott. Magának a csaknem 300 intézkedésnek a jogi megvalósítása is részben 1993 után - esetenként több éves késéssel - történik meg.

Az egységes piaci programban megfogalmazott intézkedések eredőjeként a belső piac mindenképpen hosszabb időszakon belül, az unió kb. egy évtizedes működése után teljesebben ki. A belső piac fejlesztése tehát dinamikusán értelmezendő, hiszen maga az induló program is keret jellegű, evolutív előrehaladást irányzott elő. Ennek megfelelő 1994 elejére a hivatalos intézkedések száma az eredeti 282-ről több mint 600-ra duzzadt, s közülük 521-et közösségi jogi szinten teljesítettek is. (Az intézkedések 70 %-a szabványokkal függ össze.)

Új fejezetet képez az **energiapiac**, amely csírájában megjelenítette az azóta lényegesen részletesebben kidolgozott transzeurópai hálózatok programját is. A Maastrichti Szerződés a szárazföldi, légi, vízi, cső- és áramvezetési szállítási infrastruktúra átfogó fejlesztési irányainak kijelölésekor nem feledkezett meg a távközlési infrastruktúra hálózatáról sem és túltekintett a Közösség határain is. Újabb közösségi felfogás szerint a transzeurópai hálózatok is csak tágabb értelemben - nevezetesen mint támogató politika - sorolódnak a Közösség belső piaci rendszerébe.

A Közösség integrációs folyamatának szociális oldala az 1989. évi **szociális chartában** („a dolgozók alapvető társadalmi jogainak közösségi chartája”)

már a maga komplexitásában jelenik meg. Széleskörűen elismerték, hogy az egységes piac fejlesztése átfogó szociális irányvetést kíván meg. 1993 elején 172 elkülönült részintézkedést tartottak nyilván.

A szociális piac fejlesztési programjának sajátossága, hogy túlnyomórészt nem jogi intézkedésekre épít, hanem a politikai célokat alátámasztó cselekvési akciókra, amelyeket ún. programokba és fejlesztési célokba foglaltak. Ezeknek a programoknak a teljesítése döntően a tagállamok szintjén valósul meg, jelezve, hogy ezen a téren szélesebb körben vált elfogadottá a szubszidiaritás elve.

A szociális charta 12 alapelve a következő: a Közösségen belüli szabad munkaválasztás joga, a tisztességes bérhez való jog, a jobb élet- és munkafeltételekhez való jog, a nemzeti társadalombiztosításhoz való jog, az egyesüléshez és a közös béralkuhoz való jog, a szakmai továbbképzéshez, a nők és férfiak egyenlő elbánásának joga, a dolgozók tájékoztatási, konzultációs és részvételi joga, a munkahelyi egészség- és biztonságvédelmi jog, a gyermekek és a serdülők védelme, az idős korúak minimális életszínvonalának garantálása, a fogyatékosok fokozottabb társadalmi- és szakmai befogadása.

Hogy a belső piac kiteljesítése mennyire fontos **környezetvédelmi szempont**ból is, az már az Egységes Európai Okmányban is tükröződött. A határokon át ható környezetszennyezés ellenőrzése és felszámolása az egységes piac szerves részévé vált, irányítására 1990-ben önálló intézményt hoztak létre: az Európai Környezetvédelmi Ügynökséget.

Az új technológiákon alapuló szolgáltatások térnyerése elvezetett a **kutatás-fejlesztés** közösségi politikájának meghatározásához is. A különféle programok közös célja, hogy erősítsék a Közösség iparának nemzetközi versenyképességét, technológiai függetlenségét.

Egyértelmű az is, hogy a belső piac egységesítése csak az **Európai Pénzügyi Rendszer** minőségi továbbfejlesztésével érhető el. A Maastrichti Szerződés gazdasági és pénzügyi uniós programja biztosíthatja a megfelelő konvergenciát, a pénzügyi határok nélküli Európát. A közös európai valuta bevezetésére 1999-ben került sor.

A belső piac tehát az Unió keretében, egy magasabb integrációs szakaszban válhat valóban egységessé - bár nyilvánvaló, hogy a teljes egységesség sohasem érhető el.

A belső piac kiteljesítése nemcsak szektorális bővülést, hanem funkcionális előrelépést is megkíván. A harmadik generációs belső piac a jogilag lőkészzerűen kifejlesztett egységes piacban rejlő lehetőségek maximális kihasználását is jelenti. A jövőben a belső piac jogi építésében valószínűleg bizonyos fokú visszafogottság és nagyobb körültekintés érvényesül majd. Az új intézkedéseket széleskörű előzetes elemzés alapján határozzák el, amelynél a fölösleges közösségi túlszabályozással szemben előnyben részesül a szubszidiaritás és a nemzeti szabályozások kölcsönös elismerése. Az esetleges „új határok”, a kereskedelmi akadályok feltárására a Közösség széleskörű párbeszédet folytat mind a fogyasztók és vállalkozók képviselőivel, mind a tagállamok hatóságaival. Ennek jegyében javítják az információs szolgáltatásokat, a joganyaghoz való hozzáférhetőséget és az érintett szervezetek együttműködését. Várható, hogy az egységes piac újraosztásának elkerülése végett a vonatkozó joganyagot konszolidálják. Ez azt jelenti, hogy számos, egyazon témájú szabályozást integrálnak egy-egy új szabályba.

Várható az is, hogy az irányelvek helyett rendeleteket alkalmaznak, ami gyorsabb hatályba léptetést jelent és egységesebb jogalkalmazást és jogértelmezést eredményez.

Előirányozták azt is, hogy egy-egy összefüggő irányelv-csoportról az eligazodást segítő könyveket tesznek közzé, megkülönböztetett figyelmet szentelve a kis- és középvállalatok segítésének.

Összességében elmondható, hogy az Egységes Piac létezik és megfelelően működik, de megvalósítása fokozatos és folyamatos feladat. Ennek tudatában, valamint figyelembe véve a hiányosságokat és az elmaradásokat, a Bizottság az 1997. június 16-17-én tartott amszterdami csúcstalálkozón elindította az Egységes Piacra vonatkozó új akciótervét. Megállapították, hogy „az egységes piac hatályba lépését követő több, mint három évvel a joganyag csak 65 %-a hatályos teljes mértékben a tagállamokban”. A program kiterjedt az adózásra (magatartás kódex, a forrásnál adóztatott tőkejvedelem, az energia termékek adóztatása), a versenypolitikára (új szabályok az állami segélyekre és a kartellekre), az egységes gázpiacra, a nyugdíjalapokra stb.

Az Amszterdami Szerződés értelmében a Közösségnek új feladatai vannak a belbiztonság terén. Ennélfogva az együttműködés nagy részét a közösségi jognak rendelik alá. Az Amszterdami Szerződés hatályba lépésétől számítva

azonban megjelöltek egy ötéves időszakot, amikor a Tanács még továbbra is egyhangúan hozza döntéseit ezen kérdésekben.

4. Az egységes piaci program mint jogalkotási folyamat

Az egységes piaci program szentesítése az Egységes Európai Okmányban történt meg, így az a Közösség elsődleges jogának részévé vált.

A programban előirányzott szinte valamennyi intézkedés jogalkotási lépéseket igényelt. Ezek megvalósításával kibővült, illetve változott a Közösség másodlagos joga: új rendeletek, határozatok és főleg irányelvek születtek, régiek módosultak, az új irányelveket átültették a nemzeti jogba, a nemzeti jogszabályokat, műszaki szabályokat és szabványokat - harmonizálás nélkül vagy bizonyos harmonizálás után - kölcsönösen elismerték.

A Közösség egységes belső piacának elmélyítése új szakaszhoz vetetett a Közösségi jogalkotásban:

- Előtérbe kerültek az irányelvek. E közösségi jogforrás jellegzetessége, hogy igényli a nemzeti jogba történő átültetést. Alapelv azonban, hogy a jogharmonizáció nem öncélú, azzal szemben előnyben részesítik a nemzeti előírások kölcsönös elismerését, ha az a Közösség belső piaca egységességét kielégítően szolgálja.
- Az irányelvek zömmel technikai tartalmú követelményeket rögzítenek jogi szinten, összhangban azzal, hogy azok az élet-, egészség-, biztonság-, fogyasztó- és környezetvédelemmel függenek össze.
- A belső piaci közösségi jogszabályok 70 %-ban (nem kötelező jellegű) szabványokkal együtt fejtik ki szabályozó hatásukat.
- Az egységes piaci jogi szabályozás elvezetett az irányelvek második, új típusának kialakításához. Míg a régi megközelítésű irányelvek a technikai követelményeket is szinte teljeskörűen magukba foglalták, az új megközelítésű irányelveknél csak a lényeges és szükséges mértékű követelmények rögzítésére szorítkoztak, támaszkodva a mögöttes szabványokra.
- Az irányelvek megkívánják a nemzeti jogba való átültetést, ami a kétszintű (közösségi és tagállami) jogalkotás áttekinthetőségének megerősítését eredményezte.
- Az irányelvek kiterjedt alkalmazása a nemzeti jogalkotás korlátozott területű továbbélését erősíti.
- A Bíróság esetjogi döntéseinek hatóereje felerősödött és a jogrendszer markánsabb elemévé vált.

Az Egységes Európai Okmányban a gyorsabb jogalkotás végett bevezették a minősített többségi döntést, de az adókérdésekben fennmaradt a teljes egyetértés melletti tanácsi döntéshozatal.

A program feszített teendőket írt elő a tagországok nemzeti jogszabályalkotói számára is; egyrészt - Bangemann elnevezésével - a „Közösség történelme legnagyobb deregulációs folyamatának” következtében, másrészt azért, mert közösségi szinten döntően csupán irányelvek születtek. Ezért a jogharmonizáció ellenére elengedhetetlen a tagországok jog- és műszaki szabályainak mindenkorai figyelembevétele is, a közösségi jogszabály és/vagy európai szabvány mellett.

2.2.2. Az egységes piaci program hatása

1. Mikro- és makrogazdasági hatások

A Közösség belső piacának kiteljesítése a világ legerőteljesebb regionális integrációs akciója. A remélt gazdasági hatások: erősebb belső verseny, költségcsökkentés, nagyobb termelési és piaci méretek, javuló kapacitáskihasználás, a hatékonyság növelése, kedvezőbb növekedési lehetőség, fokozottabb nemzetközi versenyképesség.

Az 1988. évi Cecchini-jelentés ex ante számszerűsítette a főbb hatásokat, s eredményüket összességében a Közösség GDP-jének 3-7 %-ában jelölte meg.

Az ex post elemzések és következtetések erős fenntartással kezelhetők. Ennek oka többek között az, hogy a program - főleg nemzeti szintű - végrehajtása korántsem teljeskörű, a piacok strukturális kiigazodása időigényes, a jelenségek aggregátumai mögötti tényezők elkülönítése és az oksági kapcsolat kimutatása problematikus. Számos új tényező (pl. az ibériai bővítés, a volt NDK integrálása) is hatást gyakorol.

Néhány mikrogazdasági hatás ugyanakkor egyértelmű:

- csökkent az árkülönbségek szóródása a Közösség piacán,
- növekedett az árak korrelációs koefficiense, különösen az újonnan csatlakozott és elmaradottabb országok esetében,

* Az európai szabvány új kategória (számuk már meghaladja a 2000-et.) Ezeket éppúgy automatikusan és kötelezően át kell ültetni a nemzetközi szabványok közé, mint az új megközelítésű irányelvekbe foglalt lényeges követelményeket.

- a munkaerő mobilitása igen alacsony, ami a belső piac ezen szegmensének fejletlenségét jelzi,
- a tőkeáramlás jóval gyorsabban növekedett, mint a Közösség gazdasági fejlődési, vagy kereskedelembővülési üteme. Bár a Közösség nettó működőtőke-exportóri pozíciója fennmaradt, a beáramlás gyorsabban növekedett,
- megugrottak a vállalati fúziók és felvásárlások, melyben kezdetben elsősorban a brit, kisebb mértékben a francia vállalatok jártak élen,
- a pénzügyi integráció is dinamikus lett.

A remélt makrogazdasági hatások is kezdenek jelentkezni, így:

- megfigyelhető bizonyos növekedés,
- erős a kereskedelemterelő hatás, a belső kereskedelem részaránya növekedett, és előrehaladt az iparágon belüli specializáció is,
- egyelőre igen gyenge az árszint, a relatív fejlettségi szint és a relatív árszint kereskedelmi integrációtól várt konvergenciája,
- a remélt inflációcsökkentő hatásra még nincs egyértelmű bizonyíték.

2. A belső piac és a harmadik országok

A harmadik országok számára az egységes belső piac jelenleg is folyamatban lévő kiteljesítése egyszerre protekcionista és liberális hatású. Előnyös, hogy az áruk műszaki jellemzőire, a szolgáltatások nyújtásának különböző feltételeire vonatkozó nagyszámú nemzeti kritérium helyett a jogi és technikai harmonizáció révén elegendő egyetlen feltételrendszer kielégítésére irányítani a figyelmet. Előnyös az is, hogy a közösségi tagállami követelmények harmonizálása jellemzően a szélső értékek közötti, többnyire átlag körüli szinten valósul meg. Hátrányos ugyanakkor, hogy a belső nemzeti határok felszámolása általában együtt jár a külső határok megerősítésével (adminisztratív eljárások, stb.), az exportőrök számára az új közösségi kritériumrendszerhez történő alkalmazkodás hirtelen jelentkező szükségességével, annak költségkihatásaival együtt.

A belső piac belső jellege már a kezdetektől viszonylagossá vált. A fő kereskedelmi partnerek idejekorán felismerték az „Európai-erőd” veszélyét, és felléptek kedvezőtlen hatásai ellen. A passzív alkalmazkodáson túl, nemzetközi megállapodások révén törekedtek az erősödő külső határ átjárhatóságára. Az Uruguay-i GATT-tárgyalások főleg a mezőgazdaság és a szolgáltatások területén szabályozták újra a belső piachoz való hozzáférést. A Közösség elfogadta, hogy a technikai követelményeknek

való megfelelést illetően egyenértékűégi megállapodásokat köt harmadik országokkal (azaz gyakorlatilag kölcsönösen elismerik egymás követelményeit).

Az egységes piac belső jellegének feloldása leggyökeresebben az EFTA-országok viszonylatában történt meg. Az Európai Gazdasági Térről kötött 1992. évi megállapodás az egységes piacot lényegében kiterjesztette az EFTA-országokra is (az áruforgalmi határ vámunió hiányában fennmaradt). Sőt a piaci kapcsolatok az Európai Megállapodások alapján - ha korlátozottabb mértékben és más módon is - nemzetközi szerződéses alapra helyeződtek a közép- és kelet-európai térség tekintetében is (páneurópai kumuláció).

A Közösség megerősített külső határának viszonylagossá tétele a harmadik országok számára tehát az alkalmazkodás és/vagy a nemzetközi szerződéskötés révén érhető el. Ez számos esetben a közösségi szabályozáshoz való igazodáson túlmenően az intézményi rend átvételét is igényli. A nemzetközi feltételek két- és/vagy sokoldalú szerződésekkel alakíthatók ki, amire jó példa az uruguay-i körtárgyalások megállapodás-rendszerének részét képező állat- és növényegészségügyi megállapodás és az annak alapján az EK és több OECD, ill. közép-európai társult ország között megkezdett tárgyalások az egyenértékű állat- és növényegészségügyi megállapodásokra vonatkozóan.

A belső piac ugrásszerű felfejlesztése nagy kihívást jelentett a magyar exportőrök számára is. A Közösségen belüli belső határok lebontása és számos esetben a külső határ megerősítése egyidejűleg tudatta, hogy a belkereskedelem feltételei egyszerre javulnak és - más területeken - nehezednek.

A Közösség belső integrációjának elmélyítése a verseny fokozódását, a költség- és árszintek csökkenését is magával hozza, amivel a külső szállítóknak számolniuk kellett. Ismertek voltak az előzetesen felmért kereskedelemterelő hatások is. Az új követelményrendszert időben és részleteiben meg kellett ismerni és ismertetni és időben kellett alkalmazkodni hozzá. Önmagában kedvezően hatott, hogy a jogharmonizáció révén a korábbi 12, majd 15 (immár 25) tagországi követelmény helyett egyetlen közöset kellett figyelembe venni, de hamarosan világossá vált, hogy - főleg az új megközelítésű harmonizációs területeken - a tagállami sajátosságok továbbra is lényegesek.

A külső exportőrök számára kedvező fejleményt hozott, hogy az új közösségi követelményszint zömében a korábbi legprotekciónálisabb és

legliberálisabb tagország szélső értékei közötti szinten alakult ki. Így számos esetben egyes, a bevittelt teljesen tiltó tagországi piacok is újra megnyíltak.

Előnyös változást hozott azt is, hogy áttekinthetőbbé vált a dokumentációs rend, az adminisztratív feltételrendszer (bár a külső határ megerősítése több esetben fokozta az árut kísérő tanúsítások terjedelmét).

Az a közösségbeli alaptörekvés, amely az új kritériumoknak való megfelelésség biztosítását és ellenőrzését a termékről egyre inkább a termelési szakaszra helyezi át, a külső beszállítók tekintetében is érvényesült, gyakorta nem kis többletköltséget okozva ez utóbbinak. Ennek hiányában viszont nemhogy a belső piac számunkra is kedvező külső hatásaiból nem profitálhattak volna, de a piachoz való hozzáférés is meghiúsulhat (minőségbiztosítás).

A Közösség a külső határok megerősítését tartalmazó esetenkénti lépéseit saját jogalkotásában, tehát egyoldalúan határozta meg. Ennél kedvezőbb a kérdések megállapodásos rendezése, mely - részben a GATT-ban elért multilaterális megállapodások alapján - például az állat- és növény-egészségügyi kölcsönös elismerés vonatkozásában - számunkra is lehetővé válhat.

A Közösség belső piacának lökészerű fejlesztése, a több száz közösségi jogszabály felgyorsította a magyar piacgazdaság jogi és intézményi rendszerének megújulását is. Ezt jól érzékelteti a marhalevel intézményének ismételt bevezetése, amelynek kapcsán szükségessé vált (a több százmillió forintos költséggel járó) egyedi állat-egészségügyi ellenőrzés. E példán is lemérhető, hogy az alkalmazkodás egyszeri költségei rövid távon jelentkeznek, míg a haszon hosszabb távon. A rövid távú költség hatás miatt az állam kereskedelemfejlesztő, támogató magatartása is elengedhetetlenné vált.

Az egységes piaci kihíváshoz való alkalmazkodás, az egyszerű kereskedelmi kapcsolatot meghaladó magyar-EK integrációs és deklarált csatlakozási szándék miatt még markánsabb. Az a tény, hogy az EK egységes piacának kialakítása lényegében időben egybeesett Magyarország piacgazdasághoz való teljes visszatéréssel és a Közösséggel való integráció kibontakoztatásával, lehetővé tette, hogy - jelentős szellemi és anyagi ráfordítások megtakarításával - jogi és műszaki szabályrendszerünket egy lépésben igazítsuk a Közösség normáihoz.

Kormányhatározat alapján már 1990-től érvényesült a közösségi rend követése jogalkalmazásunkban, amely a társulási megállapodás megerősítését követően törvényi szintre emelkedett (1994. évi I. sz. törvény).

Az Európai Megállapodás és a jogharmonizáció elősegítette nemzetközi szervezeti kapcsolataink elmélyítését és kiterjesztését például az európai szabványügyi és minőségtanúsítási szervezetek vonatkozásában. Hasonló pozitív változás következett be nem-kormányzati síkon az európai szakmai munkáltatói szövetségekbe történt szervesebb magyar bekapcsolódásra gyakorolt közvetett hatás által.

Az 1994 decemberi esseni Európai Tanács ülésén hozott döntésével a Közösség csatlakozásunk előkészítésének stratégiai kérdésévé emelte a belső piac kiterjesztését és egyidejűleg kinyilvánította, hogy kész belső piacát minél gyorsabban megnyitni régióink számára, s ezzel megkönnyíteni felzárkózásunkat. A belső piac megnyitásának egyik eszköze a Közösség programjaiba történő bekapcsolódásunk.

Az egységes piac kiterjesztésének jelentős hatása van szűkebb régióink belső áru- és szolgáltatás cseréjére is:

A CEFTA országok egymás közötti kereskedelmi akadályainak lebontása nem hozta meg az egymás közötti kereskedelem kívánt ütemű fejlődését, a Közösség viszonylatában ezen országok árucseréje liberalizáltabb. A magyar-EK vagy cseh-EK stb. viszonylatú liberalizáció gyorsítás bármely szabadságjog területén és bármely piaci szegmensnél lépéskényszerbe hozza a CEFTA-viszonylatú kapcsolat fejlesztését is. Ez látható volt az 1993. évi koppenhágai csúcserkezközetlen hozott kereskedelmi könnyítések kapcsán, de máris érzékelhető a közbeszerzések esetében. Mivel a visegrádi és más csatlakozásra pályázó országok eltérő piaci és intézményi fejlettségi szintről kezdték meg a Közösség jogi és műszaki szabályozórendszeréhez való harmonizációjukat és európai integrációjuk sebessége, tartalmi kiterjedése is különböző, végső soron egy alregionális dezintegráló hatás bontakozott ki.

Végeredményben a Közösség belső piacához egyszerű exportörként is alkalmazkodnunk kellene, de csatlakozási szándékunk miatt ez nem csupán célszerű, de szükségszerű is. Ha igaz az, hogy a Közösség belső piacának az egységes piaci program keretében vezérelt folyamata, azaz az integráció elmélyítése előfeltétele a Közösség kiszélesítésének, ugyanígy igaz az is,

hogy a belső piac kiteljesítését hordozó joganyag lényegének átvétele a magyar csatlakozásnak is előfeltétele.

2.2.3. Kitekintés a Fehér Könyv különös részére

A Fehér Könyv mellékletének 23 fejezete konkrétan megjelöli és magyarázza azokat a belső piaci intézkedéseket - főképp az EK jogforrásokat, néhány esetben nemzetközi megállapodásokat - amelyeket, mint kulcsfontosságú, alapvető elemeket átvételre ajánl.

A 23 szabályozási terület a következő:

- A tőke szabad mozgása
- Beruházásvédelem
- Versenyjog
- Szociálpolitika és cselekvés
- Mezőgazdaság
- Szállítás
- Audiovizuális szolgáltatások
- Környezetvédelem
- Hírközlés
- Közvetlen adózás

Áruk szabad forgalma a nem vagy csak részben harmonizált ágazatokban

- Közbeszerzés
- Pénzügyi szolgáltatások
- Személyi adatok védelme
- Társasági jog
- Számvitel
- Polgári jog
- Szakképzettségek kölcsönös elismerése
- Szellemi, ipari és kereskedelmi tulajdon
- Energia
- Vámunió
- Közvetlen adózás
- Fogyasztóvédelem

A függelék egyes fejezetei részletesen és súlyozva mutatják be a közösségi szabályozás érvényesítéséhez szükséges intézményi struktúrákat. Ez alatt a következők értendők:

A **belső piaci integráció előtt a fő kihívás** nem a jogszabályok formai közelítése, hanem az igazgatási gépezet és a **társadalom átalakítása** a hatékony végrehajtás érdekében. Ez szükségessé teszi a megfelelő intézmények és struktúrák EU-konform megteremtését vagy adaptálását, magában foglalja mind a nemzeti szintű **igazgatási** és igazságszolgáltatási rendszer, mind a kialakuló **magánszektor szerepének és felelősségének alapvető megváltoztatását**. A struktúra kialakítása nem pusztán a jogszabályi háttér megteremtését, hanem a mögötte lévő intézmények, szervezetek technikai felszerelését, szakemberképzését is jelenti.

Az Európa Tanács is hangot adott azon véleményének, hogy a társult országok jogharmonizációja, sőt a teljes integrációs folyamat kudarcba fulladhat a nem megfelelő intézményi struktúrák miatt. A Fehér Könyv külön is foglalkozik e témakörrel és az alábbi intézményi kategóriákat határozza meg:

- testületek, amelyek hatóságok nevében ellenőrző, felügyelő vagy szabályozó szerepet vállalnak, továbbá az ilyenfajta feladatokat ellátó hatóságok (pl. Bankfelügyelet, Cégbíróság);
- testületek, amelyek technikai előírások vagy szabványok betartását ellenőrzik (pl. kísérleti laboratóriumok, hitelesítő testületek);
- testületek, amelyek piacfelügyeletet látnak el az áruk szabad mozgása területén (pl. állat- és növényegészségügyi felügyelőségek);
- szervezetek, amelyek a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok bejegyzésével foglalkoznak, valamint technikai szervezetek, amelyek részletes szabványok, vagy szabályok meghatározásáért felelősek (pl. szabványügyi testület, találmányi hivatal);
- képviseleti szervezetek, amelyek a jogszabályok betartásának megfigyelésében, valamint a jogszabályok előkészítésében játszanak szerepet (fogyasztói, szakmai, kereskedelmi szervezetek, szakszervezetek);
- igazságszolgáltatási, vagy kvázi igazságszolgáltatási testületek, amelyek kiképzés nélküli hatalommal rendelkeznek (bírók, különleges bíróságok, országgyűlési biztosok).

A Fehér Könyv melléklete a 23. fejezet bevezetőjében a rendszerek működésének részletes feltételeit is tárgyalja.

A függelékben foglalt ajánlások tartalma, a szabályozási területek sorrendisége, a hiányzó jogterületek a sajátos és érthető célirányosság, a világos logika mellett is tükrözik az ajánlások készítőinek érdekeit. Nehezen magyarázható ugyanis másképpen az, hogy a felkészülési iránymutató pont

ott felemás, vagy hiányos, ahol az unió politikája és költségvetési kiadási tevékenysége a legerőteljesebb, azaz a mezőgazdasági piacsabályozás, a regionális politika, avagy a személyek szabad mozgását szolgáló szakmai képesítések területein.

A Fehér Könyv különös részében foglalt EK jogforrások magyarul is hozzáférhetők. A magyar kiadványokban korábban már közzétett fordításokon kívül eddig több ezer jogszabály és módosítás fordítása történt meg. Miután a fordítási jegyzék az idő előrehaladtával folyamatosan bővül, leghelyesebb, ha az aktuális helyzetről, a magyar szövegek hozzáférési lehetőségeiről az érdeklődők az ITDH Euro Info Központjánál kérnek naprakész tájékoztatást.

2.3. Az Unió keleti irányú bővítése: a Csatlakozási Partnerség

A tizenöt uniós tagállam 1997. december 13-án az Európai Tanács Luxemburgban tartott ülésén azt a döntést hozta, hogy megnyitják a Közösség kapuit a kelet-európai országok előtt. Az Európai Tanács így ténylegesen útnak indította azt a bővítési folyamatot, amelynek „fokozatosan, a jelölt országok saját felkészültségi fokának megfelelő ütemben” kellett végbemennie. A cél nem volt más, mint hogy „a tagjelölt országok felkészüljenek a csatlakozásra, valamint az Unió is a megfelelő feltételek mellett álljon készen a bővítésre.”

Ez a döntés a kelet- és közép-európai országokkal, Ciprussal és Máltával a kapcsolatok kialakítását célzó hosszú folyamat következménye, melynek kezdete a berlini fal leomlása idejére tehető, amit a szovjet birodalom felbomlása követett.

A felvételüket kérő országok számára a csatlakozás felé vezető út mérföldkövei a következők voltak:

- Az Európai Tanács 1993-as koppenhágai ülésén jóváhagyta a partnerországok csatlakozásának lehetőségét, és megállapította a felvétel ‘Koppenhágai Kritériumokként’ ismert feltételeit.
- Az Európai Tanács 1994-es essenai ülésén elfogadta az új elő-csatlakozási stratégiát, amelyet úgy alakítottak ki, hogy segítsen felkészíteni a partnerországokat a csatlakozásra.
- Az Európai Bizottság 1997. júliusában kiadta az „Agenda 2000” című dokumentumcsomagot, amelyhez tíz ún. országvélemény kapcsolódott, ami a Bizottság véleménye a tagfelvételi kérelmet benyújtó országokról.

- Az Európai Tanács 1997-es luxemburgi ülésén elindította a bővítési folyamatot. Ennek keretében 12 tagjelölt ország felvételi procedúrája vette kezdetét.
- 2002 decemberében Koppenhágában megegyezésre jutottak az új tagok csatlakozási feltételeiről.
- 2003. április 16-án Athénban aláírásra került a Csatlakozási Szerződés.
- 2004. május 1-re kitűzték a csatlakozást.

A Koppenhágai Kritériumok

A Koppenhágai Kritériumoknak megfelelően a tagjelölt országoknak a tagság feltételeként a következő kritériumoknak kell eleget tenniük:

- Az intézményrendszer stabilitása, amely biztosítja a demokráciát, a törvények betartását, az emberi jogokat, a kisebbségi jogok tiszteletben tartását és védelmét.
- A működő piacgazdaság, és az EU-n belüli piaci versenyképesség.
- A tagsággal járó kötelezettségek elfogadásának képessége, kitartás a politikai, gazdasági és pénzügyi unió céljai mellett.

Az „Agenda 2000” és a Csatlakozási Partnerség

1997. júliusában az Európai Bizottság közzétette az „Agenda 2000: Egy erősebb és kibővült Unióért” című dokumentumcsomagot, amely tartalmazza a tíz, tagfelvételre váró KKE-i országról szóló ún. országvéleményeket is. Az Agenda 2000-ben a Bizottság körvonalazta az EU fejlesztésének átfogó perspektíváit, illetve irányelveit az új évezredben; a bővítés hatását az Európai Unió egészére; valamint a 2000-2006 közötti időszakra vonatkozó költségvetési tervet, figyelembe véve az Unió kibővülésének lehetőségét is.

Amint azt az Agenda 2000-ben javasolták, valamennyi ország számára elkészítették az ún. Csatlakozási Partnerség dokumentumot, amely meghatározza azokat a területeket, amelyeken az adott országnak fejlődnie kell a csatlakozási feltételek elérése érdekében.

2.3.1. A csatlakozást előkészítő stratégia eszközei

1. A Phare Program

Az 1989 júliusában tartott párizsi csúcstalálkozón a G7 tagországai (vezető ipari országok) felkérték az Európai Bizottságot arra, hogy szervezze meg a

Magyarországnak és Lengyelországnak szóló gazdasági segítségnyújtási programot. Az OECD többi tagországa is csatlakozott ehhez a kezdeményezéshez és létrehozták a G24 csoportot, mely abban az időben a Közösség 12, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) 6 tagországot, továbbá Ausztráliát, Kanadát, az Egyesült Államokat, Japánt, Új-Zélandot és Törökországot tömörítette.

A Phare programot - eredendően Lengyelországnak és Magyarországnak szóló segítségnyújtás a gazdasági szerkezetátalakításhoz - fokozatosan kiterjesztették Csehországra, Szlovákiára, Bulgáriára, Romániára, a három balti államra, Albániára, valamint a volt Jugoszlávia néhány utódállamára. (Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia)

Ezek a programok öt kiemelt területre összpontosítottak:

- A kedvezményezett országokból származó termékek kedvezőbb piacra jutása a segélynyújtó országokban.
- Mezőgazdaság, élelmiszeripar.
- Befektetés-ösztönzés.
- Képzés.
- Környezetvédelem.

A PHARE programon keresztül megvalósuló közösségi támogatás alapfilozófiája az, hogy a segélyeket a közép- és kelet-európai országok gazdasági és szociális átmenete elősegítésére kell felhasználni, továbbá lehetővé kell tenni számukra az európai csatlakozási folyamatban való részvételt.

Az Európai Unió jellemzően átfogó programokat s kevésbé kisebb, egyedi projekteket támogat; ezeknek a programoknak az irányítása és végrehajtása decentralizáltan történik. Az Unió és a kedvezményezett ország a támogatott területtől függetlenül számos szervezet bevonására törekszik, így segítve elő a civil társadalom fejlődését.

*A Phare program új orientációja**

1998-ban új irányelveket fogadtak el annak érdekében, hogy a támogatást a tagjelölt országok felkészülésére összpontosítsák a **Csatlakozási Partnerség** dokumentumokban meghatározott kulcsfontosságú területeken. A Phare

* Forrás: Mi a Phare? EB Bővítésért Felelős Főigazgatósága, Brussels, 1999.

tevékenysége ezentúl ezekre a prioritásokra, illetve a tagjelölt országok intézményfejlesztési és beruházási támogatásának szükségleteire koncentrálnak.

Az új orientáció elsődleges célja, hogy segítse a tagjelölt országok kormányzatait az „Acquis Communautaire” (közösségi joganyag) átvételéhez szükséges feltételek megteremtésében. Ez az ún. intézményfejlesztés. A Phare támogatja a nemzeti és regionális közigazgatás fejlesztését ugyanúgy, mint a szabályozó-, felügyelő- és más szervek reformját. A támogatás célja, hogy a tagjelölt országok közigazgatása alkalmassá váljon az „Acquis” átvételére, saját jogrendszerébe történő beillesztésére és betartására.

Az új orientáció további célja, hogy a szükséges befektetések mobilizálásával segítse a tagjelölt országokat iparuk és infrastruktúrájuk európai szintre fejlesztésében. Az erőfeszítéseket azokra a területekre összpontosítják, amelyeken már érvényben vannak az EU normái, például: környezetvédelem, közlekedés, termékek minőségi szabványai, munkafeltételek, stb.

A 2000. évtől a Phare-on kívül, két új program segíti a tagjelölt országokat. A **SAPARD** a mezőgazdaságot és a vidékfejlesztést támogatja, míg az **ISPA** környezetvédelmi és közlekedési befektetésekkel segít. A három program együttesen, évi 3 milliárd euró-t juttatott a támogatott területekre: Phare (1,5 milliárd), ISPA (1 milliárd) és SAPARD (0,5 milliárd).

[A három másik Phare országra (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia) vonatkozóan a Phare új tervezete nem érintette sem a jelenlegi programokat, sem az 2006-ig tervezett pénzügyi kiutalásokat. Ehelyett a Phare folyamatosan támogatja a demokrácia és a piacgazdaság felé vezető átmenetet.]

Az első években a Phare program a partner országokban a gazdasági átalakulásra és az intézményi reformra összpontosított. Ahogy az átalakulási folyamat előrehaladt, a Phare programok felhasználási területe is kiszélesedett, hogy a hosszú távú gazdasági fejlődés és a befektetési feladatok szolgálatába álljon. Ebben az időszakban a Phare alapvetően szükség-orientált volt, maguk a partner országok jelentették a programalakítás mögötti hajtóerőt. Ez biztosította azt, hogy a partnerországok valóban érdekeltek legyenek a programokban, és hogy maga a program érzékenyen kövesse a partnerországok különböző és változó igényeit.

A Phare alapvető célja a tíz tagjelölt országban most az, hogy segítse az országokat a tagságra való felkészülésben. A program, hivatalos kifejezéssel, csatlakozás-orientálttá vált. Meghatározott számú prioritásra koncentrált - amelyek megegyeznek a Koppenhágai Kritériumokkal, - annak érdekében, hogy maximálisan segítse a célok elérését.

A Bizottság országvéleményei a tagsági kérvényekkel kapcsolatban mindegyik tagjelölt ország esetében megállapították, hogy 1997-ben egyik ország sem teljesítette maradéktalanul a Koppenhágai Kritériumokat. Az országvélemény minden ország esetében megjelölte azokat a területeket, amelyeken további fejlődésre van szükség annak érdekében, hogy a tagság feltételeinek eleget tegyenek. Később e területek váltak a **Csatlakozási Partnerség (AP)** fő prioritásaivá, amelyen az összes Phare segély alapult.

Mivel a Phare csatlakozás-orientált lett, a programok kialakítása (pl. döntés arról, hogy melyik területet támogassák) is e szerint változott. A Bizottság megfogalmazta a Csatlakozási Partnerség dokumentumait valamennyi tagjelölt ország számára. Ezek azokat a fő területeket határozzák meg, amelyeken az országoknak fejlődnie kell annak érdekében, hogy felkészüljön a felvételre. A dokumentumok megfogalmazzák azt is, hogy a Phare program milyen módon támogatja ezeket a felvételi előkészületeket. Ennek megfelelően a Csatlakozási Partnerség dokumentumai egységes programtervet nyújtanak minden tagjelölt ország prioritásaihoz, illetve a prioritások megvalósításához rendelkezésre álló pénzügyi háttérhez. A költségvetés az országok által megvalósítandó egyeztetett projekt lista köré szerveződik. A Csatlakozási Partnerség leegyszerűsíti az előző program ciklust és csatlakozásorientált megközelítést biztosít.

Minden ország Csatlakozási Partnerségét kiegészíti az ország ún. Nemzeti Programja az „Acquis” átvételére. A Nemzeti Program meghatározza az adott ország azon programjának részleteit, amellyel teljesíteni kívánja a koppenhágai kritériumokat, beleértve az „Acquis” átvételét is.

A Csatlakozási Partnerség több évre, a csatlakozásig tartó időszakra szól, s szükség esetén megváltoztatható volt. A Csatlakozási Partnerség meghatározta a programtervezés alapjait a nemzeti Phare programokban, az országhatáron túlmutató együttműködési programokban, és megjelölte azt az elő-csatlakozási támogatást, amelyhez 2000 után lehetett hozzájutni.

A Bizottság minden évben Pénzügyi Memorandumot írt alá a tagjelölt országokkal. A memorandum meghatározza azokat a projekteket, amelyeket

a Csatlakozási Partnerségben és a Nemzeti Programban megjelölt fő területeken kellett végrehajtani. A Phare a támogatás összegét országonként bírálta el. Továbbra is működik még azonban számos, több kedvezményezett számára elérhető program.

Noha a több kedvezményezettnek szóló programok száma összességében csökkent, néhány új és fontos, több kedvezményezettnek szóló befektetési programot hoztak létre: a Kis- és középvállalkozások Hitelprogramját és a Nagy Infrastrukturális Beruházások programját. Azok a tagjelölt országok pedig, amelyekkel 2000. februárjában kezdődtek meg a tárgyalások (Románia, Szlovákia, Lettország, Litvánia, Bulgária) további támogatást kaptak az ún. felzárkózási hitelkeretből.

2. Az Európai Megállapodások

A kontinens integrációjának előrehaladása érdekében, az Unió társulási megállapodásokat kötött a közép- és kelet-európai országokkal, valamint a balti államokkal. Ezek a megállapodások tovább viszik és kiterjesztik a PHARE keretében már elindított tevékenységet. A Római Szerződés 310. cikke (korábban 238. cikk) értelmében megkötött 'Európai Megállapodások' nemzeti és közösségi hatáskörbe tartozó területekről rendelkeznek.

E megállapodások alapvető célterületei a következők:

- politikai párbeszéd
- szabadkereskedelem és szabad áramlás (árúk, személyek, szolgáltatások, tőke)
- gazdasági együttműködés
- pénzügyi együttműködés
- kulturális együttműködés

3. Strukturált párbeszéd

Az Európai Unió számára a párbeszéd mindig kulcsfontosságú volt a közép-európai országokkal való együttműködésben. Amióta kitértek az évtizedekig tartó, őket Európa többi részétől elzáró elszigeteltségből, a párbeszéd jelentős javulást hozott a közép-európai országok érdekeinek és az őket foglalkoztató problémák megértésében.

Tekintettel a jövőbeni tagsági viszonyra, a partnerországokkal folytatott párbeszéd és együttműködés intézményi kereteit meg kellett újítani: Ennek

érdekében az Európai Unió Koppenhágában rendszeres miniszteri szintű közös találkozókból álló multilaterális keretrendszer létrehozását határozta el az Európai Unió és a társult országok között. Ezt a strukturált kapcsolatrendszert az Essenben elfogadott csatlakozást előkészítő stratégia is megerősítette, s egyben konkrét megoldások létrehozására is sor került.

A strukturált párbeszéd alapvető szerepet tölt be a társult országok európai uniós tagságra való felkészítésében. Speciálisan erre kialakított kereteket ad olyan ügyek megtárgyalására, amelyek mindkét felet érintik.

A strukturált párbeszéd egyúttal megismerteti a társult országokat az Európai Unió döntéshozó mechanizmusaival és szervezeti felépítésével. Legfőképpen azonban az európai integrációhoz elengedhetetlen szoros munkakapcsolatot teremt meg. Az Európai Uniót leginkább a tagállamai közti politikai együttműködés foka különbözteti meg más nemzetközi szervezetektől. Ez teszi lehetővé az olyan eredmények elérését, mint az európai egységes piac megteremtése, és ez az Európai Uniót a politikai, gazdasági és pénzügyi unió felé mozgató hajtóerő is. A gazdasági reformok folyamata és az Európai Unióval való fizikai, illetve jogi integráció elősegítése folyamatos támogatást igényel. A tagságra való felkészülés nagy mértékben függ a partnerországokban folyó átalakulási folyamat sikerétől. Az ilyen jellegű együttműködés mindennapi gyakorlattá tétele a társult országok kormányainak és parlamentjeinek életében fontos része a csatlakozást előkészítő stratégiának.

1995 óta az Európai Unió kormányfői és miniszterei rendszeres időközönként találkoznak a társult országokból jött kollégáikkal. Az államfők és kormányfők évente kétszer találkoznak társaikkal az Európai Tanács ülésén, az Európai Unió csúcsertekezletén, ahol a legfontosabb politikai irányvonalakat és az Európai Unió jövőbeni fejlődésének alapjait fektetik le. A külügyminiszterek, valamint az igazság- és belügyminiszterek szintén évente kétszer gyűlnek össze. A belső piaccal, például a mezőgazdasággal vagy a gazdasággal kapcsolatos témákban a megfelelő miniszterek évente egyszer tartanak ülést. Más miniszterek évente találkoznak, hogy az olyan transzeurópai jellegű ügyeket tárgyalják meg, mint például a közlekedés, távközlés, kutatás, környezetvédelem, kultúra és az oktatás.

Az igazságügy és a belügyek területén az Európai Unió és a társult országok közti együttműködés a szervezett bűnözés elleni küzdelemre összpontosít; erről a politikáról az 1994 szeptemberi berlini közös konferencia döntött. A

Berlini Nyilatkozatban a következő területeket jelölték meg az együttműködés számára: tiltott kábítószerkereskedelem, a radioaktív és nukleáris anyagok eltulajdonítása és illegális kereskedelme, illegális bevándorlási hálózatok, illetve a gépjárművek illegális forgalma. A menedékjog és a bevándorlás területén való együttműködésre és az információcsere fejlesztésére is sor fog kerülni.

A Közös Kül- és Biztonságpolitika a strukturált párbeszéd olyan területe, amely Európa stabilitásának növelésében különös jelentőséggel bír. Erre tekintettel az Európai Unió 1994-ben úgy határozott, hogy minden szinten elmélyíti a párbeszédet annak érdekében, hogy a társult országok igazodni tudjanak az Európai Uniónak a Közös Kül- és Biztonságpolitika keretein belül tett nyilatkozataihoz, kezdeményezéseihöz és közös intézkedésihez.

2.3.2. A csatlakozási folyamat

Az Európai Tanács 1993. június 22-i koppenhágai ülésén elfogadták azt az elvet, miszerint mindazon társult közép- és kelet-európai országok, amelyek ezt kívánják, az Európai Unió tagjává válhatnak. „A csatlakozás csak akkor jöhet létre, mielőtt képesek az ebből származó gazdasági és politikai kötelezettségeket teljesíteni.” Ezek a feltételek magukban foglalják egy stabil demokratikus intézményrendszer létrehozását; a kisebbségek jogainak tiszteletlen tartását; megfelelően működő, életképes piacgazdaság kiépítését, amely képes felvenni a versenyt a konkurencia nyomásával és a piaci erővel az Unión belül; valamint a politikai, gazdasági és pénzügyi unió céljainak elfogadását.

Miután a közép-európai országokat ilyen módon végső soron leendő tagként ismerték el, az Európai Uniónak döntenie kellett az integrációs folyamat támogatásának mikéntjéről. Ezért 1994 decemberében az esseni csúcstalálkozón az Európai Unió megerősítette, hogy a közép-európai országok az Európai Unió tagjaivá válhatnak, és átcsoportosította ezen államokra irányuló politikáját a jövőbeni csatlakozás fényében. Kialakította továbbá „a közép-európai társult országok tagságát előkészítő stratégiát”, vagy általánosan ismert nevén a „csatlakozást előkészítő stratégiát”, meghatározva azokat a módszereket, amelyekeken keresztül az Európai Unió a társult országok integrációját segíteni kívánja.

Ez az átfogó csatlakozást előkészítő stratégia a közép-európai országok tagságának előkészítési folyamatát jelentős mértékben továbbfejleszti és felgyorsítja. A stratégia úgy készült, hogy megfeleljen minden olyan ország

igényének, amelyekkel az Európa Megállapodásokat megkötötték, vagy a közeljövőben meg fogják kötni.

Politikai szempontból a stratégia megvalósítása a társult államok és az Európai Unió intézményei közötti „strukturált párbeszéd” létrehozásával történik, amely elősegíti a kölcsönös bizalmat, és keretet biztosít a mindkét fél érdekeit érintő ügyek kezeléséhez.

A stratégia kulcsfontosságú eleme a társult államok felkészítése az Unió belső piacába történő integrálódásra. Ennek elérésére az esseni Tanács előírta az erről a témáról szóló Fehér Könyv elkészítését, amelyet az Európai Bizottság meg is tett.

Az esseni Tanács azt is újra megerősítette, hogy az Európai Unió elkötelezte magát a társult országokkal történő integráció elősegítésére, az infrastruktúra, valamint a transzeurópai jellegű területeken való együttműködés fejlesztésén keresztül, mindezekon túlmenően pedig a közös kül- és biztonságpolitika, valamint a bel- és igazságügy területén való integráció elősegítése iránt. Megállapodás született arra nézve, hogy ennek pénzügyi támogatását a Phare Program biztosítja, összhangban az előkészítő stratégiával.

Az esseni Tanácskozás az Európai Unió eddigi történetében soha nem látott gondossággal előkészített bővítési stratégiával kihangsúlyozta az Európai Unió valós igényét a közép-európai országok bevonására.

Az Európai Bizottság 1997. július 16-án benyújtotta az Európai Parlamentnek az Agenda 2000 c. dokumentumot, amelyben a jelölt országok csatlakozásra való felkészültségét elemzik. A tíz kelet-európai ország és Ciprus (Málta 1996 októberében visszavonta csatlakozási kérelmét, de azt 1998-ben felújította) hivatalosan is benyújtották csatlakozási kérelmüket az Európai Uniónak. A jelölt országok ilyen mértékű lelkesedése mindenképpen válaszra készítette az Uniót. Az előzőleg a közép-kelet európai államoknak átadott, intézményeikre és a folyamatban lévő reformokra vonatkozó és általuk megválaszolt kérdőívek gondos vizsgálatát követően, a Bizottság kezdeményezte a csatlakozási tárgyalások megkezdését Csehországgal, Észtországgal, Lengyelországgal, Magyarországgal és Szlovéniával. Úgy ítélték meg, hogy ezek az országok a leginkább képesek arra, hogy teljesítsék az 1993. júniusi koppenhágai Európai Tanács ülés által meghatározott kritériumokat, míg Bulgáriával,

Lettországgal, Litvániával, Romániával és Szlovákiával a tárgyalások későbbi megkezdését javasolták.

Az Európai Tanács 1997. december 13-án tartott luxemburgi ülésén a Bizottság országvéleményei alapján kiválasztották azokat az országokat, amelyekkel megkezdődhetnek a tárgyalások: a csatlakozási folyamat a tagjelölt Közép- és Kelet-Európa országaival, valamint Ciprussal vette kezdetét.

Ezt megelőzően a tagállamok és a csatlakozni kívánó európai országok részvételével 'Európai konferenciára' került sor, amelyet az első időkben Ciprus, a tagjelölt közép- és kelet-európai országok, valamint Törökország számára nyitottak meg. Az Európai konferencia olyan többoldalú politikai konzultációnak helyet adó fórum, amelynek célja, hogy a résztvevők számára közérdekű kérdések kerüljenek megvitatásra, mellyel fejleszthetik és erősíthetik az együttműködést a kül- és biztonságpolitika, a bel- és igazgatásügy, továbbá a gazdasági és regionális együttműködés területén. Az első konferenciát 1998. március 12-én Londonban tartották, ahol Törökország nem képviseltette magát.

Magát a csatlakozási folyamatot 1998. március 30-án indították útjára olyan keretrendelkezés felvázolásával, amely szorosan kapcsolódik a megerősített előcsatlakozási stratégiához. Ez utóbbi célja az, hogy a jelölt országok már a csatlakozást megelőzően a lehető legjobban igazodjanak az 'acquis communautaire'-hez, azaz a közösségi vívmányokhoz. Ennek megfelelően az előcsatlakozási támogatásokat lényegesen megnövelték és a PHARE keretet kiegészítve 2000-től új eszközök bevezetését is elhatárolták, mely egy agrárfejlesztési és egy csatlakozásra felkészítő alapból* (ISPA és SAPARD) áll. Az Agenda 2000 c. dokumentumban a Bizottság javaslatot tesz 45 milliárd ECU 2006-ig történő elkülönítésére (ebből 7 milliárdot előcsatlakozási támogatásra szánnak) az újonnan csatlakozott országok számára.

* 2000-től kezdődően a tagjelölt országok csatlakozásával bezárólag a Bizottság új finanszírozási eszközök bevezetését javasolta: az ISPA elnevezésű csatlakozásra felkészítő alap, melynek kezelése lényegében azonos a jelenlegi tagoknál alkalmazott Kohéziós Alapokéhoz, a környezetvédelem és közlekedésfejlesztés területén benyújtott projekteket fogja finanszírozni; a SAPARD elnevezésű agrárfejlesztési támogatás pedig a közös mezőgazdasági politikához kapcsolódó közösségi vívmányok átvételét, továbbá az agrárszektor strukturális átalakításához nyújt anyagi segítséget.

Ciprus számára egy különleges előcsatlakozási stratégia megvalósítását tervezik, amely figyelembe veszi a fejlődésben és a közösségi joganyag átvételében tett előrelépéseit.

A csatlakozási tárgyalások Ciprussal, Csehországgal, Észtországgal, Lengyelországgal, Magyarországgal és Szlovéniával 1998. március 31-én kezdődtek kétoldalú kormányközi konferenciák formájában. Ugyanakkor az első körből kimaradó tagjelöltek csatlakozási tárgyalásainak felgyorsítására is előkészületeket tettek.

Az Európai Unió folyamatban lévő bővítése maga az Unió számára is különleges kihívást jelent tekintettel a tagjelöltek és azok lakosságának jelentős számára, valamint a közösségi átlagtól eltérő figyelemreméltó fejlettségbeli eltérésekre. Hogyan lehetséges a csatlakozások sikeres véghezvitele az Unió népességének egyötödét képviselő 110 millió lakos integrálásával, akik ugyanakkor az Unió bruttó nemzeti termékének (GNP) kevesebb, mint 5 %-át adják?

Ilyen, s ehhez hasonló feladatok hárulnak majd az elkövetkező évtizedben a közösségi intézményekre, amelyeknek ugyancsak gondoskodniuk kell saját döntéshozatali rendszereik megreformálásáról annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a folyamatok fellazulása vagy megbénulása.*

2000 február 15-étől egyszerre tizenkét jelentkezővel folytak a csatlakozási tárgyalások, amire még sosem volt példa az EU történetében. Az első csoportba tartozó társultak (magyarok, csehek, lengyelek, szlovénak, észtek, ciprusiak) attól tartanak, hogy ez a megbeszélések lelassulásához vezet, hiszen az Európai Bizottságban sem a személyi, sem a technikai feltételek nem adták az immár átláthatatlan egyeztetési maratonhoz. A második csoport tagjai (szlovákok, románok, bolgárok, lettek, litvánok, máltaiak) viszont attól félnek, hogy túlzottan nehéz lesz behozni a nagyra nőtt lemaradást.

Szlovákia a többi visegrádi állammal - Magyarországgal, a Cseh Köztársasággal és Lengyelországgal - együtt kívánt csatlakozni. Míg azonban az első csoportos tagjelöltek 2003-at jelölték meg a belépés

* Az 1997. december 13-i luxemburgi Európai Tanács ülés megállapítása: „Az Unió bővítése előzetesen a közösségi intézmények működésének megerősítését és javítását teszi szükségessé az Amszterdami Szerződés intézményekre vonatkozó rendelkezéseinek megfelelően.”

céldátumaként, a szlovákok 2004-ről beszéltek. Némileg óvatosabb, 2007-es határidőt szabott magának Románia.

1. Az Európai Unió és Magyarország - a csatlakozáshoz vezető út szakaszai

A Közösség és a csatlakozásra aspiráló Magyarország között 1998. november 10-én beindult érdemi tárgyalásokat számos, a közeledést és legfőképpen az uniós taggá válást célzó gazdasági és diplomáciai lépés előzte meg.

1989-ben dolgozták ki és indították útjára a Phare programot, melynek már a kezdetektől haszonélvezője Magyarország. A következő év január 1-jétől az EK kiterjesztette - a Phare program részeként - Magyarországra és Lengyelországra az Általános Preferencia Rendszert (GSP).

1991. december 16-án került sor az EK és Magyarország közötti társulási szerződés (Európai megállapodás) megkötésére. Ez az egyezmény szabályozza a kereskedelmi és gazdasági együttműködést, előírnyozza a jogharmonizációt, felöleli továbbá a kultúrát. Az együttműködési fejezetek tartalmazzák az Európai Unióhoz való csatlakozást előkészítő elemeket is.

Az Európai Tanács 1993 júniusában Koppenhágában tartott ülésén először kötelezte el magát politikailag a közép- és kelet-európai országok taggá válása mellett és fogalmazta meg a már említett csatlakozási kritériumokat.

Magyarország 1994. április 1-jén nyújtotta be hivatalos csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz. Az Európai Tanács korfui értekezletén (1994 júniusa) megbízta a Bizottságot, hogy dolgozza ki Magyarország és a közép-kelet-európai térség többi államának EU-csatlakozását elősegítő stratégiáját.

Az Európai Tanács 1995 júniusban tartott cannes-i értekezlete elfogadta az ún. Fehér Könyvet, amely részletesen ismerteti a csatlakozáshoz vezető legfontosabb teendőket, a nemzeti és jogi intézményrendszernek az Unió rendszeréhez történő közelítésre vonatkozó javaslatokat.

A magyar kormány válasza az EU kérdőívére 1996 nyarán készült e, s a brüsszeli szakértők ennek alapján állították össze a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez szükséges országtanulmányt. Ezek nyomán 1997 nyarán jelentették meg az Agenda 2000 c. dokumentum csomagot, mely többek között tartalmazza a csatlakozás menetét.

Mint jelentős mérföldkő, 1998 márciusában megindultak a felvételi tárgyalások a társult országok első körével, köztük Magyarországgal. A folyamat első szakasza az ún. ‘acquis screening’* volt, amit néhány hónappal később (1998 novemberében) az érdemi tárgyalások megkezdése követett.

Ugyancsak említést érdemel - hiszen az euro-atlanti integráció fontos részét képezi -, hogy Magyarország (Lengyelországgal és Csehországgal egyetemben) 1999. március 12-én hivatalosan is a NATO tagjává vált.

A bővítési folyamat folytatásának előfeltételeként az európai állam- és kormányfők 1999. március 24-25-én Berlinben tartott találkozójukon lezárták az Agenda 2000 reformcsomagról szóló vitákat és megállapodtak a majdani végső intézkedésekben. Ennek megfelelően megegyezés született a csatlakozási folyamat finanszírozásával összefüggő politika reformjáról, a strukturális és kohéziós alapok, valamint a közös költségvetés belső forrásainak reformjáról.

2. Az Európai Unió és Törökország

Az Európai Közösségnek 1963 óta van szerződéses kapcsolata Törökországgal, amikor is aláírták a vámunió létrehozását célzó társulási megállapodást. Mindezek ellenére 1995. december 31-ig kellett várni arra, hogy az EU és Törökország között a vámuniót létrehozó megállapodás hatályba lépjen. Ez a megállapodás a készárakra vonatkozó vámok azonnali és kölcsönös eltörléséről rendelkezett, továbbá Törökország vállalta a közös vámtarifát alkalmazását.

Törökország ugyanakkor mindig is az Unióval való kapcsolatainak további mélyítését, a vámunió szigorú keretein való túllépést sürgette. Ennek megfelelően 1987. április 14-én benyújtotta az Unióhoz való csatlakozási kérelmét.

Törökország esete már évek óta viták tárgyát képezi. Az Európai Tanács 1997. december 13-án Luxemburgban tartott ülése megerősítette „Törökország uniós csatlakozására való alkalmasságát” és meghívta, hogy vegyen részt az Európai konferencián, „amelyben az Európai Unió tagállamai és a csatlakozást célul kitűző, valamint az uniós értékekben és a

* Az ‘acquis screening’ azaz az ‘átvilágítás’, a közösségi joganyag egyeztetését jelenti a csatlakozni kívánó országokéval.

belső és külső célkitűzésekben osztozó európai országok találkoznak”. Mindazonáltal úgy vélték, hogy Törökország még nem felel meg az aktuális gazdasági és politikai feltételek tekintetében a csatlakozási kritériumoknak. Ennek ellenére elfogadtak egy, elsősorban a társulási megállapodás elmélyítésén alapuló stratégiát.

3. A volt Szovjetunió utódállamai

A volt Szovjetunió fölbomlása és a független utódállamok piacgazdaságra való áttérése megfelelő alkalmat kínált az Európai Unió számára, hogy ezen országokkal (Azerbajdzsán, Belorusszia, Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Üzbegisztán, Oroszország, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Ukrajna) és Mongóliával szorosabbra fűzze kapcsolatait. A közép-és kelet-európai országok számára létrehozott Phare program mintájára a TACIS program gazdasági és technikai segítségnyújtással segíti elő az előbbi országok piacgazdaságra való áttérését. A program számos szektorban nyújt támogatást: nukleáris biztonság, energiaszektor, környezetvédelem, a közigazgatás reformja, vállalat alapítások, stb. Így az Európai Unió ezen országok első számú pénzügyi támogatójává vált, mint egy 2,27 milliárd ECU-t fektetett be 1991 és 1995 között.

A TACIS programmal párhuzamosan egyes országokkal konkrét megállapodásokat is kötöttek. Így az Európai Unió és Oroszország, valamint Ukrajna között 1994-ben megkötött partnerségi megállapodások célja az, hogy egyrészt az évtized végéig létrehozzanak egy szabadkereskedelmi övezetet, másrészt segítsék az Unió két jelentős partnerét a működő piacgazdaság kiépítésében és pénzrendszerük stabilizálásában.

Az 1996. február 1-jén Oroszország és az Európai Unió között életbe lépett időközi megállapodás az 1994-ben aláírt és 1997. december 1-jén hatályba lépett partnerségi megállapodás kereskedelmi rendelkezéseihez kapcsolódik. Ennek a megállapodásnak az volt a célja, hogy Oroszországra is kiterjessék a legnagyobb kedvezmény elvét. A kereskedelmi rendelkezéseken kívül olyan pontok is bekerültek az egyezménybe, amelyek a politikai párbeszédre vonatkoznak.

Mindazonáltal ezen országok csatlakozási szándéka egyelőre nem tekinthető reális igénynek, hiszen infrastrukturális fejlettségük még nem megfelelő színvonalú, valamint erőfeszítéseiket saját talpra állásukra kell összpontosítaniuk.

2.3.3. Az átalakulási folyamat támogatása

A csatlakozást előkészítő stratégia számos olyan intézkedést támogat, amely elősegíti a gazdasági reformfolyamatot, ezen keresztül pedig a társult országok eredményes integrációját az Európai Unióba. Ilyen intézkedés a befektetések elősegítése, a Transzeurópai Hálózatok (THk) kiterjesztése a társult országokra, a regionális együttműködés és a demokrácia, illetve a polgári társadalmak előbbrevitele, úgyszintén az Európai Unió programjainak megnyitása például az ifjúság és a képzés területén.

1. Demokrácia és polgári társadalom

Számos olyan kisebb, de ennek ellenére jelentős Phare program létezik, amelynek célja a demokratikus intézmények megerősítése és a polgári társadalom fejlesztése, a demokráciát, jogállamiságot, az emberi jogokat, a kisebbségek tiszteletben tartását és védelmét biztosító intézmények támogatásával.

A programok két típusba sorolhatók: egyrészt olyan, a polgári társadalmat fejlesztő programok, amelyeket helyi szinten irányítanak kormányzati részvétellel, öt különböző országban erre a célra létrehozott Alapítványokon keresztül, a civil szféra helyi szervezeteinek nyújtott adományok és számukra szervezett továbbképző tanfolyamok segítségével, valamint legitimitásuk továbbfejlesztésével; másrészt olyan programok, amelyeket Brüsszelben irányítanak és amelyek közvetlenül a civil szervezeteknek és hasonló szerveződéseknek nyújtanak támogatásokat, Kelet- és Nyugat Európában egyaránt, mint például a Demokrácia Program, vagy a Lien (a társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok, mozgássérültek, nők stb. ügyeivel kapcsolatban) és a Partnerség Program (helyi gazdasági fejlődés a munkáltatói szövetségeken, szakszervezeteken, kereskedelmi kamarákon keresztül, stb.).

A Demokrácia Program a következő tevékenységi területekre összpontosít: a parlamentarizmus szervezete és gyakorlata; a közigazgatás és államigazgatás átláthatósága; a civil szervezetek és képviselői rendszerek fejlesztése; független, pluralista és felelős média; tudatosság-fejlesztés és állampolgári nevelés; az emberi jogok biztosítása és figyelemmel kísérése; a biztonsági rendszerek polgári felügyelete, kisebbségi jogok, esélyegyenlőség és a diszkriminációellenes gyakorlat.

Minden egyes program támogatja a demokratikus struktúrák erősödését és a kultúrák közti kapcsolatokat, elsősorban a helyi és regionális hatóságok, illetve a civil szervezetek közötti partnerségben való részvétellel.

2. Munkálkodás a mindenki számára egységes piac érdekében

A csatlakozáskor a partnerországok a belső piac részeivé válnak. A belső piac az Európai Unió egyik legnagyobb vívmánya - piac belső határok nélkül, ahol az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad áramlása biztosított. Bár alapelveit már az alapító szerződésekbe beépítették, 1986-tól kezdve a belső piac megteremtése Európa legambiciózusabb gazdasági célkitűzése lett. Az Egységes Európai Okmány elfogadását követően egész sor új jogszabály került bevezetésre a Tagállamok közt még fennálló korlátok megszüntetése és a gazdaság résztvevői számára az Európai Unió egészén belül egyenlő feltételek megteremtése érdekében. A belső piac eredményes működése nem csak a korlátozások megszüntetésén múlik, hanem nagyrészt az alapvető gazdasági feltételek széles skálájának megteremtésén, beleértve például a nyílt és tisztességes versenyt. Ennek érdekében a versenyszabályokat, a Tagállamok gazdasági és szociális kohézióját erősítő politikákat, illetve a környezet- és fogyasztóvédelmi minimumszabványokat meg kellett erősíteni és biztosítani kellett azok egyenletes alkalmazását az Európai Unió területén.

A belső piac önmagában nem a végállomás, hanem csak eszköz. A résztvevő országok gazdasági teljesítményének növelésével képes egy sor célkitűzés megvalósítására: kiegyensúlyozott és fenntartható növekedés, amely egyúttal a környezetvédelem igényeire is tekintettel van, magas szintű foglalkoztatottság és szociális védőháló, magasabb életszínvonal és életminőség, illetve gazdasági és szociális kohézió.

Az európai uniós tagság túlmutat a belső piacon való részvételen. Ennek ellenére a belső piac alapvető jelentőségű, és a teljes jogú részvétel megfelelő előkészítést igényel. A partnerországoknak jogszabályaikat a belső piacot irányító jogrendszerhez kell igazítaniuk, és olyan struktúrákat kell kialakítaniuk, amelyek megvalósítják és betartatják ezeket a szabályokat. Úgy kell a versenypolitikákat, illetve a szociál- és környezetvédelmi politikákat meghatározni, hogy azok széles körben megteremtsék a belső piac bővítés utáni hatékony működésének gazdasági feltételeit.

3. A Fehér Könyv

Az Európa Megállapodások keretében a partnerországok megkezdték jogrendszerük közelítését és az Európai Unió belső piacának alapját képező gazdasági szabadságjogok érvényesítése felé tartanak. Tekintettel a feladat hatalmas méretére és összetettségére az Európai Tanács 1995. júniusi cannes-i ülésén elfogadta a Fehér Könyvet, amely arra hivatott, hogy a társult országok integrációra való felkészülését a lehető leggyorsabbá és leghatékonyabbá tegye. Ez a technikai útmutató a csatlakozást előkészítő stratégia szerves részét képezi. A Fehér Könyvet az Európai Bizottság készítette a partnerországokkal folytatott konzultációt követően.

A Fehér Könyv általános hivatkozási anyagként szolgál; eligazítja a partnerországokat a belső piac működése szempontjából alapvető jogszabályok, struktúrák és széles körű gazdasági feltételek útvesztőjében. Célja, hogy az Európai Unió jogrendszeréhez való közelítés feladatait tisztázza.

4. Az Európai Közösség programjainak megnyitása a társult országok számára

Az Európa Megállapodások, illetve azok Kiegészítő Jegyzőkönyveinek rendelkezései alapján a korábban csak a Tagállamok számára fenntartott programok a partnerországok számára is megnyílnak. Ezek a kezdeményezések, mivel nagyobb mértékben összpontosítanak az integráció emberi oldalára, különös jelentőséggel bírnak a csatlakozást előkészítő stratégia szempontjából.

Az Európa Tanács 1993. júniusában döntött úgy, hogy az addigi belső programokba bevonják az Európa Megállapodásokat aláíró országokat is, rámutatva, hogy a Tanács elismeri ezen országok végső külpolitikai célkitűzését - az európai uniós tagságot. Érezhető volt, hogy a programok megnyitása nemcsak a nagy jelentőségű problémák megoldásának hatékony módszerét jelenti a közép-európai országok számára, de arra is kiválóan alkalmasak, hogy ezen országok intézményei működés közben sajátíthassák el az Európai Unió párbeszéd- és konszenzuskultúráját.

A Fehér Könyv a „Növekedésről, Versenyképességről és Foglalkoztatásról” szintén úgy foglal állást, hogy a kifejezetten a belső piac működésének erősítésére született programokat meg kell nyitni a partnerországok számára. Ilyen program például a „Karolus” (amely a közösségi

jogszabályok megvalósításáért felelős tisztségviselők cseréjével foglalkozik), a „Mattheus” (hasonló, a vámokkal kapcsolatos program), valamint a „Mattheus Adó” (amely a közvetett adózással foglalkozik). A belső piachoz kapcsolódó jogszabályok végrehajtásáért és kikényszerítéséért felelős intézmények erősen szakosodott személyi állományt kívánnak, amely képzett az új, piac-orientált tevékenységek területén.

Az egyéb programok, amelyekben ezek az országok részt vehetnek a következők: LIFE II (környezetvédelem), SAVE II (energiatakarékosság), kulturális programok („Kaleidoscope”, „Rafael”, „Ariane”), valamint néhány program a szociális ügyek és az egészségügy területén.

A „Tempus”, „Leonardo” és „Socrates” programok keretein belül kidolgozott oktatási programok, illetve az Európai Képzési Alapítvány szintén jelentős szerepet játszanak a partnerországok belső piacra történő felkészülésének elősegítésében.

5. A befektetések elősegítése

- A társult országok gazdasága jelentős mértékű külföldi befektetéseket igényel az átalakulási folyamat folytatása érdekében. A csatlakozást előkészítő stratégia a következőkben kívánta előmozdítani a társult országokban való külföldi befektetéseket.
- A társult országokban létrehozott befektetés-ösztönző ügynökségek fokozódó támogatása a Phare Programon keresztül. Az ilyen önálló kormányzati testületek feladata a befektetés-ösztönző kampányok kidolgozása, a külföldi befektetők bevonása marketingstratégiák segítségével, és a már jelenlevő befektetők számára szolgáltatások nyújtása.
- Az Európai Unió iparának képviselőiből Üzleti Tanácsadói Testület felállítása. Ez a testület tanácsadókénti működése az Európai Bizottság és a nemzeti hatóságok mellett a gazdasági fellendüléssel és az Európai Unióhoz való integrálódással kapcsolatban.
- A termelési kapacitások szerkezet-átalakításához és a kisvállalkozások fejlesztéséhez nyújtott folyamatos támogatás a Phare Programon keresztül.
- A befektetések előmozdításához szükséges megfelelő jogi környezet biztosítása.

6. Kereskedelem - Verseny és állami segélyezési politikák

A belső piac nem működhet nyitott és tisztességes piac nélkül. Előfordulhat, hogy a köz- és privátszféra gazdasági résztvevői versenyellenes magatartásra éreznek kísértést, különösen a vállalati beolvadások és összeolvadások, illetve az állami segélyek és monopóliumok területén. Ennek megelőzésére a partnerországoknak aktív politikát kell folytatniuk, még a belső piachoz való csatlakozás előtt.

Az Európa Megállapodások már kötelezik a társult országokat a belső piac versenyszabályozására vonatkozó alapvető szabályok átvételére. Ezen a területen fenn kell tartani az előrehaladást. A csatlakozást előkészítő stratégia szerint az Európai Bizottság segítséget nyújt a társult országoknak az állami támogatások listájának feltárásában, és tanácsot ad arra nézve, hogy hogyan kell az ilyen támogatásokat kontrollálni a gazdasági reformra tett káros hatások elkerülése érdekében.

Az állami támogatásokat figyelemmel kísérendő és ellenőrző független, egységes hatóságok felállítása az egyes társult országokban hitelesebbé teszi a partnerországok elkötelezettségét a nyílt és tisztességes verseny iránt. A csatlakozást előkészítő stratégia, beleértve a Fehér Könyvet is, támogatja az ilyen testületek felállítását.

Amint a partnerországok létrehozták a belső piaccal összemérhető versenyjellegű gazdasági környezetüket, az Európai Unió ipari termékekre vonatkozó kereskedelmi védőintézkedései egyre inkább elvesztik fontosságukat. Emellett a csatlakozást előkészítő stratégia lehetővé teszi az Európai Bizottság számára, hogy információt szolgáltasson a partnerországnak mielőtt védelmi intézkedéseket, vagy dömpingellenes eljárásokat kezdeményezne. Emellett a partnerországok olyan vállalatai számára, amelyek bizonyítottan árudömpinget folytattak, a Bizottság lehetőséget biztosít árak kiigazítására ahelyett, hogy büntetéssel kellene szembenézniük.

7. Transzeurópai Hálózatok

Az Európai Unió területét átfogó hatékony közlekedési és telekommunikációs hálózat a belső piac elengedhetetlen fontosságú eleme. A szűk átvezető képességű csomópontok és a torlódások a lehetőségek elszalasztásához, az erőforrások elpazarlásához vezetnek és olyan piacot teremtenek, amely a termelékenység és a munkahelyteremtés területén nem

megfelelően működik. Európa közútjait, vasútvonalait, vízi- és légi útvonalait, távközlési rendszereit és energiaelosztási hálózatait integrált rendszerré kell összefogni. Ennek elérése érdekében az Európai Unió 1992-ben a maastrichti szerződésben a Transzeurópai Hálózatokat elsődleges prioritású ágazattá nyilvánította.

8. A tagállamok és közép-európai országok közötti együttműködés, illetve a regionális együttműködés

A régiók közötti és a több országra is kiterjedő együttműködés, mint a politikai stabilitás és a gazdasági kapcsolatok előmozdításának eszköze, a csatlakozást előkészítő stratégia sikere szempontjából különösen fontos.

A regionális együttműködés támogatására az elmúlt években számos szervezet jött létre. Ezek a testületek rendszerint azonos térségbe tartozó országokból állnak, amelyek tradicionális kapcsolatokkal rendelkeznek. Ide tartozik

- a Balti-tengeri Államok Tanácsa: Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország, az Orosz Föderáció, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország és Németország
- a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés: Albánia, Görögország, Törökország, Bulgária, Románia, Moldávia, Ukrajna, az Orosz Föderáció, Grúzia, Örményország, Azerbajdzsán.
- a Közép-Európai Kezdeményezés: Albánia, Ausztria, Belarusz, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, Cseh Köztársaság, Magyarország, Olaszország, Macedónia, Moldova, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

Az ilyen testületek keretein belüli gyakori találkozók javítják az egymással szomszédos államok kapcsolatait és elősegítik a regionális gazdasági együttműködés fejlesztését. Ezeket a kezdeményezéseket az Európai Unió a csatlakozást előkészítő stratégia kiegészítő elemeként támogatja.

Ezen túlmenően az Európai Unió létrehozott egy regionális együttműködési programot, amely segíti a többéves, több országra kiterjedő együttműködést az Európai Unió szárazföldi és tengeri határvidékein, a közép-európai országokban és az Új Független Államokban. A program a következő területekre összpontosít:

- közlekedés
- közművek
- környezetvédelem

- gazdasági erőforrások
- mezőgazdaság

1995-ben Többéves Iránymutató Programok készültek az egyes közép-európai országok az Európai Unióval szomszédos határvidékei számára, amelyek az Európai Unió szomszédos határvidékeire készült hasonló - Strukturális Pénzalapokhoz kapcsolódó - programok tükörképei. (INTERREG II)

1998-ban indultak a Phare határközeli együttműködési programja a közép-európai országok egymás közti határvidékeire, illetve a közép-európai országok és az Új Független Államok határvidékeire (Credo).

A regionális együttműködés fejlesztésének Essenben elfogadott újszerű, globális megközelítése ésszerűsíti és még hatékonyabbá teszi az Európai Unió ezen a területen tett erőfeszítéseit.

A regionális gazdasági együttműködés továbbfejlesztésének egyik intézménye az eredet-megjelölési szabályokhoz kapcsolódik. Az eredet-megjelölés szabályai annak bizonyítását szolgálják, hogy az adott áru abban az országban készült vagy lett feldolgozva, amelyik a kedvezményes kereskedelmi szerződés előnyeiből részesül. Ezek hiányában harmadik országbeli vállalatok mesterségesen eltéríthetnék exportszállításait, ezáltal kikerülve a rájuk vonatkozó vámokat és egyéb kötelezettségeket. Az eredet-megjelölési szabályok saját céljukkal ellentétesen működnek amikor egy adott terméket különböző társult országokban készült alkatrészekből szerelnek össze, és a termék egyik országban sem felel meg az eredet-megjelölési követelményeknek, így aztán nem nyer vámmentességet az Európai Unió piacain. Ennek orvoslása érdekében az eredet-megjelölési szabályok kumulációjára van szükség.

Essenben az Európai Unió úgy határozott, hogy az eredet-megjelölés visegrádi országok közti kumulációját Szlovéniára, Romániára és Bulgáriára is kiterjesztette, fenntartva a lehetőséget a többi társult ország irányába való kiterjesztésre is.

9. A több országra kiterjedő együttműködés elősegítése

A több országra kiterjedő együttműködés, tekintettel a csatlakozást előkészítő stratégia sikerében játszott különleges szerepére, sok Phare program alapeleme.

- *A Phare több országra kiterjedő programja*
Ez a program 1991-ben jött létre, és a három vagy több országot felölelő regionális együttműködéssel foglalkozó programoknak nyújt támogatást. Több országra kiterjedő programok koordinációs csoportjainak keretei közt, amelyek feladata a programok összeállítása és koordinálása, a társult országok közös álláspontokat dolgoznak ki, és a konszenzuson és közös tevékenységen keresztül erősítik együttműködésüket, ezzel is megalapozva jövőbeni európai integrációjukat.
- *A Phare határmenti program*
E program az Európai Parlament kezdeményezésére jött létre 1994-ben, és az Európai Unió és a társult országok határvidékei közötti együttműködést támogatja. A projektek középpontjában álló témák:
 - * infrastruktúra
 - * távközlés
 - * energia
 - * turizmus
 - * üzleti együttműködés.

A végső cél a gazdasági, szociális és kulturális fejlődés útjában álló, régiók között húzódó határok által állított akadályok megszüntetése.

2.4. Magyarország Uniós csatlakozása

2.4.1. A magyar-EU kapcsolatok fejlődése

Az 1970 években és a 80-as évek elején jellemzően ágazati megállapodások születtek az acélszektorra, a magyar juh- és kecskehús exportra, valamint a textilszektorra vonatkozóan.

Az Európai Parlament 1986 júliusában javasolta, hogy az EK kössön Magyarországgal kereskedelmi és együttműködési megállapodást.

Magyarország és az Európai Közösség 1988 augusztusában lépett diplomáciai kapcsolatra. Az EK és a KGST 1988 júniusában aláírt közös nyilatkozata lehetőséget teremtett, hogy Magyarország (elsőként a keleti blokk országai közül) tíz évre szóló kereskedelmi és együttműködési megállapodást kössön a Közösséggel. Az 1988. december 1-jén érvénybe lépett megállapodás a kétoldalú gazdasági kapcsolatok ösztönzését szolgáló rendelkezéseket tartalmaz, körülhatárolja a kereskedelmi és ipari

együttműködés célterületeit és - a rendszeres konzultációk fórumaként - Vegyes Bizottság felállításáról intézkedik.

A Közösség 1989-ben elhatározta, hogy a Magyarországról származó importárakra is kiterjeszti az Általános Kedvezmények Rendszerét (GSP) és 1990 január 1-jétől megszünteti, vagy felfüggeszti a behozatal mennyiségi korlátozását (kivéve az un. érzékeny cikkek egy részét).

1989-ben dolgozták ki az un. Phare programot, amelynek célja, hogy a kulcsfontosságú gazdasági területeken pénzügyi és technikai-szervezési segítséget nyújtson az erre kiválasztott országok kormányainak a piacgazdasági átalakuláshoz. Magyarország (Lengyelország mellett) a kezdetek óta haszonélvezője a programnak.

1991 decemberében írták alá az Európai Megállapodást Magyarország és az EK között, amelyet a közvélemény általában *társulási egyezmény* néven ismer. A korábbi megállapodás helyébe lépő egyezmény szabályozza a kereskedelmi és gazdasági együttműködést, előírja a jogharmonizációt, felöleli a kulturális együttműködést és a politikai párbeszédet is. Az együttműködési fejezetek tartalmazzák az Európai Unióhoz való csatlakozást előkészítő integrációs elemeket.

1992. március 1-től érvényben vannak a Társulási Szerződés kereskedelempolitikai rendelkezései, ennek alapján ipari termékeink ma már szinte kivétel nélkül vámmentesen kerülnek az EU országok piacaira. A tízéves időszak lejártával ez mindkét irányban és teljes körűen érvényesül. Exportra kerülő mezőgazdasági és élelmiszertermékeink számára folyamatosan bővülő vámkedvezményeket, leföldzési kedvezményeket és ugyancsak növekvő piacra jutási kontingenseket értünk el. 1994 elejétől a Társulási Szerződés teljes egészében hatályba lépett, és ennek alapján megkezdődött a hazai intézmények és jogszabályok rendszeres, szervezett hozzáigazítása az EU-ban érvényes előírásokhoz, rendszerekhez.

Az Európai Unió időközben sorozatosan állásfoglalásokat hozott arról, hogy milyen feltételeket támaszt azokkal a országokkal szemben, amelyek bejelentették teljes jogú tagsági igényüket. Előbb az un. koppenhágai kritériumok (1993. április) pontosították azokat a „feltételeket”, amelyek nem hagyhatók figyelmen kívül a nyugat-európai politikai-intézményi-gazdasági (piacgazdasági típusú) országcsoporthoz való csatlakozás szempontjából. Majd az EK korfui és edinburghi tanácsulésein születtek olyan további határozatok, amik egy-egy új elemében aktualizálták, illetve

fejlesztették tovább a Közösség álláspontját a „kelet-közép-európai kibővülés” irányában. (Minderre azzal párhuzamosan került sor, hogy az EU folytatta, illetve befejezte tárgyalásait az úgynevezett „északi kibővülésről” is, Ausztriával, Svédországgal, Finnországgal.) 1994 decemberében pedig, az EU Essenben sorra került tanácsülésén arról is határozat született, hogy kezdődjék meg egy rendszeres, sokszintű politikai kapcsolatrendszer létrehozása a csatlakozásra jelentkező országokkal.

Ettől kezdve az EU országok szakminisztereinek üléseire meghívták a tagjelöltségre pályázó országok illetékes képviselőit, ugyanakkor megkezdték összeállítani azt a követelményrendszert (azaz: jogszabálygyűjteményt, amely az EU legkeményebb feltételrendszeréhez, az úgynevezett közösségi belső piachoz való csatlakozás előírásait tartalmazza. A következő év 1995 májusában át is adták ezt az érintett országoknak (ez a dokumentum kapta a „Fehér Könyv” elnevezést). Ugyanakkor a cannes-i EU csúcsertekezlet azt is előre jelezte: ennek a „házi feladatnak” a teljesítése nagymértékben meghatározza, hogy az egyes országokkal mennyire komolyan fognak foglalkozni, mint tényleges tagjelöltekkel.

Magyarország a folyamatban mindvégig az EU egyik legaktívabb, és leginkább kiszámítható partnere volt. Nemcsak a magyar külpolitika és az államigazgatás tevékenységének állt (és áll) a középpontjában az EU-csatlakozás elősegítése. Ugyanakkor a magyar gazdaság, a vállalkozói szféra is egyértelműbben és elmélyülő intenzitással fordult az EU-beli partnerekkel való együttműködés felé. Az EU részaránya a magyar külkereskedelemben 1990-99 között a korábban tartós és hagyományos 20-22 %-ról 65 %-ra nőtt, a magyarországi külföldi befektetők között a német, osztrák, francia, olasz, holland és más EU-beli képviselők a legnagyobbak közé tartoznak. Az 1996 elején az Országgyűlés által elfogadott belső piaci jogharmonizációs törvény végrehajtása a mindennapokban is egyre szélesebb körben érzékelhetővé vált. A magyar vállalkozói szféra átalakulása közrejátszik abban, hogy ez a folyamat minden előzetes elképzelést és elvárást meghaladó eredményeket ért el.

1994. április 1-jén Magyarország benyújtotta az Európai Unióhoz csatlakozási kérelmét. 1994 júniusában - mint már említettük - az Európa Tanács korfui értekezlete megbízta a Bizottságot annak a stratégiának a kidolgozásával, amely felkészíti a közép- és kelet-európai országokat a csatlakozásra. A Tanács decemberi esseni ülése a tárgyalások menetére vonatkozóan fogadott el határozatot.

1995 júniusában az Európai Tanács cannes-i értekezlete elfogadja az un. Fehér Könyvet, amely részletesen ismerteti a csatlakozáshoz vezető legfontosabb teendőket, a nemzeti jogi és intézményi rendszernek az Unió rendszeréhez történő közelítésére vonatkozó javaslatokat. A Fehér Könyvre alapuló **jogharmonizációs programot a magyar kormány 1995 decemberében fogadta el** és rögzítette a 2403/1995 (XII.12) sz. kormányhatározatban.

Az EU részéről 1996 tavaszán Magyarország címére megküldött kérdőív azokat a folyamatokat, fejleményeket igyekezett felmérni, mindazoknak a követelményeknek, az időközben átadott „házi feladatoknak” az alapján, amelyek teljesítését vállaltuk. Magyarország három hónap alatt, összesen közel tízezer oldalon ismertette az EU-val addigi teljesítményünket, bemutatva az eredmények mellett azokat a folyamatban lévő és tervezett fejlesztéseket is, amelyek szükségesek a csatlakozási tárgyalások érdemi megkezdéséhez, később pedig majd a belépés eredményes végrehajtásához.

A brüsszeli szakértők ennek alapján állították össze a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez szükséges országtanulmányt Magyarországról.

Az EU legfelső döntéshozó testülete, a Tanács luxemburgi állásfoglalása szerint **(1996. december) Magyarországot** ennek alapján **érettnek nyilvánította a csatlakozási tárgyalások megkezdésére**, majd 1997 nyarára arról is megszületett a döntés, hogy - négy másik, korábban ugyancsak szocialista országgal és Ciprussal együtt - a tárgyalások 1998 tavaszán meg is kezdődhetnek.

Az EU brüsszeli Bizottsága 1997 őszére menetrendet dolgozott ki és terjesztett a Közösség tagországai elé arról („Agenda 2000”), hogy a következő évezred első évtizedében hogyan valósítható meg a kibővülés az EU szempontjából: pénzügyileg, az agrárrendtartás, a strukturális alapok és módszerek tekintetében, és figyelemmel az EU-n belül addig is várható gazdasági kilátásokra és a belső intézményi fejlesztésre, különös tekintettel az Euro - a közös valuta - bevezetésére. Magyarországon a kormányzat szervezésében 1997 elejétől 27 munkacsoport létesítésével széleskörű helyzetfelmérésre került sor. A munka értelme és célja az volt, hogy egyrészt az EU követelmények figyelembevételével végrehajtotta a hazai jogszabályi és gazdasági, valamint intézményi működési rendszer felmérését, másrészt feltárta és meghatározta azokat a magyar erősségeket, illetve hiányosságokat, problémákat, feszültségeket, amelyek megalapozták a csatlakozási tárgyalások során képviselendő magyar prioritásokat,

hivatkozási alapot jelentettek úgynevezett kivételezett igényekre. A munkacsoportok széles körben bevonták a szakmai, munkaadói és munkavállalói érdekképviselői szerveket, valamint tudományos szakértői és kutató köröket, vállalatvezetőket, civil szervezeteket egyaránt. A kiterjedt munka eredményeként ***a kormány 1998 március közepére elfogadta Magyarországnak EU-csatlakozási irányelveit.***

1998 március elején az EU meghívta a teljes jogú tagságra pályázó közép- és délkelet-európai ország képviselőit egy átfogó, ún. kormányközi értekezlet megnyitására. A résztvevők a csatlakozási tárgyalásokra is meghívott hat ország képviselői (Magyarország mellett Csehország, Lengyelország, Szlovénia, Észtország és Ciprus), valamint a két másik balti köztársaság (Lettország és Litvánia), továbbá Románia és Bulgária. Meghívót kapott a tanácskozásra Törökország is, de - tiltakozásul azért, mert az EU nem kívánta bevonni az első körben csatlakozásra éretnek nyilvánított országok körébe - nem küldte el képviselőjét. EU tagjelöltségre pályázott Szlovákia is, ám az EU a korábban megállapított tagsági kritériumok alapján úgy döntött, hogy erre a nyitótanácskozásra nem hívta meg.

A hat kiválasztott tagjelölttel a hivatalos csatlakozási tárgyalások 1998 március 31-én kezdődtek meg. A tárgyalások az EU közösségi vívmányok (az ún. *acquis communautaires*) 31 téma szerinti tételes vizsgálata és áttekintése, kiértékelése alapján két fő szakaszra oszlott.

- a) Az ún. *átvilágítás* (screening - a közösségi, angol nyelvű terminológia kifejezésével) azt célozza, hogy az említett 31 területen minden egyes témakörben valamennyi tagjelölttel együttesen ismertetik az EU érvényes joganyagát. Emellett egyenként tisztázzák azt, hogy a tagjelöltek saját belső rendszerei mennyire harmonizáltak az EU adott témakörben érvényes és hatályos jogszabályrendszeréhez képest, hol vannak eltérések, lemaradások, mit kell tenniük a tagjelölteknek a várható csatlakozásig és várhatóan hol lehet számítani arra, hogy egyedi helyzetük alapján a várható csatlakozás időpontjában nem tudnak - vagy jelenlegi megítélés szerint nem kívánnak - eleget tenni a közösségben érvényes követelményeknek.

Az átvilágítás jelentősége mindkét fél szempontjából meghatározó. Az EU számára ebben a szakaszban válik kézzelfoghatóvá, hogy a korábbi 1996-os kérdőívre kapott válaszok minden egyes érvényes közösségi jogszabály terén is megfelelőek és értékelhetők, illetve ahol esetleg eltérések volnának, az egyes tagjelöltek milyen további alkalmazkodási

menetrendet és ezek milyen további feltételeit - mutatják be. A tagjelöltek számára kulcsfontosságú, hogy az EU-val egyetértésben egyértelműen „haza tudják vinni” azt a leltárt - azaz követelményrendszert - amelyet most már visszavonhatatlanul érvényesíteni kell a hazai szabályozók körében. Ennek mihamarabb történő közzététele, illetve a megfelelő hazai szabályozásokba való átültetése a csatlakozás előkészítésének egyik elengedhetetlen feltétele. Az úgynevezett „előcsatlakozási szakasz” ez a leltár és feladatazonosítás teremti meg a gerincét (amely emiatt az egyes tagjelölt országok esetében más és más tartalmat hordozhat).

- b) A tárgyalások *második szakaszában* került sor azoknak, a screening során azonosított problematikus kérdéseknek a megvitatására, amelyek esetében egy-egy viszonylatban a tagjelöltek, vagy maga az EU úgynevezett derogációt, azaz kivételezést kíván érvényesíteni a kibővülés időpontjában. Ez vagy bizonyos tartalmi engedményt jelenthet a Közösségben általánosan érvényes szabályozáshoz képest, vagy pedig az adott ország belépési időpontjához képest valamivel később történő bevezetést. Mindkét esetben érvényes azonban, hogy derogációk csak egyenként és tételesen megállapodott átmeneti időtartamra alkalmazhatók: azt követően a közösségi szabályok automatikusan életbe lépnek. A tárgyalásoknak ez az „alkuszakasz” - elvileg - annyiban is különbözik az első szakasztól, hogy míg a screeningben az EU részéről főszerepet (lényegében kizárólagos szerepet játszik az EU végrehajtó szerve, a Brüsszeli Bizottság, az alkuszakaszban alkalmanként előtérbe kerülhetnek egy-egy (vagy inkább több, azonos helyzetű, érdekeltégű) tagország nemzeti szempontjai, törekvései is.

Magyarország három területen kért elsősorban derogációt: a környezetvédelem, az agrárium és az infrastruktúra területén összesen mintegy 35-40 konkrét témakörben. A Közösség szintén élni kívánt a derogáció lehetőségével a munkaerő-áramlás terén.

Az EU-ban valamennyi terület és témakör teljes kitárgyalását követően minden tagországban parlamenti jóváhagyásnak (ratifikációnak) kellett alávetni az adott tagjelöltekkel egyeztetett kibővülési feltételeket. Ugyanakkor a csatlakozásra jelentkező országokban is ugyanezt a folyamatot, s népszavazást kellett tartani a csatlakozási feltételekről. (Magyarországon is, a korábbi Országgyűlési határozat értelmében.) Az

EU-ban a kibővüléshez valamennyi tagország részéről pozitív állásfoglalásra van szükség.

2.4.2. Az AGENDA 2000 és értékelése

Az országjelentések nyomán 1997 nyarán jelent meg az AGENDA 2000 című közösségi dokumentum a Közösség jövőjéről és a csatlakozás menetéről:

Az AGENDA 2000 című dokumentum az Unió új pénzügyi keretének, strukturális politikája reformjának ismertetése keretében vázolja fel a leendő tagországok számára folyósítandó csatlakozás előtti támogatások ill. a csatlakozástól, az Unió strukturális alapjaiból folyósítandó támogatások terveit.

1. Az AGENDA 2000 főbb elemei

- A megerősített csatlakozási stratégia fő elemei az új PHARE megközelítés valamint az újonnan kialakítandó Csatlakozási Partnerség.
- A Csatlakozási Partnerség a jogi és intézményi harmonizációnk előrehaladtával adna közösségi segítyt, ill. nyitna meg közösségi programokat és belső együttműködési fórumokat, vagyis kondicionális lenne.
- Az *acquis* átvételének programját a Bizottság és a tagjelölt ország együttműködve készíti el.
- Az aktuális költségvetési időszakban (1999-ig) csak új PHARE áll rendelkezésre.
- Az új költségvetési időszakban (2000-2006-ig) már több forrásból jutnának támogatáshoz a jelölt országok:
 - Évi 1,5 milliárd ECU PHARE támogatást kapnának, de ha a jogosultak közül néhány ország az időszak alatt belépne az Unióba, akkor a kívülmaradóknak ez az összeg megmarad.
 - A mezőgazdasági költségvetésből a pályázók 0,5 milliárd ECU-t kapnának évente, belépéskor ez is megmaradna a kívülmaradók számára. (SAPARD)
 - A Strukturális Alapokból évi 1 milliárd ECU-t kapnának a csatlakozásra várók főleg a Kohéziós Alap támogatta célok - infrastruktúra, környezetvédelem - érdekében, valamint a strukturális politika programozási feltételeinek tanulása céljából (ISPA).
- A fentiek szerint 2000-től a pályázó, de még nem tagországok együttesen évi 3 milliárd ECU-t kapnak közösségi forrásból, ami a

következő hétéves pénzügyi időszak alatt összesen 21 milliárd ECU garantált segílyt jelent.

- Lényeges új elem, hogy a Strukturális Alapoknál (beleértve a Kohéziós Alapot is) a Bizottság 2000-2005 között 45 milliárd ECU elkülönítését javasolja az időszak alatt esetleg belépő új országok számára. Ebbe azonban beleérti az előbbiekben említett évi 1 milliárd ECU összeget (vagyis az időszak alatt összesen 7 milliárd ECU), ami azt jelenti, hogy a már tagoknak 2006-ig valójában 38 milliárd ECU állna rendelkezésükre.
- Lényeges elem, hogy az AGENDA 2000 szerint az új tagállamok a közösségi forrásokból maximum a GDP-jük 4 %-ának megfelelő összeghatárig (ez Magyarország esetében kb. 1,4 milliárd ECU-t jelent) részesülhetnek támogatásokban. Ezt a szintet azonban az új tagok csak fokozatosan érik el, ami azt jelenti, hogy várhatóan az elsőként bekerülő új tagok nem használják ki a számukra elvileg rendelkezésre álló kereteket, vagyis a 38 milliárd ECU csak „teoretikus” összegnek tekinthető.

2. Az AGENDA 2000 értékelése

A Magyarországról készített országvéleményről valamint az AGENDA 2000-ről a Kormány hivatalos formában nem adott értékelést az Európai Unió felé. A bizottsági javaslatot több oldalról érte támadás, de alapvető érdekünk volt, hogy annak főbb elemeit az Európai Tanács 1997 decemberében megerősítette. Ezért a magyar kormány a pozitív elemeket hangsúlyozta és a számunkra problematikus elemekkel kapcsolatban álláspontunkat fenntartottuk:

- A magyar érdekeknek megfelel, hogy az Unió azzal számol, hogy a kelet-európai országokat teljes jogú tagként, minél rövidebb és minél szűkebb területre vonatkozó átmeneti szabályozások alkalmazásával veszi fel. Előnyös, hogy a csatlakozásig folyósítandó közösségi támogatások kialakítása erre épül;
- Pozitívum, hogy az AGENDA 2000-ben felvázolt új pénzügyi keret úgy teszi lehetővé az új tagországok felvételét, hogy az az 1999-ig előirányzott tagországi befizetési plafon (a GDP 1,27 %-a) növelése nélkül finanszírozható;
- Kedvező, hogy a strukturális alapoknál az Unió ún. phasing in - phasing out módszert követi, vagyis a támogatásokból kikerülő forrásainak csökkentése, ill. az új tagállamok támogatásának növelése fokozatosan történik. Ezáltal a jelenleg kedvezményezett EU tagállamok támogatása csak fokozatosan csökken, így az új pénzügyi keret a befizetési plafon

változatlanul hagyása ill. a támogatások fokozatos csökkentése révén elfogadható a jelenlegi tagok részére is;

- Számunkra kedvező, hogy a megerősített csatlakozási stratégia egybegyűjti az Unió különböző támogatási forrásait, egységesen kezeli a juttatások kereteit;
- Kedvező, hogy a csatlakozást megelőző támogatások odaítélésével az uniós támogatási politikák (Strukturális Alapok, Kohéziós Alap) elveit közelítik, ami felkészülési lehetőségeket teremt a majdani tagságra és a közösségi támogatáspolitikához való hatékony alkalmazkodásra;
- Szintén előnyös, hogy a Csatlakozási Partnerség országonként fog megszületni (ez segíti a differenciálódást), ugyanakkor nagy kihívás, hogy a támogatások kondicionálisak lesznek;
- A közösségi támogatások főként az *acquis* végrehajtásához szükséges intézményi háttér kialakítását segítik elő, ami egyfelől az Unió politikáihoz, illetve a belső piachoz való csatlakozásunkat (például megnyitó közösségi együttműködési fórumokat) könnyíti meg, ugyanakkor elősegíti a magyarországi finanszírozási keretek EU-konform átalakítását;
- Továbbra is fenntartjuk eltérő megítélésünket a phasing in időszak abszorpciós határával (GDP 4 %-a) kapcsolatban, de ez majd a csatlakozási tárgyalások témája lesz.

3. Az AGENDA 2000 új forrásai

Az AGENDA 2000 reformcsomagja keretében 2000 január 1-jétől 2006-ig a már közismert Phare-program mellett két újabb európai uniós előcsatlakozási alapra pályázhattak a tagjelölt országok - így hazánk is. Az Ispa-kerettel a környezetvédelmi és a közlekedési fejlesztési terveket, míg a Sapard-program révén a mezőgazdaság és a vidék korszerűsítését támogatták. A három brüsszeli pénzforsrás Magyarország esetében akár az évi 65 milliárd forintot is elérhette

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) szerint az Európai Unió Sapard-programjában 204 kistérségi fejlesztési társaság kíván részt venni. Közülük a legelőbb járó hetven benyújtotta a minisztériumhoz konkrét elképzeléseit, további kétharmaduknál részben már befejeződött a tervezetek elkészítéséhez szükséges helyzetfelmérés, mások pedig még mostanában kezdenek hozzá az alapozómunkához. Magyarország számára évente 38 millió euró (csaknem tízmilliárd forint) jutott volna ebből a brüsszeli forrásból, amelyhez úgynevezett társfinanszírozás révén a hazai költségvetésnek és maguknak a pályázóknak is hozzá kellett járulniuk. A

programban résztvevő országoknak az EU által jóváhagyott nemzeti vidékfejlesztési tervvel kellett rendelkezniük, s csak ennek birtokában írták ki számukra a helyi kezdeményezések, hagyományok és sajátosságok kiteljesítése révén megpályázható pénzeket. (Az Unió országértékeléseiben hiányolta az átfogó magyar vidékfejlesztési programot, amelyet a magyar kormány többször egyeztetett Brüsszelin, végül a programot integrálták az NFT-be.)

A Sapard-alapból a tíz közép- és kelet-európai tagjelölt ország között összesen évi 520 millió eurót osztottak fel a földműveléssel foglalkozó népesség száma, a mezőgazdasági terület nagysága, az egy főre jutó nemzeti termék (GDP) összege, valamint a talajviszonyok mérlegelése alapján. A legtöbbet, csaknem 168,7 millió eurót Lengyelország kapta, második a sorban Románia 150,6 millióval. Mindkét államban meglehetősen nagy, 26,7 (4 millió 130 ezer fő), illetve 37,3 (3 millió 975 ezer fő) százalékos a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Magyarországon az Európai Bizottság statisztikája szerint 298 ezren dolgoznak a mezőgazdaságban, s ez az összes foglalkoztatott 8,2 százaléka.

2.4.3. Felkészülés az egységes kereskedelempolitika alkalmazására

Az Európai Unió ajánlásait követve 2002. januártól a Vám- és Pénzügyőrség beindította inter-operabilitási programját. A program általános célja az összes olyan nemzeti rendszer kidolgozása és megvalósítása, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az Európai Unió informatikai rendszereihez történő kapcsolódással már a csatlakozás pillanatában biztosítsuk az információcserét az Európai Unió, valamint az egyes tagállamok vámhatóságai között.

Az inter-operabilitási tevékenység - mely 2002. február 1-jén kezdődött el - egy erre kialakított projekt keretében került megvalósításra. Az inter-operabilitás projekten belül megkülönböztetésre kerültek a vámmal, a jövedékkel és az informatikával összefüggő projektek. Ezen túl a vámprojektben belül két fő projekt került meghatározásra:

1. NCTS projekt (Új Számítógépesített Transit Rendszer)
2. ITMS projekt (Integrált Tarifakezelési Rendszer)

Az ITMS projekt pedig további öt alprojektet foglal magában*:

1. TARIC alprojekt (Közösségi Integrált Vámtarifa)
2. TQS alprojekt (Tarifális Kvóták és Megfigyelések)
3. EBTI alprojekt (Európai Kötelező Tarifális Felvilágosítás)
4. CDPS alprojekt (Vámárnyilatkozat Feldolgozó Rendszer)
5. ISPP/SMS alprojekt (Informatikai Rendszer a Feldolgozási Eljárásokhoz / Mintakezelő Rendszer)

1. TARIC - Az Európai Unió integrált használati tarifája

Az Európai Közösséget létrehozó szerződés egyértelműen rendelkezik a 9. Cikkben az Európai Közösségek alapjáról: az EK alapja a vámunió. A vámunió legfontosabb jellemzői: közös külső vámtarifa alkalmazása és a vámok eltörlése a tagállamok közötti kereskedelemben. Vámunió nélkül nem valósulhatott volna meg a belső piac, valamint a gazdasági és pénzügyi unió.

Míg a kezdetekben a Közös Vámtarifa (Common Customs Tariff) egységes alkalmazása volt a legfontosabb, a politikai integráció előrehaladtával a jogszabályok nagyobb mértékű és mélyebb harmonizációja vált szükségessé. A folyamat végén a vámhatóságok - a korábbi feladataik megtartása mellett - lettek hivatottak a Közösség mezőgazdasági és kereskedelempolitikai érdekeinek betartatására a nemzetközi kereskedelem szintjén. Az előbbieken túl a Közösség más vámuniókkal, szabadkereskedelmi területekkel és számos harmadik országgal kötött szabadkereskedelmi megállapodásokat. Más esetekben a kedvezőbb elbánást a Közösség autonóm szinten biztosítja (pl. GSP országok, ACP országok)

A vámigazgatás fontosságának és hatáskörének növekedése eredményeként az általuk alkalmazandó jogszabályok köre folyamatos növekedésnek indult, így növekedett a veszélye annak is, hogy a jogszabályok helytelenül, vagy hiányosan kerülnek alkalmazásra, illetve annak, hogy a jogszabályokban foglalt előírásokat a gyakorlatban egyáltalán nem vagy nem egységesen alkalmazzák. Ez volt a legfontosabb oka a használati tarifák bevezetésének az EU Tagállamaiban. Ezek a használati tarifák magukban integrálták a kereskedelemre vonatkozó Közösségi, illetve a

* Forrás: www.vam.hu

nemzeti jogszabályokat, lehetővé tették azok napi alkalmazását a vámhatóságok számára.

a) TARIC: a Közösség elektronikus használati tarifája

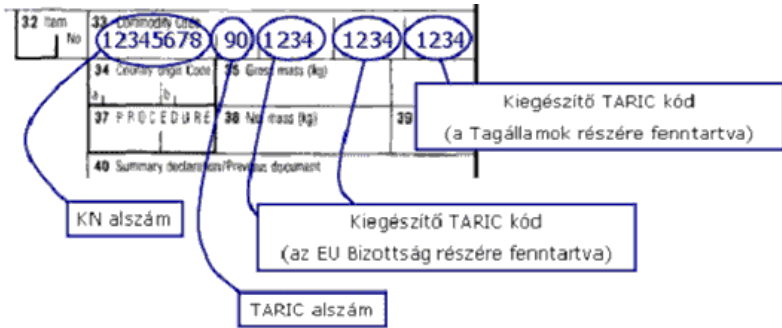
A fent említett nemzeti használati tarifák alkalmazása ugyanakkor továbbra sem szüntette meg a Közösség kereskedelempolitikai intézkedéseinek eltérő alkalmazását, és tagállamonként külön-külön, jelentős anyagi ráfordítást igényelt. A probléma megoldását az jelentette, hogy a nagy számú jogszabály értelmezése, integrálása és kodifikációja az Európai Bizottság feladatai közé került felvételre, melynek következtében létrehozták a TARIC-ot.

b) Jogi háttér

A Közösség Integrált Tarifája (TARIC = "TARif Intégré de la Communauté" francia nyelvű kifejezésből képzett mozaikszó) egy olyan eszköz, melyet a Kombinált Nomenklatúrával egyidejűleg a 2658/87/EGK Rendelet (2.Cikk) hozott létre. A TARIC több mint 24.000 alszámot foglal magába, a Közösség minden hivatalos nyelvén (magyarul is). Az előbbieken túlmenően tartalmazza az alkalmazandó vámtételeket, valamint az összes tarifához kapcsolódó vám-, kereskedelem- és mezőgazdaságpolitikai intézkedést, így lehetővé teszi a nemzeti vámigazgatások számára a feladatok egységes végrehajtását az Európai Unió minden Tagállamában.

c) Szerkezeti felépítés

A TARIC szerkezeti felépítése a 8 számjegyű Kombinált Nomenklatúrán alapul, melyhez további két számjegy hozzáadásával képezi a 10 számjegyű TARIC kódot (2658/87/EGK R. 3. Cikk (3) bek.). Egyes esetekben egy vagy két 4 jegyű kiegészítő kód alkalmazására kerülhet sor. A TARIC kiegészítő kódokat a nemzeti vámigazgatás igénye esetén még egy 4 jegyű nemzeti kiegészítő kód is követheti.

(az ábrán feltüntetett számok csak a pozíció jelölésére szolgálnak, az ábrán nem tényleges TARIC kód és kiegészítő kód szerepel)

d) TARIC kódok

A 2658/87/EGK R. 3. Cikk (3) bekezdésének rendelkezései alapján a tíz számjegyű TARIC kód mindig "00" végződésű, amennyiben a KN alszámnak nincs TARIC szintű bontása. Lehetőség szerint a tíz számjegyű TARIC kód "0"-ra végződik, de minden lehetőséget kihasználva 99 alszám hozható létre. Korábban (pl. a 8542 HR vámtarifaszám alá tartozó termékek esetében az egyes vámfelfüggesztések jelölésére) előfordult, hogy alig volt elegendő a 99 alszám is. A "90", illetve "99" alszámok a "más" számára kerültek fenntartásra, azaz olyan termékek osztályozandók az alszám alá, melyek nem sorolhatók be egyetlen, korábban előfordult, azonos szintű alszám alá sem.

e) TARIC kiegészítő kódok, intézkedések a TARIC-ban

A TARIC kiegészítő kódok 4 pozíciós alfanumerikus kódok.

A TARIC kódokhoz kapcsolt egyedi intézkedések pl.:

- Vámfelfüggesztések, vámkontingensek
- Preferenciális (szabadkereskedelmi megállapodásokon alapuló) vámkedvezmények (kontingensek és plafonok)
- GSP országoknak nyújtott kedvezményes vámtételek
- Dömpingellenes és kiegyenlítő vámok
- Kiegyenlítőilletékek
- Mezőgazdasági összetevők arányától függő többletvámok
- Egységárak, behozatali átalányértékek, referencia és minimum árak

- Behozatali tilalmak, korlátozások
- Import megfigyelési intézkedések
- Kiviteli tilalmak, korlátozások
- Export megfigyelési intézkedések
- Export támogatások
- Nemzeti intézkedések (pl. ÁFA tételek, jövedéki adó mérték)
- a CITES hatálya alá tartozó áruk,
- kettős hasznosítású termékek,

A kiegészítő kód állhat 1×4 számjegyből, vagy 2×4 számjegyből is, mindkét négyjegyű csoportnál az első számjegy (vagy betűjel) azonosítja az intézkedés típusát, a következő három vonatkozik a jogszabályban foglalt tényleges intézkedésre (pl. minden tilalom első számjegye: "4", az anti-dömping intézkedések első számjegye: "8" vagy "A").

A tagállamok számára biztosított a lehetőség nemzeti kiegészítő kódok alkalmazására, melyek segítségével hatékonyan alkalmazhatók a vámtarifaszámhoz köthető nemzeti intézkedések, mint például az ÁFA vagy a jövedéki adó.

Az EV okmány 33. rovatában kell feltüntetni a megfelelő TARIC kódot, és - szükség esetén - a TARIC kiegészítő kódokat, valamint az esetleges nemzeti kiegészítő kódot. Fontos hangsúlyozni, hogy egyes esetekben egyáltalán nem kerül kiegészítő kód alkalmazásra, míg más esetekben akár három kiegészítő kódot is fel kell tüntetni a vámkezeléskor.

f) A TARIC igazgatása az EU-ban

A TARIC "gondozásáért" az Európai Bizottság Adózás- és Vámunió Főigazgatóság (továbbiakban: TAXUD) B-5 Főosztálya felelős. A B-5 Főosztály részt vesz az Európai Bizottság más Főigazgatóságai (különösen: Külkapcsolatok; Kereskedelem; Vállalkozás; Mezőgazdaság; Fejlesztés; Környezetvédelem; Halászat Főigazgatóság) bevonásával végzett jogszabály előkészítési munkában, rendszeresen konzultálnak a TAXUD B-5 munkatársaival a jogszabály-tervezetek gyakorlati alkalmazhatóságával kapcsolatos kérdésekben. A TAXUD B-5 a tervezeteket minden esetben alaposan tanulmányozza, szükség esetén intézkedik a javítások végrehajtásáról. Amennyiben a jogszabály értelmezésével kapcsolatosan merülnek fel kérdések az Európai Bizottság Jogi Szolgálatával (Legal Service) is konzultálnak.

g) Alapelvek

A TARIC adataival kapcsolatos legalapvetőbb feltételek:

- az adatok helyesek legyenek;
- az adatok teljesek legyenek;
- időben kerüljenek eljuttatásra a Tagállamok vámigazgatásaihoz.

h) A TARIC használata

A TARIC az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában (Official Journal of the European Communities) közzétett jogszabályokat foglalja magában. A TARIC a gyakorlati alkalmazás és információszerzés eszköze, de önmagában nem rendelkezik joghatással. Ugyanakkor, a 2658/87/EGK R. 5. Cikk (2) bekezdésében foglaltak alapján alkalmazása minden esetben kötelező a Közösségen kívüli országokkal bonyolított kereskedelemben alkalmazott vám- és statisztikai nyilatkozatokon. A TARIC-ot minden évben egyszer írásos formában közzéteszik az Európai Közösségek Hivatalos Lapjának C sorozatában, valamint megjelentetik CD-ROM-on is. Idén a TARIC nyomtatott változata az OJ C104 és C104A jelű számaiban jelent meg.

Fontos hangsúlyozni, hogy a TARIC nem a "bölcsek köve". Ugyanúgy ahogy az eddigi magyar Kereskedelmi Vámtarifá önmagában nem, csak a helyes használat útján segítette elő a vámkezelések hatékony elvégzését, a TARIC is csak az alapokat szolgáltatja, az automatizált vámkezelési rendszer (CDPS) számára. A TARIC kód egyértelműen azonosítja az alkalmazandó vámtarifaszámot, és egyértelműen meghatározza az alkalmazandó / betartandó kereskedelempolitikai intézkedést is.

i) A TARIC adatbázis

A kereskedelempolitikai vonatkozású jogszabályok változásait, illetve azokból eredően a TARIC változásait a lehető leghamarabb el kell juttatni a Tagállamokhoz (ezen kötelezettséget a 2658/87/EGK R. 6. Cikk d) pontja írja elő). A folyamatos frissítés nem lehetséges adatbázis - a TARIC - használata nélkül. A TARIC adatbázisának megalkotásában és jelenlegi folyamatos fejlesztésében jelentős szerep hárult a TAXUD D-3 (Információs technológia) Főosztályára. Jelenleg a TAXUD Főigazgatóságon mintegy negyven munkatárs foglalkozik a TARIC adatbázis karbantartásával, fejlesztésével. Az adatbázis több mint 2 Gigabyte, több mint 24.000 alszámot és kb. 500.000 (!!) hatályban lévő intézkedést tartalmaz és évente átlagosan 5-10%-kal bővül.

A rendszeres frissítések a Tagállamok számára elektronikus úton kerülnek megküldésre minden munkanapon . A napi adatfájl 100 kilobyte és 6 Megabyte közötti terjedelmű. A napi frissítések között a közeljövőben hatályba lépő jogszabályok által végrehajtandó intézkedések is megküldésre kerülnek, így a Tagállamok vámigazgatásai, illetve a gazdálkodó szervezetek felkészülhetnek azok alkalmazására. A napi frissítések fogadása a nemzeti TARIC Központ feladata.

j) Nemzeti használati tarifák

A TARIC képezi az alapját a nemzeti használati tarifáknak. A TARIC lehetőséget nyújt egy "történeti" adatbázis alkalmazására, melyben a nem hatályos HR, KN vagy TARIC szintű intézkedések kerülnek tárolásra. Nagyon fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a csatlakozás után a jelenlegi "magyar alszámok" eltűnnek, mivel az 1995. évi CI. törvény hatályát veszti (helyébe a már többször hivatkozott 2658/87/EGK Tanácsi Rendelet lép) így megszűnik a nemzeti alszámok alkalmazási jogalapja. A magyar alszámok "helyébe" a már említett TARIC alszámok lépnek, melyeket tekinthetünk "európai alszámoknak" is, tekintve, hogy alkalmazásuk (egységes alkalmazásuk!) az Európai Unió minden tagállamában egyformán kötelező érvényű.

Természetesen a TARIC lehetőséget biztosít nemzeti intézkedések (statisztikai adatgyűjtés, nemzeti korlátozások és tilalmak, stb.) alkalmazására, de ezek nem lehetnek alszámhoz kötöttek. Az alszámok alkalmazása helyett nemzeti kiegészítő kódokat, vagy nemzeti intézkedés típusokat kellett "integrálni" a TARIC-ba.

A nemzeti intézkedések integrálását, valamint a "központi" adatok fogadását és a nemzeti vámkezelési rendszerbe juttatását a csatlakozásig a VPOP által felállításra került Nemzeti TARIC Központ elvégezte.

k) Jövőbeli fejlesztési irányok

A TAXUD B-5 Főosztály szándékai szerint a jövőben integrálásra kerül az összes - még hiányzó - nemzetközi kereskedelemre vonatkozó Közösségi jogszabály a TARIC-ba. Amennyiben a Tagállamok által alkalmazott hozzáadott érték adók, illetve jövedéki adók egységesen harmonizált szintre kerülnek, úgy azok is beépítésre kerülnek a TARIC-ba. Az Európai Közösség hivatalos internetes szerverén (<http://europa.eu.int>) a teljes TARIC adatbázis hozzáférhető. A tervek között szerepel az EU Tagállamok által kiadott Kötelező érvényű Tarifális Felvilágosítások egységes

rendszerének (ez az úgynevezett EBTI rendszer), valamint minden egyéb áruosztályozásra vonatkozó jogszabály internetes közzétevése is.

2. TQS - Tarifális Kvóták és Megfigyelések Rendszere

A Tarifális Kvóták és Megfigyelések rendszere mint azt a neve is mutatja két részből áll, a tarifális kvóták kezeléséből és a preferenciális tarifális előnyökben részesülő áruforgalom mennyiségének megfigyeléséből.

Ahhoz, hogy érthető legyen ezen összetett rendszer illetve, hogy a TQS rendszer miért ezen két alrendszerből áll, szükséges megismerkedni az ún. preferenciális tarifális intézkedések fogalmával, amelyen a TQS rendszer alapszik.

a) Preferenciális tarifális intézkedések

A preferenciális tarifális intézkedések jogi alapját a Tanácsnak a Közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/92/EGK rendeletének 20. cikke képezi.

A Európai Közösségek Vámtarifája magában foglalja többek között:

- az azokban a megállapodásokban lévő kedvezményes tarifális intézkedéseket, amelyeket a Közösség kötött bizonyos országokkal vagy ország csoportokkal, és amelyek kedvezményes vámtételekkel történő vámkezelés engedélyezéséről rendelkeznek;
- bizonyos országokra, országok vagy területek csoportjaira vonatkozóan a Közösség által egyoldalúan elfogadott kedvezményes tarifális intézkedéseket;
- bizonyos árura felszámítható behozatali vám csökkentéséről vagy megfizetése alóli mentességről rendelkező autonóm felfüggesztő intézkedéseket.

A fentiekben említett megállapodásos és autonóm intézkedések a szabad forgalomba bocsátás érdekében történő vámkezelés során vámmentességben vagy vámcsökkentésben nyilvánulnak meg. Néhány ezen intézkedések közül egy meghatározott mennyiségre korlátozott, tarifális kvóták vagy tarifális plafonok formájában.

Számos esetben szükséges azonban azon termékek mennyiségének megfigyelése, amelyek preferenciális kedvezményekben részesülnek.

A preferenciális tarifális intézkedések általános célja az, hogy segítse az EU külkereskedelmi politikáját a következő célkitűzések megvalósításában:

- A kevésbé fejlett országok fejlődésének támogatása (Általános Preferencia Rendszer - GSP -, a Lomé-i egyezmény és az ACP országokra vonatkozó külkereskedelmi politika stb.);
- Az EU bővítésének előkészítése a közép-európai országok csatlakozásával (társulási megállapodások a közép- és kelet-európai országokkal - PECO országok);
- A Földközi-tenger medencéjének gazdasági fejlesztése.

Az említett preferenciális vámtarifa rendelkezéseket és megfigyeléseket mindig a következők szerint határozzák meg:

- egy meghatározott termék vagy valamilyen árukategória;
- korlátozott időtartam - más szavakkal azok mindig kezdő és záró időponttal rendelkeznek;
- adott származási hely, ami olyan országot, ország csoportot vagy területet jelent, amely a preferenciális megállapodás "kedvezményezettjét" jelenti.

Tarifális kvóták és tarifális plafonok esetében a fenti három paraméter rögzíti a speciális mértékű vámtételek választhatóságát a kvóták és a plafonok keretein belül. Ezen kedvezmények azonban nem automatikusan járnak a gazdálkodók részére, hanem csak azoknak akik kérelmezik ezen kedvezményeket a szabad forgalomba bocsátás vámkezelés érdekében benyújtásra kerülő vámárnyilatkozaton.

b) A preferenciális tarifális intézkedések típusai

- A tarifális kvóta alkalmazása szigorúan egy meghatározott időszakban és meghatározott származási helyről származó bizonyos import mennyiségre korlátozódik, az összes harmadik országot egységes csoportként ide értve. A preferenciális előnyök a vámkvóta mennyiségen felül vagy az alkalmazási időszakon kívül nem adhatók meg;
- A tarifális plafon alkalmazása egy konkrétan meghatározott időszakra és meghatározott származási helyre korlátozódik, de az előzetesen meghatározott mennyiség elérése nem jelenti a további preferenciális előnyök azonnali megszüntetését. A Közösség a jogszabályok alapján jogosult arra, hogy a normál vámtételeket ismét bevezesse, ha a Közösség importja eléri a maximális mennyiséget. Mindazonáltal a

Közösség nem tervezi a normál vámtételek újbóli bevezetését, hacsak azt valamelyik Tagállam vagy európai kereskedelmi szövetség nem kéri. Ekkor a Közösség egy Rendeletet ad ki, amely visszaállítja a normál vámtételeket;

- A referencia mennyiség alkalmazása meghatározott időtartamra és származási helyre korlátozódik. A referencia mennyiség elérésének eredményét a jövőbeni tarifális plafon vagy tarifális kvóta meghatározását szolgáló potenciális felmérése jelenti, az importőröknek nyújtott preferenciális vámtételekre nincs kihatással;
- A küszöbszint olyan referencia mennyiséget jelent, amire vonatkozóan a Közösség import szintjének megállapítását célzó megfigyelést létrehozak. A küszöbszinteket az importált árukra a felszámítandó vámtól függetlenül alkalmazzák. A küszöbszint a vámtételek kiértékelését váltja ki (pl. a vámtételek aktualizálása stb.);
- A Közösségből származó (származási igazolással rendelkező) áruk exportját az Európai Közösség és a harmadik országok (pl. Mexikó) között megkötött szabadkereskedelmi megállapodások alapján mérik. Ennek a mennyiségi meghatározásnak az eredményeként a termékek részesednek az említett harmadik országban fennálló vámkvótákból.

A fentiekben ismertetett preferenciális tarifális intézkedések közül a tarifális kvóták kezelése jelenti a TQS rendszer egyik ágát, míg az egyéb preferenciális tarifális intézkedésekhez szorosan kapcsolódó áruforgalmi megfigyelések jelenti a TQS rendszer másik ágát.

c) A Tarifális kvóták

A legtöbb Közösségi Tarifális kvótát a Bizottság XXI. Főigazgatósága (DG TAXUD) kezeli együttműködésben a Tagállamok vámigazgatásaival (a jelentkezések sorrendjében történő kiosztás, az un. first come first served rendszer). Ezen rendszer az automatikus kvótakiosztás rendszere, amely a TQS rendszer működésének alapját képezi.

A Tarifális kvóták egy részét az EU Bizottság VI. Főigazgatósága (DG AGRI) kezeli az import engedélyezési rendszeren keresztül. Ez azonban nem képezi a TQS rendszer részét. Az AGRI Főigazgatóság által kezelt kvóták igénybevételére azon gazdálkodóknak van lehetőségük akik rendelkeznek a Tagállamok Illetékes Hatóságai által kibocsátott kontingens

engedéllyel. Ezen rendszer az okmányalapú (licence based) kvótakiosztás, amely főként a mezőgazdasági alaptermékek vonatkozásban működik. A Vámhatóságnak ez esetben a jelenleg is működő kontingensrendszerhez hasonlóan feladata kizárólag az engedélyek elfogadására, leírására és a kedvezményes vámtétellel történő vámkezelésére terjed ki.

A jelentkezések sorrendjében történő kiosztás (first-come first-served) elvén alapuló, tarifális kvótákra vonatkozó megállapodás keretét adó jogi szabályozást, a Közösségi Vámkodeket létrehozó 2913/92. számú Tanács (EEC) rendelet végrehajtására vonatkozó Bizottság (EEC) 2454/93. sz. rendeletének 308a-tól 308c-ig cikkelye tartalmazza.

A TQS rendszerben a tarifális kvóták igénylésére azon importőröknek van lehetőségük akik olyan árunak kérik az EU területén a szabadforgalomba helyezési vámkezelését, amelyre tarifális kvóta került megnyitásra. Hangsúlyozandó, hogy a kvóta és az ehhez kapcsolódó csökkentett vámtétel igénybevételének lehetősége nem automatikusan jár a gazdálkodó részére, hanem ezt a szabadforgalomba helyezési vámkezelés céljából benyújtásra kerülő árunyilatkozáttal egyidejűleg kell kérelmezni. A vámkezelést végző vámhivatalok a kérelmeket ellenőrzést követően kötelesek haladéktalanul eljuttatni a vámhatóság szervezetén belül működő nemzeti Kvótakezelő Központba. A vámhivatal és a Kvótakezelő Központ ellenőrzése alapvetően a korábban említett - a megnyitott kvótákat meghatározó - három paraméternek a kérdéses áruval történő megfeleltetésére irányul. A megnyitott kvótákat (plafonokat és megfigyeléseket) minden esetben a három paraméter mellett egy 6 jegyű ún. Rendelésszám (order number) azonosítja. A rendelésszámra a gazdálkodóknak minden esetben hivatkozniuk kell. A kvótakérelmeket a Kvótaközpont a beérkezést követő napon 1400 óráig elektronikus úton megküldi Brüsszelbe és a döntés az árunyilatkozat elfogadását követő második napon 1400 óra után történik meg. Például a vámhivatal által hétfőn elfogadott árunyilatkozatban foglalt kvótakérelmet Brüsszelben szerdán 1400 órától kerül elbírálásra.

Minden egyes kiosztást követően a Bizottság értesít minden egyes tagállamot:

- a napi kiosztások eredményeiről, a kérelmekre tekintettel
- minden egyes tarifális kvóta napi állásáról vagy mérlegéről miután a leírásokat vagy a visszaküldéseket feldolgozták
- bármelyik tarifális kvótának a kiosztások hatására bekövetkező kimerüléséről

- az adott napon megnyitott vagy újrainyitott tarifális kvótákról és a tarifális kvóták lezárásának napjáról
- a lezárás időpontjának bármely változásáról
- a tarifális kvóták "kritikus" vagy "nem-kritikus" állásának bármely változásáról

Amint egy tarifális kvóta kimerült, a Tagállamok leállítják az adott tarifális kvótára vonatkozó további leírási kérelmeknek a Bizottság elé történő terjesztését.

Amennyiben rossz tarifális kvótára történt leírás, az érintett Tagállamnak haladéktalanul vissza kell azt küldenie és kérnie kell a javított kiosztást a Bizottságtól.

Az érintett Tagállam mielőtt visszaküldené azon mennyiséget, amely leírásra került azonban nem került felhasználásra, ellenőriznie kell, hogy a visszaküldés indokolt-e.

A Tagállamok nemzeti Kvóta Központja a Brüsszelből kapott válasz kézhezvételét követően értesíti az érintett vámhivatalokat arról, hogy az általuk megküldésre kerülő kvótakérelmek milyen mértékben kerültek elfogadásra, vagyis milyen mennyiségű áru esetében végezhető el kedvezményes vámtétellel a szabadforgalom számára történő vámkezelés.

Külön megjegyzést igényel a tarifális kvótákkal kapcsolatban a kvóták kritikus vagy nem kritikus állapotának ismertetése. Egyéb rendelkezések mellett egy vámkvóta akkor minősül kritikus állapotúnak, ha induló mennyiségének 75 %-a felhasználásra került, vagy ha az illetékes hatóságok úgy ítélik. E kritikus állapotnak a vámbiztosíték megkövetelése szempontjából van jelentősége, hiszen egy kritikus állapotú kvóta esetén a gazdálkodó (és a vámhatóság sem) nem lehet biztos abban, hogy elnyeri a kért kvótamennyiséget, vagyis lehetősége lesz a kedvezményes vámtételt igénybe venni. A Tagállamok vámhatóságai - kötelező közösségi előírás hiányában - eltérő gyakorlatot folytatnak a vámbiztosíték megkövetelése szempontjából, azon már felszabadított vámáruk tekintetében, amelyekre vonatkozóan kvótakérelmet került benyújtásra azonban a kvótakérelmet elbírálására Brüsszelben még nem került sor.

d) A preferenciális import megfigyelése

A bevezető részben láttuk, hogy a TQS rendszer részét képezi a tarifális kvóták kezelésén túl a preferenciális tarifális kedvezményekben részesülő import és bizonyos export mennyiségek megfigyelése is.

Számos a Közösség által (Lomé Konvenció, Egyesülési szerződés a közép- és kelet-európai országokkal és a GSP) alkalmazott preferenciális tarifális megállapodás rendelkezéseket tartalmaz az importok megfigyelésével kapcsolatosan. A megfigyelés fő célja, hogy olyan szükséges információkat szolgáltatson, amelyek indokul szolgálhatnak a vámterheknek egy biztonsági intézkedés során történő visszaállítására továbbá információkat szolgáltatnak a csalás elleni küzdelemhez.

Ezen megfigyelések eltérőek azon megfigyelésektől, amelyek a preferenciális tarifális intézkedések keretén kívül esnek (pl. import engedélyekből származó statisztikai adatok) és eltérőek a Tagállamok által az Európai Közösség Statisztikai Irodájához (EUROSTAT) küldött import statisztikáktól is.

Sok esetben a megfigyelések kapcsolódnak egy meghatározott tarifális plafonhoz (referencia mennyiséghez vagy küszöbszinthez).

A preferenciális intézkedések megfigyelésére és a megfigyelésből származó információk titkosságára vonatkozó jogi rendelkezéseket a Közösségi Vámkódexet létrehozó 2913/92. számú Tanács (EEC) rendelet végrehajtására vonatkozó Bizottság (EEC) 2454/93. sz. rendeletének 308d. cikkelye tartalmazza.

A Tagállamokban lévő nemzeti Kvótaközpontnak az alábbi feladatai vannak a megfigyelésekkel kapcsolatban:

- a szükséges import adatok nemzeti szinten történő összegyűjtése
- az összegyűjtött adatokról szóló jelentés továbbítása a DG TAXUD részére
- szükség esetén a DG TAXUD-tól kapott - a vámtételek visszaállításáról, vagy hasonló információt tartalmazó - üzenetek továbbítása a Vámhivatalok részére.

A megfigyelési jelentéseknek tartalmaznia kell a rendelésszámot, a származást, a vonatkozó kedvezményes időszak kezdetétől (normál esetben

január 1.) a kedvezményes vámtétellel szabad forgalom számára vámkezelt teljes mennyiséget és egy megjelölt dátumot amikor a mindezeket tartalmazó jelentés elkészül.

A megfigyelések nagy része titkos, tehát a gazdálkodók nem tudnak arról, hogy az általuk importált termékekre vonatkozóan Közösségi szintű adatgyűjtés folyik. A nyilvános megfigyelésekhez minden esetben hozzárendelésre kerül egy rendelésszám, melyet a gazdálkodónak az általa kért vámkezelés elvégzése céljából benyújtott árunyilatkozaton fel kell tüntetnie. Ezen megfigyelési adatokat a nemzeti Kvóta Központ heti/havi rendszerességgel a kvótaüzenetekkel egyidejűleg megküldi Brüsszelbe.

A Tagállamoknak a titkos (rendelésszámmal nem rendelkező) megfigyelésekről általában havi megfigyelési jelentéseket kell készíteniük. Minden Tagállam esetében az első havi jelentés közzétele legkésőbb a naptári év február 15-ig szükséges. Az utolsó havi jelentés elküldésének legkésőbb a következő év január 15-ig meg kell történnie.

A megfigyelések szintjét jellemzi, hogy évről-évre több mint 10.000 termék/származási csoport kerül megfigyelés alá.

e) A gazdálkodók informálása

A gazdasági szereplők és az érdeklődők információval történő ellátása a TQS rendszer fontos elemét képezi. Ezen feladat teljesítése érdekében a Bizottság EUROPA honlapján (http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/dds/en/home.htm) a "Quota" név alatt egy a megnyitott tarifális kvótákról és tarifális plafonokról szóló adatbázis érhető el. Itt kerül közzétételre a nem-titkos preferenciális tarifális intézkedések teljes listája (az összes intézkedés mintegy 10%-a) és a megnyitott tarifális kvóták és tarifális plafonok napi egyenlege. Itt található még olyan fontos egyéb információk, mint például az időpont amikor a tarifális kvóta vagy plafon kimerült. Tekintettel arra, hogy a fenti információk folyamatosan változnak ezért az adatbázis is folyamatosan frissítésre kerül, lehetővé téve, hogy a gazdálkodók rendelkezésére mindig naprakész információk álljanak.

3) EBTI - Európai Kötelező Tarifális Felvilágosítás Rendszere

A Kötelező Tarifális Felvilágosítások (BTI) olyan, valamely EU tagállam vámhatósága által gazdálkodói kérésre kiadott, írásban rögzített vámtarifa besorolási határozatokat jelentenek, amelyek az Európai Közösségen belül

minden vámigazgatásra nézve 6 éves időtartamra jogilag kötelező érvényűek. A BTI az áruk pontos vámtarifa besorolásának garantálását célozza és akkor adják ki, ha egy import vagy export műveletet ténylegesen előirányoztak és az áru még nem került vámeljárással alá.

a) Miért érdemes a gazdálkodóknak BTI-t kérni ?

Az EU-ban az áruk kivitelénél ill. behozatalánál a vámteher nagyságát ill. egyes okmányok benyújtásának szükségességét a TARIC kódszám határozza meg. A felmerülő költségek és teendők felmérése érdekében feltétlenül előnyös, ha az exportőr vagy importőr kötelező tarifális felvilágosítással rendelkezik. Fontos tudnivaló azonban, hogy a vámkezelés során a BTI felhasználására csak az jogosult, aki a BTI kiadását a vámhatóságnál kérelmezte.

A BTI kiadására vonatkozó előírásokat az alábbi EU jogforrások tartalmazzák:

- A Tanács 2913/92/EGK rendelete a Közösségi Vámkódexről (12. cikk)
- A Bizottság 2454/93 EGK rendelete a Vámkódex végrehajtásáról. (5-14 cikk)

Az eljárás hatékony irányításának biztosítása érdekében az EU-ban létrehoztak egy olyan elektronikus adatbázist, ami az összes tagállam által kiadott BTI adatait tárolja. Az EBTI rendszert az Európai Bizottság Adózási és Vámuniós Főigazgatósága (DG TAXUD) működteti. Az informatikai rendszer működtetésének a következők a főbb célkitűzései :

- A vámtarifa besorolási szabályok egységes alkalmazásának biztosítása az Európai Unión belül.
- A gazdasági résztvevők egyenlőségének és jogi védelmének biztosítása a különböző vámhatóságok által hozott döntések szempontjából.
- A vámhatóságok számára az adott áruk besorolásánál lehetővé tenni annak ellenőrzését, hogy hasonló árukra vonatkozóan korábban más európai vámhatóságok hoztak-e már besorolási határozatot.
- A DG TAXUD részére lehetővé válik, hogy az eltérő vagy pontatlan besorolások kikeresésével biztosítsák a különböző országok hatóságai által végzett besorolások koherenciáját.
- A gazdasági résztvevők által a csalárd eljárásra tett kísérletek és az eljárással való visszaélés (pl. egyazon gazdálkodó által benyújtott többszörös kérés) megakadályozása.

A jogszabályi előírások szerint a Tagállam köteles elektronikus úton tájékoztatni a Bizottságot az általa kiadott BTI adatairól, és Bizottsági kérésre köteles tájékoztatni a többi Tagállamot a már meglévő BTI-hez kapcsolódó információkról. Az EU-ba való felvételkor a mostani tagjelölt országoknak is elegendő kell tenniük ennek a jogi kötelezettségnek.

A BTI kérelem okmány az alapvető információkat tartalmazza (a jogosult neve, a kérelem hivatkozási száma, leírás, bizalmas adat, dátum, aláírás, aláírt nyilatkozat arra vonatkozóan, hogy ugyanarra a termékre vonatkozóan még nem nyújtottak be kérelmet stb.). Mindez olyan opcionális információkkal is kiegészíthető (pl. brosrák, fényképek, minták vagy egyéb iratok), amelyek a vámhatóság számára elősegíthetik a kérelem elbírálását.

A kérelmet az illetékes vámhatósághoz kell benyújtani, mégpedig abban a Tagállamban, ahol az információt felhasználják, vagy ahol a kérelmező székhelye található. Az illetékes hatóságok listáját közzé kell tenni a Hivatalos Közlöny C sorozatában. Magyarországon a BTI Nemzeti Központ a VP Vegyvizsgáló Intézete.

A kérelem átvételét követően a vámhatóság egy vagy több BTI-t is kiadhat. A kérelmen szereplő információkat BTI hivatkozási számmal, az érvényesség kezdeti időpontjával, a besorolás indokolásával és egy sor kulcsszóval egészíti ki. A kulcsszavak BTI-hez mellékelt felsorolása (szöszedet az EU 11 hivatalos nyelvén - lásd később) támogatja a BTI adatbázisban végzett keresést.

A határozatot a jogosultnak a BTI okmány, míg a DG TAXUD - nak az EBTI rendszer útján hozzák tudomására.

A tagjelölt országoknak képesnek kell lenni arra is, hogy a BTI kérelmeket a Közösség előírásai szerint szabályosan és a legrövidebb időn belül adja ki. Ennek érdekében az illetékes vámhatóságoknak a következő követelményeket kell teljesíteni:

- olyan váminformatikai rendszer kifejlesztése, amely képes a határozathozatali folyamat európai uniós elvárásoknak megfelelő informatikai támogatására
- a vámhatóság munkatársainak ismerniük kell az európai uniós jogi követelményeket, különösen a Közösségi Vámtarifa, a TARIC, a Visszatérítési Nomenklatúra alkalmazását, ideértve az áruosztályozási előírásokat, rendeleteket és magyarázatokat

- a rendszer sikeres működése érdekében a gazdálkodókat ugyancsak tájékoztatni kell, felkészíteni őket arra, hogy a csatlakozás után hatályba lépő jogszabályok előírásait a BTI kérelmek benyújtásánál alkalmazni tudják

Az európai uniós jogharmonizáció során a Kötelező Tarifális Felvilágosítás jogintézményét a hazai vámjogszabályba is átvettük. A Vám- és Pénzügyőrség Vegyvizsgáló Intézete 2001. január 1-től országos illetékességgel, első fokú hatáskörrel adja ki a KTF-eket. A fellebbezéssel megtámadott határozatokat a VPOP Vámigazgatóság Származási és Nomenklatúra Osztálya bírálja el.

Az EBTI_HU váminformatikai rendszer megvalósítása során a kifejlesztésre kerülő alkalmazásnak az alábbi követelményeknek kell megfelelni :

A Magyarországon benyújtott KTF kérelmek és a kiadott határozatok adatainak exportálása a DG TAXUD EBTI adatbázisába. A testületi felhasználók részére a Magyarországon kiadott KTF-ek adatait elérhetővé kell tenni.

b) A hazánkban kiadott KTF-ek adatainak publikálása.

A DG TAXUD szándéka szerint a közeljövőben megteremtik annak a lehetőségét, hogy az EU Bizottság honlapján - a TARIC és Kvóta adatokhoz hasonlóan - a BTI határozatok " nem bizalmas" adatait közzétegyék. A magyar gazdálkodók az EU tagállamaiban kiadott határozatok adatait ezen a honlapon nézhetik meg. Tekintettel azonban arra, hogy a magyar gazdálkodók elsősorban a hazánkban kiadott KTF-ek adatai után érdeklődnének, az EBTI_HU rendszernek biztosítani kell a magyar KTF-ek nem bizalmas adatainak a Külső Kommunikációs Központon keresztüli publikálási lehetőségét a gazdálkodók részére.

c) BTI határozat visszavonásáról szóló értesítés fogadása

A DG TAXUD feladata az EBTI adatbázis kezelése. A TAXUD köteles intézkedni, ha azt tapasztalja, hogy a két tagállam azonos árura különböző BTI-okat adott ki. Egy BTI normál esetben hat évig érvényes. A TAXUD értesíti a kiadó vámigazgatást, ha valamilyen okból (jogszabályváltozás stb.) azonban valamely BTI érvényét veszti. A BTI visszavonása az adott tagállam vámigazgatásának feladata.

4) CDPS - Új Vámárnyilatkozat Feldolgozó Rendszer

Az új rendszer legfontosabb céljai az alábbiak:

Elengedhetetlen, hogy az uniós csatlakozást követően egyaránt maradéktalanul érvényesüljenek az uniós és a nemzeti jogszabályok. A csatlakozást követően az EU vámjogi szabályozásának legfontosabb jogforrásai (a Tanács 1992. október 12-i 2913/92/EGK számú Rendelete a Közösség Vámkodexének létrehozásáról, továbbá a Bizottság 1993. július 2-i 2454/93/EGK számú Rendelete a Közösségi Vámkodexet létrehozó 2913/92/EGK számú Tanácsi Rendelet végrehajtásáról) közvetlenül fognak hatályosulni Magyarországon. Ugyanakkor a nemzeti szabályozásban is számos módosulás várható, mivel a közösségi jog több ponton is a tagállamoknak ad felhatalmazást a részletszabályok nemzeti szinten történő szabályozására.

A csatlakozást követően kettős kötelezettség hárul a területre, ugyanis két költségvetés felé kell biztosítani a bevételeket. Az Unió költségvetésébe folynak be az ún. saját források, melyek kisebbik hányadát, kb. 20 %-át alkotják a vámok. A vámok tehát az unió közvetlen bevételeit képezik, így annak beszedése és határidőre történő befizetése elsődleges feladat, mivel a kiszabott vám befizetését akkor is teljesítenünk kell, ha az valamilyen oknál fogva nem került bevételezésre. Az Unió bevételeit képező vámokon kívül a nemzeti költségvetés számára továbbra is biztosítani kell a nemzeti szabályok alapján kivetésre kerülő nemzeti adók beszedését. Import esetén továbbra is a vámhatóság fogja kivetni és beszedni az ÁFA-t, a jövedéki adót, a környezetvédelmi termékdíjat (amennyiben marad), illetve más nemzeti adókat.

A jelenlegi jogi szabályozás is meghatároz adatszolgáltatási kötelezettséget a vámhatóság számára, így a jelenlegi rendszer is végez adatszolgáltatási feladatokat a jogszabályban meghatározott szervek részére, továbbá a nemzeti külkereskedelmi statisztika elkészítéséhez. Természetesen az ügyfél is kérhet adatokat saját forgalmával kapcsolatosan. Ezeket a feladatokat az új CDPS rendszernek is teljesítenie kell, azonban emellett új feladatként jelentkezik az Unió felé történő adatszolgáltatási kötelezettség. Ilyen kötelezettséget sok esetben a Bizottsági rendelet határoz meg. A szolgáltatót forgalmi adatok alapján születnek a kereskedelempolitikai döntések, melyek az áruk behozatalára és kivitelére vonatkozó nem tarifális intézkedések. Például felügyeleti vagy piacvédelmi intézkedések, mennyiségi korlátozások vagy kvóták, valamint behozatali vagy kiviteli tilalmak.

A XXI. században elengedhetetlen a korszerű ügyfélkapcsolatok kialakítása. A fejlesztés során szem előtt tartjuk, hogy a kor színvonalának megfelelő fejlettségű feldolgozó rendszer kerüljön elkészítésre, amely alkalmas az elektronikus ügyintézés magas szintű támogatására. A jogi szabályozás függvényében lehetőséget fog teremteni az elektronikus árunyilatkozat adásra, továbbá az elektronikus határozat kézbesítésére is. Terveink szerint az elektronikus ügyintézés rövid időn belül háttérbe szorítja majd a papír adathordozót.

a) Az új rendszer jellemzői:

A jelenlegi VÁMKER rendszer osztott rendszer, vámhivatalban futó alkalmazásokkal. Ezzel szemben az új rendszer központosított, ami azt jelenti, hogy a vámhivatalok egy központi alkalmazásban és a hozzátartozó adatbázisban egy korszerű webes technológia segítségével dolgoznak az Interneten keresztül. A külső felhasználók pedig Interneten keresztül kapcsolódhatnak a feldolgozó rendszerhez. A vámhivatalok és az arra jogosultságot szerzett ügyfelek így egy egyszerű böngésző segítségével tudják elérni a központi rendszert. Ezzel a technológiával megteremthető a rendszer rugalmassága, központilag menedzselhető, illetve fejleszthető. Az adatok webes űrlapok kitöltésével kerülnek a rendszerbe. Ez a rendszer a legoptimálisabb technikai megoldást jelenti, mivel megszűnik az adatok továbbítása, összemásolása, így nem fordulhat elő adatvesztés, az adatok naprakészek, pontosak, mivel a feldolgozás valós idejében kerülnek be a központi adatbázisba.

A jelenlegi rendszertől eltérően a CDPS rendszer az árutovábbítási eljárás kivételével valamennyi vámeljárást árunyilatkozatát a vámeljárást lefolytatása során fogja feldolgozni. Ez azt jelenti, hogy a behozatali irányú árunyilatkozatok mellett, a jelenlegi gyakorlattól eltérően, a kiviteli irányú árunyilatkozatok is a vámeljárással azonos időben kerülnek feldolgozásra. Ez a gyakorlat elengedhetetlen az EU kereskedelempolitikai intézkedéseinek betartása érdekében. Az új rendszer az árunyilatkozat adatai mellett tartalmazni fogja a vámeljárást valamennyi mozzanatát és annak adatait. Ez azt jelenti, hogy az okmányok kézbevétele nélkül is rekonstruálható és nem utolsó sorban ellenőrizhető a vámeljárást teljes folyamata.

Az új központi vámadatbázis közvetlenül biztosítja majd a vámszervek részére a lekérdezés lehetőségét a hatékony vámellenőrzés érdekében, továbbá kielégíti a vámszervezet statisztikai igényeit. A központi

vámadatbázisból történik az adatszolgáltatás az EU felé, illetve az erre felhatalmazott központi szervezetek a külkereskedelmi statisztika elkészítéséhez. A vámadatbázis mellett kialakításra kerül egy adattárház, mely az adatok több dimenzióját (összefüggését) tartalmazza, így az elemző, ellenőrző munkát támogatja. Ebből az adattárházból kerülnek publikálásra a nyilvános statisztikai adatok.

A CDPS rendszer közvetlen kapcsolatban áll az Integrált Tarifa-kezelési Rendszer valamennyi alrendszerével és az alrendszerek által nyújtott szolgáltatásokat felhasználja a vám eljárások lefolytatása során. A TARIC (Magyar Integrált Vámtarifa Rendszer), TQS (Magyar Tarifális Kvóták és Megfigyelések Rendszer), SMS (Magyar Mintakezelő Rendszer), EBTI (Magyar Kötelező Tarifa Információs Rendszer) alrendszerek adatokat szolgáltatnak az árunyilatkozat ellenőrzéséhez, a vámigazgatási eljárás feltételeinek vizsgálatához. A TARIC alrendszer emellett támogatja a vámteher automatikus számfejtését. Az alrendszerekkel a CDPS kétirányú kapcsolatot tart fenn. Ahogyan a CDPS adatokat kap más alrendszerektől, úgy ez a rendszer is adatokat szolgáltat azok számára. Így az NCTS, a TQS, az EBTI, a Jövedék rendszer mind a CDPS rendszerből nyeri a törzsadatokat. A VP és az ügyfelek közös igénye, hogy a CDPS rendszer és az ügyféli rendszerek kommunikáljanak egymással. Ennek lehetősége a jelenleg szintén fejlesztés alatt álló Külső Kommunikációs Központon, az un. KKK-n keresztül fog megvalósulni.

A VÁMREG és az NCTS rendszertől átveszi, illetve azoknak átadja a vámfelügyelet alá vett áruk adatait. Terveink szerint az egyes alkalmazások megfelelő jogosultság mellett automatikusan elérhetők a CDPS rendszerből. A fejlesztés II. ütemére egy integrált, folyamatvezérelt, automatikus rendszer fog a vámszervek, társhatóságok és az ügyfelek rendelkezésére állni.

b) A rendszer főbb funkciói:

A CDPS rendszer hatékonyan fogja vámfelügyelet alatt tartani az átmeneti megőrzés alatt álló, illetve egyéb vámfelügyelet alatt lévő árukat mindaddig, amíg a vámfelügyelet meg nem szűnik. A hatékony vámfelügyelet alatt tartás érdekében a jelenlegi gyakorlattól eltérően az átmeneti megőrzés kezelését az új rendszer veszi át. Az NCTS és VÁMREG rendszerben vámfelügyelet alá helyezett áruk automatikusan kivezetésre kerülnek, miután a CDPS rendszer átveszi kezelésüket. A jelenleg számítástechnikailag nem támogatott vám eljárások is feldolgozásra

kerülnek az új rendszerben. Az árutovábbítási eljáráson kívül már a vám eljárás folyamatában feldolgozásra kerülnek mind a kiviteli irányú, mind a behozatali irányú vámkezelések egyaránt.

A vámki szabási adatok könyvelését az Unió elvárásainak megfelelően, az uniós pénzügyi szabályok alapján kell elvégezni. A vámok, mint saját források, az Unió közvetlen bevételei. Négy fajtáját különböztetik meg: ipari-, vas és acél-, antidümping-, agrárvám. A pénzügyi rendelkezések szerint "A", illetve "B" számlára kell könyvelni a vámösszegeket. Az "A" számlára kell könyvelni azokat a tételeket, amelyek mögött van vámbiztosíték, illetve amelyekre a vámot megfizették. A "B" számlára kerül könyvelésre az a tétel, amely mögött nincs vámbiztosíték, illetve amelynél a kiszabott összeget az ügyfél vitatja. A "B" számlára könyvelt tételeket, miután rendezték azokat, át kell könyvelni az "A" számlára. A beszedés a tagország felelőssége és kockázata, mivel az "A" számlára könyvelt összegeket akkor is az EU rendelkezésére kell bocsátani, ha az ténylegesen nem került bevételezésre.

A vám eljárások támogatására a CDPS rendszeren belül két új alrendszer fejlesztése vált szükségessé. Az egyik alrendszer az ETR rendszer (Engedély- és Törzsadat-kezelő Rendszer), mely a jelenleg működő ETA rendszert fogja felváltani. A kiadásra kerülő engedélyek kezelése érdekében kerül fejlesztésre. Az ETR-ben szerepelnek mindazok az engedélyek, amelyek a vám eljárásokhoz kapcsolódnak, függetlenül attól, hogy a vámhatóság mely szintjén kerül kiadásra. Továbbá ez a rendszer tartalmazza a testület különböző szakterületeihez kapcsolódó törzsadatokat is.

Az ETR mellett fejlesztésre kerülő másik alrendszer a GTR rendszer (Gazdálkodói Törzsadat-nyilvántartó Rendszer). Ez a rendszer a gazdálkodó specifikus adatait tartalmazza. Ebbe a rendszerbe nem kerül áttöltésre a jelenleg használt gazdálkodói törzs. Csak az a gazdálkodó fog bekerülni a GTR-be, aki az uniós vámjogszabályok alapján a vámhatóság ügyfelévé válik. A rendszer másik jellegzetessége, hogy nem az adószám lesz az elsődleges ügyfél azonosító, hanem egy ún. VPID szám. A VPID a gazdálkodók és a természetes személyek egyedi azonosítását teszi lehetővé. Terveink szerint azok az ügyfelek, akik a csatlakozás után is ügyfelek maradnak előzetesen, valószínűleg 2003. II. félévében regisztrálhatják magukat a GTR rendszerbe a székhely szerint illetékes vámhivatalnál. Ez azért célszerű, mert így a csatlakozás pillanatában a fennakadások elkerülhetők. Természetesen az előzetes regisztrációhoz szintén szükség van, a jogalkotó felhatalmazására. Azonban akkor sincs probléma, ha az

ügyfél előzetesen nem regisztráltatja magát, mivel azt az első vámkezelés alkalmával is megteheti.

A VÁMSZÁM rendszerben alapvetően a fajtakódok és eljárásokodok összefüggései alapján történik a vámellenőrzés, illetve a vámteher kiszámítása. Ezzel szemben az új CDPS rendszerben vámtarifaszám-vezérelt vámellenőrzéssel találkozunk. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a fajtakódok helyett a vámtarifaszámok és a kiegészítő kódok, továbbá az egyes adatmezők fogják vezérelni a vámteher összetevők kiszabását. A TARIC rendszer az EV megfelelő rovatai alapján megadja a számfejtéshez szükséges információkat. A TARIC elsősorban a TARIC-kód, a kiegészítő kódok, a származási ország, a mennyiség és érték, illetve a kvóta alapján támogatja a CDPS rendszert, de meghatározó a forgalom iránya, a címzett személye is.

A vámeljárások szabályszerű lebonyolítása érdekében új vámösszetevőkkel és számítási szabályokkal is meg kell ismerkednünk. A jelenlegi hazai szabályozás csak érték vámot ismer. Ezzel szemben az új szabályozás szerint a vámok lehetnek mérték vámok, vegyes vámok, kiegészítő vámok (például a lisztre és a cukorra), minimum és maximum vámok, egyes összetevőkre kivetett vámok (például a Meursing táblázat szerint az összetevők aránya - tejszír, tejprotein, keményítő és szacharóz tartalom - határozza meg egy-egy termék vámtételét).

Jelentős újdonságként kell megemlíteni, hogy jelenleg nem alkalmazott új kereskedelempolitikai intézkedéseket is alkalmazni kell a csatlakozást követően. Ilyen intézkedések: kiegyenlítő-, antidömping vám, behozatali átalányérték a gyümölcsök esetében, reprezentatív ár baromfira/cukorra, hal referenciaár, mezőgazdasági összetevők.

Szintén új feladat a jelenleg Magyarországon nem működő kvótakezelési szabályok alkalmazása. A kvóták alapvetően két csoportba sorolhatók: előre kérhető, okmány alapú kontingensek és a vámkezelés napján igénybe vehető, nem okmány alapú kvóták. Az okmány (licenc) alapú, előre kérhető kvóták rendszere megegyezik a jelenleg Magyarországon működő kontingens rendszerrel. Ez a rendszer alapvetően a mezőgazdasági alaptermékek körét érinti. A másik körbe tartozó kvóták a vámkezelés alkalmával kérelmezhetők a benyújtásra kerülő vámarunyilatkozaton. A Bizottsághoz a TQS rendszeren keresztül, a Nemzeti Kvótakezelő Központ továbbítja a kérelmeket, a beérkezést követő napon. A kvóta kiosztását a

Bizottság végzi a jelentkezések sorrendjében. A kvóták állásáról naprakész információk állnak a gazdálkodók rendelkezésére a Bizottság honlapján.

Ugyancsak változásokkal kell számolnunk a fizetési szabályok és az ellenőrzés területén. Vámtartozás kivitelnél és behozatalnál egyaránt keletkezhet. Az Unió Vámkódexe tágabb lehetőséget biztosít a vámfizetésre, mint a jelenlegi hazai jogszabály. A vámtartozás megfizetésénél a készpénzfizetést nevesíti a kódex, de más, hasonló hatású fizetési módozat is lehetséges, ha a hatályban lévő rendelkezések ezt megengedik.

A vámtartozás megfizetésére biztosított időtartam is eltér korábbi szabályozásunktól. Azonnali vámfizetés esetén a vámtartozás közlésétől számított 10 napon belül kell a fizetést teljesíteni. A halasztott vámfizetésnél is három fizetési módozatot (különböző számításokkal megállapítható, de általánosan 30 napos fizetési határidőt) említ a Vámkódex és a vámhatóságra bízva, hogy melyiket alkalmazza a halasztott fizetés engedélyezésekor.

A fizetési szabályok, a felfüggesztési lehetőségek bővülése miatt a CDPS rendszerben minden mozzanat, határidő rögzítésre kerül ezzel is biztosítva a vámfelügyelet hatékonyságát.

5. ISPP - A Feldolgozási Eljárások Informatikai Rendszere

A vámhatóságok az EU Bizottsági rendelet 522. cikke értelmében a kiadott aktív feldolgozási engedélyekről, valamint a visszautasított kérelmekről, illetve a gazdasági feltételek nem teljesítése miatt érvénytelenített vagy visszavont engedélyekről tájékoztatni kötelesek a Bizottságot. Erre szolgál az ISPP rendszer.

Az Information System Processing Procedures: Informatikai Rendszer a Feldolgozási Eljárásokhoz (ISPP) rendszer az Európai Unióban jelenleg használt Inward Processing Relief: Aktív Feldolgozás Felszabadítás (IPR) rendszert váltja fel.

Az IPR/ISPP rendszerben az alábbi adatok kerülnek rögzítésre:

Az aktív feldolgozás engedélyezésekor az engedély kiadásához szükséges feltételeket igazoló adatok, illetve az engedélyben szereplő mennyiségi,

illetve kódolt adatok (szám szerint még nem meghatározható), melyekből a DG TAXUD felé küldendő adatok a következők:

1. engedélyt kiadó tagállam kódja,
2. az engedély kiadásának/rögzítésének dátuma,
3. egyedi azonosítószám/engedélyszám,
4. engedély érvényességi időpontja,
5. gazdasági indokoltóság kódja (EU végrehajtási rendelet a módosítások alapján 5 kódot tartalmaz),
6. a feldolgozandó import árúk (alapanyagok) és az abból előállított végtermékek (késztermékek) 8 számjegyű KN kódja (vámtarifaszáma),
7. a feldolgozandó termékek előzetes becsült értéke és mennyisége
8. az elutasított, törölt vagy visszavont engedélyekre vonatkozó adatok (pl.: visszavonás indoka).

Az alkalmazás fő funkciói:

- Engedélyezési eljárás lefolytatása és az engedély adatainak rögzítése, az összes kötelező (DG TAXUD felé leadandó) és ország specifikus (nemzeti adatok) információkkal együtt.
- A kötelezően megadandó információk átvitele számítástechnikai úton a DG TAXUD-hoz.
- Az engedély módosítására vonatkozó esetleges kérelem/kérelmek (érvénytelen kritérium).
- Tárolás a központi hivatkozási adatbázisban.
- Az új esetek szétküldése az összes tagállamhoz.

Az ISPP rendszer a Tagállamok Hatóságai számára lehetővé teszi, hogy a kötelezően előírt ISPP információkat elektronikus úton elküldje a Bizottságnak. Emellett a kérdéses információkat a többi Tagállam számára is hozzáférhetővé kell tenni.

Az engedély adatok rögzítésekor szükséges a bevitt adatoknak, mint pl. vámtarifaszám, gazdasági indokoltási kód, mennyiségi egység kód, stb. ellenőrzése, mint ahogy azt tesszük az árunyilatkozatok feldolgozása során.

A DG TAXUD automatikusan érvényesíti az engedélyadatokat. Az érvényesítési kritériumok a DG TAXUD-nál központilag kerülnek meghatározásra. Ezek szabályozzák a mezőket (engedélyezett érték, formátum, típus), a mezők közötti koherenciát (határidők, stb.) és a jogi korlátozásokat. Minden egyes érvénytelen esetre vonatkozóan értékelési jelentést küldenek az érintett tagállamnak. A tagállam mindazonáltal

speciális okokból érvényt szerezhet az adott engedélynek. Ezt követően az engedélyt manuális lekezelés (és telefonos kapcsolattartás) céljából átadják a DG TAXUD munkatársának.

A rendszerben rögzített engedélyekről a DG TAXUD-ot az engedély kiadásának hónapját követő hónap végéig kell - a kötelezően előírt adatok eljuttatásával - tájékoztatni.

2.5. A Határokon átnyúló gazdasági együttműködések

Globalizálódó világunkban a nemzetköziesedésnek látszólag ellentmondó, azzal párhuzamosan erősödő jelensége a regionalizálódás. Okát elsősorban a nemzeti kereteket átlépő vállalatok üzleti pozícióinak megtartására, vagy éppen javítására való törekvés sarkallja, melyek a makropolitika segítségével alakítanak ki maguknak kedvezőbb mozgásteret. A regionalizáció tehát végsősoron nem más, mint a kormányok által támogatott nemzeti tőkék konkurenciaharcának egyik megjelenési formája.

A regionalizálódás tendenciája annak ellenére erősödik, hogy a nemzetközi gazdasági szervezetek fórumain - éppen a Marakeshi Megállapodás értelmében - tovább erősödött a termelési tényezők szabad áramlásának igénye és követelménye.

Magyarország, de a tágabb kelet-közép európai régió számára is az Európai Unió az a földrajzilag, gazdaságilag és kulturálisan legközelebbi világgazdasági központ, amely a modernizálódás és a több évszázados periférikus helyzetből való kitörés lehetőségét leginkább kínálja.

Az európai integrálódásnak ugyan nem alternatívája, de az alkalmazkodási folyamat része, hogy a kelet-közép európai régió országai, országrészei egymás közötti gazdasági kapcsolataikat is fejlesszék, s szubregionális, cross-border típusú együttműködésekkel segítsék elsősorban a kis-és közepes vállalatokat a nemzetközi piacokon való megjelenésben.

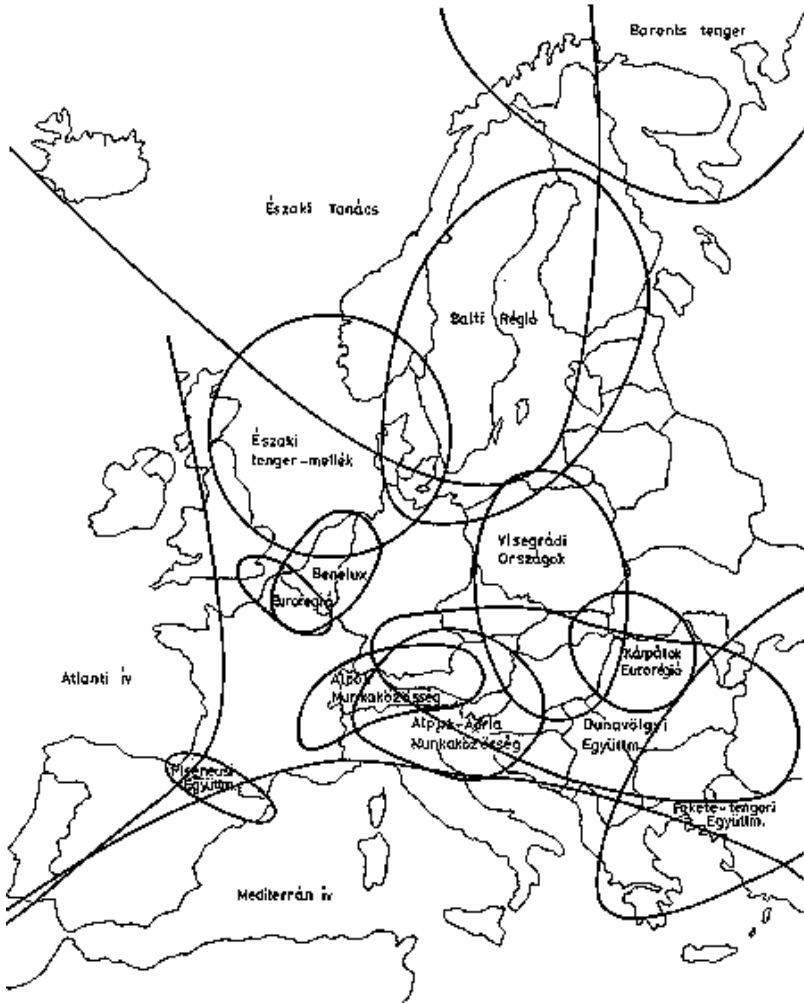
E fejezetben az interregionális gazdasági kapcsolatok európai és hazai fejlődését tekintjük át, majd bemutatjuk azon regionális marketing eszközöket, melyeket a határmenti együttműködésekben érdekelt önkormányzatok, szervezetek alkalmaznak, illetve alkalmazhatnak.

2.5.1. Interregionális gazdasági együttműködések Európában és hazánkban

Európában az 1970-es évektől a gazdasági szerkezet átalakulását, s ezzel együtt a korábban tradicionálisan fejlett ipari régiók visszaszorulását, s új növekedési pólusok kialakulását figyelhetjük meg. Az Unión belül a gazdasági társadalmi változások által kialakuló újabb gazdasági központok keletkezésének egyik jelentős motivációs tényezője a termelési költségekben, a népesedésben, illetve a környezetszennyezésben meglévő differenciálódások. Négy fő tényezővel lehet magyarázni a fejlődésbeli eltolódást az Unión belül.

- a piaci követelményeknek megfelelően a vállalkozások költségcsökkentő beruházásokra, a termékek életciklusának rövidülése miatt rugalmas termelési rendszerek bevezetésére töreksenek, (gyártásáthelyezés, passzív feldolgozás stb.),
- a közösség fejlettebb pólusait egy öregedő népességi összetétel jellemzi, melyek mellett a fejlődő térségek termelékenységét növeli az ott kialakuló képzetesebb (és relatíve alacsonyabb munkaköltségű) munkaerő,
- az új fejlesztések a közlekedés és a telekommunikáció terén újabb térségeket tesznek bevonhatóvá a gazdasági vérkeringésbe,
- a túlnépesedés növekvő költségei, a környezetszennyeződés szintén ösztönzik a vállalkozásokat az újabb, (jelenleg) periférikus területeken lévő direkt beruházásokra.

Az Európai Unióban a szubregionális együttműködés gyakorlatában a gazdasági szerkezet azonossága, a szerkezetátalakítási törekvések hasonlósága, illetve a földrajzi közelség, a határmenti fekvés az a természetes kohéziós erő, mely az együttműködések indukálja.

2.1 sz. ábra
Regionális együttműködések Európában

A szubregionális együttműködéseknek és szervezeteknek három területi szintje alakult ki az Európai Unióban:

- Az Unión belül működő összeurópai szubregionális szervezetek:
 - Regionális és Helyi Önkormányzatok Tanácsadó Testülete (1988)
 - Régiók Bizottsága (1994)
- Több országot átfogó nagyrégiókra kiterjedő szubregionális szervezetek, melyek célja a regionális szint külkapcsolatainak, gazdasági és területfejlesztési kompetenciáinak megerősítése, együttműködésük szorgalmazása.
- Határmenti együttműködések két, vagy három ország határos területei között.
 - Európai Határmenti Régiók Szövetsége (1971)

A továbbiakban alapvetően a harmadik szint problémakörével foglalkozunk, ugyanis tapasztalataink szerint ez az a formáció, melyben a közös gondok, fejlesztési prioritások konkrétan megfogalmazódnak, s az érdekek leghamarabb összeegyeztethetők.

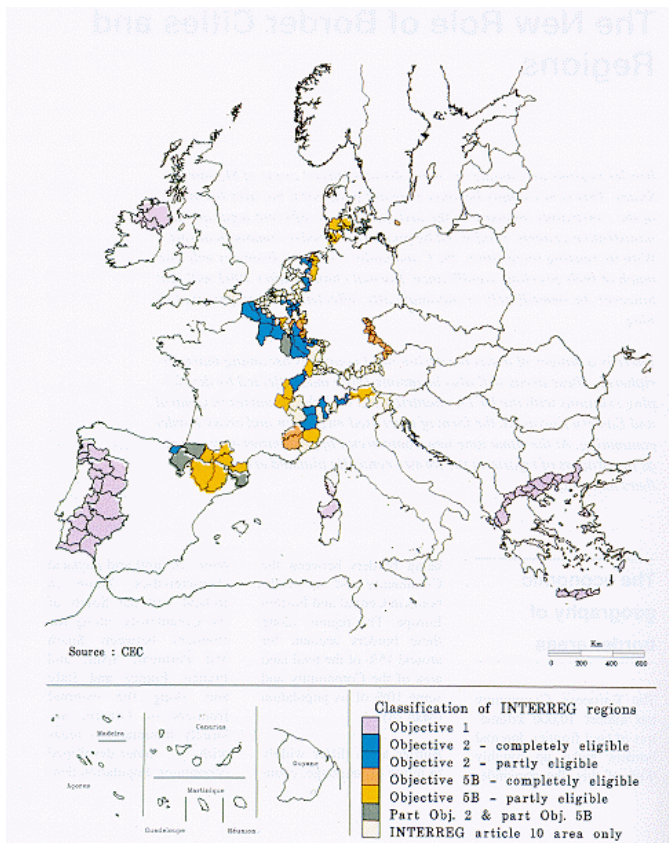
1970-ben alakult meg az „Euroregio Basiliensis” a francia Felső-Elzász megye, a svájci Basel város és kanton, valamint a német délbadeni kerület együttműködéseként. 1992-ben a Kelet-Nyugati Biztonsági Kutatások Intézete (IEWSS) éppen Baselben tartotta 11. éves konferenciáját azzal a céllal, hogy felhívják Kelet-Közép Európa országainak figyelmét a baseli szubregionális együttműködésre, mint követendő, modellértékű példára. Ezen a konferencián ajánlották az érintett országok kormányai részére, hogy hozzák létre az 1993-ban, Debrecenben megalakult Kárpátok Eurorégiót.

A regionális nemzetközi együttműködés korlátainak felszámolásában és a központi hatalom decentralizálásában az Európa Tanács is jelentős szerepet játszott. Az 1980. május 21.-i madridi keretmegállapodás a határokon átnyúló kapcsolatok decentralizálásáról a nemzeti jogi szabályozásra is hatással volt, az azt ratifikáló országok regionális közösségei új hatásköröket kaptak: a határmenti régiók a szomszédos tartományokkal - regionális érdekeik és saját koncepcióik alapján - autonóm politikai és gazdasági együttműködések kezdeményezhetnek.

Az Európa Tanács a régiók együttműködése érdekében már 1951-ben megalapította az Európai Települési Önkormányzatok Tanácsát, melynek célja az európai helyi önkormányzatok erősítése volt. 1984-ben e szervezet nevét Európai Települési és Regionális Önkormányzatok Tanács-ára

változtatta. 1985-ben egy másik szervezetet is kialakítottak Strassbourgban: Európai Régiók Tanácsa néven (mai elnevezése Európai Régiók Közgyűlése).

Az Európai Unióban az 1991-ben aláírt Maastrichti Szerződés a regionális politika vonatkozásában elismerte az EU-n belüli szolidaritás és a kohézió erősítésének szükségességét. Ennek keretében a Közösségi Segélykeret Strukturális Alapján belül a 1. Objectives (közösségi célok): „a fejlődés és a struktúrák közelítésének előmozdítása az egyes régiókban” keretében meghirdetésre került az INTERREG program, majd 1994-ben az INTERREG II. program a határmenti (Cross-Border Cooperation = CBC) együttműködés fejlesztésére. Az első program 31 projektet ölelt fel, s 1.034 m ECU támogatási keretet kapott.

2.2 sz. ábra
INTERREG - Az Európai Unió határrégiói

Forrás: EU Regionális Politikai Főosztály

Az INTERREG II. program az 1994-ben meghirdetett Közösségi Kezdeményezések (Initiatives) részeként továbbra is a Strukturális Alapokból kerül finanszírozásra, 2.900 m ECU keretösszegben. Az INTERREG II. program lehetőséget biztosít arra, hogy az EU külső határterületein elhelyezkedő közép európai országok is részt vegyenek benne, de a PHARE finanszírozás keretében.

Az INTERREG program fő célja, hogy támogassa a határokon átnyúló gazdasági együttműködést és felkészítse a határövezeteket arra, hogy az európai integráció nyújtotta lehetőségeknek és kihívásoknak minél jobban

megfeleljenek. A rendelkezésre álló támogatási keretet nem egyes államok, hanem az államhatárok szerint osztják szét, amely ily módon tovább erősíti a határrégiók együttműködését.

A térségi külkapcsolati politika főbb területei, melyek a határon átnyúló intézményi kapcsolatok célkitűzései között megjelennek:

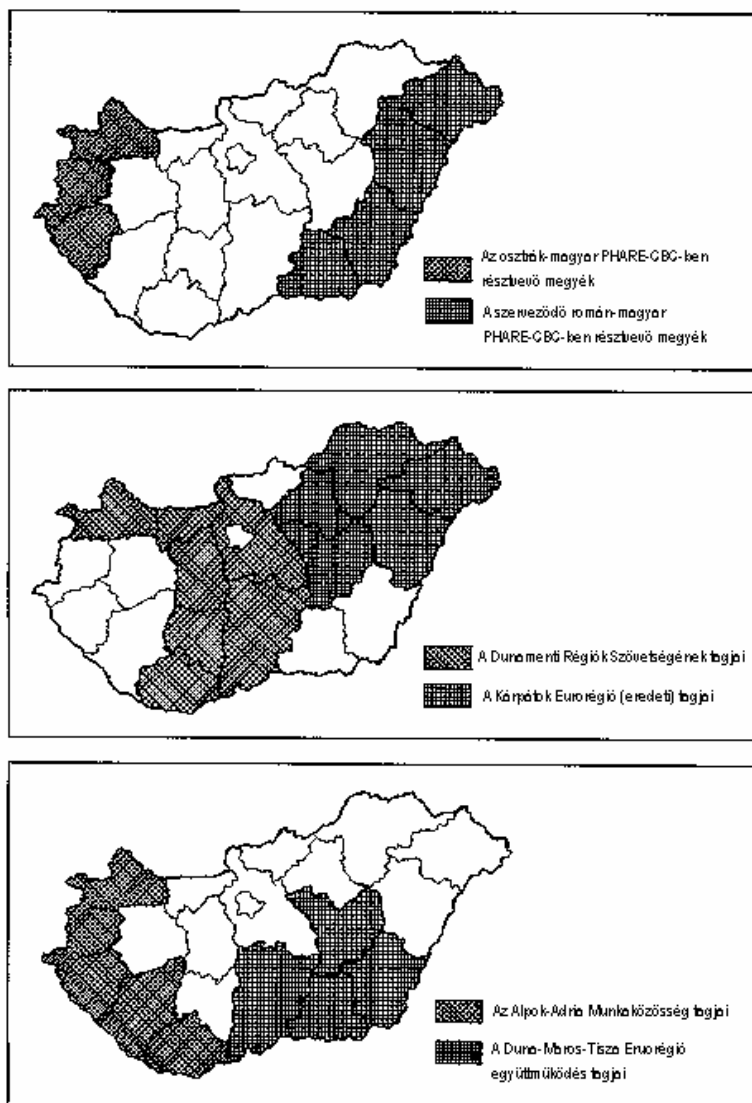
- közös tervezés, információcsere a regionális és ágazati fejlesztésről,
- szolgáltatások és infrastruktúra hálózat szervezése, megvalósítása,
- felsőoktatási és szakképzési együttműködések,
- versenypiaci intézmények kialakítása, ösztönzése és üzemeltetése (marketing tanácsadás, kiállítások, vásárok, befektetési és garancia alapok),
- üzleti és műszaki tanácsadó hálózat, információs bázis kiépítése,
- idegenforgalom, turisztika,
- környezetvédelem,
- nemzetközi együttműködési szervezetek pályázataiban való közös részvétel,
- társadalmi, civil szervezetek együttműködési kapcsolatainak segítése.

Magyarország, illetve az EU-val szomszédos országok számára elérhető INTERREG II. - PHARE - CBC program alapvető céljai a következőkben kerültek meghatározásra:

- a jogosult közép-európai határterületek támogatása,
- két és háromoldalú integráns együttműködési hálózatok kiépítése és fejlesztése,
- az EU tagország és az EU-n kívüli határterület közötti életszínvonal- és fejlődésbeli szakadék leküzdése,
- közép európai országok rendszerátalakítási folyamatainak dinamizálása,
- EU intézményrendszer, eljárásrendek, döntési mechanizmusok megismertetése az érintett helyi és regionális szereplőkkel,
- az interregionális, határon átnyúló, koordinált fejlesztések tartós intézményrendszerének kialakítása,
- a célország területi tervezési rendszerének nyitottabbá tétele.

2.5.2. Határon átnyúló regionális együttműködés Magyarországon

Hazánkban az 1978-ban alakult Alpok-Adria Közösséghez a dunántúli határmenti megyék 1986-tól megindult csatlakozásával kezdődött az interregionális gazdasági együttműködés intézményes fejlesztése.

2.3 sz. ábra
Határon átnyúló regionális együttműködések Magyarországon

Korábban a KGST rendszerben a periférikus területek ellátásának javítására is létezett regionális, vagy települések közötti határmenti együttműködés a „választékcseré”, áruházi napok, mezőgazdasági, árvízvédelmi kooperáció keretében, azonban ezek a kezdeményezések inkább protokolláris, jószomszédi találkozásokban, kulturális rendezvényekben, vásárlátogatásokban merültek ki.

1986-tól a dunántúli határmenti megyék: Győs-Moson-Sopron, Vas, Zala, Somogy, Baranya folyamatosan az Alpok-Adria Munkaközösség teljes jogú tagjaivá váltak, s 1994. novemberében éppen Kaposváron az éves Plenáris ülés keretében fogadták el az együttműködés strukturális reformjának tervezetét, melyben fokozott hangsúlyt kapott a gazdasági kooperáció erősítése, s a tapasztalatok átadására való törekvés a kelet-közép európai szubregionális együttműködések ösztönzésében, segítségével. Az elmúlt időszak tapasztalatai szerint a multilaterális szubregionális együttműködés a bilaterális együttműködések keretként, azok mozaikszerű összekapcsolásával szolgálhatja hatékonyan az adott szubrégió célját.

Ilyen kétoldalú kezdeményezés került 1992. november 5-én aláírásra Eisenstadtban, Burgenland tartomány, Győr-Moson-Sopron, Vas megyék, Győr, Sopron és Szombathely megyei jogú városok képviselői között, mely együttműködés Zala megyével kiegészülve 1995-től megteremtette a PHARE-CBC alapjait.

1. az osztrák-magyar PHARE-CBC program

A PHARE-CBC program közösen kialakított többéves programdokumentuma adja az együttműködés koncepcionális keretét, mely a támogatási prioritásokat és a hozzájuk tartozó indikatív költségvetési arányokat is meghatározta: öt évre 35 m ECU-vel került jóváhagyásra. Az egyes prioritásokon belül 1995-ben és 96-ban 25, illetve 23 projekt került elfogadásra, 7 illetve 11 millió ECU PHARE támogatás tartalommal a három érintett nyugat-magyarországi megyében. (Wächter 1996.)

A támogatási prioritásokon belül az alábbi irányú fejlesztések kerültek kijelölésre:

- területi tervezés és területfejlesztés (3 %),
- műszaki (vonalas) infrastruktúra fejlesztése (31 %),
- gazdaságfejlesztés és együttműködés (44 %),
- humán erőforrás fejlesztés (9 %),
- környezet- és természetvédelem (10 %),
- kis projektek támogatási kerete (3 %).

A magyar kormány 2057/1996. sz. határozatában a PHARE-CBC társfinanszírozására a 25 %-os megkívánt magyar önrész feléig kötelezettséget vállalt (KTM célleírányzat), s létrehozta a KTM-ben a PHARE-CBC Programirodát, illetve azon belül létrejött a Soproni Regionális Iroda, mely a program helyi végrehajtását koordinálja, szervezi.

A PHARE-CBC- program 1997. évi ütemeként a PHARE ügyvezető bizottsága 14 millió ECU-nyi támogatást hagyott jóvá. Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyéből összesen 20 pályázat részesül 2,8 milliárd forint támogatásban, 2,6 milliárd forint hazai társfinanszírozás biztosítása mellett. Az ezévi program keretében tehát 2,5 milliárd forint fejlesztés járulhat hozzá ahhoz, hogy Nyugat-Magyarország - s rajta keresztül a többi magyarországi térség - bekapcsolódjon az Európai Unió együttműködési hálózataiba. Ezzel az osztrák, a román és a szlovén határon átnyúló PHARE-programok keretében eddig már 40 millió ECU, azaz mintegy 8 milliárd forint összegű PHARE-támogatást hagytak jóvá összesen 84 projekt részére 3,5 milliárd forint magyar nemzeti hozzájárulás mellett.

Az Európai Bizottság 1997 nyarán hozta nyilvánosságra a PHARE új irányvonalára vonatkozó elképzeléseit. Ezekben az egyik legfontosabb elem, hogy gyorsítani kell a PHARE, s közte a PHARE-CBC-források felhasználásának ütemét. Ilyen nagyszámú fejlesztés mellett ez csak úgy lehetséges, ha a CBC-programok magyarországi végrehajtó szervezetének kapacitása nő, illetve ha kialakul a területfejlesztési PHARE-programokat és a határon átnyúló PHARE-programokat összehangoltan menedzselő programiroda. Ez az egységes intézmény az Európai Unió területfejlesztési támogatási programjainak végrehajtói bázisává válhat. Ez annál is inkább követelmény, mert az EU bővítésével a szervezet jelenlegi külső határai belső határokká fognak válni. Az Európai Unió és a csatlakozó országok közös érdeke, hogy ezeken a határokon ne legyen akkora a fejlettségi szakadék, amely megakadályozhatja az európai fejlesztési tér kiterjesztését, illetve meggátolhatja az uniós politika érvényesülését. Ezen fog múlni, hogy a csatlakozó tagok mennyire tudják majd kihasználni a tagságból adódó, de csak esélyként rendelkezésre álló lehetőségeket.

A határokon átnyúló együttműködésről szeptemberben rendezett budapesti nemzetközi szemináriumon is formálódó álláspont szerint már az 1997-1999 közötti időszakban történtek előkészítő intézkedések, amelyeknek köszönhetően a PHARE-CBC-programok egyrészt az Európai Unió területfejlesztési, úgynevezett strukturális alaprogramjaival teljes kompatibilitásban működhetnek, másrészt hatásterületük kiterjedt a közép-

európai országok közötti határszakaszoknak a jelenleginél szélesebb körére is. Magyarországnak természetesen célja, hogy a jelenleg még futó Ausztriával, Szlovéniával és Romániával megindított, határon átnyúló együttműködési programok mellett mielőbb induljon CBC-program az ukrán-magyar és szerb-magyar határ menti térségekben is.

Adatok ECU-ben (1 ECU = 204 forint)

1997	PHARE CBC	Saját rész	Összesen
1. Regionális tervezés és fejlesztés			
1.1. Határ menti regionális tervek, tanulmányok			
01 Regionális Területfejlesztési Program - II. ütem	100 000	30 000	130 000
02 PMU működése	194 000	200 000	394 000
alösszesen:	294 000	230 000	524 000
2. Műszaki infrastruktúra			
2.1. Közlekedési infrastruktúra fejlesztése			
01 Fertőszentmiklós tehermentesítő, Sopron-Klingenbach terv	1 200 000	400 000	1 600 000
02 74. sz. Zalaegerszeg elkerülő út	1 288 000	829 000	2 117 000
03 Sármelléki repülőtér közúti kapcsolatai - II. ütem	1 057 000	352 000	1 409 000
04 Szombathely-Graz vasútívill. megvalósíthatósági tanulmány	63 000	25 000	88 000
05 Lapincs árapasztó vápa - I. ütem	60 000	550 000	610 000
alösszesen:	3 688 000	2 156 000	5 824 000
2.2 Közmu, energia, távközlési hálózatfejlesztés			
alösszesen:			
3. Gazdaságfejlesztés és együttműködés			
3.1. Ipari parkok, üzleti kapcsolatok			
01 Szentgotthárd Ipari Park III. ütem	1 900 000	640 000	2 540 000
02 Sopron vállalkozói zóna	1 554 000	518 000	072 000
03 Kamarai kereskedelmi és képző központ, Győr	990 000	330 000	1 320 000
04 Innovációs és technológiai központ, Győr - II. ütem	870 000	290 000	1 160 000
05 Szombathelyi innovációs övezet II. ütem	1 680 000	6 313 000	7 993 000
06 Inkubátorház, Lenti	302 000	252 000	554 000
alösszesen:	7 296 000	8 343 000	15 639 000
3.2. Turizmusfejlesztés			
07 Fertő menti kerékpárút	277 000	93 000	370 000
08 Őrség-Raab-Goricko natúrpark - kerékpáros turizmus	285 000	96 000	381 000
alösszesen:	562 000	189 000	751 000
4. Emberi erőforrás-fejlesztés			
4.1. Kis- és középvállalati, idegenforgalmi, önkormányzati továbbképzések			
Oktatási együttműködés			
01 Európa Tanulmányok Intézete és Európai Dokumentációs Központ	575 000	195 000	770 000
02 CERNET - Közép-európai Gimnázium	165 000	55 200	220 200
03 Táncművészeti képzési együttműködés	240 000	80 000	320 000
alösszesen:	980 000	330 200	1 310 200
5. Környezet- és természetvédelem			
5.1. Környezetbarát beruházások			
01 Őrszentpéter, szennyvíztisztítómu - natúrpark	400 000	267 000	667 000
alösszesen:	400 000	267 000	667 000
5.2. Nemzeti parkok, natúrparkok			
02 Kőszeg-írottktó natúrpark kialakítása	200 000	70 000	270 000
03 Kőszeg, regionális gyógyuszoda	300 000	497 000	797 000
alösszesen:	500 000	567 000	1 067 000
6. Kisprojektek	300 000	30 000	330 000
Éves keretösszeg:	14 000 000	12 112 000	26 112 000

2.4 sz. ábra
Példa CBC-programra, Magyarország-Ausztria viszonylatában

2. Interregionális együttműködés Északkelet-Magyarországon

Északkelet-Magyarországon némi késéssel 1991-ben kezdődött meg a határokon átnyúló együttműködések fejlesztése: A Páneurópai Unió Sárospatakon rendezett nemzetközi találkozásán megfogalmazott indítványokkal (OTKA T4589) illetve a Kárpátok-Tisza Alapítvány (Nyíregyháza) létrejöttével, majd a Kárpátok-Tisza Munkaközösség alapdokumentumának 1992. márciusi parafálásával Kárpátalja, a lengyel Przemysł vajdaság, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék között. Ezzel egyidőben párhuzamos lengyel kezdeményezésre az un. Krosnói megállapodás keretében Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyék kapcsolódtak a négy országra kiterjedő szubregionális együttműködésbe.

Ezen kétirányú kezdeményezést használta fel a Kelet-Nyugati Tanulmányok Intézete (IEWS) arra, hogy közreműködése eredményeként 1993. február 14-én aláírásra kerüljön a Kárpátok Eurorégió alapdokumentuma. Az alapdokumentumot az előző megyéken túl Jász-Nagykun-Szolnok megye is aláírta, így végülis öt magyar megye, illetve az itteni megyei jogú városok alkotják a Kárpátok Eurorégió magyar területét.

2.5 sz. ábra
A Kárpátok Eurorégió együttműködés (1997)

Az alapító egyezmény és a közös nyilatkozat egyaránt kifejezte az interregionális együttműködés céljait:

- a közös tevékenységek koordinálása,
- a gazdasági tudományos, ökológiai, oktatási, kulturális és sport jellegű együttműködések elősegítése,
- a határokon átvívelő közös projektek létrehozásának támogatása,
- a nemzetközi intézményekkel és szervezetekkel való együttműködés előmozdítása.

A Kárpátok Eurorégió létrehozásának célja az volt, hogy megfelelő szervezeti keretet biztosítson a tagoknak a határokon átnyúló együttműködések koordinálására, hozzájáruljon egy kiegyensúlyozottabb gazdasági és regionális fejlődéshez és a jószomszédi kapcsolatok kialakításához.

A Kárpátok Eurorégió legfelsőbb szerve a régiótanács, melyben országonként 3-3 fő vesz részt. Üléseiket negyedévente rotációs rendszerben tartják az egyes országokban.

A működési szabályzat szerint az Eurorégiót a tanács által kijelölt ügyvezető igazgató irányítja, akinek munkáját az Eurorégió országos képviselői segítik.

Az 1997. június 28-i Ungváron rendezett XX. Régiótanács ülésén új magyar illetőségű elnököt és új lengyel ügyvezető igazgatót választottak, s a titkárság székhelyét Ungvárról a lengyelországi Krosnába helyezte át.

A Kárpátok Eurorégió működésének eddigi tapasztalatai ugyanazon jellegű problémákat vetik fel, mint az Alpok-Adria térség esetében. Az öt ország határmenti területeinek együttműködésében eltérő érdekek és aktivitás jelenik meg, s az együttműködés egyre inkább formális keretként funkcionál a régiótanács ülései, s a munkabizottsági programok mellett.

Ugyanakkor azt mindenképpen pozitív eredményként értékelhetjük, hogy az együttműködés tényének, szerény eredményeinek is köszönhetően a térség gazdasági együttműködése dinamikusan fejlődik, ehhez a lengyel működtetésű környezetvédelmi és turisztikai, illetve a magyar szervezésű regionális fejlesztési munkabizottságok hatékonyan hozzájárulnak.

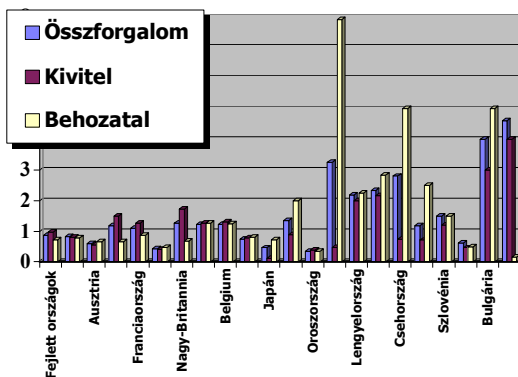
Importőr	Az adott ország/régió súlya (%)				
	a világ kereskedelemében (1994)	Magyarország	B.-A.-Z. megye	Sz.-Sz.-B. megye	Hajdú-Bihar megye
	Összforgalmában (%)				
Európai Unió (15)	37,4	62,3	54,8	53,5	65,2
Kelet-Európa	3,5	24,2	32,4	32,4	24,4
Kárpátok Eurorégió országai:	0,9	8,3	19,3	14,8	9,5
• Lengyelország	0,5	2,1	4,6	1,4	1,3
• Románia	0,1	1,7	2,0	3,6	4,6
• Szlovákia	0,1	2,1	4,9	2,7	1,5
• Ukrajna	0,2	2,4	7,8	7,1	2,1

Forrás: IKIM adatbázisból saját számítások (MTA-KTI kutatás)

2.6 sz. ábra

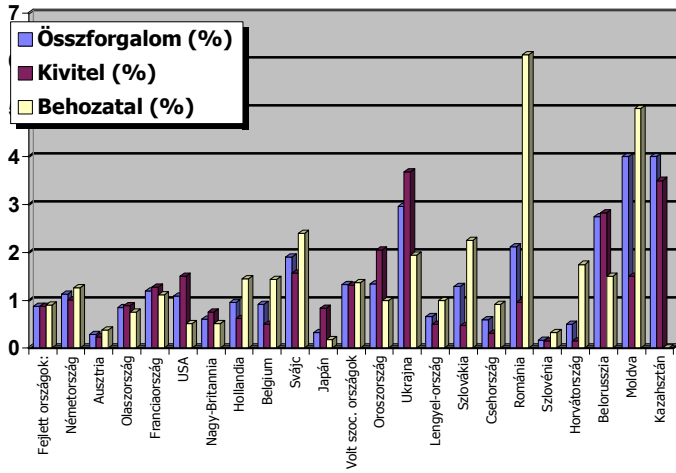
Magyarország és az északkeleti megyék külkereskedelmi forgalma a Kárpátok Eurorégió országaival (1995)

Sajnos arra vonatkozó adatokat nem tudunk prezentálni, melyek az adott célországon belüli regionális megoszlásra utalnának. Ugyanakkor azt egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a három északkelet-magyarországi megye külpiazi kapcsolataiban a Kárpátok régió országainak részesedése jelentősen meghaladja az országos forgalmi részesedési adatokat.

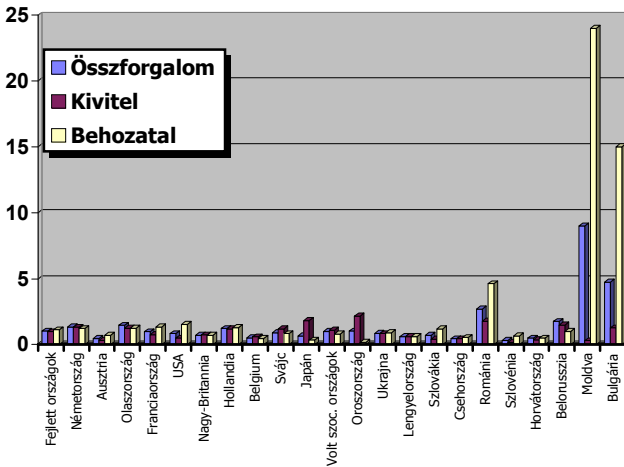
2.7 sz. ábra

Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Magyarország külkereskedelmi viszonylati szerkezetének arányai 1995-ben

2.8 sz. ábra

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Magyarország külkereskedelmi viszonylati szerkezetének arányai 1995-ben

2.9 sz. ábra

Hajdu-Bihar megye és Magyarország külkereskedelmi viszonylati szerkezetének arányai 1995-ben

Az ábrák értelmezése a következő: ha az adott ország részesedése ugyanakkora a megyei, mint a magyar exportban akkor az arány 1, s az oszlop az 1. szintig került bejelölésre. A megyei részesedés az országos részesedést meghaladó értéke esetén az ábrán 1-nél nagyobb, országos részesedésnél kisebb érték esetében 1-nél kisebb az oszlopdiaagram magassága.

A viszonylati adatok mellett konkrét áru-összetételi adatokat is összegeztünk megyénként.

Ország	B.-A.-Z. megye		Hajdú-Bihar megye		Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Lengyelország	Műanyagok Vas és acél Vegyipari termék Gabonafélék Italok (bor)	Vas és acél Ásványi olaj Vegyianyagok Vas és acélárúk Ásványi anyagok	Gabonafélék Zöldségfélék Élelmiszer készítmények Géppalkatrészek Műanyagok	Vas és acél Üvegárúk Gépek, berendezések Járművek Fehérje	Gumiárúk Növényi termékek Élelmiszer Fatermék Textilanyag	Gumiárúk Üvegárúk Növényi termékek Vas és acél Gépek, berendezések

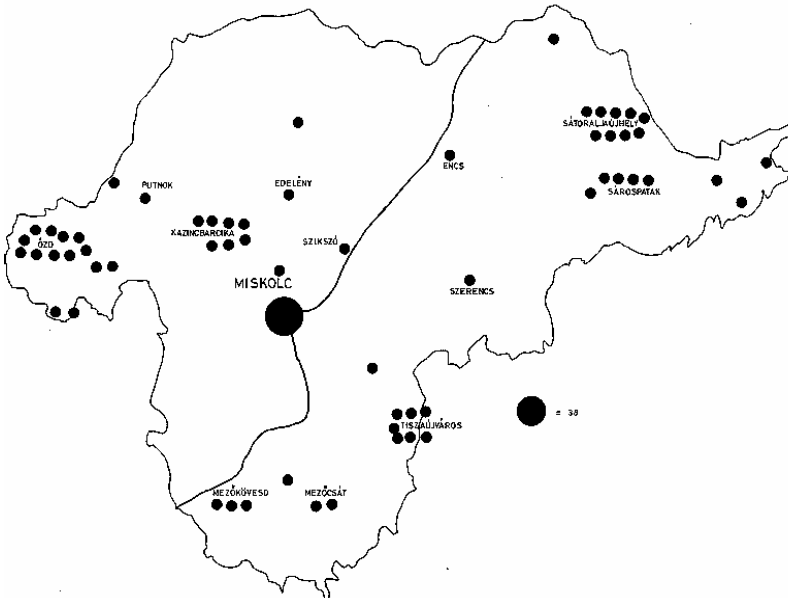
Ország	B.-A.-Z. megye		Hajdú-Bihar megye		Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Románia	Műanyagok Italok Vegyianyagok Fémipari termék Malomipari termékek	Ásványi anyagok Vegyianyagok Vasúti járművek Műanyagok Üveg, üvegárúk	Malomipari termékek Járműalkatrészek Hűkészítmények Cukorárúk Műanyag áru	Cement Zöldség és gyümölcs készítmények Faárúk Bútor Gépek, berendezések	Növényi termékek Élelmiszer készítmények Fatermék Gépek berendezések Műanyagok	Vegyí áruk Gépek, berendezések Növényi termékek Fémárúk Fatermékek

Ország	B.-A.-Z. megye		Hajdú-Bihar megye		Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Szlovákia	Műanyagok Vas és acél Vegyianyagok Olajos magvak Gyümölcs	Vas és acél Ásványi olaj Vas és acélárúk Járművek, alkatrészek	Zöldségfélék Gépek, alkatrészek, Vegyianyagok Műanyagok Cukorárúk	Faárúk Vas és acél Gépek, berendezések Járművek Műanyagok	Gépek, alkatrészek Növényi termék Bútor, berendezés Műanyagok Lábbeli	Műanyag áruk Fatermékek Acélárúk Ásványi anyag Vegyí áruk

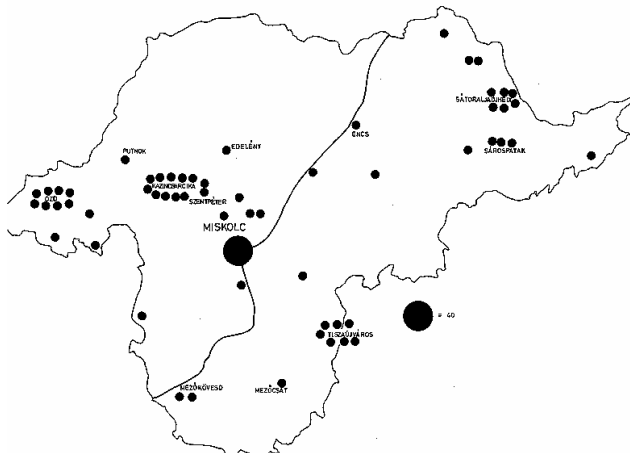
Ország	B.-A.-Z. megye		Hajdú-Bihar megye		Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Ukrajna	Műanyagok Italok, szesz Gépek Dohány Járművek, alkatrészek	Vegyipari anyagok Érc Vas és acél Ásványi tüzelő- anyag Fa termékek	Italok Járművek Gabonafélék Hűtés- készít- mények Dohány	Zöldség készítmények Faárúk Cementáru Műtrágya Boráru	Élelmiszer Növényi termékek Papíráru Műanyag áru Járművek	Faárúk Vegyipari anyag Műanyagok Ásványi anyagok Gépek, berendezések

2.10 sz. ábra
A legjelentősebb áruajták a vizsgált régiók külkereskedelmi forgalmában

A legfontosabb export-import áruajták alapján következtetni lehet a megyén belüli kereskedelmi-kooperációs partnerekre, melyek TOP 100-as listái megyénként szintén összeállításra kerültek. A megyénkénti TOP100 exportör-importör cégek területi elhelyezkedését a következő ábrák mutatják be.

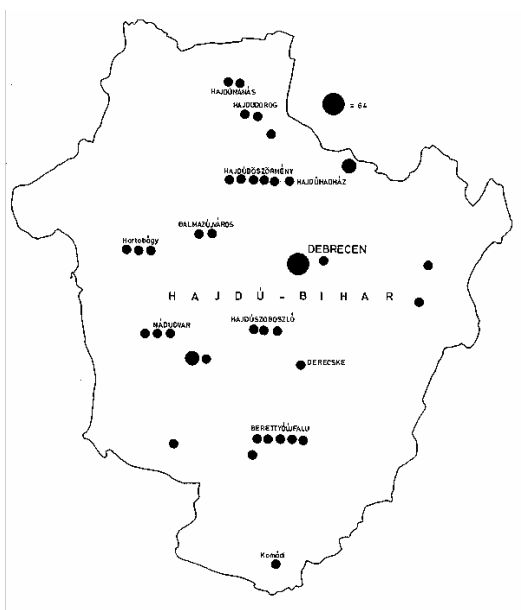

2.11 sz. ábra
A 100 legnagyobb BAZ megyei exportör területi elhelyezkedése (1995)

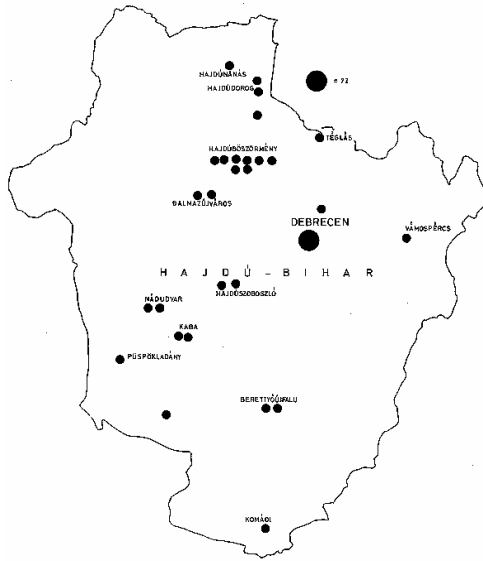
2.12 sz. ábra

A 100 legnagyobb BAZ megyei importőr területi elhelyezkedése (1995)

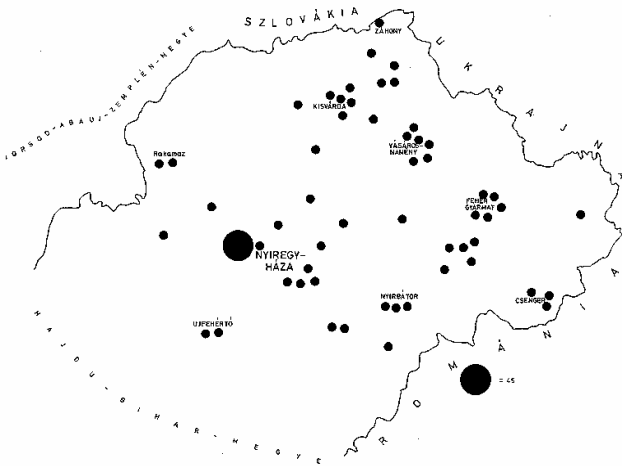
2.13 sz. ábra

A 100 legnagyobb Hajdu-Bihar megyei exportőr területi elhelyezkedése (1995)

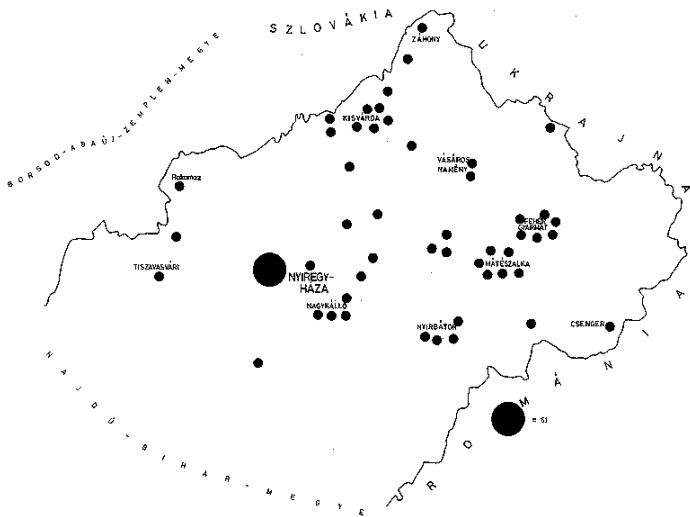
2.14 sz. ábra

A 100 legnagyobb Hajdu-Bihar megyei importőr területi elhelyezkedése (1995)

2.15 sz. ábra

A 100 legnagyobb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei exportőr területi elhelyezkedése (1995)

2.16 sz. ábra

A 100 legnagyobb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei importőr területi elhelyezkedése (1995)

A táblázatok és térképvázlatok szerint a három határmenti megye külpiazi aktivitásai jól nyomonkövethetők, s számszerűsíthetők a szomszédos országokkal folytatott kereskedelem kiemelkedő értékei.

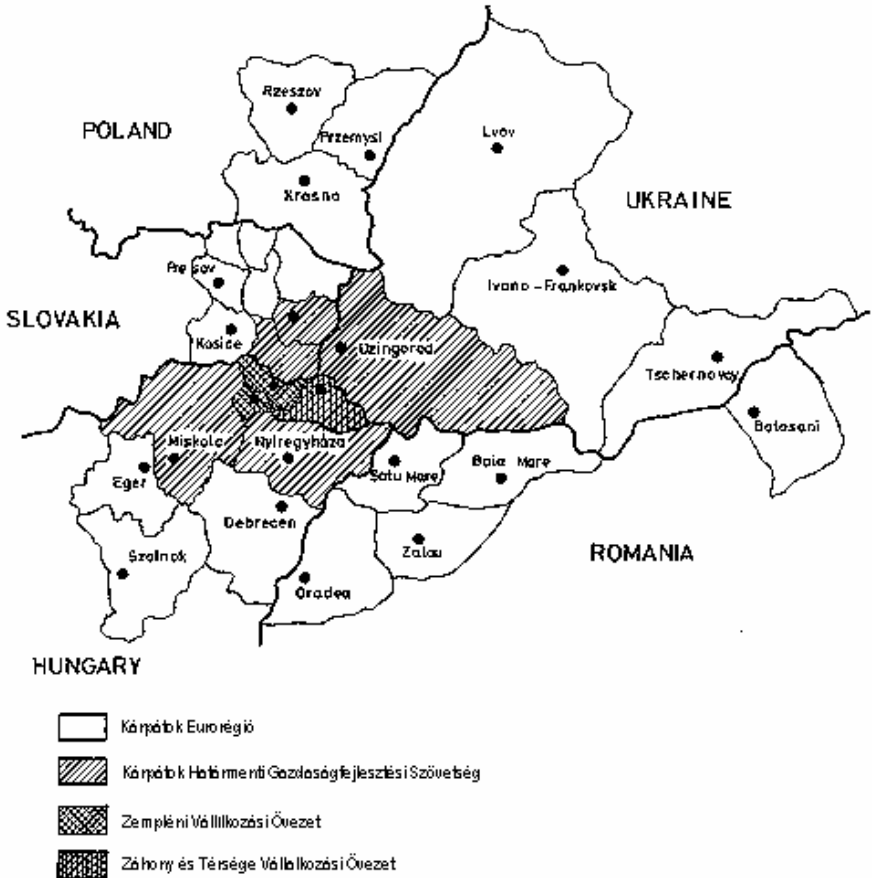
Az export-import TOP 100-as cégek területi elhelyezkedése tekintetében - a határmentiséggel összefüggésben - Zemplén, Felső-Szabolcs, Bereg és Szatmár területei érdemelnek figyelmet, mivel ezen területeken periférikus jellegük ellenére is található kimagasló export-import fogalmú vállalkozások.

A külkereskedelmi forgalmi statisztikai adatok, a határmenti térségekben működő exportorientált vállalkozások, valamint az önkormányzati és civil szféra tradicionális határöntúli kapcsolatai képezhetik az alapjait a sikeres határmenti együttműködésnek.

3. A Kárpátok Határmenti Gazdaságfejlesztési Szövetség

Az osztrák-magyar kétoldalú határmenti együttműködéshez hasonlóan a nagyobb régió belül 1994. november 4-én a szlovákiai Nagykaposon létrejött egy azóta is hatékonyan funkcionáló, vállalkozásfejlesztési szervezetek által generált együttműködés: a Kárpátok Határmenti

Gazdaságfejlesztési Szövetség. (11. sz. ábra) A Szövetség tanácsában részt vesznek a hármashatármenti szlovák, ukrán, magyar térség polgármestereinek, területi közigazgatási vezetőinek, vállalkozásoknak a képviselői, tehát egy legitim formában sikerült a szomszédos területek gazdaság- és vállalkozásfejlesztési együttműködését megvalósítani.

2.17 sz. ábra
A határmenti terület elhelyezkedése az interregionális együttműködésben

A KHGSZ élvezi a Kárpátok Eurorégió Tanácsának, a Kárpát Eurorégió Fejlesztéséért Alapítványnak a támogatását, s a Kelet-Nyugat Tanulmányok Intézete konferenciáin rendszeresen a szubrégióban kívánatos és ajánlott formációként kerül bemutatásra.

A Kárpátok Határmenti Gazdaságfejlesztési Szövetség keretében végzett tevékenységet az USAID koordinálásában a CIPE, VOCA/ACDI, IESC segélyszervezetek, az EU-PHARE, EU-PARTNERSHIP programok, a Francia Nemzeti Tudományos Kutató Intézet (CNRS) térségfejlesztési kutatócsoportja (STRATES), Soros Alapítvány, a BAZ Megyei Integrált Fejlesztési Forrás támogatja. A hazánkban a BAZ megyei Zemplén régiót és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Felső-Szabolcsot érintő együttműködés legfontosabb eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

- információs irodák felszerelése a három határos országrészben, információs rendszer, partnerkeresési szolgáltatás,
- regionális kiállítások, üzletember találkozók szervezése évente három alkalommal a három országrészben,
- Kárpátok Gazdasági Szemle c. információs kiadvány évi négyszeri megjelenítése angol, magyar, szlovák, ukrán nyelven,
- a hármashatármenti gazdasági együttműködés fejlesztése stratégiai programjának elkészítése, vezetői összefoglalójának eljuttatása a térség közigazgatási vezetőihez, kormányzati képviselőihez,
- Referencia c. havi rendszerességű másfélórás TV adás szerkesztése és sugárzása a Zemplén Televízió (Sátoraljaújhely) mintegy 50-60 km-es adáskörzetében magyar, szlovák, ukrán nyelven,
- összeghangolt térség- és gazdaságfejlesztés a hármashatár vidékén: vállalkozási övezetek, új határátkelőhelyek stb. kezdeményezésére a kormányhivataloknál.

A szlovák-ukrán-magyar hármashatármenti gazdasági együttműködés fejlesztési programjában az együttműködés fejlesztésének hosszútávú (stratégiai) céljai az alábbiakban kerültek meghatározásra:

- az együttműködés gazdasági alapjainak erősítése, versenyképes áralapok mennyiségének növelése,
- a gazdasági együttműködés fizikai feltételrendszerének összehangolt javítása,
- az együttműködő határmenti térségek tökevonzási képességének javítása,
- a hármashatármenti együttműködés informatikai és marketing szempontú fejlesztése

révén a Kárpátok Euro régió e térsége társadalmi-gazdasági kohéziójának erősítése, az életminőség javítása, a polgárosodás folyamatának segítése.

A stratégiai célokhoz illeszkedő konkrét fejlesztési irányok, programok:

1.a. Kis és középvállalatok fejlesztése:

- vállalkozóvá válás elősegítése,
- kezdő vállalkozások támogatása, (inkubátorházak kialakítása),
- meglévő vállalkozások támogatása, (oktatási központok szervezése)
- új vállalkozások térségbe vonzása,
- a gazdasági környezet fejlesztése.

1.b. Vállalkozások innovációképességének erősítése:

- regionális politika a vállalati innovációképesség erősítésére,
- regionális innovációs központ(ok) létesítése,
- a vállalati stratégiák innováció központúvá tétele.

1.c. Termékek és szolgáltatások piacrajutásának segítése:

- a vállalati marketing tevékenység fejlesztése (marketing modell),
- regionális marketing centrumok létrehozása.

2.a. A határátjárhatóság, közlekedési feltételek javítása:

- határátjárhatóság javítása, új határátkelők nyitása,
- közúti közlekedési infrastruktúra összehangolt fejlesztése,
- kombinált fuvarozás fejlesztése,
- a vasúti vonalak korszerűsítése,
- a folyami áruszállítás lehetőségének megteremtése,
- a légi közlekedés fejlesztése.

2.b. Logisztikai (szállítmányozási) tevékenység fejlesztése:

- kombinált (multimodális) fuvarozás,
- közraktárak létesítése,
- vámraktárak létesítése,
- közúti fuvarozás kiszolgáló létesítményeinek fejlesztése.

2.c. Az üzleti-pénzügyi kooperáció lehetőségének feltárása, fejlesztése.

3.a. Vállalkozási övezet(ek) kialakítása, (Vállalkozási övezet kialakítására társaságok létrehozása a három országrészben).

3.b. Ipari/tudományos parkok létesítése.

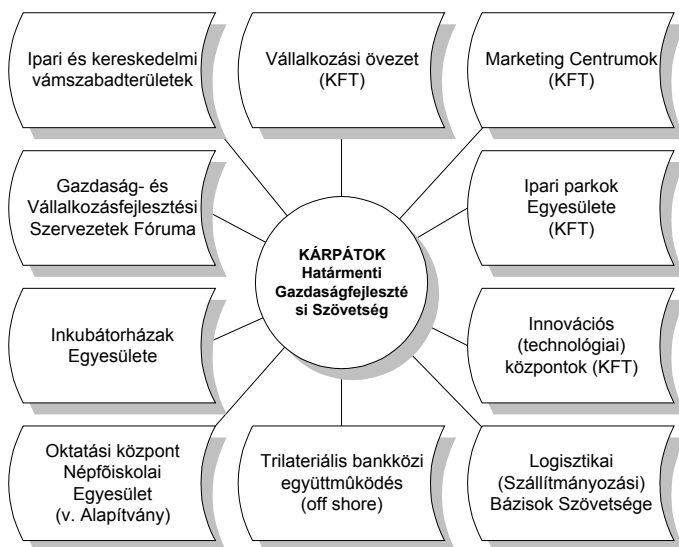
3.c. Vám szabad területek (punto franco) fejlesztése

4.a. Regionális vállalkozói információs adatbázis kialakítása

4.b. Informatikai adatcsere rendszerének létrehozása

4.c. A regionális marketing tevékenység fejlesztése

A kitűzött stratégiai célok, illetve az azokhoz illeszkedő konkrét fejlesztési irányok, programok realizálásának biztosításához meghatároztuk azon szervezeti centrumokat, melyek a határokon átnyúló együttműködés fejlesztésének katalizátorai, végrehajtói lehetnek.

2.18 sz.ábra

Hármas határmenti gazdasági együttműködés fejlesztése szervezeti centrumai

Ezen szervezetek között szerepel a Marketing Centrum, mely ha nem is kizárólagosan, de a határmenti területek együttműködésében és a marketing tevékenység bázisa, generálója.

A határmenti területek együttműködése fejlesztésében a marketinget - eddigi gyakorlati tapasztalataink alapján - az alábbi általános funkciók ellátásához javasoltuk felhasználni:

- határokon átnyúló üzleti célú információrendszer működtetése,
- a határmenti kereskedelem fejlesztését szolgáló disztribúciós/logisztikai mechanizmusok, módszerek rendszerének meghonosítása az adott régióban,
- kiállítások, vásárok, üzletember találkozók szervezése, bonyolítása,
- célirányos befektetői, szakmai találkozók, work-shop-ok szervezése,
- a versenyképes befektetési ötletek konkrét projekt előkészítő, megvalósíthatósági vizsgálata piacorientált módon.

A határmenti együttműködési program további támogatására 1996-ban a Záhonyi Vállalkozási Övezet kijelölésre került, s a Zempléni Vállalkozási Övezet kijelölése is megtörtént 1998 tavaszán.

A hármashatármenti programhoz 1996 tavaszán bejelentette együttműködési szándékát a romániai Szatmárnémeti Vállalkozók Fóruma Egyesület is, ám az információközvetítésen túl érdemi együttműködés ezidáig nem alakult ki.

Az osztrák-magyar, illetve az 1996-ban indított román-magyar PHARE-CBC programok tapasztalatainak felhasználásával 1999-től egy szlovák-magyar EU támogatású CBC program került kezdeményezésre az Országos Területfejlesztési Központ keretében működő PHARE-CBC Programirányító Irodán keresztül, illetve a szlovákiai együttműködő partnerek részéről a pozsonyi EU képviseletnél. Kezdetben a szlovákiai kormányzati tényezők kiszámíthatatlansága jelentette a legnagyobb veszélyt az együttműködés ilyenirányú kiszélesítése és elmélyítése irányában, mint ahogyan az 1996-ban, az esztergomi híd EU-PHARE támogatású újjáépítése kapcsán is megnyilvánult.

2.5.3. A határokon átnyúló együttműködések szervezeti feltételeinek megteremtése

Az önkormányzati kapcsolatok a határon átnyúló együttműködés fejlesztésében keret jelleggel érvényesülhetnek. Ugyanis mind az Európai

Unió, mind a hazai gyakorlat szerint jellemzően az állami közigazgatás, illetve a megyei, települési önkormányzatok, illetve szervezeteik, alapítványaik működtetik a határon átnyúló kapcsolatokat.

Az önkormányzat eredményes, hatékony és gazdaságos működését azon sokirányú tényezők befolyásolják, melyek között megtaláljuk a marketing vonatkozású elemeket is.

A regionális tudomány megjelenése indukálta az egyéb tudományok regionális aspektusainak kutatását és feltárását is. A marketing számára mindez a már ismert konzekvenciákkal járt: a globalizáció és regionalizálódás egymás mellett érvényesülő folyamatában a marketing szakembernek globálisan kell gondolkodnia és lokálisan kell cselekednie.

A marketing a menedzsment részeként az önkormányzati szervezet azon része, amely felelős a környezethez való alkalmazkodásért, összehangolásért és célirányosságért, végső soron a település polgárai, vállalkozásai életminőségének javításáért.

Amennyiben az önkormányzat egészét jellemző fenti három tulajdonságban problémákat találunk, akkor a menedzsmentet kell hibáztatnunk.

Mi a megoldás? Javíthatjuk bármelyik elemet, akár többet külön-külön, a problémák (ti: tőkehiány, kevés állandó munkahely, elvándorlás, periferezálódás stb.) megoldása ezzel még nem garantált. Az egyes beavatkozások egymást kiegészítő, erősítő jellege, összehangolása szükséges az önkormányzat egészét jellemző tulajdonságok megváltoztatásához, amit a menedzsment rendszer tud megvalósítani.

A régió-marketing, mint a határmenti régió, megye, kistérség, település speciális jellemzőkkel bíró, aktuális és potenciális célcsoportokra irányuló aktivitása tervezését, koordinációját és ellenőrzését magába foglaló tevékenység olyan eszköz lehet a menedzsment kezében, amely viszonylag kis költséggel képes a gazdaság- és területfejlesztésben katalizáló, multiplikátor hatást kifejteni.

A határmenti települések, kistérségek, megyék gazdasági együttműködése fejlesztési programjai keretében - eddigi tapasztalataink szerint - a régiómarketing a következő főbb területeken kínálhat segítséget:

- a releváns térség/település tőkevonzási képességének javítása,
- az önkormányzatok szerepének erősítése a vállalkozásfejlesztésben,

- külső erőforrások megszerzési lehetőségeinek növelése,
- a település/térség mint turisztikai célterület értékesítési feltételeinek megteremtése, javítása,
- a határon átnyúló együttműködés szervezeti-feltételeinek megteremtése.

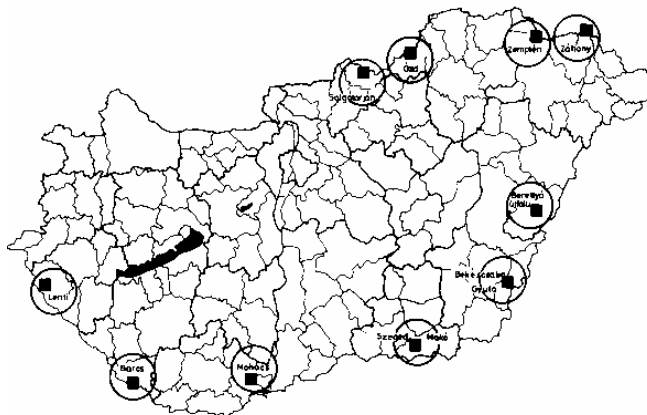
A kapcsolatépítésben-ápolásban végzett vállalkozástámogatás alapvetően a kapcsolati marketing, illetve public relations eszközökkel operál, hisz különösebb pénzügyi eszközök helyben erre nem állnak rendelkezésre. Ugyanakkor a jószomszédi kapcsolatok, együttműködés propagálása is katalizáló hatást érhet el a vállalkozók, polgárok körében. E tekintetben a nem gazdasági: testvérmegyei, testvérvárosi stb. kapcsolatoknak is közvetett pozitív hatása van.

A települési önkormányzatok kistérségi társulásaik projektjeit, a megyei és regionális fejlesztési tanácsok pedig a vállalkozói kezdeményezésű együttműködési projekteket támogathatják, ajánlhatják a kormányzati szervek figyelmébe, ugyanis lobbytevékenységük nélkül szinte lehetetlen eredményeket elérni.

Az 1997. november 21-én létrehozott Duna-Maros-Tisza régió tekintetében is éppen a Csongrád Megyei Közgyűlés az a multiplikátor, mely a román-szerb-magyar háromoldalú együttműködés megvalósításán fáradozik.

Kívánatos lenne, hogy a többi határmenti önkormányzat, vállalkozásfejlesztési szervezet, megyei kamara is erősítse határon átnyúló kapcsolatait, hisz a Szatmárnémeti - Mátészalka - Fehérgyarmat - Beregszász - Szőlőske térségében, illetve a Dél-Dunántúlon alakítható ki hasonló hármashatármenti együttműködési program. Ezek a kezdeményezések erősíthetik az Országos Területfejlesztési Konceptióban megjelölt azon elképzelést, mely a periferikus határmenti területeken vállalkozási övezetek és eurorégiók kialakításának kezdeményezését ajánlotta a helyi önkormányzatok figyelmébe.

Az Európai Uniós csatlakozás időpontjára időzítve hozta léte a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány – Királyhelmeceen működő partnerszervezetével – a történelmi Zemplén területén a Zemplén Eurorégiót a térségi és helyi önkormányzatok és társulásaik, valamint további közreműködő szervezetek részvételével.

2.19 sz. ábra
Határmenti vállalkozási övezetek

A határokon átnyúló gazdasági együttműködések európai és hazai tapasztalatai alapján megállapítható, hogy ez a gazdaság- és területfejlesztési eszköz eurokonform módon alkalmazható a határmenti, periférikus térségek fejlesztésének előmozdítására.

A többszintű együttműködés, illetve a különleges gazdasági övezetek valamelyik formája jól kiegészítheti, segítheti egymást.

Magyarország számára a határokon átnyúló gazdasági együttműködés pótlólagos előnyeként a határontúli magyarok anyaországi gazdasági kapcsolatainak erősítése, polgárosodásuk elősegítése is megfogalmazható.

A gazdasági és nem gazdasági előnyök minél szélesebb körű kihasználása érdekében a határmenti gazdasági együttműködés további elmélyítése a határmenti térségek minden aktorának ajánlható, hisz az együttműködés fejlesztése alapvető, az e térségekben élő önkormányzatok, vállalkozások és polgárok aktivitásán múlik.

2.6. A hármashatármenti gazdasági együttműködés jövője az egyesült Európában

A hármashatármenti - de tágabban értelmezve, a többi határmenti - régió gazdasági együttműködésének ezredfordulón túli perspektíváját három vonatkozásban vizsgáljuk:

- a globális világgazdasági távlatok összefüggésében,
- az európai integráció kiteljesedését tekintve és az
- érintett határrégióbeli intézmények, vállalkozások vonatkozásában.

2.6.1. A globális nemzetközi üzleti kapcsolatok távlatai

Az ezredforduló táján a világgazdaságban két markáns, egymással látszólag ellentétes trend látszik kirajzolódni. Miközben a kilencvenes évek elejére a multinacionális vállalatok globális stratégiájának következtében a gazdasági kapcsolatok különféle formáinak soha nem látott nemzetköziesedése ment végbe, a világ egységesülésével szemben a regionális együttműködés különféle jellegű és mélységű formái is megerősödtek.

A kilencvenes évek közepére bizonyossá vált, hogy a regionalizáció nem tekinthető a globalizáció alternatívájának, ugyanis az csupán egy közbülső megoldás a multinacionális vállalatok számára: ha a világméretű piaci liberalizáció nem, vagy lépésekben érhető el, akkor erre először regionális szinten törekcsenek a politikai hatalmak együttműködésének kikényszerítésével.

1. WTO-GATT elvek és eredmények

A WTO alapokmánya a jövőben a szabadkereskedemi megállapodások WTO konformitásához a következő fontosabb feltételeknek való megfelelést tartja szükségesnek:

- hogy a felek az egymásközti kereskedelem zömét (egészét) liberalizálják,
- a kívülálló országokkal szemben alkalmazott kereskedelmi akadályok összességében ne emelkedjenek,
- nyitottak legyenek a bővítésre, újabb országok befogadására.

A globalizáció és a működőtöke beáramlás dinamizmusa az iparagon belüli kereskedelem (intra-industry trade), illetve a vállalaton belüli kereskedelem (intra-firm trade) trendjeinek megerősödését vetíti előre.

A GATT Uruguayi körtárgyalás több, mint hét éves munka után 1993. december 15-én, 117 ország részéről elfogadott megállapodás aláírásával befejeződött. A záróokmány aláírására Marrakechben 1994. áprilisában került sor, mely az elfogadó felek ratifikálási eljárásai után 1995-től lépett életbe.

A záróokmány ratifikálásával a GATT átmeneti jellegű egyezményből szilárd intézményi kereteket öltő Világkereskedelmi Szervezetté (WTO = World Trade Organization) vált, amely az áruk és szolgáltatások forgalmának, valamint a szellemi tulajdonjog védelmének szerteágazó területeit összefogja, s egy egységes vitarendezési mechanizmust működtet a külgazdasági kapcsolatok valamennyi területén.

A záróokmányban a további vámcsökkentések mellett sikerült a nem tarifális korlátozások (NTB) területén is eredményeket elérni:

1. korábbi GATT kódexeket és előírást módosítottak,
2. megtiltották a legveszélyesebb NTB-k alkalmazását (pl. VER), a meglévő korlátozásokat 4-5 év alatt fel kell számolni,
3. a dömping ellenes intézkedések egységes értelmezését adják,
4. a támogatások három csoportját definiálták:
 - tiltott támogatások,
 - WTO döntőbírószágon peresíthető és meghatározott intézkedésekkel ellensúlyozható támogatások,
 - a megengedett támogatások (pl. elmaradott régiók fejlesztése).
5. a MNV-k befolyására a GATT megállapodást kibővítették:
 - a kereskedelemmel összefüggő beruházásokra vonatkozó intézkedésekkel (TRIM),
 - a szellemi tulajdonjog (TRIP) védelmének szabályai megerősítésének és harmonizálásának szabályozásával.

Az elmúlt években több nemzetközi szervezet (OECD, Világbank, GATT) is készített olyan elemzést, amely az Uruguay-forduló világgazdasági növekedésre gyakorolt hatását vizsgálja, s 1992-es árakon számolva évi mintegy 210-270 milliárd USD-re becsülik azt a GDP növekményt, amely a megállapodásnak lesz köszönhető a 2005-ig terjedő periódusban. E becslések a reálisan várható eredmények alatt maradnak, mert nem számolnak a méretgazdaságosságból, verseny erősödésből származó dinamikus hatásokkal, s a szolgáltatásforgalom ösztönzéséből származó, nehezen kvantifikálható hatásokat is csak korlátozottan vették figyelembe.

A világgereskedelem egészét tekintve a GATT megállapodás évente akár több százalékpontnyi (6-7 %) növekedési-ütem bővülést eredményezhet a következő tíz év során.

2. Globális kihívások

Az ezredforduló táján - a globalizáció kérdésköréhez kapcsolódóan - új kihívásokra kell a multilaterális szervezetekben megfelelő válaszokat találni, mint:

- a liberális multilaterális kereskedelmi rendszer kibővítése a Független Államok Közössége és Kína irányában,
- a környezetszennyezés globális problémájának kezelése (savas esők, ózonréteg ritkulása, esőerdők pusztulása, általános felmelegedés), emissziós határérték kidolgozásával és önkorlátozó betartásával, vagy az adható-vehető kibocsátási kvóták rendszerével,
- a munkaügyi előírások harmonizálása, külföldi munkavállalás feltételeinek, szociális klauzuláinak kimunkálása,
- a multinacionális vállalatok nyomására, illetve gyakorlatára válaszul a korábban belülgynék számító nemzeti versenyszabályozás és a külföldi beruházások szabályozása a WTO hatáskörében (nemzetközi versenytvény),
- az OECD kezdeményezte Multilaterális Beruházási Egyezmény (MAI) elfogadása, majd kiterjesztése a WTO tagokra is,
- az USA kezdeményezésére a kormányzati közbeszerzések terén tapasztalható korrupció visszaszorítási lehetőségeivel is a WTO égisze alatt lenne célszerű foglalkozni,
- a Triádok egymás közötti kapcsolatainak, konfliktusainak WTO konform keretek közötti kezelése,
- a regionális együttműködés fejlesztése, régiók közötti kooperáció:
 - az USA ázsiai kapcsolatainak fejlődése (a 18 országot tömörítő APEC 2020-ig liberalizálja a belső tőkeforgalmat és kereskedelmet),
 - az Európai Unió kibővítése,
 - az Európa és Ázsia közötti kereskedelmi és beruházási kapcsolatok fejlesztése (1996 március 1-2. Bangkok),
 - a transzatlanti (USA-EU) kommunikáció és együttműködés erősítése (TAFTA?),
 - az egységes amerikai integráció (Enterprise for Americas) megteremtése stb.

E példák csak rövid áttekintést adnak arról, hogy jelenleg milyen kereskedelempolitikai környezet és problémák jellemzik a világot, de azt

azért érzékeltetik, hogy miközben a regionális integráció folyamata tovább erősödik, a kívülállókval való együttműködési hajlam sem lanyhult. Emellett ismét körvonalazódik a nemzetközi szintű egyeztetések és megállapodások egy újabb nagy horderejű fordulója, mely az üzleti környezet kedvező alakulását segítheti elő.

A kereskedelempolitika szűkebb kérdéskörén túl csupán az említés szintjén érdemesnek tartjuk kiemelni a globális trendek néhány elemét:

- A történelmi irányvonalak azt az érzést erősítik az üzleti környezetben, hogy a változások nagyságrendje és sebessége az elmúlt 150 évben növekvő tendenciát mutat, ami növeli az üzleti bizonytalanságot és kockázatot.
- A politikai irányvonalakban a kelet-közép európai rendszerek átalakulása növelte a kiegyensúlyozottságot, biztonságot, ám Afrikában és Ázsiában a gazdasági fejlődés, túlnépesedés, a belső etnikai megosztottság, a vallási fanatizmus okán sokféle problémával küzdenek.
- A gazdasági és pénzügyi kapcsolatokban az Észak-Dél közötti nemzetközi adósságválság okozza a legfőbb problémát. A mintegy 1200 billió USD-re becsült adósságállomány rendezésének kérdése mind a hitelező, mind az adós országok számára fontos megoldásra váró probléma.
- Társadalmi-kulturális vonatkozásokban az egyes kultúrák különbözőségének csökkentését tapasztalhatjuk. A tömegkommunikáció és a globális stratégiát megvalósító vállalatok fejlődése hozzájárul a kulturális összefonódáshoz is, bár az üzleti sikeresség szempontjából továbbra is érdemes lesz figyelemmel lenni az egyes piacok, régiók kulturális különbözőségeire (across culture management).
- A népességi és erőforrás trendek szerint népességrobbanás közepette élünk: 1987-ben a világ népessége több, mint 5 milliárd, 2000-re jóval 6 milliárd fölött volt, s az előrejelzések szerint 2020-ra meg fogja haladni a 8 milliárdot. A legnagyobb növekedések azokban az országokban figyelhetők meg, amelyek a legkevésbé képesek a nagyszámú lakosság ellátására, s ahol nagyon erős a szegények vidékről városba áramlása. Ugyanakkor a fejlett országokban a népesség előregedése jelenti a legfőbb gondot. Erőforrások tekintetében az egyenlőtlen eloszlás és a véges rendelkezésre állás, illetve a szükségletek növekedése jelenti a

problémát, amit csak a fokozott együttműködéssel és koordinációval lehet oldani a fejlett és fejlődő országok között.

- A technológiai fejlődésben az informatika, komputeres technológia, biotechnológia fejlődésére számíthatunk. Mivel a K+F eredmények legnagyobb része a fejlett országokban születik a technológia átadása segíthet a fejlődő országok gazdasági fejlődésében, kiegészülve a menedzsment ismeretek továbbadásával is.
- Szállítási és kommunikációs vonatkozásokban a fejlődés közelebb hozta egymáshoz a termelőket és felhasználókat, és ez hatással van a világ pénzpiacára és tőkepiacára is.
- Végül az ökológia terén számos olyan lényeges trend van, amelynek hosszú távú jelentősége nagyobb, mint bármelyik eddig említettnek. Ezek az előzőekben már említett környezeti problémák vélhetően alapvetően meg fogják változtatni egyes termékek gyártásmódját, ugyanakkor új üzleti lehetőségeket is fognak teremteni.

2.6.2. Phare CBC és Interreg programok az európai integráció kiteljesítésére

Az Európai Bizottság 1994. decemberi Essenben tartott találkozóján megfogalmazta azon politikai jellegű döntését, melynek célja: regionális együttműködési program és jószomszédi viszony kialakítása, valamint többéves és több országot érintő együttműködés előmozdítása a határmenti régiókban:

- az EU-kelet-közép-európai országok (CEC),
- a kelet-közép európai országok egymás közötti, valamint
- a kelet-közép európai országok - új független államok (NIS) viszonylatában.

A nemzetközi támogatási programokon belül az Európai Unió által 1995 óta elérhetővé tett Phare-CBC programot, valamint a Phare Multi-county programjának egy 1998-ban életbe lépett új elemét a Phare Credo programot, valamint a magyar-szlovák-ukrán határszakaszon 2004-től induló Interreg III.A programot vizsgáljuk meg.

Az Interreg program Magyarország számára azért alapvető fontosságú, mert az egyes magyar NUTS II szintű régiók legalább egy országhatáron érintkeznek valamely szomszédos országgal és a 19 NUTS III szintű megye közül 16 vesz részt a határon átnyúló együttműködésben. Magyarország lakosságának 82%-a él határral is érintkező régiókban. A csatlakozásra váró országokban ez az arány 60% és az EU teljes népességének csupán egy negyede lakik országhatárral is érintkező térségekben. Kis, nyílt gazdaságú ország lévén Magyarország számára ez az együttműködés olyan gazdasági, kulturális és politikai szükségszerűség, amit a magyar kormányzat nem hagyhat figyelmen kívül és erőteljesen támogat.

1. Phare-CBC program

A Phare CBC program különösen a 2000-ben bekövetkezett reformját követően közvetlen támogatást nyújtott az Interreg-re való felkészüléshez. A programok csak akkor valósíthatók meg sikeresen, ha felépítésük a lehető legegyszerűbb, korábbi tapasztalatokra és az elmúlt hét év során létrejött intézményi háttérre épülnek, és ha a szükséges egyeztetések és döntések mielőbb megszületnek.

Bár a helyi-regionális kezdeményezések, a hivatalos nemzetközi kétoldalú együttműködési egyeztetési fórumok (pl. határ bizottság stb.) és bizonyos esetekben a kétoldalú projektek jelentős szerepet játszanak a határ menti régiók kialakításában, az már nyilvánvaló, hogy Magyarországon a határon átnyúló együttműködések intenzitásának és jelentőségének megnövekedése a Phare CBC programnak és kisebb mértékben az Európai Unió által kezdeményezett és finanszírozott Phare CREDO programoknak köszönhető.

Ausztria 1995-ben történt EU csatlakozását követően Magyarországnak lehetősége nyílt arra, hogy részt vegyen az Európai Unió határokon átnyúló együttműködést támogató segítségnyújtási programjaiban. A Phare CBC volt az első EU által kezdeményezett és finanszírozott program az osztrák-magyar határon.

Az elmúlt években az alábbi határon átnyúló együttműködési programok indultak és valósultak meg Magyarországon:

- Phare CBC Ausztria-Magyarország program (1995-től)
- CREDO Phare (több országot érintő) program a román, ukrán, szlovák és szlovén határon (1997-2000)
- Szlovénia-Ausztria-Magyarország közötti háromoldalú határon átnyúló programok (1995, 1996),
- Szlovákia-Ausztria-Magyarország közötti háromoldalú határon átnyúló programok (1995, 1996)
- Románia-Magyarország Phare CBC program (1996-tól)
- Szlovákia-Magyarország Phare CBC program (1999-től)
- Szlovénia-Magyarország Phare CBC program (2000-től)

Az ukrán és a horvát határokon próbaprogramok indultak és a tervek szerint 2003-ban a programok kiterjedtek a szerb határra is.

A határon átnyúló régiók a jelenlegi és lehetséges programtípusok és a felkészültség szintje szerint az alábbi három fő csoportba sorolhatók:

(1) A közösen kidolgozott és az EU által jóváhagyott Interreg program dokumentáción és szilárd intézményi kereten alapuló Magyarország-Ausztria program. A Közös Titkárság Ausztriából és Magyarországról (Sopron) felügyeli a program végrehajtását. A jelenlegi Interreg/Phare program várhatóan zökkenőmentesen alakul majd át belső Interreg programmá a csatlakozást követően.

(2) *A Magyarország-Szlovákia, Magyarország-Szlovénia és Magyarország-Románia határon átnyúló Phare CBC támogatásával megvalósuló programok mára megfelelő struktúrákat alakítottak ki. A 2000-ben végrehajtott Phare reform kedvező hatással volt a közös struktúrák kialakítására és lehetővé tette, hogy a nagyobb volumenű beruházási projektek helyett a hangsúly a kisebb, helyi kezdeményezésű közös projektekre kerüljön. A Kis Közös Projekt Alap és a 2002-es és 2003-as programok esetében az ajánlatkérésre, a pályázatok elbírálására és a nyertes kiválasztására a közös fejlődést támogató módon kerül sor.*

A régiókban a jelenlegi Phare országok között indított programokat az elért eredmények és a megszerzett tapasztalatok alapján kell továbbfejleszteni. *A Magyarország-Szlovénia és a Magyarország-Szlovákia programok várhatóan hamarosan belső Interreg programokká alakulnak át, míg a nagyszabású és sikeres magyar-román együttműködés folytatódhat az EU külső határain.*

(3) Az ukrán, horvát és szerb határokon az együttműködés helyi kezdeményezésre indult. Ami az ukrán-magyar-szlovák-(román) és a magyar-román-szerb kapcsolatokat illeti, az együttműködés az EU-Regió keretében működik majdnem egy évtizede igaz, hogy nem egyforma intenzitással.

A *magyar-ukrán* határon az elmúlt években a kisebb volumenű fejlesztéseket a CREDO finanszírozta. A megyei regionális fejlesztési tanács és a szomszédos Oblaszty (Zakarpaty) között szoros a kapcsolat, amelyet különösen megerősített az évente visszatérő árvízvédelmi feladatok ellátására létrejött együttműködés. A határon átnyúló együttműködés hivatalos elindításáról szóló nyilatkozatot kormány szinten 2001-ben írták alá. A határ menti régió fejlesztéséről szóló terv most van az előkészítési és egyeztetési szakaszban. A tervet a megyei fejlesztési szerv és NARD (VÁTI TFI) közösen készítik. Az ukrán fél Tacis Irodát hozott létre a határ menti régióban a megyei önkormányzat égisze alatt.

A *magyar-horvát határ* esetében is együttműködési megállapodás megkötésére került sor. A határon átnyúló fejlesztésre vonatkozó elgondolásokat tartalmazó közös előzetes dokumentum a két illetékes regionális fejlesztési szerv és a NARD (VÁTI TFI) közötti szakmai együttműködés keretében készül. A dokumentum jelenleg a stratégiai kialakítási szakaszban van.

A nem Phare államok közötti határon átnyúló együttműködést a Phare CBC nem támogatja. Mivel a határon átnyúló programokat irányító intézményi keret és különösen a helyi projekt fejlesztési kapacitás még nem teljesen működik ezekben a határ menti régiókban, és mivel ezek a területek nem kapnak Phare CBC támogatást, az Interreg 2002-es országos Phare alapokból támogatott intézményfejlesztési programja elsősorban a szóban forgó régiókra koncentrál.

Ami a Tacis és CARDS programokat illeti, a kellő harmónia megteremtése várhatóan továbbra is akadályokba ütközik majd annak ellenére, hogy a regionális és nemzeti szinten mind az ukrán, mind pedig a horvát fél egyértelműen támogatja a határon átnyúló együttműködés elindítását és megerősítését. A helyzet rendezése érdekében kétoldalú eseti megoldásokat kell találni (szintén a Phare tapasztalataiból merítve) és időben meg kell hozni az előkészítő intézkedéseket.

2.2. táblázat

A befejezett programok adatai (47 millió euró)

Programok	Phare támogatási keret euró	Phare keret lekötése euró	Lekötési %	Phare kifizetés euró	Hazai társfinanszírozás euró (az összes kifizetés %-ában)	Összes kifizetés euró
HU9502	7000000	6155700	87,9	5887375	3466122(36,9)	9333497
ZZ9524	3000000	2222539	74,1	2204180	737300(25,0)	2941480
HU9610	11000000	10682761	97,1	10249514	7182232(41,2)	17431746
ZZ9621	3000000	2678266	89,3	2540949	410231(13,9)	2951180
ZZ6922	5000000	4615817	92,3	4457770	2616383(37,0)	7074153
HU9701	14000000	13856766	99,0	13483165	3784968(21,9)	17268133
HU9705-04	4000000	3038202	76,0	3038202	1432391(32,0)	4470293
Összesen	47000000	43250051	92,0	41816155	19609627(31,9)	61470482

2.3. táblázat

**Összesített adatok
1995-2001**

Programok	Phare támogatási keret euró	Phare keret lekötése euró	Lekötési %
Ausztria	62 000 000	41 046 279	66,2
Románia	24 000 000	13 697 145	57,1
Szlovákia	9 000 000	5 615 521	62,4
Szlovénia	7 000 000	2 789 724	40,0
Összesen	102 000 000	63 148 669	61,9

Forrás: Váti Kht. 2002

A Phare CBC programok menedzselése a Phare Decentralizált Megvalósítási Rendszer (DIS) eljárásrendje alapján történik. A DIS kézikönyv szerint a nemzeti koordinátor a Phare (ezen belül a Phare CBC) programok szakmai előkészítéséért, a programok végrehajtásának koordinációjáért és folyamatos értékeléséért (monitoringért) felelős.

A programok Phare DIS Útmutóban lefektetett eljárásrend szerinti megvalósulását és a szerződések PRAG (Gyakorlati Útmutató a Phare, ISPA és SAPARD szerződéses eljárásokhoz) szabályok szerinti elkészítését a nemzeti engedélyező tisztviselő (NAO) és a program engedélyező tisztviselő (PAO) biztosítja.

A PAO a program megvalósításáért felelős végrehajtó ügynökség (Implementing Agency . IA) vezetője, aki a programok végrehajtásáért, a szükséges intézményi kapacitás kialakításáért és fenntartásáért felel.

Végrehajtó ügynökség a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, a 2002 évi kormányváltást követően a Miniszterelnöki Hivatal háttérintézménye, a VÁTI Területfejlesztési Igazgatóság, mely felel a tenderezés és szerződéskötés valamennyi szempontjáért, csakúgy mint a megvalósítás adminisztratív és anyagi oldaláért.

A NAO (nemzeti engedélyező tisztviselő) tisztét a Pénzügyminisztérium közigazgatási államtitkára tölti be. A NAO felügyeli a források kezelésére, a kifizetések lebonyolítására létrehozott Nemzeti Alap (National Fund, NF) munkáját. A nemzeti engedélyező tisztviselő felelős a Phare források felhasználásáért, az Európai Bizottságnak írt jelentésekért. Biztosítja továbbá a Phare szabályok és eljárásrend érvényesülését a jelentésekben, a pályázás és a menedzselés során, csakúgy, mint projekt információs rendszer működését és a vonatkozó EU előírások betartását.

A projektek kiválasztásában a Monitoring Bizottság (MC) és a Közös Kormányzó Bizottság (JSC) vesz részt. A kiválasztás az EU Delegáció jóváhagyásával történik és az eljárás szigorúan követi az EU gyakorlatot.

A Monitoring Bizottság magyar oldalról minisztériumi képviselőkből, a megyei területfejlesztési tanács és a regionális fejlesztési tanács képviselőiből, valamint az EU Delegáció tagjaiból áll. Az MC meghatározza a közös Phare CBC projektek körét.

A Közös Kormányzó Bizottság (JSC) magyar oldalról a program engedélyező tisztviselő, a megyei területfejlesztési tanácsok és az EU Delegáció képviselőiből áll. Elnöke a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter volt, a 2002-es kormányváltás után e tiszt a Miniszterelnöki Hivatalhoz került. A Közös Kormányzó Bizottság szentesíti a végrehajtás irányelveit és ütemezését, amelyek jóváhagyásra az EU Delegáció elé kerülnek. A JSC stratégiai útmutatást ad az értékelő bizottságnak és meghatározza a nagy, határon átnyúló hatással rendelkező projekteket.

a) A magyarországi Phare CBC program eredményei

A Phare CBC program olyan fejlesztési projektekhez nyújt hathatós támogatást, amelyek e segítség nélkül csak sokkal később vagy egyáltalán nem valósulhattak volna meg.

Phare CBC támogatásokból olyan nagyprojektek kerültek megvalósításra - példaszerűen, a teljesség igénye nélkül -, mint a Szentgotthárd-Heiligenkreuz Ipari Park közművesítése, a Győr-Gönyű kikötő létrehozása,

a zalaegerszegi regionális hulladéklerakó, a Bihari Vállalkozási Övezet, a Győr-Pér repülőtér, az országhatár-Battonya-Mezőkovácsháza-Orosháza közötti közút korszerűsítése, Csengersima határátkelőhely modernizálása vagy a makói üzleti és szolgáltató központ a magyar-román határ menti kapcsolatok erősítésére, illetve a Körös-völgy árvízvédelmének fejlesztése stb.

A határon túli együttműködések elősegítik az érintett országok közötti kapcsolati háló kialakulását. A régiók közötti együttműködéssel oldódnak az országok közötti évszázados politikai feszültségek, a partnerkapcsolatok túlléphetnek protokolláris jellegükön és kiterjednek kulturális, gazdasági területekre is. Az együttműködések élénkülése dinamizálja az országok közötti gazdasági kapcsolatokat és így hozzájárul fejlődésükhöz. A Phare CBC program a határ menti régiók együttműködésének ösztönzésével elősegíti a térségek fejlődését, de gyakorlati előnyei közé tartozik, hogy a pályázati rendszer működési logikájának megismerése, a pályázatkészítés gyakorlatának elsajátítása . amely az európai uniós csatlakozásunk fontos lépcsője . a határtérség több szereplőjét felkészítheti az Európai Unió egyéb támogatási formáinak megszerzésére.

A határrégiók együttműködésének sikeressége helyi-regionális kezdeményezések megindulását eredményezte a horvát és ukrán határszakaszokon. A cél újabb határrégiók bevonása a Phare CBC programba. Közösen meghatározásra kerültek az együttműködési prioritások és intézkedések, amivel összhangban Magyarország kezdeményezte az ukrán és horvát határszakaszokon kísérleti Kis Projekt Alap beindítását a 2002. évi Phare program intézményfejlesztési keretéből.

b) A Phare CBC projektek hatása a határmenti kapcsolatokra

A Phare CBC program deklaráltan támogatja a határon átnyúló kapcsolatok fejlesztését, a határ menti térségek viszonylagos elmaradottságának felszámolását, a határok .átjárhatóságának. könnyítését. A sikeres uniós példák mintájára hazánkban 1995-ben elindított Phare CBC projektek hasonló céllal, de kifejezetten az Unió és a csatlakozásra váró országok határ menti régióiban szolgálják az összeurópai érdekeket a gazdaság, kultúra, életminőség és környezetvédelem területein.

Természetesen minden egyes határ menti térség igyekszik kihasználni sajátos földrajzi elhelyezkedésének előnyeit és csökkenteni hátrányait. A számtalan helyi, kormányzati és nemzetközi kezdeményezés, valamint a

határ mentiségből adódó feladatokra szánt források nagysága is bizonyítja, hogy az érintett régiók, csakúgy, mint a nemzeti és európai szintű szervezetek, a határ mentiséget egyre inkább nem mint a fejlődést korlátozó, hanem azt elősegítő, speciális adottságnak tekintik. Mindez tükröződik a nemzeti fejlesztési tervekben, a régiók, egyes kistérségek és települések fejlesztési stratégiáiban, valamint a Phare CBC céljaiban is, immár az egyre bővülő európai uniós integrációs folyamat keretei között.

Az egyes határszakaszok menti kistérségekben végrehajtott összes beruházáshoz képest a már megvalósult CBC fejlesztések ugyan nem képviselnek nagyon jelentős súlyt, ám egy-egy kistérség konkrét problémájának megoldásában mégis nagy segítséget jelent az adott projekt megvalósulása. A Phare CBC támogatásával megvalósult fejlesztések például az osztrák határ menti kistérségekben 1996-2000 között eszközölt összes befektetésnek mintegy 3,5%-át, a szlovén határ mentiekkel együtt 3,4%-át, a román határ menti beruházások esetében pedig a támogatások csak mintegy 0,7%-át tették ki az összes beruházási értéknek. Ugyanakkor csupán az országhatár-Battonya-Mezőkovácsháza-Orosháza közötti közút korszerűsítésére eddig a CBC keretében fordított összeg a mezőkovácsházai kistérségben 1996-2000 között a vállalatok által megvalósított fejlesztések 21%-ával ért fel. Emellett számos fejlesztésnek az adott, konkrét értéken túlmutató, annál sokkal nagyobb járulékos hatása lehet, ami azonban a szokványos statisztikai eszközökkel aligha mutatható be. Például egy konferencia vagy vásár megrendezése olyan üzleti kapcsolatok kiépítésének lehetőségét teremti meg, amelyből a konferencia költségét sokszorosán meghaladó megrendelés, export születhet.

A nagyobb volumenű Phare CBC projektek területileg általában települési vagy kistérségi kiterjedésűek, megvalósulásuk általában pontszerűnek minősíthető, hatásukban azonban szélesebb térségre vonatkoztathatók. Egy határátkelőhely kapacitásának bővítése, vagy új átkelő létesítése nemcsak a közvetlenül érintett települések számára nyújt nagyobb kényelmet, biztonságosabb, tisztább környezetet vagy új munkalehetőséget a megnövekvő forgalom kiszolgálására, hanem az érintett régióban is lemerhetően, a csatlakozó úthálózaton keresztül a térség a jobb kommunikáció lehetőségével az áruk, személyek és információ áramvonalába kerül. Hasonlóképpen egy bekötőút elkészítése olyan mértékben javíthatja egy község vagy kisváros infrastrukturális helyzetét, amellyel lényegesen megemelkedhet az adott település tökevonó képessége.

A győri Ro-Ro kikötő vagy a péri repülőtér pozitív gazdaságfejlesztő hatása akár 40-50 km sugárban is kiterjed. A regionális hulladéktárolók hosszú időre megváltják az érintett településeket a környezetszennyezés gondjától, ami nemcsak anyagi gazdasági előnyt, hanem a lakosság egészségi állapotára forintban is kifejezhető, kedvező kihatást jelent.

2. A Phare-Credo program

Az Interreg II. program – mely az EU Strukturális Alapjának (DG. XVI.) támogatásával olyan Közösségi Kezdeményezés, aminek célja az EU határmenti régiók együttműködésének támogatása -, illetve az EU PhareCBC program – az EU-CEC országok közös határvidékének fejlesztését szolgáló program – működtetése során szerzett pozitív tapasztalatok alapján az EU 1998. májusában meghirdette új programját a CREDO-t, mely a határmenti térségek együttműködését hivatott szolgálni az átalakuló országok 36 régiója között.

A CREDO program általános célkitűzései:

- Jószomszédi viszony és szociális stabilitás előmozdítása a CEC-CEC és CEC-NIS határmenti régiók között olyan projektek megvalósításával, melyek a határok mindkét oldalán élő közösségek és régiók, előnyére válnak.
- Együttműködés előmozdítása a határmenti régiók és azok közösségei között, határokon átnyúló stratégiai programok és projektek fejlesztése és realizálása, melyek mind a társadalmi, mind a gazdasági fejlődést támogatják.

A program specifikus célkitűzései:

- a határokon átnyúló együttműködés potenciális előnyeinek tudatosítása,
- helyi gazdaság fejlődésének támogatása,
- a támogatott projektek realizálása után is fenntartható kedvező hatások biztosítása.

A CREDO program megfogalmazása szerint multiplikatorként, katalizátorként a fenntartható együttműködésre és a szomszédos határterületek jövőbeli közös fejlesztési programjainak előkészítésére, megalapozására szolgált.

3. Interreg III A programok magyar részvétellel

Magyarország legalább négy interreg programban lesz érdekelt 2004 és 2006 között. Témánk szempontjából a magyar-szlovák-ukrán program tervezett prioritásait és intézkedéseit mutatjuk be:

1.sz. Prioritás: Határmenti szociális és gazdasági együttműködés

Általános leírás

A munkanélküliség a határvidék keleti részének legsúlyosabb társadalmi problémái közé tartozik. Alapvető fontosságú a munkanélküliség elleni harc a közös foglalkoztatási programok és az életkörülmények javítása útján.

Habár számos ipari park és vállalkozási övezet került az elmúlt öt év során a régióban kialakításra, a belső fejlődési lehetőségek még mindig nagyon alacsonyak, különösen keleten. Megfelelő feltételek kialakítása a gazdasági fejlődés és együttműködés, illetve a kölcsönös kereskedelem számára nagyon fontos feladat.

A határmenti gazdasági együttműködésre vonatkozó KKV kezdeményezéseket is erősíteni kell, csakúgy, mint a túlélésüket biztosító általános feltételeket.

A nyugati határmenti területen a beruházási arányok magasabbak és a fejlett technológiájú iparágak letelepedése általánosabb, miközben ezek hiányoznak a keleti területeken. A technológiatranszferet ezért mind a régiók között, mind pedig a határmenti területeken fejleszteni kell.

A szerves helyi fejlődés számára alapvető fontossággal bír az egyének közötti együttműködés támogatása. A határmenti kooperáció egyik legfontosabb szempontja az emberi erőforrások területén folytatott együttműködés, aminek során a további együttműködéshez a személyes kapcsolatok kialakulhatnak.

A különféle területeken – pl. az oktatás, a kultúra, a kutatás stb. területein – folytatott együttműködés a régiók fejlődésének fontos célkitűzése, a megfelelő emberi erőforrás olyan adottságainak kialakításával együtt, amelyek a magas technológiai beruházások fogadásához szükséges feltételek megteremtését jelentik.

A prioritás célkitűzéseinek megvalósítása a határ régióban az általános gazdasági helyzetet javíthatja és egy összefüggő, nemzetközi szinten is más régiókkal versenyképes gazdasági teret hozhat létre.

Általános célkitűzés

- Az integráció szintjének növelése a határmenti társadalmi-gazdasági együttműködés terén.

Konkrét célok

- A határon átnyúló társadalmi és üzleti tevékenységek feltételeinek javítása
- A határmenti KKV tevékenységek és szerveződések jobbítása
- A határmenti együttműködés szintjének fejlesztése
- A vidékfejlesztés terén folytatott együttműködés jobbítása

Támogatási intézkedések:

- 1.1.sz. intézkedés – Az üzleti telepek és települések fejlesztése és támogatása
- 1.2.sz. intézkedés – A KKV-k együttműködése
- 1.3.sz. intézkedés – Intézményi együttműködés, beleértve a mikroprojekt-programokat
- 1.4.sz. intézkedés – Mikro Projekt Alap
- 1.5.sz. intézkedés – Vidékfejlesztés

1.1.sz. intézkedés – Üzleti helyszínek és települések fejlesztése és támogatása

Általános leírás

Az intézkedés általános célja az üzleti helyszínek és az üzleti infrastruktúra fejlesztése és támogatása. A határmenti területeken vállalkzások indítását és az egyéb régiókban található partnerekkel az együttműködéseket meg kell könnyíteni. A hangsúlyt a tudomány és a gazdasági területek közötti együttműködések támogatására kell helyezni, különösen azokon a területeken, ahol a határokon átnyúló együttműködéshez a jövőbeli képességeket kell kifejleszteni.

Célok

Általános célkitűzés

- A határtárséreg vonzerejének növelése a határmenti társadalmi és üzleti tevékenységek számára.

Konkrét célok

- Az innovációs és technológiai feltételek jobbítása, különös tekintettel a határmenti térségekben történő új üzletek beindítására.
- Az üzleti infrastruktúra jobbítása és bővítése a határ mindkét oldalán (helyszínek, üzleti szolgáltató központok)
- A határmenti üzleti és együttműködéssel kapcsolatos kutatási, technológiai és fejlesztési központok erősítése.

Lehetséges tevékenységi területek / az Intézkedés tartalma

- A határmenti innovatív üzleti tevékenységek kiterjesztése.
- Üzleti célú infrastruktúra kialakítása a határhoz közeli helyszíneken.
- Határmenti üzleti központok felépítése és működtetése.
- Határmenti idegenforgalmi és szabadidős létesítmények és ajánlatok kidolgozása.
- Településközpontok revitalizációja és történelmi látványosságok felújítása.

1.2.sz. intézkedés – KKV-k együttműködése

Általános leírás

A kis- és középvállalkozások szerepe a GDP előállításában és a foglalkoztatásban alapvető jelentőséggel bír a határmenti régióban. A KKV-k közötti együttműködés szintje a kívánatosnál alacsonyabb. Az együttműködés hiánya a kooperációt elősegítő struktúrák hiányára és az információhiányra vezethető vissza. Habár a KKV-k hajlamosak a határon át üzleti kapcsolatokat létesíteni, különösen a régió nyugati részében található tehetősebbek, a kooperáció további fejlesztésére van szükség.

A KKV-k fontosságának köszönhetően, a határon átnyúló együttműködésük nagy mértékben hozzájárulhat a határrégió fejlődéséhez. Az intézkedés célja ezért a KKV-k erősítése a határmenti gazdasági kooperáció elősegítésével.

Célok

Általános célkitűzés

- A KKV-k versenyképességének javítása közös akciókkal és hálózatok kiépítésével

Konkrét célok

- A vállalkozói struktúrák és hálózatok megerősítése a határmenti területeken.

- A KKV-k határon átnyúló együttműködéseinek megerősítése a regionális termelés és szolgáltatás növelése érdekében.
- A foglalkoztatási helyzet javítása a határmenti területeken határon átnyúló együttműködési tevékenységekkel.

Lehetséges tevékenységi területek / az Intézkedés tartalma

- A határmenti innovációs üzleti tevékenységek kibővítése.
- A határ közelében található helyszíneken üzleti célú infrastruktúra.
- Határmenti üzleti központok kiépítése és üzemeltetése.
- Határmenti idegenforgalmi és szabadidős létesítmények és ajánlatok kidolgozása.
- Településközpontok revitalizációja és történelmi látványosságok felújítása.
-

1.3.sz. Intézkedés – Intézményi együttműködés

Általános leírás

Az Intézkedés célja intézményesített együttműködési struktúrák felépítése és támogatása a lehetséges projektjavaslatok professzionális előkészítése és koordinálása érdekében. Megfelelő és funkcionális hálózatoknak kell garantálniuk a határmenti együttműködést és a határrégiók integrációját (pl. Eurorégiókba).

A jelenlegi gyakorlat szerint a határrégió két oldalán anélkül valósítanak meg projekteket és programokat, hogy azok határon átnyúló hatásait tekintetbe vennék. Ennek következtében a regionális és az ágazati fejlesztés gyakran inkoherens, ami tovább nehezíti az együttműködést.

Ahhoz, hogy kiegyensúlyozott térbeli struktúra jöjjön létre, a regionális és ágazati fejlesztést és tervezést a határ két oldalán össze kellene hangolni. Ez a regionális fejlesztési programok közös készítését jelenti valamennyi területi szinten, valamint közös tervezési háttér kialakítását az ágazati (különösen a gazdasági és környezetvédelmi) fejlesztéshez. Különös figyelmet kell szentelni a működő és tervezett Eurorégióknak, mint közös tervezési és fejlesztési struktúráknak.

Célok

Általános célkitűzések

- A határmenti együttműködések fokozása.

Konkrét célok

- A határmenti térségi szerkezet erősítése a tervezés eszközeivel.
- A határmenti közös tervezési tevékenység fokozása (területi/ágazati), mint közlekedés, környezetvédelem stb.)
- A környezeti károk megelőzése.
- A határmenti együttműködés intézményeinek és hálózatainak fejlesztése.

Lehetséges tevékenységi területek / az Intézkedés tartalma

- Közös átfogó és ágazati tervek, valamint regionális fejlesztési programok, stratégiák kidolgozása (NUTS III-IV)
- Közös befektetési projektek (megvalósíthatósági tanulmányok, környezetvédelmi hatásvizsgálat, tervek, tenderdokumentáció) kidolgozása.
- A környezetvédelmi és vízügyi kérdések közös kezeléséhez szükséges intézményi keretek kialakítása.
- Az intézmények határmenti együttműködése, know-how átadás és hálózatok kialakítása (oktatás és képzés, foglalkoztatás, vállalkozásfejlesztés, kutatási csereprogramok előmozdítása, információs társadalom stb.)
- A városhálózatok, valamint a regionális menedzsment fejlesztése, beleértve az innovatív helyi társadalmi fejlesztést.
- Határmenti rádió- és TV-adások, újságok és egyéb sajtótermékek támogatása.

1.4. Intézkedés – Mikro Projekt Alap – „people to people” tevékenységek

Általános leírás

A „mikro” szintű határon átnyúló együttműködés kulcsszerepet játszik az integrációs folyamatban, mely a teljes határmenti régiót érinti. Ezért, a határtérség regionális szereplőinek kell legyen lehetőségük a határon átnyúló együttműködés „tanulására” és intenzifikálásra integrált kisprojekteken keresztül, ezzel teremtve egy gazdaságilag, szociálisan és kulturálisan értelmezhető interperszonális alapot a közös régió megteremtéséhez. Ebben az összefüggésben a kicsi pilot-projektek támogatása nagyon fontos, mert ezekkel a projektekkal a fontos és innovatív ötletek megvalósítása elősegíthető.

Célok

Általános célkitűzések

- A határtérség regionális szereplőinek kell legyen lehetőségük a határon átnyúló együttműködés „tanulására” és intenzifikálására.

Konkrét célok

- Az együttműködés optimalizálása a határtérségben az emberek, egyesületek, közigazgatás és hatóságok között.
- A határon átnyúló integráció erősítése, beleértve a határtérség gazdasági és szociális integrációját.
- A határtérségen belüli kapcsolatok fenntartható fejlesztése.
- A hosszú távú kommunikáció és együttműködés erősítése és támogatása a határtérségben.

Tevékenységi területek

- Kulturális tevékenységek, rendezvények, fesztiválok, stb.

1.5.sz. Intézkedés – Vidékfejlesztés

Általános leírás

A határmenti területek nagy része a határ mindkét oldalán vidéki jellegű terület. E területek többsége magas munkanélküliségi mutatókkal, fokozódó elvándorlással és növekvő szegénységgel küzd. Miután ezek a problémák a határ mindkét oldalát jellemzik, közös cselekvésre van szükség a felszámolásukhoz.

Az intézkedés a legsúlyosabb hátrányokra koncentrálna, igyekezve ezekre megoldást találni. Célja az, hogy közös határmenti cselekvéssel és vidéki területeken olyan társadalmi-gazdasági környezet alakuljon ki, mely képes a lakosságot megtartani. A vidéki területek fejlesztési stratégiáinak kidolgozása és megvalósítása során a fenntarthatóság elvét szem előtt kell tartani. Alapvető jelentőséggel bír a koordináció biztosítása a SOP mezőgazdasági és vidékfejlesztési fejezete és a Vidékfejlesztési Program között az átfedések elkerülése érdekében.

Célok

Általános célkitűzések

- Az elvándorlás megállítása

Konkrét célok

- A városi és a vidéki jellegű határmenti területek integrációjának javítása.
- A fenntartható vidékfejlesztés elősegítése az életminőség javítása érdekében a határmenti területeken.
- A hátrányos helyzetű népesség, különösen a romák szociális helyzetének javítása.
- A tevékenységek diverzifikálása új foglalkoztatási lehetőségek megteremtése és a vidéki népesség számára többletjövedelmek biztosítása érdekében.

Tevékenységi területek

- Közös tevékenységek a határon átnyúló rurális köz-magánszféra partnerségben, a Leader programra való felkészülés.
- Rurális mikro-régiók fejlesztési stratégiájának támogatása.
- Közös akciók alternatív munkalehetőségek kialakítására.
- A határmenti idegenforgalmi és szabadidős létesítmények, a kínálat közös fejlesztése.
- A határmenti együttműködés fejlesztését elősegítő közös beruházási programok megvalósítása.
- A minőségi termékek piacra juttatása és reklámozása.
- A kézműves tevékenységek ösztönzése.

2.sz. Prioritás: Határmenti gazdasági együttműködés

Általános leírás

Miután a határ mentén környezetvédelmi szempontból érzékeny területek és országos vagy nemzetközi jelentőséggel bíró természetvédelmi területek találhatóak, a környezetvédelem és a vízügy alapvető jelentőséggel bír. A súlyos károk megelőzését és a jelenlegi helyzet jobbítását csakis a közös tervezés és a közös cselekvés teszi lehetővé.

Közösen kidolgozott és megvalósított környezetvédelmi programok képezik majd az alapját a jövőbeli együttműködésnek. A biodiverzitás biztosítása a helyi népesség mindennapi életének és az idegenforgalmi vonzerőnek is előfeltétele, ezért azt a jövő nemzedékek számára meg kell őrizni. A jelenlegi helyzet mennyiségi és minőségi jellemzőinek megtartása és továbbfejlesztése ugyancsak közös stratégiát igényel.

A prioritásból adódó feladatok megvalósításával a természeti és környezeti helyzet fenntartása biztosítható. Ez komplex hatással jár, miután

befolyásolja mind a határmenti népesség mindennapi életét, mind pedig az idegenforgalmi vonzerőt.

A kisléptékű közlekedési infrastruktúra kiépítése vagy felújítása (utak és kis hidak) növelheti vagy megteremtheti a megközelíthetőséget a rurális területeken.

Általános célkitűzések

- A határmenti infrastruktúra integrációjának fokozása.

Konkrét célok

- A szennyezés csökkentése.
- Az együttműködés fokozása a természetvédelem területén.
- A hiányzó vagy elégtelen kapcsolatok felszámolása.

Támogatható Intézkedések

2.1.sz. Intézkedés – Környezetvédelmi beruházás

2.2.sz. Intézkedés – Együttműködés a természetvédelemben

2.3.sz. Intézkedés – Kisléptékű közlekedési infrastruktúra

2.1.sz. Intézkedés – Környezetvédelmi beruházás

Általános leírás

A környezet minőségében az elmúlt évtizedben bekövetkezett jelentős javulás ellenére még mindig vannak súlyos hiányosságok a határrégió környezetvédelmi helyzetében. A szennyvíz és a kommunális hulladék kezelésének javulása nem bírt lépést tartani a keletkező szennyvíz és hulladék mennyiségével. Miután a környezeti kérdések a teljes határmenti régiót érintik, tekintet nélkül az országhatárookra, határmenti együttműködés keretében kell ezen segíteni.

Az intézkedés célja a környezetvédelmi helyzet javulását elősegítő, határon átnyúló hatásokkal járó beruházási projektek támogatása. Az Intézkedés egyidejűleg a természetvédelem kezelését, közös struktúrák létrehozását célzó beruházásokat is támogatja.

Célok

Általános célkitűzés

- A szennyezés csökkentése

Konkrét célok

- A környezet és a természeti erőforrások határon átnyúló védelme.
- A fenntartható határmenti vízkezelés biztosítása.
- Az alternatív és megújuló energiaforrások felhasználásának ösztönzése.

Tevékenységi területek

- Kisléptékű természetvédelem közös struktúráinak létrehozására.
- Intézkedések a víz- és hulladékkezelés területén (pl. közös szennyvíz- és hulladékkezelő rendszerek stb.)
- Az újrafeldolgozási tevékenységek és a megújuló energiaforrások használatának támogatása.
- Közös intézkedések a pusztító árvizek megakadályozását szolgáló infrastruktúra fejlesztésére.
- Az árvízhelyzet figyelőrendszerének fejlesztése az árvíz által fenyegetett folyópartokon.
- A környezetvédelmi károk megakadályozását szolgáló közös monitoring rendszerek kialakítása.

2.2.sz. Intézkedés – Természetvédelmi együttműködés

Általános leírás

A biodiverzitás megőrzése a régió környezetvédelmi stratégiáinak közös célkitűzése. A nemzeti parkok, természetvédelmi területek és a természetvédelem más intézményi formái fontos szerepet játszanak a cél elérésében. Az ilyen struktúrák menedzselésének és működtetésének összehangolása azonban súlyos akadályokba ütközik.

Az Intézkedés fő célja a természetvédelemmel foglalkozó szervezetek közötti intézményes kapcsolatok kialakításának támogatása, valamint a közös természetvédelmi kezdeményezések minden fajtájának előmozdítása.

Célok

Általános célkitűzés

- Az együttműködés fokozása a természetvédelem területén.

Konkrét célok

- A határkörzetben működő természetvédelmi körzetek menedzselésének összehangolása és a természetvédelem érdekében kialakítandó közös struktúrák támogatása.
- A helyi lakosság tudatosságának növelése a természetvédelmi kérdések tekintetében.

Tevékenységi területek

- A meglévő és a potenciális természetvédelmi területek kutatásának támogatása.
- A természetvédelmi területek irányítása érdekében folytatott határmenti kooperáció támogatása.
- Olyan tevékenységek támogatása, amelyek növelik a helyi lakosság tudatosságát a természetvédelmi kérdések tekintetében.

2.3.sz. Intézkedés – Kisléptékű közlekedési és távközlési infrastruktúra

Általános leírás

A kellő mértékben elérhető, a modern információs technológia előnyeit is felhasználó hatékony közlekedési és távközlési infrastruktúra kialakítása és fejlesztése különösen a periférikus körzetek számára teszi lehetővé, hogy kompenzálják földrajzi hátrányaikat. Gyors és biztonságos hozzájutást biztosít az információkhoz, az együttműködő partnerekhez és a városközpontokhoz. Különösen a közös infrastrukturális projektek esetében fontos előfeltétel a gyors hozzáférhetőség és az információk rendelkezésre állása, amit a hatékony és megfelelő információs rendszer kiépítésével kell biztosítani.

Célok

Általános célkitűzés

- A hiányzó vagy elégtelen helyi kapcsolatok felszámolása

Konkrét célok

- A települések közötti utazási idők csökkentése a határ régiókban.
- A határon átmenő tömegközlekedési szolgáltatások javítása.
- A határon túli információk jobb hozzáférhetőségének biztosítása.

Tevékenységi területek

- A határon áthaladó hiányos útkapcsolatok kiépítése, beleértve a kis határátlépőket
- Kis hidak fejlesztése és rekonstrukciója.
- A határon áthaladó információs és távközlési technológiák, valamint a szükséges alkalmazások fejlesztése (pl. határon áthaladó adatsín – regionális kapcsolódási pontok a meglévő hálózatokhoz és telemetriai lehetőségekhez, telematikai projektek).

3.sz. Prioritás: Szakmai segítségnyújtás

Általános leírás

„Szakmai segítségnyújtás” vehető igénybe az Interreg III A program hatékony, eredményes és átlátható menedzselése, valamint zökkenőmentes lebonyolítása érdekében. A (EC) 1685/2000 számú Bizottsági Rendelet kiegészítő (EC) 1145/2003 2003. június 27-i Bizottsági Rendelet mellékletének 11-es szabálya szerint a szakmai segítségnyújtás két kategóriába sorolható:

- A programlebonyolítással összefüggő tevékenységek – menedzsmen, végrehajtás, költségek monitorálása és ellenőrzése – támogatása.
- A program támogatását biztosító tevékenységek – tanulmányok, tájékoztató kiadványok / rendezvények, értékelés, stb. – támogatása.

A fenti két kategóriának megfelelően a szakmai segítségnyújtás két intézkedésre kerül felosztásra.

3.1.sz. Intézkedés – Programműködtetési tevékenység

A tevékenység körébe tartoznak: az Irányító Hatóság, a Kifizető Hatóság és a Közös Technikai Titkárság felállítása és támogatható költségeinek finanszírozása. Ezen túlmenően fedezheti a Szlovákiai Info Pont költségeit. Ez az intézkedés finanszírozza a Monitoring Bizottság és az Irányító Bizottság működéséhez kapcsolódó költségeinek fedezetét és a szakértők, a könyvvizsgálók, a jogi és pénzügyi szakemberek, illetve a tolmácsok és fordítók költségeit is.

3.2. sz. Intézkedés – Programtámogatási tevékenységek

A program népszerűsítési és értékelési költségeit fedezi ez az Intézkedés. Annak érdekében, hogy a programot a lehető legnagyobb körben népszerűsíteni lehessen, akcióterv készítésére van szükség és számos szemináriumot vagy tájékoztatót kell szervezni. A különböző projektjavaslatok megvitatására vonatkozó információcserét bátorítani kell. Az intézkedés keretében a projektfejlesztés kedvezményezettjeinek támogatására és partnerkeresésre; valamint az információs technológia (Internet) használatának támogatására is sor kerülhet. Szükség van olyan forrásokra is, amelyek a Program végső értékeléséhez és a monitoring rendszer, illetve a website működtetéséhez állnak rendelkezésre.

2.6.3. A hármashatármenti együttműködés jövője - alulnézetből

A hármashatármenti gazdasági kapcsolatok fejlesztésének perspektíváit vizsgálva mind a világgazdasági, mind az európai integrációs és támogatási feltételek kedvező alakulását prognosztizáltuk.

A kedvező külső körülményekhez társulnak a szomszédos országok demokratizálódási, átalakulási és gazdasági konszolidációs tendenciái, melyek nemzetgazdasági síkon jelentenek segítő körülményt. (Privatizációba való bekapcsolódás lehetősége stb.)

Mezosíkon a regionalizáció, decentralizáció, periferikus térségek kiemelt támogatása terület- és gazdaságfejlesztési programok által, mind-mind a határokon átnyúló együttműködések jövőbeni kiterjedését szolgálják.

A makro- és mezosíkon kínálkozó előnyös feltételek és lehetőségek megléte a mikroszféra: a térségi intézmények, vállalkozások számára a jövőben új kihívásokat fogalmaz meg. Míg a kilencvenes években legfőbb feladatunknak a határmenti gazdasági együttműködések létjogosultságának elismertetését, előnyeinek kutatási eredményekkel, áruforgalmi statisztikai adatokkal való bemutatását, bizonyítását tekintettük, addig a jövőben a gazdasági együttműködések horizontális és vertikális fejlesztése - a regionális és lokális feltételrendszer jogi, infrastrukturális és vállalkozás-támogatás javításán túl - lesz a feladatunk.

Vajon a térségi aktorok hogyan ítélik meg a hármashatármenti gazdasági együttműködés jövőjét, s abban a maguk szerepét?

Nos, a kérdésre adandó válasz vélhetően árnyalt lenne, attól függően, hogy a három határos országrészből ki melyikben él, milyen nemzetiségű, miből biztosítja egzisztenciájának fenntartását, mely gazdasági területekben látja vállalkozása, egoja dinamikus, perspektivikus fejlődését.

Azok az intézmények, vállalkozások melyek gazdasági tevékenysége - érzelmi és/vagy haszonelvű megfontolások okán - túllép az országhatárokon, s kínálatukat jellegénél, speciális minőségénél, vagy sajátos keresleténél fogva a szomszédos országrészekben előnyösen el tudják helyezni (vagy éppen szükségleteiket onnan kielégíteni) a következő évtizedben további fejlődésre számíthatnak. (A jövő vesztesei lehetnek az ügyeskedők, az átmeneti piaci zavarokat kihasználók, stratégia nélküli percemberek, vállalkozók.)

Optimizmusunk alapja a már bemutatott kedvező külső környezeti tényezők mellett, a hármashatármenti régió történelmi múltjában, komplementer jellegében gyökerezik.

Az örökletes termelési tényezők mellett a fejlődés jövőbeli tartalékának tekinthetjük az emberi tényezőt, amennyiben mind a nemzetközi vállalatok alacsonybérű, de kvalifikált és szorgalmas munkaerőigényét, mind a kis- és középvállalatok vállalkozószellemű, innovációképes tulajdonosait, alkalmazottait régióink tudja biztosítani.

A hármashatármenti gazdasági kapcsolatok jelenlegi szereplőinek sikerei, pozitív példái, megfelelő kommunikációval párosulva más térségi szereplőket is mozgósítani, s orientálni képesek.

A következő évtized térségünkben pályakezdő fiataljait a kapitalista piaci viszonyok, a regionális gazdasági együttműködési gyakorlat természetes közegként fogják körbevenni, aminek eredményeként otthonosabban fognak mozogni a jelenlegi vállalkozói generáció számára még napjainkban is új kihívásokat tartogató üzleti környezetben.

A hármashatármenti együttműködés intézményrendszerének szélesítése a vállalkozóvá válás folyamatát képes lesz megkönnyíteni és hozzá fog járulni a piacképesség tökéletesítéséhez, a vállalkozói kockázatok tompításához. A várhatóan jövőben is jelentkező tőkehiányt a térségfejlesztés speciális eszközei (vállalkozási övezet, ipari park) által javuló tőkevonzási képesség, a védettebb piaci megjelenés származékos előnye, valamint a térségi vállalkozók piaci, interkulturális ismeretei hasznosításának szándékával megjelenő tőkeerős vállalkozók csökkenteni fogják.

A három határos országrész vállalkozásai belföldi kooperációs, kereskedelmi kapcsolatainak működtetése révén a hármashatármenti cégek alkalmasak olyan versenyképes kínálat folyamatos megjelenítésére, amely az üzleti kapcsolatok bővülését eredményezi (páneurópai kumuláció).

A belföldi és nemzetközi piaci viszonyok, a verseny jellege és erőssége, az EU adminisztratív protekcionizmusa a korlátozott reálönállósággal rendelkező vállalkozásokat a szomszédos országok regionális piacain való megjelenésre, az ottani külpiaci aktivitások kifejtésére fogják szorítani. Ezen tendencia kezdeti jelei már manapság is tapasztalhatóak.

A kis- és középvállalkozások határokon átnyúló gazdasági kapcsolatai jelenleginél magasabb forgalmi érték mellett, intenzívebb művelésének makro- és mezoszintű feltételei kedvezően alakulnak.

Elsősorban rajtunk - a határmenti régióban élő és dolgozó embereken, vállalkozásokon - múlik, hogy a következő évtizedben az együttműködés, kooperáció milyen ütemben és módon fog fejlődni.

Természeti, földrajzi, kulturális determináltságunk a kilencvenes években újjászerveződött regionális üzleti kapcsolatrendszer továbbfejlesztésére predestinál. A Kárpátok Határmenti Gazdaságfejlesztési Szövetség sajátos eszközein, tevékenységén keresztül továbbra is generálója, segítője kíván lenni a határmenti üzleti kapcsolatok fejlesztésének.

3. Zemplén térség integrációs felkészülése

Az Európai Unió bemutatása és az integrációs folyamat kiteljesítésének vizsgálata után Zemplén térség integrációs felkészüléséhez kívánunk hozzájárulni a tananyag harmadik részében lévő témakörök feldolgozásával.

A regionális fejlesztés, önkormányzati felkészülés, a KKV szektor kapcsolódási kérdései, az EU agrárszabályozásához való alkalmazkodás és az euomarketing szerepelnek a következő részben.

A bevezető fejezetben az integráció jövőjével foglalkozunk európai, magyar és zempléni szempontból.

3.1. A regionális fejlesztés és új integrált forrása a Nemzeti Fejlesztési Terv

3.1.1. Az EU regionális politikája és hatása a magyar területfejlesztésre

1. A magyar térszerkezetet befolyásoló tényezők

a) A globalizáció gazdasági tere

A magyar gazdaság rendszerváltás utáni nyugat-európai orientációja, az Európai Unió társult tagsága, a csatlakozás igénye és előkészítése megkönnyíti az európai regionális folyamatok megjelenését és elterjedését hazánkban.

Az 1970-es évek világgazdaságában új, hosszú távú technológiai ciklus kezdődött, mely átalakította a fejlett országok gazdasági térképét. Az **új gazdasági teret** a termelés földrajzi dekoncentrációja, a szellemi tevékenységek, s főleg a döntéshozatal földrajzi koncentrációja jellemzi. Megerősödött a nagyvárosok szerepe, megváltozott a város és vidéke közötti kölcsönkapcsolatok jellege, a gazdasági régiók hagyományos építkezése. Az új regionális folyamatok hazai terjedését felgyorsította, hogy a magyar régiók és a városhálózat közvetlenül kapcsolódhatnak a nyugat-

* Horváth Gyula hasonló című írása az Európai integráció – önkormányzat I. c. kiadványban

európai térfolyamatokhoz, mód van szélesen értelmezett regionális integrációra.

A gazdaság jelentős szerkezeti átalakuláson ment át. A nehézipar, a tömegtermelésre berendezkedett hagyományos iparágak visszaszorultak, és a csúcstechnológiát képviselő, tudásigényes, vagy különleges minőségű fogyasztási cikkeket előállító iparágak jelentősége nőtt. A foglalkoztatásban az ipar háttérbe szorult a terciér (szolgáltatás) és a kvaterner (kutatásfejlesztési, specializált magas szintű üzleti szolgáltatási) szektorral szemben.

A posztfordista gazdaságot bevezető nagy szerkezeti változások egyik következménye, hogy a gyártási folyamat viszonylag kevés embert foglalkoztat, s rugalmasan telepíthető. A mai üzleti befektetések sokkal több, hasonló adottságú település között választhatnak, mint a hagyományos iparágak. A **telephelyválasztás szempontjai is megváltoztak**: a munkaerő minősége, a települési környezet, az információs hálózathoz kapcsolódás került előtérbe a nyersanyag, az energiaforrás, vagy a szállítási útvonalak helyett.

A regionális folyamatok szempontjából is nagyon fontos a vállalati szervezet átalakulása. A nagyvállalatok nagyságát inkább földrajzi elterjedtségük, s üzleti forgalmuk, nem pedig a tevékenységek köre, vagy alkalmazottaik száma adja. A **világgazdaság alakulását a transznacionális nagyvállalatok szabják meg**. A tőke a világgazdaságban eléggé szabadon, egyre egységesebb szabályok szerint mozog a különböző országokban. Részben a technológiai folyamatok egyszerűbb kezelhetőségének, részben az egykori „elmaradott” országok iskolázottsági fejlődésének eredményeképpen a **tudásigényes ágazatok** is világszerte elterjednek.

A kis- és középvállalkozások gazdasági megerősödésének fő forrása a beszállítói rendszer fejlődése. A **kisvállalatok** nem a nagyvállalatok helyére nyomultak be, hanem **beépültek a beszállítói hálózatba**. A beszállítók - kisebb egységek lévén - a rugalmas termeléshez jobban tudnak alkalmazkodni. Korszerű berendezéseiken többféle termék állítható elő, alkalmazottaik számát is rugalmasan változtatják. A piaci kockázat egy része a beszállítókat terheli.

A technológia változásai is befolyásolják a regionális folyamatokat. A technológiák egyszerűsítése és részekre bontása lehetővé teszi a gyártás kis

egységekben történő, földrajzilag dekoncentrált telepítését, akár a rurális térségekben is.

A posztfordista változások a **társadalmi szerkezetre** is hatottak. A gazdaság átalakulása azt eredményezte, hogy egyrészt sok felsőfokú képzettségű szakemberre van szükség (a tudásigényes iparágakban, s a felsőfokú üzleti szolgáltatásokban), másrészt jó elhelyezkedési esélye van az iskolázott, de szakképzetlen munkaerőnek (a szolgáltatásokban, a rugalmas termelésben). A hagyományosan képzett szakmunkások iránti kereslet viszont csökken.

A gazdasági tevékenységek kitüntetett telepítő tényezőivé a **munkaerő és az információ vált**. A tevékenységek egy része jelentős földrajzi dekoncentráción ment át, széles településkörben terjedt el, s ez a rurális, korábban elmaradottnak tartott térségek fellendülését eredményezte. Úgy tűnik, a fordista ipari körzetekből, tömegtermelésből kimaradt rurális enklávék - fejlett infrastruktúra és iskolázott lakosság esetén - könnyebben fogadták be az új gazdasági szerkezeteket, mint a lesüllyedő gazdaságot védelmezni próbáló, nehezen átképezhető munkaerővel rendelkező hagyományos iparvidékek. Ugyanakkor **megerősödött a nagyvárosok szerepe** - a gazdaság parancsnoki posztjai (a transznacionális vállalatok, a nagy pénzüzetek központjai) telepedtek egymás közelségébe, az információk és innovációk központjaiba.

b) Az új évszázad kihívásai Magyarországon: decentralizáció és integráció

Az új magyar területi stratégiának és regionális politikának egyrészt **érvényesítenie kell a piacgazdaság** követelményeit, másrészt **adaptálnia** célszerű **az Európai Uniónak és tagállamainak a regionális politika harmonizálására megfogalmazott célkitűzéseit**, végül **hasznosítania** érdemes a **globális európai folyamatok általános tapasztalatait**, többek között az interregionális és határmenti együttműködések kohéziós szerepének felértékelődését, az európai együttműködés irányításának decentralizálódását, a regionális hatalom fokozatos funkcióbővülését.

A gazdasági növekedés hosszú távú pályáját alakító és a térstruktúrákra is jelentős hatást gyakorló gazdasági szerkezeti átalakulás főbb elemei az alábbiakban foglalhatók össze:

A **dezindusztrializáció** lényege az ipar lassú térvesztése, minőségi átalakulása, előbb a foglalkoztatottak számának, majd a GDP előállításához

való közvetlen hozzájárulás mértékének a csökkenése. (A tradicionális ipar térvesztését az újraiparosítás mérsékelheti Zemplén térségben is.)

A **tercierizáció** révén a szolgáltatóipar túlsúlyba kerül a gyáripparral szemben, jellemző a termelési szolgáltatások elterjedése, a gazdasági versenyben fokozódik az innovációs és a nem árjellegű tényezők befolyása épp úgy, mint a termék- és piaci diverzifikáció. (Ez a változás a termelés és a szolgáltatások kooperációjának az erősítését indukálja.)

A **technológiai váltás** folyamatában az új ipari fejlődési szakaszban a vállalkozások számára nem elsősorban az anyagi jellegű input-output kapcsolatok, hanem az új technológiai előnyöket hasznosítani képes, a piaci fejlődést ösztönző technológiai, információs és pénzügyi erőforrások válnak meghatározó tényezővé. A fenntartható fejlődés a technológiai képességek gyökeres megváltoztatásával képzelhető csak el.

A **decentralizáció** eredményeképpen a vállalati szervezet- és tulajdonformák átalakulnak. Az új dinamikus hajtóerők és az infrastruktúra fejlődése a gazdaság térbeli telepítését diszperzebbé teszi, regionális gazdasági hálózatok jönnek létre, egyszersmind erősödik a településtípusok közötti differenciálódás és fokozódik a verseny a gazdaság telepítéséért.

Az európai integráció elmélyülésével összefüggésben megállapítható, hogy a nemzetközi tőkepiacon lezajlott változások eltérő módon érintették a régiókat. A hálózatos gazdaságok szervezéséhez alkalmazkodni képes régiók nyertesei, a tradicionális tőkeimportőrök pedig vesztesei lettek a tőke- és valutaliberalizációs változásoknak. Mivel a globalizálódó gazdaságban a vállalati központok kitüntetett pozíciója továbbra is fennmaradt - sőt bizonyos mértékig még erősödött - e **változási tendenciák a fejlett régióknak kedveztek**. Az egységes európai piac hatásai a regionális versenyképesség feltételeit új megvilágításba helyezték. Az európai növekedési erőközponthoz geográfaiilag közelebb fekvő, ahhoz fizikai infrastrukturális rendszerekkel is kapcsolódó térségek viszonylag könnyen adaptálódtak az új feltételekhez, a perifériák viszont egyértelműen versenyhátrányba kerültek.

3.1. sz. ábra
A „kék banán”

A **fenntartható fejlődés követelményei** kikényszerítik a gazdasági növekedés és a környezetterhelés mérséklésének összekapcsolását, a környezetvédelmi iparágak és beruházások priorizálása mellett.

A regionális fejlődést befolyásoló tényezők alapján megrajzolható az új század első évtizedének végére kialakítandó optimális térszerkezet, megfogalmazhatók az ennek eléréséhez szükséges feladatok. A **jövőkép** vázolásához a korábban említett folyamatokon kívül figyelembe célszerű venni az **európai integráció várható hatásait is: egyrészt az európai tér kohéziójának erősítését szolgáló programok várható hatásait** (Európa 2000+, European Spatial Development Perspective, CADSES Vision Planet), **másrészt a magyar EU-tagsággal járó strukturális támogatások jelentős forrásnövelő szerepét.** E szempontokat érvényesítendő, az Országos Területfejlesztési Koncepció alapján megfogalmazható az ország térszerkezetének kívánatos textúrája, az ezt alkotó elemek kapcsolódási pontjai a közép-európai régiókkal és az európai területi munkamegosztás különböző egységeivel. (Az európai trendeket illetően a regionális politika magyarországi feladatait a 3.1. táblázatban foglaltuk össze.)

3.1 sz. táblázat

Európai trendek, magyar feladatok a regionális politikában

Regionális politikát befolyásoló tényezők	Domináns európai irányzat	Magyar helyzet	Tendőők
Területi szerveződés	Összekapcsolódó gazdasági terek, globális hálózatok, regionális clusterek, erős regionális kohézió.	A nemzeti gazdasági tér erős differenciáltsága, a centrumtértség kapcsolati hálójának dominanciája, gyenge régió belüli kohézió.	A térszervezés eszköz- és intézményrendszerének decentralizálása, új kohéziós és strukturális politika kidolgozása
A területi fejlődés hajtóereje	Fejlett technológiák, K+F, üzleti szolgáltatások, informatika, tudásalapú termelés.	Multinacionális vállalatok megtelepedése, műszaki infrastruktúra, önszerveződő ipar.	Újraiparosítás, a közlekedéshálózat erőteljes fejlesztése, termelő szolgáltatások ösztönzése.
Telepítési tényezők	Képzett munkaerő, kedvező geográfiai pozíció, kommunikációs csomópont-jelleg, fogyasztói piacok elérhetősége.	Olcsó munkaerő, a főváros közelsége, jó közúti megközelíthetőség, nyugati határmenti területek.	Komplex közlekedésfejlesztés, a régióközpontok bekapcsolása az autópálya-hálózatba, regionális repülőterek, új közlekedési tengelyek.
Az innováció térbeli terjedésének jellege	Több csomópontból elterjedő, sokirányú, számos innovatív régió.	A fővárosból kiinduló, lassan terjedő, egyetlen innovatív régió.	Az innováció-orientált területfejlesztés alapjainak megteremtése, regionális innovációs stratégia, sokfunkciójú regionális innovációs központok fejlesztése.
Priorizált településforma	Nagyvárosok, integrált település-együttesek.	A főváros és a megyeszékhelyek (a piaci erők révén), falusi települések (az állami újraelosztás révén).	A regionális központok (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc), mint innovációs pólusok, a kis- és középvárosok, mint ellátási-szolgáltatási egységek.

Az állam szerepe	Stratégiai irányítás, mérsékelt újraelosztás, erős koordinációs funkciók.	Bürokratikus újraelosztás, gyenge ágazatközi koordináció.	Az állam operatív irányítási szerepkörének szűkítése, a stratégiai funkciók fejlesztése, erőteljes decentralizáció.
A szubnacionális szint szerepe	Széles körű kompetencia: a regionalizmus térnyerése: a decentralizált országokban élő népesség aránya Európában 1970-ben 25 %, 1995-ben 57 %, 2010-ben várhatóan 80%.	Magyarország tipikus unitárius állam: centralizált újraelosztás, gyenge középszint, szétaprózott önkormányzati struktúra.	A központi irányítás reformja, jogkörök és eszközök decentralizálása a régiókhoz, a területi közigazgatás átszervezése, a régiók alkotmányos szabályozása → decentralizált állami berendezkedés.
A regionális fejlesztések finanszírozásának formája	Sokcsatornás, a partnerség és az additionalitás elve alapján, forráskoordináció a különböző döntési szinteken, diszkrecionális támogatásjuttatás.	Szétaprózott, összehangolatlan állami források, a helyi szereplők gyenge abszorpciós képessége, vegyes támogatások.	Az állami források koncentrációja és hatékony koordinációja, a regionális aktorok jövedelmi pozíciójának erősítése → államháztartási reform (a helyben maradó és képződő bevételek arányának növelése); diszkrecionális támogatás.
A finanszírozási források nagysága és regionális eloszlása	A közvetlen regionális fejlesztési támogatások az európai centrum-országokban a GDP 1,5-2 %-át, a kohéziós országokban a 6-8 %-át teszik ki; a magrégiók részesedése az állami fejlesztési forrásokból a népességárányt tartja vagy csak kis mértékben haladja meg; A perifériák fejlesztésében az EU-támogatások részesedése 60-70 %.	A területfejlesztési kiadások a GDP 0,3 %-ával részesednek, a fejlett régiók (Közép-Magyarország és Észak-Dunántúl) az állami beruházásokból népességárányuknál 25 %-kal nagyobb mértékben részesülnek.	Az EU-csatlakozás után a finanszírozási források jelentősen bővülnek, az elosztási arányokban jelentős módosulás várható. A nagyságrendekkel bővülő fejlesztési lehetőségek kihasználására versenyképes regionális programokkal kell felkészülni.
A regionális politika akcióterülete	A versenyképesség feltételeinek erősítése, az esélyegyenlőség megteremtése a különböző fejlettségű térségekben; Az elmaradott területek komparatív előnyeire alapozott fejlesztések; A támogatás megszervezésében fontos szempont: a térség belső erőforrásainak modernizációja.	A hátrányos helyzetű térségek preferálása, az elmaradottság infrastrukturális komponenseinek fejlesztése, a versenyképesség javításának figyelmen kívül hagyása, a térség erős elemeire építő gazdaságfejlesztés hiánya.	A regionális politika gazdaságfejlesztő (munkahelyteremtő) orientációjának erősítése, a tudásigényes fejlesztések regionális központjainak és a hozzájuk kapcsolódó termelési clustereknek a kiépítése.
Az államhatár szerepe a nemzeti gazdasági tér alakításában	Az államhatár nem akadály, a határokon átnyúló gazdasági fejlesztéseket interregionális intézmények szervezik; Az együttműködések hatékonyságát a közigazgatási struktúrák kompatibilitása is befolyásolja; A határvidékek periférikus jellege fokozatosan mérséklődik.	Az osztrák és a szlovén határ kivételével a települési és a gazdasági kapcsolatok intenzitása gyenge; Az euróregiók működése formális; A közigazgatás kapcsolatszervező kompetenciája igen korlátozott.	Az EU-csatlakozást követően a déli, a keleti és az északi határok felértékelődnek, az Interreg-támogatások növelik a határon túli régiók érdekelttségét, a Kárpát-medencei interregionális együttműködés piacbővítő tényező lehet; A régiókba külpolitikai jogosítványokat is telepíteni kell.

Forrás: Horváth Gy. im.

2. A magyar regionális politika

a.) Általános helyzetkép

A magyar területfejlesztés komplex és magas szintű **jogi szabályozása**, speciális intézményrendszere úttörő jellegű és egyedi Kelet-Közép-Európában, sőt sok **EU-tagállam számára is mintaértékű lehet**. Az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről céljait tekintve megfelel a társadalmi igazságosság, a méltányosság és a szolidaritás elveinek, az általános kohéziós céloknak. Az **Országos Területfejlesztési Kon koncepció** szerkezete, regionális fejlesztési orientációja részben kielégíti a nemzeti fejlesztési programdokumentum követelményeit, a hosszú távú fejlesztési célok EU-kompatibilitását.

Az EU kohéziós politikájának fő irányát hosszú távra előrevetítő dokumentum, az **Agenda 2000** - miközben általában kedvezőtlen megállapításokat fogalmaz meg a kelet-európai csatlakozni szándékozó országok regionális politikai felkészültségéről - Magyarországot pozitív példaként említi. Az EU Magyarországról készített jelentése a **következőket emeli ki**:

- csak Magyarországon létezik területfejlesztési törvény,
- e törvény alapelvei harmonizálnak az Unió célkitűzéseivel,
- a törvény végrehajtását kísérő változások nyomán az ország képes lesz az uniós szabályok átvételére, a Strukturális Alapok hatékony felhasználására,
- a végrehajtás során az új intézmények kialakulatlansága gondot okozhat,
- nem kielégítő a minisztériumok, a regionális és a helyi szervek közötti koordináció,
- nem érzékelhető pontosan, hogy a hazai regionális fejlesztési források miként feleltethetők meg az EU Strukturális Alapjainak pénzügyi eszközeivel, nehezen becsülhető meg Magyarország társfinanszírozási képessége,
- a területfejlesztésre szánt források szűkösek,
- Magyarországnak ki kell építenie a Strukturális Alapok felhasználásának ellenőrzéséhez szükséges mechanizmusokat,
- az államigazgatással szembeni alapkövetelmény: magas színvonal és megkönyékezhetetlenség.

b.) A csatlakozás várható gazdasági és politikai hatásai, ellenérdekelt felek

Az új EU-konform regionális politika és közösségi támogatás legjelentősebb **gazdasági hatása** az, hogy a fogadóképesség megteremtését követően az EU támogatási alapjaiból a korábrinál nagyságrendileg nagyobb fejlesztési források állnak majd a területfejlesztés rendelkezésére. Ennek egy része a munkahelyteremtésen keresztül közvetlenül a gazdálkodókhoz áramlik. Még ennél is jelentősebb lesz a háttér-infrastruktúra fejlesztési lehetőségeinek a bővülése.

Az **új regionális politikától** a kevésbé fejlett országrészek felzárkóztatása, a régiók versenyképességének és jövedelemtermelő képességének az erősítése várható. A tényleges gazdasági hatásokon kívül a regionális politika intézmény- és eszközrendszerének átalakítása fontos szakmai, morális és politikai következményekkel is jár.

Az EU-támogatások kezelése olyan **tervezési, finanszírozási, kooperációs és ellenőrzési módszerek alkalmazását követeli meg**, amelyek elsajátítása a csatlakozás nélkül sokkal hosszadalmasabb és nehezebb lenne. A modern tervezés, a program- és projektmenedzsment, a „value for money” szemlélet, a **csalás és a korrupció elkerülésének szigorú szabályai** olyan gyakorlatot honosítanak meg, amelynek hatása átsugározhat a Strukturális Alapok által nem érintett területekre is, ezáltal elősegíti az ország modernizálását. (3.2. táblázat)

3.2 sz. táblázat

A magyar regionális politika EU-kompatibilitása

A politika		Az EU-kompatibilitás foka
Célja	Szerkezetátalakítás	++
Alanya	Megye/kistérség	+
Tárgya	A piac negatív hatásainak mérséklése/innováció	++
Célcsoportja	Problematis közzet (elmaradott, depressziós, rurális)	+++
Eszközei	Területfejlesztési célelőirányzat	+
Finanszírozásának módja	„Decentralizált”	+
Ösztönzésének formája	Mérlegelő	++
Irányításának centruma	Országos Területfejlesztési Tanács	+++
Végrehajtásának meghatározó eleme	Megyei Területfejlesztési Tanács	+
Fejlesztésekre gyakorolt hatása	Elszigetelt	+
Domináns kedvezményezett ágazatai	Infrastruktúra	+
Népességi hatóköre	34 %	+++
Közvetlen finanszírozásának mennyisége	A GDP 0,2 %-a	+

+++ Magas, ++ Közepes, + Alacsony

Forrás: Horváth Gy. im.

Az EU-csatlakozás kikényszeríti az **intézményrendszer** reformját is. A decentralizáció, a partnerség érvényesítése megköveteli a döntési kompetenciák újrafogalmazását, a hatalom decentralizálását, a területi közösségek autonómiájának az erősítését. Magyarország unitárius berendezkedésű országból **decentralizált állammá** válhat.

A döntési pozíciókban várható átrendeződés előkészítése során **konfliktusokra** lehet számítani, **főleg az alábbi területeken**:

Országos szinten ágazati értetlenség és ellenérdekeltség, az egyes tárcák közötti kompetencia harc, centralizációs törekvések (pl. a koncentráció alapelvének szándékos félreértelmezése) jelentek meg. **Regionális szinten** a tradíciók, az intézményesülés és források hiányában életképtelenné válhatnak a régiók. (Magyarországon még túlságosan erők az újraelosztási egységgel szembeni ellenérzések.) A **megyei önkormányzatok** félnek a régiótól. A megyék infrastruktúra-fejlesztési kompetenciájának erősítése a települési önkormányzatok ellenállásába ütközik majd.

A **programozás** a maitól eltérő finanszírozást igényel, így a bevételek újraosztása, a **döntési pozíciók** (hatalom) elvesztése ellenállásba ütközhet. Az egyeztetési mechanizmusok összecsiszolódása, a demokratikus játékszabályok betartása átmenetileg meghosszabbíthatja a tervezési, döntési folyamatot és akadályozhatja a szakmai racionalitást.

Mivel az ország egésze támogatóttá válik, tehát a támogatások potenciális címzettjei lehetnek a fejlett régiók és Budapest is, így várhatóan tovább éleződik **a fejlett és az elmaradott régiók közötti ellentét**.

Az erőteljes állami részvétel következtében és a közszolgáltatási rendszer elemi, alapszintű hiányosságai miatt nálunk a **kiegyenlítési célok** mindig **fontosabbnak tűnnek**, mint a differenciálódással járó előnyök. Ez érvényes mind a központi területi és a helyi önkormányzati politikára, mind a tipikus önkormányzati álláspontokra.

A **földrajzi koncentráció** követelményei ellenszenvet válhatnak ki a falusi települések körében, a térségi centrumokkal (városokkal) szembeni ellenállás fokozódik, a térségi együttműködés esélye romlik. Mivel a kistérségek nem jutnak új területfejlesztési funkciókhoz és forrásokhoz, sőt az új szabályozás szűkítő jellegű lesz, várható a kistérségi szerveződések tiltakozása. (Külön programot kell majd kidolgozni annak tudatosítására,

hogy a ***kohéziós és strukturális politika elsődlegesen regionális szintű feladat***).

A magyar területfejlesztési tanácsok létrejötte kompromisszumokkal volt terhes és ***az új intézményrendszerrel összefüggő politikai nyomás a jövőben sem mérséklődik***. Emiatt veszélybe kerülhet a korporatív döntési és összehangoló szerep, s inkább a központi pénzek elosztása valósul meg. Ez a területfejlesztés finanszírozás számára azzal a következménnyel jár, hogy nem a közösségi szektor érdekei mozgatják a területfejlesztési politikát, hanem fennmarad a rendszer tagoltsága, a magánszféra elkülönültsége.

3.1.2. A Nemzeti Fejlesztési Terv

Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozik az Európai Unióhoz, és jogosulttá válik az unió fejlesztési alapjainak, a strukturális alapok és kohéziós alap támogatására. Ezen alapok célja a gazdasági és társadalmi kohézió erősítése, illetve a fejlettségbeli különbségek csökkentése a tagállamok és régiók között

Az EK 1260/1999-es, a strukturális alapokról szóló általános rendelete szerint azon tagállamok, melyek az 1. célkitűzés alá esnek, a támogatások igénybevétele feltételeként fejlesztési céljaikat és prioritásaikat tartalmazó Nemzeti Fejlesztési Tervet kell, hogy készítsenek, és benyújtsanak az Európai Bizottsághoz. A Nemzeti Fejlesztési Terv a Magyar Köztársaság kormányának nemzeti stratégiai dokumentuma. Az NFT képezi a Bizottsággal folytatandó tárgyalások alapját, melynek eredményeként a támogatások jogi keretét jelentő Közösségi Támogatási Keretszerződés elkészült. Ezen Közösségi Támogatási Keretszerződés (KTK) rögzíti az EU, illetve Magyarország pénzügyi kötelezettségvállalását a 2004 és 2006 közötti időszak közös fejlesztéseit illetően

A Nemzeti Fejlesztési Terv, illetve a Közösségi Támogatási Keret a 2004-2006-ban mintegy **1350 milliárd Ft értékű fejlesztés** megvalósítását teszi lehetővé. Ez az összes hazai közösségi fejlesztéseknek mintegy 50%-a. Mindehhez kapcsolódik évi **+0,7%-os GDP növekedés** 2004 és 2008 között (összesen 3,5-4%) és a **foglalkoztatottak** számának mintegy **110 ezer fővel való növelése**

1. Az NFT alapjául szolgáló keretdokumentumok

A Nemzeti Fejlesztési Terv az Európai Unió Tanácsának a Strukturális Alapok általános szabályozásáról szóló 1260/1999 Rendelete (Council Regulation /EC/ No 1260/1999), valamint a Strukturális Alapokra vonatkozó tervekről és programozási dokumentumokról szóló Vademecum figyelembevételével készült. A Terv igazodik az Európai Bizottság 2000-2006-os időszakra vonatkozó programozási irányelveihez (*The Structural Funds and their coordination with the Cohesion Fund, Guidelines for programmes in the period 2000-2006*), amelyek a gazdasági versenyképesség javítását, a foglalkoztatottság növelését leginkább segítő fejlesztési politikákról adnak útmutatást. Emellett figyelembe veszi a releváns közösségi és nemzeti szakpolitikákat, stratégiákat is.

Az NFT – mindezen túlmenően - támaszkodik az Előcsatlakozási Gazdasági Program c. dokumentumra (Pre-accession Economic Programme; PEP 2003). E dokumentum körvonalazza azt a makrogazdasági keretet és gazdaságpolitikát, amelyben a Nemzeti Fejlesztési Terv kifejti hatásait, s melynek egyik megvalósítási eszköze. A középtávú gazdaságpolitika célja a modernizáció, az európai szintekhez való felzárkózás, amely a versenyképesség erősítésében, a pénzügyi és árstabilitásra törekvésben, valamint a gazdaság és társadalom kohéziós erőinek kibontakoztatásában realizálódik.

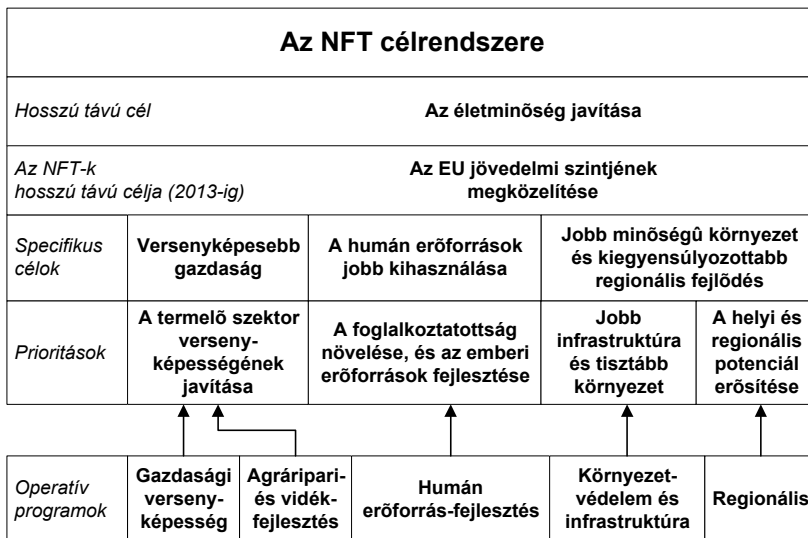
A magyar Nemzeti Fejlesztési Terv a Strukturális Alapok mindegyikének forrásaira épít. Ennek megfelelően céljainak, prioritási területeinek és a megvalósítandó intézkedéseknek összhangban kell állniuk az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az Alapokra vonatkozó rendeleteivel.

A Strukturális Alapok finanszírozta beavatkozások szoros, koordinált kapcsolatban állnak az azonos időszakban a Kohéziós Alapból finanszírozott intézkedésekkel, amelyek fejlesztési irányai megjelennek a Nemzeti Fejlesztési Tervben.

2. A Nemzeti Fejlesztési Terv tartalmi elemei

A fejlesztési terv helyzetértékelése a magyar gazdaság és társadalom állapotát vázolja fel, rámutat a súlyponti kérdésekre, megvizsgálja a problémák okait. Az ennek alapján készített SWOT-elemzésben Magyarország erősségei és gyengeségei, lehetőségei, illetve a rá leselkedő

veszélyforrások kerülnek meghatározásra. A SWOT elemzés alapján kerül kialakításra a magyar Nemzeti Fejlesztési Terv stratégiájának célstruktúrája.

4.1. ábra

Forrás: www.nfh.hu

Az NFT hosszútávú célja: az EU gazdasági és társadalmi fejlettségi szintjéhez való konvergencia.

Az ezt alátámasztó és ennek elérését lehetővé tevő **három specifikus cél**:

1. **versenyképesebb gazdaság**;
2. a **humán erőforrások fejlesztése**;
3. **jobb minőségű környezet és alap-infrastruktúra**; illetve **kiegyensúlyozottabb területi fejlődés** elősegítése

A specifikus célok elérésére a Nemzeti Fejlesztési Tervben kialakított intézkedés-együttes az alábbi **5 operatív program** keretében valósul meg.

Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP)
 Humán Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (HEFOP)
 Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program (KIOP)
 Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program (AVOP)
 Regionális Fejlesztési Operatív Program (RFOP)

Az NFT céljainak megvalósításához szükséges, hogy az OP-k egyes fejlesztései egymást kiegészítő, integrált módon, a szinergikus hatásokat kihasználva valósuljanak meg. Ezzel egyrésztől megakadályozható a fejlesztések elaprózódása, míg másrésztől a támogatandó célterületeken érdemi hatás érhető el.

3. Az NFT pénzügyi vonatkozásai

A Nemzeti Fejlesztési Terv megközelítőleg 510 milliárd forint uniós és 178 milliárd forint hazai közösségi (központi, illetve helyi) forrást nyit meg a beruházásoknak az Operatív Programokon keresztül. Ez a gazdasági szereplőknek szóló programokon keresztül további 280 milliárd forint magántőkét mozgat meg.

Mindezt kiegészíti 283 milliárd forint uniós, illetve 113 milliárd forint hazai közösségi forrás a Kohéziós Alap finanszírozta nagy környezetvédelmi és közlekedési infrastrukturális projekteken keresztül.

Így összességében 1350 milliárd forintnyi fejlesztés valósulhat meg a Nemzeti Fejlesztési Terv keretében.

3.3. sz. táblázat

A 2004-2006 közötti források megoszlása a Nemzeti Fejlesztési Terv-ben (milliárd HUF)

Terület (Operatív Program)	Strukturális Alapok (Opk) uniós forrás (1)	Nemzeti közösségi (központi vagy helyi) társfinanszírozás (2)	Uniós + nemzeti közösségi összesen (3)=(1)+(2)	Magán-forrás (4)	Összes beruházás az OP-kben (5)=(3)+(4)	Kohéziós Alap uniós rész (6)	Kohéziós Alap hazai (közösségi) rész (7)	Összes beruházás az NFT-ben (8)=(5)+(6)+(7)
Gazdasági Versenyképesség	109,4	45,2	154,6	135,9	290,6	0	0	290,6
Humán erőforrások	143,5	47,8	191,3	0	191,4	0	0	191,4
Környezetvédelem, Energia és Közlekedés Infrastruktúra	83,42	28,9	112,4	9,7	122,1	283,70	0113,5	519,3
Agrár- és Vidékfejlesztés	80,8	26,9	107,8	115,4	223,2	0	0	223,2
Regionális (társégi, helyi) Fejlesztések	91,7	29,7	121,4	19,5	140,8	0	0	140,8
Összesen	508,9	178,6	687,5	280,5	967,9	283,7	113,5	1365,1

4. A Nemzeti Fejlesztési Terv operatív programjai

a) Gazdasági Versenyképesség Operatív Program

Kapcsolódás az NFT célkitűzéseivel és prioritásaival:

A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) az NFT fejlesztési stratégiája egyik specifikus céljának elérését, a gazdasági versenyképesség növelését célozza meg.

Ez a cél a kulcsterületekre irányuló közvetett és közvetlen beruházásokon keresztül valósul meg, elősegítve a vállalatok termelékenységét és a fejlettebb üzleti környezet kialakulását. A gazdasági versenyképesség növelésével a GVOP nagyban hozzájárul az NFT általános céljához, ami az ország közelítése az EU társadalmi-gazdasági fejlettségi szintjéhez. A GVOP, intézkedéseivel keresztül közvetett módon az NFT több specifikus céljának megvalósulásához is hozzájárul. A vállalkozások termelő berendezéseinek és módszereinek modernizálása hozzájárul egyrészt az alacsonyabb károsanyag-kibocsátáshoz és ezáltal az egészségesebb környezethez, másrészt az üzleti és kommunikációs infrastruktúra fejlesztéséhez a kevésbé fejlett régiókban, ami elősegíti a kiegyensúlyozottabb regionális fejlődést. A vállalkozások versenyképességének és a vállalkozói környezetnek a javításával növeli a munkavállalási lehetőségeket és így az emberi erőforrások jobb kihasználását.

Célkitűzések és prioritások a GVOP-ban:

A versenyképesség növelésére irányuló általános cél elérése érdekében a GVOP három specifikus célkitűzést határoz meg:

A tudásalapú gazdaság és az innovációs kapacitások fejlesztése

A technológia-intenzív ipar és szolgáltatások fejlesztése

A kis- és középvállalkozások fejlesztése a gazdaság dualitásának csökkentése érdekében.

A GVOP célkitűzései az alább kifejtett négy prioritáson keresztül valósul meg.

1. Prioritás: Beruházás- ösztönzés

A beruházások alapvető jelentőségük Magyarország vállalkozásainak és az üzleti infrastruktúra modernizálásának érdekében. Ebből kifolyólag a GVOP támogatja a termelőkapacitások modernizálását, különös tekintettel azokra a területekre, ahol ez alkalmassá teszi a vállalkozásokat arra, hogy nagyobb vállalatok beszállítóivá váljanak; valamint a feldolgozóipart, szolgáltató központok létrehozását támogatva. Az ehhez kapcsolódó intézkedések a magyar vállalkozások és a multinacionális vállalatok közötti integrációt mozdítják elő. A GVOP a magas minőségű üzleti infrastruktúra fejlesztését is támogatja az ipari parkok, inkubátorházak, technológiai transzfer és logisztikai központok fejlesztésével, ami előmozdítja a regionális növekedési pólusok fejlődését. Tekintettel Magyarország számottevő beruházási szükségletére, a prioritás pro-aktív beruházás-ösztönzési tanácsadásnak is helyt ad, új befektetőknek az országba vonzása, illetve a reinvesztíció bátorítása érdekében. A többi prioritástól eltérően, e prioritás nagyobb beruházásokat is támogat.

2. Prioritás: Kis és középvállalkozások fejlesztés

A kis- és középvállalkozások jelentős lehetőség-forrásai a magyar gazdasági fejlődésnek, következésképpen az operatív program olyan intézkedéseket is tartalmaz, ami kifejezetten ezek igényeire összpontosít. A cél e lehetőségeknek a kihasználása és a jelenleg fennálló, a kisebb, kevésbé hatékony hazai, és a nagy, modern külföldi tulajdonú vállalatok közötti szakadék áthidalása. Az intézkedések a műszaki technológiai beruházásokat, minőségbiztosítási rendszerek bevezetését, a termelőberendezések modernizációját, a vállalkozásoknak az EU standardjaihoz való felzárkóztatását, innovatív termékek létrehozását támogatja. A KKV-k üzleti tanácsadáshoz való hozzáférését, az üzleti menedzsment fejlesztését, a KKV-k közötti együttműködést is támogatja e prioritás.

3. prioritás: Kutatás-fejlesztés és innováció

A magyar, elsősorban kis- és középvállalkozások érdekében a magas szellemi hozzáadott értéket tartalmazó termékek, szolgáltatások, eljárások kifejlesztésének támogatása döntő jelentőségű. E prioritás keretében a GVOP támogatja a K+F és innovációs tevékenységet, kutatási projektek megvalósítását a kulcsterületeken, a kutatási infrastruktúra fejlesztését, a technológia- átadást szolgáló közfinanszírozású kutatóhelyek és a vállalati szféra együttműködését, a KKV-k (a spin-off vállalatokat is beleértve) innovációs tevékenységét. A források az információs és kommunikációs technológiák, biotechnológia, anyagtudomány és környezetbarát eljárások, termékek, szolgáltatások területeire koncentrálnak. Az intézkedések a

közszféra és a privát szektor K+F beruházási igényeit is figyelembe veszik, különös tekintettel a non-profit kutatóintézetek és vállalkozások közötti kutatási partnerkapcsolatok fejlesztésére.

4. prioritás: Információs társadalom- és gazdaságfejlesztés

Az információs és kommunikációs technológiáknak, a gazdasági és piaci információknak, valamint az általuk elérhető adatoknak nagy szerepük van minden ágazatban. Mivel az ilyen jellegű technológiáknak a hozzáférhetősége, alkalmazása jelenleg egyenlőtlen Magyarországon, a GVOP azokat a területeket támogatja, ahol a fejlesztés különösen szükséges, ide értve az üzleti szempontból jelentős szolgáltatások, alkalmazások, tartalmak és infrastruktúra fejlesztését. A GVOP támogatja az IT alapú üzleti rendszerek bevezetését a KKV-k hatékonyságának növelése, és a partnereik felé történő információátadás fejlesztése érdekében. Mivel jelenleg nincs megfelelő korszerű üzleti célú digitális tartalom Magyarországon, a GVOP támogatja az ilyen adattartalmak előállítását a KKV-k tudásbázisának növelése érdekében. A OP üzletbarát e-közigazgatás szolgáltatásainak fejlesztését is megcélozza, a közigazgatás és a vállalkozások közötti információáramlás hatékonyságának fokozása érdekében. A GVOP a távoli, elszigetelt, hátrányos helyzetű térségek információs társadalomba való bekapcsolását, a szélessávú távközlési infrastruktúra elterjesztését is támogatja azokon a területeken, ahol a magánszféra szolgáltatói nem tudnák azt önállóan megtenni.

Az ötödik, technikai segítségnyújtást szolgáló prioritás a program hatékony és eredményes megvalósításához járul hozzá.

3.4.sz. táblázat

milliárd HUF ; 2004-06

	EU	Hazai közösségi	Összes közösségi	Magánforrás	Összesen
Gazdasági versenyképesség operatív program	109,4	45,2	154,6	135,9	290,6
Beruházás-ösztönzés	25,2	10,7	35,9	56,0	91,9
Ipari szolgáltatói szektor versenyképességének fejlesztése	20,9	9,0	29,9	48,8	78,7
Ipari infrastruktúra megteremtése	3,1	1,3	4,4	7,2	11,7
Pro-aktív beruházás-ösztönzési tanácsadás	1,1	0,4	1,5	0,0	1,5
Kis- és középvállalkozások fejlesztése	30,6	12,8	43,4	41,4	84,8
Kis- és középvállalkozások műszaki-technológiai háttérének fejlesztése	22,0	9,4	31,5	31,5	63,0
Vállalkozói kultúra és ismeretek fejlesztése	3,1	1,0	4,1	2,0	6,1
Együttműködés fejlesztése a vállalkozói szektorban	5,5	2,4	7,9	7,9	15,7
Kutatás-fejlesztés és innováció	25,2	9,4	34,5	15,2	49,7
Alkalmazás-orientált kooperatív kutatási és technológia-fejlesztési tevékenységek támogatása	11,5	3,8	15,3	5,1	20,4
Közfinanszírozású és non-profit kutatóhelyeken a kutatás, a technológiatranszfer és kooperáció feltételeinek javítása	8,2	3,2	11,4	4,9	16,3
Vállalati K+F kapacitások és innovációs képességek erősítése	5,4	2,3	7,8	5,2	13,0
Információs társadalom- és gazdaságfejlesztés	24,1	10,9	35,0	23,4	58,4
E-gazdaság fejlesztése, e-kereskedelem ösztönzése	8,8	3,8	12,5	12,5	25,0
Információs (digitális tartalom) iparág fejlesztése	3,3	1,4	4,7	4,7	9,4
Az e-közigazgatás fejlesztése	5,5	1,8	7,3	0,0	7,3
Szélessávú távközlési infrastruktúra bővítése	6,6	3,9	10,5	6,2	16,6
Technika segítségnyújtás	4,4	1,5	5,8	0,0	5,8

b) Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program

Kapcsolódás az NFT céljaihoz és prioritásaihoz

Noha a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program az NFT számos céljához járul hozzá, a dokumentum elsősorban a meglévő humánerőforrás-kihasználás javítására, mint specifikus cél elérésére fekteti a hangsúlyt. Ennek érdekében a program leginkább a kínálati oldalon történő beavatkozással kíván megoldást találni a stagnáló foglalkoztatási rátára, az oktatási képzési rendszernek a változó munkaerő-piaci igényekre adott nem kellően érzékeny válaszára, az alacsony területi és szakmai mobilitásra, illetve a munkavállalási korú népesség körében tapasztalható jelentős mértékű inaktivitás problémájára.

A HEF OP céljai és prioritásai

Az Európai Unió társadalmi és gazdasági fejlettségi szintjéhez való konvergencia elérése érdekében a HEF OP három specifikus célt fogalmazott meg, amelyek esetében mérhető eredményt kell elérni:

- a foglalkoztatási szint növelése
- a munkaerő versenyképességének javítása
- a társadalmi befogadás elősegítése

A fenti célok elérése érdekében a HEF OP intézkedések széles skáláját támogatja, többek között aktív munkaerő-piaci politikai eszközöket és az egész életen át tartó tanulás és az alkalmazkodóképesség és vállalkozókészség fejlesztését a munkaerő tudásszintjének növelése érdekében. További tevékenységek a munkaerő-piaci részvétellel szoros összefüggésben álló, szegénység és diszkrimináció megszüntetését, továbbá a leghátrányosabb helyzetű csoportok oktatásának és képzésének támogatását célozzák meg. A hátrányos helyzetű csoportok (különösen a roma népesség, az inaktívak, a szociálisan hátrányos helyzetűek, a fogyatékosok és szenvedélybetegek) helyzetének javítása érdekében hangsúlyt kap a területi egyenlőtlenségek és az oktatási-képzési lehetőségekhez, illetve a szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés problémáinak leküzdése.

A HEF OP négy prioritásra helyezi a hangsúlyt:

1. Prioritás – Aktív munkaerő-piaci politikák támogatása:

A prioritás célja a munkanélküliek reintegrációja a munkaerő-piacra, a hosszú távú munkanélküliség megakadályozása, illetve a fiatal munkanélküliek munkaerő-piacra történő beilleszkedésének elősegítése. Ezek mellett a prioritás a nők munkaerő-piaci részvételének támogatását elősegítő kezdeményezéseket is tartalmaz, beleértve családbarát intézkedéseket, és az intézkedésekhez kapcsolódó, a munkaviszony és/vagy tanulás mellett a hozzátartozók ellátását biztosító szolgáltatások fejlesztését. A prioritás közvetlenül hozzájárul az NFT-ban megfogalmazott foglalkoztatási szint növelésének céljához, illetve az esélyegyenlőség támogatásához. A Foglalkoztatási Szolgálat modernizációja szintén kulcsfontosságú komponense a prioritásnak.

2. Prioritás – Társadalmi kirekesztés elleni küzdelem támogatása a munkaerő-piacra történő belépés elősegítésével.

A prioritás olyan kezdeményezéseket támogat, amelyek a munkaerő-piacra történő belépést segítik elő, különös tekintettel a társadalmi kirekesztéssel leginkább sújtottakra. A munkaerő-piaci beilleszkedés feltételeinek megteremtése érdekében a prioritás az alapfokú oktatáshoz, a képzéshez és a munkalehetőségekhez, illetve a megfelelő színvonalú egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést támogatja. A prioritás továbbá a hátrányos helyzetű, többek között roma fiatalok alapfokú oktatási feltételeinek javítását tűzi ki célul. A prioritás keretében szintén támogatott a hátrányos helyzetű fiatalok képzésben való részvétele, foglalkoztathatóságának javítása érdekében. A munkalehetőségekhez való hozzáférés javítása érdekében a fentiekben túl hangsúlyos továbbá a az ápolási és gondozási szolgáltatások fejlesztése.

3. Prioritás – Az egész életen át tartó tanulás és az alkalmazkodóképesség támogatása:

A prioritás az oktatási és képzési rendszer hatékonyságának fejlesztését célozza a készségek fejlesztésén keresztül, beleértve a hatékonyabb és a munkaerő-piaci kihívásokra érzékenyebb szakképzés támogatását. Ennek érdekében hangsúlyt kap a munkaerő képzettségének fejlesztése (beleértve a felnőttképzést) egy hatékonyabb monitoring és végrehajtási rendszer fejlesztésével. Ezek mellett a foglalkoztatottak és egyéni vállalkozók támogatásán keresztül a prioritás a tudásalapú gazdaság és társadalom kihívásainak megfelelő készségek és képességek fejlesztését támogatja. A prioritás közvetlenül hozzájárul az NFT-ban megfogalmazott prioritáshoz, a munkaerő versenyképességének növeléséhez.

4. Prioritás – Az oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése:

A prioritás az oktatási, egészségügyi, (beleértve az információs-technológián alapuló szolgáltatásokat) és a társadalmi befogadás területén lévő infrastruktúra fejlesztését támogatja (beleértve a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést és a kínálati oldal minőségének fejlesztését a még hatékonyabb ESZA által támogatott humán erőforrás-fejlesztési intézkedések érdekében.) A prioritás ezek mellett hozzájárul az új Európai Foglalkoztatási Stratégia céljainak megvalósulásához, és az NFT kiemelt céljához, a foglalkoztatási szint növeléséhez.

Az ötödik prioritás a **technikai segítségnyújtás** keretén belül biztosít forrást a program hatékony végrehajtásának elősegítésére.

3.5.sz. táblázat
milliárd HUF ; 2004-06

	EU	Hazai közösségi	Összesen
Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program	143,5	47,8	191,4
Aktív munkaerő-piaci politikák támogatása	30,6	10,2	40,8
A munkanélküliség megelőzése és kezelése	22,4	7,5	29,8
A foglalkoztatási szolgálat fejlesztése	6,1	2,0	8,2
A nők munkaerőpiacra való visszatérésének segítése	2,1	0,7	2,9
A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem a munkaerő-piacra történő belépés segítségével	16,6	5,5	22,2
Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben	5,8	1,9	7,7
A társadalmi befogadás elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével	3,2	1,1	4,2
A hátrányos helyzetű emberek, köztük romák foglalkoztathatóságának javítása	7,7	2,6	10,2
Az egész életen át tartó tanulás és az alkalmazkodóképesség támogatása	43,8	14,6	58,5
Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges készségek, képességek és kompetenciák fejlesztésének ösztönzése	14,0	4,7	18,7
A szakképzés tartalmi, módszertani és szerkezeti fejlesztése	8,1	2,7	10,8
A felsőoktatás szerkezeti és tartalmi fejlesztése	5,1	1,7	6,8
Munkahelyteremtéshez és a vállalkozói készségek fejlesztését elősegítő képzések	12,8	4,3	17,0
A felnőttképzés rendszerének fejlesztése	3,9	1,3	5,2
Az oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése	45,2	15,1	60,3
Az oktatási és képzési infrastruktúra fejlesztése	18,9	6,3	25,2
A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastruktúráis fejlesztése	6,3	2,1	8,4
Egészségügyi infrastruktúra fejlesztése az elmaradott régiókban	17,0	5,7	22,7
Egészségügyi információ-technológia fejlesztés az elmaradott régiókban	3,0	1,0	4,1
Technikai segítségnyújtás	7,2	2,4	9,6

c) Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program

Kapcsolódás az NFT céljaihoz és prioritásaihoz

A Környezetvédelmi és Infrastrukturális Operatív Program közvetlenül hozzájárul az NFT harmadik specifikus céljának a közlekedési infrastruktúra fejlesztésének és a környezet védelmének eléréséhez. A KIOP által támogatott beruházások, szignifikánsan hozzájárulnak az NFT első és negyedik specifikus céljához is úgy, hogy megteremtik az alapvető feltételeket a regionális gazdasági versenyképességnek.

A KIOP kiegészíti a Kohéziós Alap-ból finanszírozandó két fő szektor, a környezetvédelem és közlekedés területén megvalósítandó programokat.

A KIOP céljai és prioritásai: A KIOP két specifikus célt határoz meg:
a környezet védelme és javítása, illetve
a közlekedési hálózat javítása a hazai közlekedési infrastruktúrába történő beruházásokkal

E két specifikus cél az alábbi két prioritáson keresztül valósul meg:

1 Prioritás – Környezetvédelem: E prioritás a települési szintű környezetvédelem javítására kívánja helyezni a hangsúlyt úgy, hogy támogatja az energiagazdálkodást, a szennyeződés ellenőrzését, növeli a környezetbiztonságot, illetve erősíti a természet védelmét.

Minthogy Magyarország lakosságának több mint 42%-a falvakban él, ahol az ivóvíz minősége még mindig nem éri el az EU-s előírásokat, ezért e prioritás az ivóvíz-minőség javítását tűzi ki elsődleges céljául. A felszíni- és felszín alatti vizek védelme érdekében minden településen, ipari és mezőgazdasági területen döntő fontosságú a megfelelő szennyvízgyártás és kezelés kialakítása.

A prioritás szintén támogatja a hulladékgazdálkodást (állati, kórházi, építési- és bontási hulladék) mivel az infrastruktúra minősége, illetve a hozzá kapcsolódó szolgáltatások messze nem érik el hazánkban az EU színvonalát.

Támogatásban részesül továbbá az integrált zaj- és levegő-szennyezettség monitoringhálózatának fejlesztése, ami segítséget nyújt a különösen magas szennyezettségű területek azonosításához, forrásainak feltárásához, hogy később ezen területek kármentesítése sikeresen megvalósulhasson.

A prioritás további célja a háztartási megújuló energiaforrások használatának fokozatos növelése, hogy ezzel csökkentsük az importált energiafüggőséget, illetve az energiatermelés okozta negatív környezeti hatásokat. Ezért az energia hatékonyság növelését, a hulladék csökkentését és ellenőrzését támogató eszközök és rendszerek bevezetéséhez támogatást nyújt a KKV-k részére.

Ami a környezetbiztonságot és a természetvédelmet illeti, az áradásveszély elkerülése érdekében több mint 550 km hosszú folyószakaszt kell

megerősíteni, amit a román, ukrán és szlovák hivatalokkal együttműködve, integrált védelmi rendszer kiépítésével kell megvalósítani.

A föld szennyeződéseinek felszámolása továbbra is kihívás marad, különösen az elmúlt évtizedek ipari- és katonai „hagyatéka” jelent veszélyt a felszín alatti vizekre és ivóvízbázisokra. A prioritás azokra a területekre helyezi a hangsúlyt, ahol a legnagyobb veszély fenyegeti a környezetet.

A gazdag biodiverzitás, a természetes tájképi hagyaték megőrzése és fenntartása, továbbá az élő és élettelen természeti örökségek védelmi szintjének megerősítésére is szükség lesz. Ez a Nemzeti Ökológia Program és a NATURA 2000 hálózat kialakításával valósul meg.

2 Prioritás – Közlekedési infrastruktúra fejlesztése: A nemzeti, regionális és interregionális közlekedési infrastruktúra fejlesztése érdekében, a prioritás a főútvonal-hálózat felújítására és a környezetbarát infrastruktúra fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. Ez az utak teherbíró-képességének emelésével párhuzamosan valósul meg.

Minthogy Magyarország gazdasági fejlődésében fontos szerepet játszik a modern úthálózat, a prioritás magába foglalja a fő hazai útvonal hálózat fejlesztését, a már létező, alacsonyabb kategóriájú utaknak az autópályákhoz és magasabb rendű utakhoz történő kapcsolódását, elősegítve ezzel a régiók jobb megközelíthetőségét. Továbbá az utak áteresztő képességét és a közlekedés biztonságát elősegítő fejlesztések valósulnak meg bizonyos útszakaszok kiszélesítésével és útszűkületek kiküszöbölésével. Elkerülő és tehermentesítő utak építésével csökkenti a prioritás a településeken áthaladó forgalmat.

A prioritás hozzájárul továbbá olyan környezetbarát intézkedésekhez, mint a víziút, vasút és közút közötti csatlakozások kialakításához, megeremti az intermodális logisztikai központokhoz a szükséges kapcsolódásokat és hozzáférhetőséget, fejleszti az elővárosi vasúti tömegközlekedést a gazdasági központok és az elővárosok környezetében élők között.

Végezetül, a harmadik prioritás **technikai segítséget** nyújt a program megvalósításához és végrehajtásához.

3.6..sz. táblázat
milliárd HUF ; 2004-06

	EU	Nemzeti közösségi	Összes közösségi	Kohéziós alap	Összesen
Környezetvédelmi Infrastruktúra OP és	83,4	28,8	112,3	283,7	396,0
Környezetvédelem	31,9	11,7	43,6	141,9	185,5
Vízminőség javítás	10,6	4,6	15,2	0,0	15,2
Állati hulladék kezelése	2,4	0,8	3,3	0,0	3,3
Egészségügyi és építési-bontási hulladék kezelése	2,4	0,8	3,3	0,0	3,3
Környezeti kármenetítés a felszín alatti vizek és az ivóvízbázisok védelme érdekében	4,9	1,6	6,5	0,0	6,5
Természetvédelem és fenntartható árvízvédelem	6,8	2,3	9,1	0,0	9,1
A levegőszennyezés és a zajterhelés mérése	0,8	0,3	1,1	0,0	1,1
Az energiagazdálkodás környezetbarát fejlesztése	3,9	1,3	5,2	0,0	5,2
Közlekedés	48,2	16,1	64,2	141,9	206,1
A főúthálózat műszaki színvonalának emelése	39,8	13,3	53,1	0,0	53,1
Környezetbarát közlekedési infrastruktúra fejlesztése	8,4	2,8	11,1	0,0	11,1
Technikai segítségnyújtás	3,3	1,1	4,5	0,0	4,5

d) Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program

Kapcsolódás a Közösségi Támogatási Keret céljaihoz és prioritásaihoz

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program az NFT-benkitűzött stratégiai célok megvalósításához egy versenyképesebb és fenntarthatóbb mezőgazdasági szektor (mely magában foglalja a mezőgazdaságot, halászatot és élelmiszer-feldolgozást) kialakításával és egy javuló jövedelemszinten és munkalehetőségeken alapuló integrált vidékfejlesztés elősegítésével járul hozzá.

Az AVOP kapcsolódik a „versenyképesebb gazdaság” specifikus célhoz is. A versenyképesség javulása a vidéki térségek gazdasági potenciáljának megerősítésétől is függ. Ez magában foglalja a vidéki térségek integrált fejlesztését, amely az NFT egy másik specifikus célja, a „kiegyensúlyozottabb területi fejlődés” magvalósításában is jelentősen közreműködik. Az AVOP számos támogatandó tevékenysége az NFT másik két specifikus céljához is hozzájárul, nevezetesen a „humán erőforrások

jobb kihasználásához” és a „jobb környezet és alpinfrastruktúra” célkitűzésekhez.

Az AVOP céljai és prioritásai

Az Operatív Program a következő specifikus célokat határozta meg:

A mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása

A vidék felzárkóztatásának elősegítése

E célkitűzések a következő fejlesztési prioritásokon keresztül valósulnak meg:

1. Prioritás – A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban

A prioritás célja a mezőgazdasági termelés, beleértve a halászat versenyképességének növelése olyan beruházások révén, melynek eredményeként csökkennek a termelési költségek, nő a termékek hozzáadott értéke és minősége, továbbá érvényesítésre kerülnek a környezetvédelmi, higiéniai és állatjóléti előírások is. A prioritás révén támogatásban részesülnek a fiatal gazdálkodók is, a gazdaságilag életképes üzemek kialakítása érdekében, a mezőgazdaságban dolgozók célzott képzése által pedig megszerezhetők a kibővült piacokhoz és kihívásokhoz történő alkalmazkodáshoz illetve egy környezettudatosabb gazdálkodáshoz szükséges ismeretek.

2. Prioritás – Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása

A prioritás az élelmiszer-feldolgozás fejlesztését támogatja technológiai, illetve a kapcsolódó logisztikai, tároló- és raktárkapacitások, informatikai háttér modernizációja révén. A fejlesztések egyaránt szem előtt tartják a fogyasztók egészségének védelmét, az élelmiszerbiztonságot és a minőséget a környezeti szempontok figyelembe vétele mellett, valamint az értékesítési csatornákhöz való jobb alkalmazkodást.

3. Prioritás – Vidéki térségek fejlesztése

A prioritás a vidéki térségek olyan fő strukturális problémáit kezeli, mint az elmaradott infrastruktúra és a vidéki települések mezőgazdasági termeléstől való függősége. A prioritás három specifikus célt fogalmaz meg: a vidéki gazdasági potenciál fejlesztése és a foglalkoztatás javítása; a vidéki környezet vonzóbbá tétele; kísérleti mintaértékű integrált kistérségi programok kidolgozása és megvalósítása (Leader+). Ezek a célkitűzések a mezőgazdasági és vidéki tevékenységek diverzifikációján, kiterjesztésén

keresztül valósulnak meg, a falusi turizmus (beleértve az „on-farm” jellegű beruházásokat), a kézműipar és a minőségi mezőgazdasági termékek értékesítésének támogatása révén. A vidéki lakosság életminőségének és életkörülményeinek fejlesztése a megfelelő vidéki infrastruktúra, a vonzóbb települési környezet valamint a vidéki közösségek erősítése, a természeti és kulturális örökségeinek megőrzése és fejlesztése révén valósul meg.

A negyedik prioritás, a **technikai segítségnyújtás**, a program végrehajtásához és a kitűzött célok eléréséhez nyújt segítséget.

3.7..sz. táblázat
milliárd HUF ; 2004-06

	EU	Hazai közösségi	Összes közösségi	Magánforrás	Összesen
Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program	80,9	26,9	107,8	115,4	223,2
Versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	46,1	15,3	61,5	84,3	145,8
Mezőgazdasági beruházások támogatása	41,5	13,8	55,3	82,7	138,0
Fiatalközpontok induló támogatása	2,3	0,8	3,1	0,0	3,1
Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	1,2	0,4	1,6	0,2	1,8
A halászati ágazat strukturális támogatása	1,1	0,3	1,5	1,4	2,9
Élelmiszer-feldolgozás modernizálása	11,3	3,8	15,1	22,6	37,7
A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése	11,3	3,8	15,1	22,6	37,7
Vidéki térségek fejlesztése	21,4	7,1	28,6	8,0	36,6
Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	4,8	1,6	6,4	0,7	7,1
A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	10,1	3,4	13,5	5,7	19,2
A falufejlesztés és –felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése	2,8	0,9	3,7	0,4	4,1
A LEADER+	3,7	1,2	4,9	1,2	6,1
Technikai segítségnyújtás	2,0	0,7	2,7	0,0	2,7

e) Regionális Fejlesztési Operatív Program

Kapcsolódás az NFT céljaihoz és prioritásaihoz

A Regionális Fejlesztés Operatív Program (RFOP) közvetlenül az NFT negyedik specifikus céljának, Magyarország és az egyes régiók *kiegyensúlyozottabb területi fejlődésének* eléréséhez járul hozzá. A többi

operatív program szintén hatással lesz a regionális különbségekre és támogatni fogja a fejlődésben elmaradottabb régiókat is, ugyanakkor alapvetően az RFOP az a program, amely a regionális fejlesztési potenciál kihasználására, a nehézségekkel küzdő városi területek problémáinak kezelésére, valamint a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok támogatására helyezi a hangsúlyt. Mindazonáltal a ROP közvetetten hozzájárul az NFT másik három specifikus céljának eléréséhez is azáltal, hogy támogatja a regionális versenyképességet, foglalkoztatást és alpinfrastruktúrát érintő fejlesztéseket.

Az RFOP céljai és prioritásai

A program átfogó célja, - a magyarországi régiók kiegyensúlyozottabb fejlődése - érdekében az alábbi 3 specifikus cél kerül megfogalmazásra:

Természeti, kulturális értékekben gazdag térségek belső erőforrásokra építő fenntartható fejlesztése

Vonzó települési környezet kialakítása és a gazdasági potenciál fejlesztése, tekintettel a hátrányos helyzetű kistérségekre

A helyi szereplők alkalmazkodóképességének és együttműködésének erősítése

Továbbá, figyelemmel a rövid programozási időszakra, valamint a magyar közigazgatásban jelenleg zajló intézmény-fejlesztési folyamatra az RFOP fontos célja a helyi és regionális szereplők felkészítése a Strukturális Alapokból finanszírozott programok és projektek előkészítésében, végrehajtásában és monitoringjában való részvételre.

A Program három specifikus célja három prioritáson keresztül kerül megvalósításra.

1. prioritás – Turisztikai potenciál erősítése: Az ország jelentős turisztikai potenciálja ellenére, a turisztikai szektor jelenleg rendkívül koncentrált néhány jelentős vonzerő környezetében, és erős szezonális jellemzi. Ennek a prioritásnak elsődleges célja a turizmus jövedelemtermelő képességének javítása, a turisztikai potenciállal rendelkező területek vonzerejének és versenyképességének növelése, valamint a turisztikai szolgáltatások minőségi és mennyiségi fejlesztése. A prioritás a fővároson kívüli turisztikai vonzerők potenciáljának növelésére, ezáltal a diverzifikáltabb és kiegyensúlyozottabb turisztikai és területi fejlődés elősegítésére törekszik. Ezt kiegészítendő, a 3. prioritás egyik intézkedése, a régióspecifikus szakmai képzések támogatása keretében kerül sor a turisztikai szektorban foglalkoztatottak szakmai ismereteinek bővítésére.

2. prioritás – Térségi infrastruktúra és a települési környezet fejlesztése: A prioritás támogatja a helyi úthálózat fejlesztését, annak érdekében, hogy javuljon a regionális és kistérségi központok, valamint az iparterületek és turisztikai vonzerők elérhetősége. Ezáltal a prioritás hozzájárul ezen települések és térségek közigazgatásának, gazdaságának és a szociális szolgáltatásai minőségének javulásához. A prioritás támogatást biztosít a helyi tömegközlekedési rendszerek kisebb infrastrukturális fejlesztéséhez is (pl.: buszsávok, buszmegállók, P+R rendszerek). A prioritás célterületeként megjelölt *városi* területek meghatározott kritériumrendszer alapján kerülnek kiválasztásra (figyelembe véve például a munkanélküliség nagyságát, a szegénységi szintet, a bűnözés mértékét, a szociális és környezetvédelmi problémákat, valamint a megcélzott népességen belül a roma lakosság arányát). A támogatás keretében lehetőség nyílik különböző város-rehabilitációs akciók megvalósítására, mint például a barnamezős területek funkcióváltással egybekötött környezetbarát rehabilitációja, közterületek rehabilitációja és fejlesztése, bűnmegelőzési akciók és kisvállalkozások kapcsolódó támogatása. Végül, a prioritás keretében lehetőség nyílik az óvodák és alapfokú oktatási intézmények infrastrukturális fejlesztésére a hátrányos helyzetű kistérségekben és városi térségekben, elsősorban ott, ahol magas a roma népesség aránya. A megfelelő minőségű oktatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében szükséges az integrált oktatás feltételeinek biztosítása, a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatását biztosító intézmények infrastrukturális fejlesztése.

3. prioritás – A humán erőforrás fejlesztés regionális dimenziójának erősítése: A prioritás nagymértékben hozzájárul a regionális és helyi szervezetek közigazgatási kapacitásfejlesztéséhez, az önkormányzatokkal és non-profit szervezetekkel való együttműködésük javításához. A prioritás hozzájárul a foglalkoztatottság növeléséhez olyan munkanélküliség elleni megelőző intézkedésekkel, mint a regionális munkaerő alkalmazkodóképességének és szaktudásának javítása. A prioritás továbbá elősegíti a felsőoktatási intézmények közötti együttműködések javítását, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy különösen a regionális tudásközpontok fejlesztésén keresztül erősödjön kezdeményező szerepük a városok és régiók szociális és gazdasági életében. A prioritás továbbá támogatja olyan ágazati fejlesztési és szakképzési programok indítását, amelyek jobban megfelelnek a helyi közösség és a régió változó szociális és gazdasági igényeinek. A szociális gazdaságot a helyi foglalkoztatási kezdeményezések fejlesztése segíti.

A negyedik prioritás szakértői segítségnyújtást biztosít, valamint támogatja a projektgeneráló tevékenységet a Program hatékony irányítása és megvalósítása érdekében.

3.8.sz. táblázat
milliárd HUF ; 2004-06

	EU	Hazai közösségi	Összes közösségi	Magánforrás	Összesen
Regionális Fejlesztési Operatív Program	91,7	29,7	121,4	19,4	140,8
Turisztikai potenciál fejlesztése	20,7	7,7	28,4	18,7	47,1
Turisztikai vonzerők fejlesztése	14,6	5,7	20,3	0,0	20,3
Turisztikai fogadóképesség javítása	6,0	2,0	8,0	18,7	26,8
Térségi infrastruktúra és települési környezet fejlesztése	51,8	16,4	68,2	0,0	68,2
Térségi kapcsolatrendszer fejlesztése	23,8	7,9	31,7	0,0	31,7
Település-rehabilitációs akciók	17,7	5,9	23,6	0,0	23,6
Alapfokú oktatási-nevelési intézmények infrastrukturális fejlesztése	10,3	2,6	12,9	0,0	12,9
A humán erőforrás fejlesztés regionális dimenziójának erősítése	13,7	3,8	17,5	0,7	18,2
Helyi közigazgatás és civil szervezetek kapacitásépítése	5,5	1,4	6,9	0,0	6,9
Helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása	3,9	1,0	4,8	0,0	4,8
Felsőoktatási intézmények együttműködésének erősítése a regionális gazdasági szereplőkkel és a helyi közösséggel	2,2	0,7	2,9	0,0	2,9
Régióspecifikus szakmai képzések támogatása	2,2	0,7	2,9	0,7	3,6
Technikai segítségnyújtás	5,5	1,8	7,3	0,0	7,3

3.2. A helyi önkormányzatok felkészülése az EU regionális politikájának fogadására*

1. A helyi önkormányzatok közvetlen-közvetett érintettsége

Az Európai Unió politikai döntést hozott arról, hogy Magyarország és a többi társult ország a közösséghez csatlakozhat. Folyamata hosszú, hiszen

*forrás: Horváth Gy.: Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának hatása a ... In: Európai integráció - önkormányzatok I. ÖSZT-ICMA-USAID, Budapest, 1998.

számos belső, nemzeti szabályt és működési rendet össze kell hangolni az Unióban kialakult rendszerrel. Ugyanakkor a hatalmas európai piacot is újra kell szabályozni, hiszen az új belépők nem teremthetnek versenyhelyzetet a korábbi tagokkal, sőt azoknak kell **alkalmazkodniuk a többiekhez**.

Az uniós csatlakozás sokszintű és bonyolult rendszerében a regionális politika az a dimenzió, ahol már az előkészítő fázisban is egyrészt **forrásokat lehet elérni**, másrészt éppen a megfelelően ütemezett felkészítéssel a területi szereplőket „helyzetbe hozni”, azaz a belépéstől kezdve szinte azonnal megnyílhatnak a területi szintű tárgyalások és egyben a fejlesztések új forrásai. A regionális politika az a szint, amely erőteljesen hat az önkormányzati szektorra, hiszen ezeknek a közösségi akcióknak a színtere **mindig valamilyen konkrét településhez kapcsolódik**, az abban élő emberek életfeltételeit javítja, azt formálhatja.

Az Unió regionális politikája alapvetően a régiók szintjére épül. A regionális közigazgatási, vagy éppen tervezési egységek azok, amelyek a támogatás kedvezményezettjei, az ehhez kapcsolódó intézményrendszer a kidolgozója és megvalósítója a programoknak, egyben azok ellenőrzése is a nagyobb területi egységben valósul meg.

A helyi szintek, a települések, az **önkormányzatok** csak **bizonyos célokban válhatnak kedvezményezetté**. Ezek olyan közösségi kezdeményezések, amelyek speciális problémák felszámolására, vagy egy-egy különleges helyzetből következő állapot megszüntetésére vonatkoznak. A helyi önkormányzatok tehát a regionális politikában **csak közvetetten** kerülnek kapcsolatba az Unióval, annak intézményrendszerével, működésével. Ugyanakkor nem mindegy, hogy **már a felkészülés** stádiumában miként kísérlik meg elképzeléseiket, fejlesztési irányjaikat, terveiket, s mindezek intézményeit az uniós elvekhez és egyben gyakorlatokhoz alakítani.

A következőkben az Európai Unió regionális politikájának alapelveit ismertetjük; csak utalunk a támogatási térségek jellegére, az eszközrendszerre, s végül a támogatások felhasználásának módjára, az igénybevétel lehetőségeire. Ezeknek az általános elveknek és gyakorlatoknak a felvezetésekor törekszünk arra, hogy mindig utaljunk a helyi **önkormányzati szektor mozgásterére**, s a hazai önkormányzatok által **már most átgondolandó megoldásokra**, hogy a felkészülés folyamatos, természetes legyen.

A nemzetközi és a hazai tapasztalatok alapján **ajánlásokat** teszünk, hogy ebben a felkészülő időszakban milyen kérdéskörre érdemes koncentrálni, kezdeni az EU regionális politikájából következő **fejlesztési technikák begyakorlását**, hogy a jövőben már a programok készítése és az azokra épülő pályázatok rutinszerűek legyenek, illetve megvalósításuk az uniós szabályok szerint történjék.

2. A regionális politika alapelvei és a helyi önkormányzatok

a) Szolidaritás és kohézió

Az Európai Közösség alapításának dokumentumai is kitérnek arra, hogy a piacokat egyesítő országok térségeinek fejlettsége között különbségek vannak, melynek mérséklése szükséges. A közösség ennek megfelelően különféle támogatásokban részesítette az elmaradottnak tekintett régiókat, így a hetvenes, nyolcvanas években döntően Európa déli, mediterrán periferiáit.

Az európai gazdaság egységesülését a regionális különbségek akadályozták. A termékek és szolgáltatások nem juthatnak el mindenhová, így a verseny korlátozottá válik, másrészt a szegényebb régiókból a népesség a nagyobb gazdasági centrumokba áramlik, ami számos gazdasági és társadalmi problémát vet fel és végül - de nem utolsó sorban - a különféle **területi egységek más-más sajátossága** a gazdaság számára is új mozgástereket, kínálati elemeket teremthetnek, amik szintén hozzájárulhatnak a piacok kiszélesítéséhez.

A **területi különbségek** kezelése a tagállamok szintjén kezdődött el a hatvanas években. Az európai országok felismerték, hogy a magánberuházásokhoz állami támogatásokat kell nyújtani az elmaradott térségekben, s ezzel lehet ösztönözni az ipartelepítést, valamint - jelentős állami hozzájárulással - a térségek elérhetőségét javítani (közlekedési és távközlési hálózat).

A hetvenes évek közepétől jelentkező költségvetési egyensúlyi zavarok következtében a nyolcvanas évekre csökkentek a nemzeti szintű területfejlesztési támogatások, továbbá számos probléma jelentkezett az állami támogatások felhasználásában, azok tényleges területi hatásában. A Közösség a nyolcvanas évek végén létrehozott egy központi alaprendszert (**Strukturális Alapok**, 1989-től működik) a területi különbségek egységes elveken történő mérséklésére, amely azután alapjául szolgál a kilencvenes

évek elején kidolgozott **közösségi szolidaritás és kohéziót meghirdető politikának.**

A **Kohéziós Alapot** a Maastrichti Szerződés hozta létre a Strukturális Alapok mellett azzal a céllal, a környezetvédelemmel és transz-európai közlekedési hálózatokkal kapcsolatos projektek támogatásával segítséget nyújtson a gazdasági és monetáris unióra való felkészülésben négy (Görögország, Portugália, Írország és Spanyolország) országnak, amelyben az egy főre jutó GDP értéke az 1992. évi EU átlag 90 %-nál alacsonyabb volt.

A Kohéziós Alap összege 1993-1999 között 15,5 milliárd ECU volt. Az Európai Befektetési Bank (EIB) hitelek biztosításával járult hozzá a gazdasági és társadalmi kohézióhoz; a területfejlesztéshez. Ennek, már a gazdasági és politikai uniót szem előtt tartó célkitűzésnek a szerves része, hogy a **harmonikus európai integráció felé kell terelni az elmaradott, hátrányos helyzetű térségeket:** az Unió szintjén ki kell egészíteni a tagállamok által nyújtott területi támogatásokat, s alkalmazva a fejlesztés egységes, az egész Közösségre érvényesülő elveit és technikáját.

Az 1993-ban megnyitott belső határok **újabb problémát vetettek fel a hátrányos helyzetű térségekben.** Számítani lehetett arra, hogy azok a régiók nyernek a javak, a tőke, és a munkaerő szabad áramlásán, amelyeknek gazdasága kedvezőbb helyzetben van. Az egységes európai piac törvénye tehát szükségessé tette a tagországok régiói közötti gazdasági és társadalmi kohézió megteremtését. Ez a **kohézió az Unió egyik legfontosabb célkitűzésévé vált** az elmúlt években, hiszen a Maastrichti Szerződésben megfogalmazott gazdasági és monetáris unió csak a **gazdasági konvergencia** (árstabilitás, árfolyam és kamatlábak összehangolása, stabil állami költségvetés) **elvárásainak alapján működhet,** ami viszont megköveteli a regionális különbségek oldását, a térségek versenyhelyzetének fokozását.

b.) Szubszidiaritás és decentralizáció

A döntéseket és a végrehajtást arra a szintre kell helyezni, amely a legnagyobb átlátással és kompetenciával rendelkezik a feladat megvalósításához - foglalható össze tömören ennek az elvnek a gyakorlati aspektusa. A magasabb szintű szerv nem intézkedhet olyan esetben, amikor az adott célkitűzést eredménnyel az alacsonyabb szinten el lehet érni.

A szubszidiaritás és decentralizáció az elsődleges alapelve az Unió regionális politikájának, hiszen ezzel nemcsak azt érheti el, hogy a helyi szintek felelőssége növekedjék, hanem azt is, hogy **minél több lokális akarat és elképzelés (igény), s egyben erőforrás is jelenjen meg**, kerüljön aktivizálásra. A helyi, térségi kompetencia erősítése persze azért is fontos, hogy a nemzeti szint, vagy szintek szerepét mérsékeljék, lényegében azok átléphetők legyenek. A programok során az Unió, valamint a területfejlesztés tényleges területi egységei (régiók) kerüljenek **egymással közvetlen kapcsolatba**. A nemzeti szint majd egy másik dimenzióban, éppen a finanszírozásban jelenik meg.

Hazai viszonyok között a szubszidiaritás és decentralizáció elve megvalósulásának a feltételei adóttak. A helyi önkormányzatok mozgástere széles, azonban a **pénzügyi források** azok, amik ezt **korlátozzák**, valamint a leadott új állami feladatokhoz nem rendelt új központi költségvetési források.

Az uniós tagsággal egyértelműen **bővülni kell a decentralizált forrásoknak**, át kell rendezni a jelenlegi központosított rendszert, emelni kell a terület- és településfejlesztésre fordítható pénzügyi alapokat. A kérdés csak az, hogy ennek mi lesz a szintje, maga a település, vagy azok valamiféle közössége, vagy éppen a régió. Az európai gyakorlat a régiókat erősíti meg, ugyanakkor **növeli a helyi szintek forráspotenciálját is**. Éppen a következőkben ismertetett elv ösztönzi, hogy a területfejlesztésben a szereplők a különféle szinteken együttműködjenek, kapcsolataik sokoldalúak legyenek.

c.) Partnerség

A következő elv lényege: együttműködés a célkitűzésektől az intézkedések megvalósításáig a különféle szintek (EU, ország, régió, térség, település) szereplői között. A partnerség elve arra épül, hogy a területi egységek és a települések működése, fejlesztése csak akkor valósulhat meg - s egyben akkor érvényesülhet a szubszidiaritás elve -, ha a **szereplők folyamatosan és rendszeresen együttműködnek, közöttük célorientált kapcsolatok alakulnak ki**.

Az együttműködés vertikális metszete, hogy az Unió, a tagországok, azok régiói, annak egységei és a települések a fejlesztési célkitűzéseket **közösen dolgozzák ki**. Ebben az **alsó szintek (helyi) kezdeményező szerepe** érvényesül, míg a magasabb szinteken már a regionális és a nemzeti

dimenzióból következik az orientáció (magasabb fejlesztési szempontok érvényesítése) és a koordináció (a különféle szintű fejlesztések összehangolása).

Fontos metszete a **vertikális együttműködésnek a térségi kapcsolatok**, azaz a régió és a települések, valamint a település-település viszonylatok. Döntő eleme a partnerségnek, hogy a régió és annak alkotói, területi egységei (helyi, kistérségi) között az együttműködések miként alakulnak, mert kedvezőtlen esetben éppen a megvalósító települési szint akadályozhatja, vagy éppen korlátozhatja a regionális célokat, s egyben a támogatások fogadását. A **horizontális együttműködés** azt jelenti, hogy a helyi, térségi szereplők **együtt alakítsák ki jövőképjüket**, annak megvalósításának programjait és intézkedéseit, nem beszélve az ellenőrzésről, az eredmények regisztrálásáról. Az aktív vertikális és horizontális együttműködés **egyik fókuszpontja éppen a fejlesztést fogadó település, mivel:**

- közvetíthet a résztvevők között (elképzelések gondozása, azok kidolgozása),
- versenysesleges, így nem jelent konkurenciát (nem gazdasági egység),
- „döntőnként” fellép a megvalósítók között (helyi közbeszerzés),
- a nagyobb közösségi kontroll miatt aktívan részt vehet a megvalósítás ellenőrzésében.

Nálunk ma még alapvető gond, hogy a vertikális partnerség helyett inkább **függőség, megmerevedett hierarchikus viszonyok** működnek, azaz hiába önálló a területi egység, mégis tovább élnek a különféle döntési centrumokhoz kapcsolódó megítélések, elképzelések, vagy azok centralizált szerepköre. Ennek felszámolása, mérséklése csak lassan következik be, s alapvetően függ a szabályozástól, de a politikai akaratoktól is, s nem utolsó sorban a különféle szintek hivatalnokainak gondolkodásától, mentalitásától. Az EU-csatlakozási előkészületeknek az ott alkalmazott elvek hatására vélhetően mérséklődnek a jövőben a hierarchikus viszonyok, a fejlesztési döntésekben előtérbe kerülnek a partneri kapcsolatok.

A jelenlegi gyakorlatban nem tartjuk megfelelőnek a település-település és a település-térség (régió) kapcsolatokat. Kihangsúlyozzuk egyben, hogy a **kistérségi együttműködések** sajátosságai, azok eredményei és hibái **fontos dimenziói** lehetnek az Unió regionális politikája megvalósításának. A **regionális** szint ugyanakkor még nem alakult ki, nincsenek tisztázva feladatai, hatáskörrei, lehetőségei, egyértelmű politikai döntések nem születtek a regionális struktúrák mellett. Lemaradásunk e vonatkozásban jelentős, a regionális szint és szerepének meghatározása rendkívül fontos,

mivel minden további bizonytalankodás csak a helyzetünket - forrásszerző képességünket - ronthatja.

A horizontális partnerségben többet lehet és kell tenni. A **területfejlesztés szereplői** között bővíteni kell a kapcsolatok számát, **növelni kell a kommunikációt**, alaposabban meg kell ismerni mások céljait, elképzeléseit, erősíteni azok megértés-akarátát.

Települési szinten e viszonylatban sok érdemleges tehető, hiszen a kommunikációs terek itt találhatóak, a szereplők ismerik egymást, konkrétan lemérhetőek a hatások és eredmények. Megítélésünk szerint azok a települések és térségek **lesznek sikeresek** az uniós források megszerzésében, amelyek széles belső és külső partnerkapcsolatokat építettek ki, s azok bázisán formálják vertikális együttműködésüket.

d.) Programozás

A programozás lényege a fejlesztési stratégiák közös partnerségen alapuló kidolgozása, ezek megvalósításának egyértelmű célkitűzés rendszere, a fejlesztések egymásra épülése, időbeli ütemezése.

A programozás elve az Unió regionális politikájában azt szolgálja, hogy ne egy-egy projektet (létesítményt, akciót) támogassanak, hanem a területrendszer egészének fejlődését meghatározó célkitűzéseket, vagy azok sorozatát. A fejlesztési stratégia tartalmazza a szereplők által kitűzött jövőbeli célok rendszerét, amiben megjelennek a magasabb területi egységek elképzelései is, így a regionális és a nemzeti szintek; stratégiai célkitűzéseket tartalmaz, amikhez **programok** rendelhetőek, mint a megvalósítás konkrét elemei, objektumai. A **programok aztán materializálhatók, hiszen:**

- meghatározhatók a létesítmények, a konkrét akciók,
- mindezekhez hozzárendelhetőek a megvalósítók (kivitelezők),
- rendelkezésre állnak a források (finanszírozók),
- ellenőrizhető a megvalósítás,
- s kimutatható, hogy milyen területi hatások ,eredmények érhetőek el a megvalósítással (monitoring).

A programozás tehát egy **célorientált folyamat**, amelyben a lépések szigorú sorozata követi egymást a célkitűzéstől a megvalósításig. Ez a rendszerezés és rendszerezettség lehetőséget nyújt a források alapos áttekintésére, azok

időbeli ütemezésére, s a felhasználási szakaszokhoz kapcsolódó ellenőrzésekre.

Hazánkban hivatalosan a területfejlesztési koncepciók és az azokra épülő programok 1996-tól kerültek kimunkálásra. A települések szintjén természetesen készültek fejlesztési koncepciók, s azok térbeli megjelenítését és szabályozását szolgáló településrendezési tervek és programok is. A gondot abban látjuk, hogy **a különféle szintek tervei között nem léteznek kapcsolatok**, azok nem épülnek egymásra, nem tisztázott a fejlesztési koncepciók tartalma az egyes területi dimenziókban, így ezek ugyan helyi szinten elfogadottak, de már kistérségi, megyei, vagy regionális viszonylatban **nem harmonizálnak**, párhuzamosságokat tartalmaznak.

Célkitűzés tehát, hogy az egyes területi szinteken a tervek között egyértelmű kapcsolatok legyenek, küszöböljék ki a felesleges ismétlődéseket, erősítsék egymást a fejlesztések, és ne rontsák a pozitív hatásokat.

Mérsékelt tapasztalattal rendelkezünk a programozás vonatkozásában is. Ehhez még nem álltak fel a szakmai intézmények, s a megvalósítás menedzsmentje is csak akadozva formálódik. A területi szintű összefogás szükséges e regionális politikai célnak a megvalósításában is, épp úgy, mint a területi menedzsment intézmények közös, célorientált működtetésében.

e.) Koncentráció és addicionálás

A Közösség által nyújtott pénzügyi támogatást az adott országnak, vagy területi egységnek kell kiegészíteni, s szükséges saját hozzájárulás biztosítása is. A fejlesztés pénzügyi erőforrásait az Unió teljes egészében nem biztosítja, ahhoz a területi szinteknek, vagy éppen a **területfejlesztés szereplőinek hozzá kell járulniuk**, azaz saját forrásokra is szükség van, a támogatások kiegészítésre szorulnak. Mindez ösztönzi, hogy a helyi, térségi szereplők is gondoskodjanak saját forrásaik felhasználásáról, éppen azok koordinált hasznosítása alapján.

A cél tehát kettős: **összefogni (koncentrálni) a forrásokat**, ugyanakkor ezzel is hozzájárulni a fejlesztési célkitűzés megvalósításához, továbbá **mérsékelni a párhuzamosságokat, csökkenteni a pazarlást, az elaprózottságot**.

Nálunk a koncentráció elvének az alkalmazására kell a figyelmet felhívni. Országos szinten **számos** (központi) **alap** áll már rendelkezésre, ami közvetetten, vagy közvetlenül szolgálja a területfejlesztést. A fejlesztést ösztönző alapok nagyobb részébe azonban **a területi elv nincs beépítve**, azaz kimondottan ágazati célok megvalósítását segítik, a területi összefüggések nem, vagy közvetetten jelennek meg. Az alapok többsége még nem került decentralizálásra, azaz nem kaptak a területi egységek - főleg a megyék, vagy a jövőben a régiók - a szabad felhasználásra lehetőséget.

Más alapoknál ugyanakkor a dekoncentráció érvényesül. Jó, vagy kevésbé jó - ágazati - elvek alapján a területi egységekre az adott ágazatok leosztják a forrásokat, de a felhasználásban már a központi elveket érvényesítik a területi szerveiken keresztül. Ebben az esetben semmilyen helyi, vagy éppen területi hatás nem jelenik meg, legyen az a területfejlesztési koncepció, vagy éppen valamilyen ágazat területi szinten megfogalmazott fejlesztési elképzelése. A területi és a helyi szintnek csak a követő jellege mutatható ki, ami nem képes befolyásolni a folyamatokat, s **lényegében az ágazati sajátosságokat** kénytelen elviselni.

Nem történik meg sem országos, sem pedig területi szinten az **alapok közötti egyértelmű koordináció** a párhuzamos felhasználási célok kiküszöbölésére, azok megszüntetésére. További probléma, hogy területi szinten - a megyék vonatkozásában - egyre több szereplő (megyei területfejlesztési tanács, a megyei önkormányzat, nagyvárosi önkormányzat, ágazatok területi szervei, gazdasági érdekképviselő, különféle alapítványok, gazdaságfejlesztést támogató nonprofit szervezetek) rendelkezik ugyan fejlesztési forrásokkal, ezek azonban egymással nincsenek kapcsolatban, így elaprózottnak és megosztottnak tűnnek.

Az uniós csatlakozás talán **legégetőbb** és leggyorsabban megoldandó kérdése tehát a **területfejlesztési források koordinációja**, a saját erők területileg megfogható, egyben célorientált felhasználásának megszervezése.

3. Fejlesztési célkitűzések és a helyi önkormányzatok

A régiók fejlődésében meglévő különbözőségek okai időben távolra nyúlnak vissza, s számos tényezőtől erednek. A kedvezőtlen adottságok a földrajzi helyzetből következnek, azonban az alábbi gazdasági és társadalmi jelenségek mindenütt jelen vannak, s **akadályozzák a fejlődést, a térségek felzárkóztatását**:

- az alapvető infrastrukturális rendszerek hiányosságai (közlekedés, távközlés, kommunikáció, energia és közműrendszerek, környezetvédelmi infrastruktúra),
- a munkaerő alacsony képzettsége, a kutatás-fejlesztés hiánya, a technológiai megújítás mérsékelt volta,
- a helyi gazdaság alacsony támogatottsága, különösen a kis és a középvállalkozások fejlesztésének gyenge ösztönzése, azok piaci kapcsolatainak és megújítási képességének erősítése.

Az Unió 1994-1999 közötti időszakra a fejlesztési prioritások figyelembe vételével hét fejlesztési célterületet határozott meg. Ezek a célterületek egy része földrajzilag meghatározható hátrányos helyzetű régiókra vonatkozik, a másik része viszont a szerkezeti problémákhoz kapcsolódott így az Unió bármely területén felhasználásra kerülhetett. (A jelenleg zajló EU belső reform várhatóan háromra fogja szűkíteni a fejlesztési célterületek körét.)

Az Unióban a területi egységeket **öt szinten hierarchikusan osztályozzák (NUTS-rendszer)**. Az első három szint - NUTS 1 (nagyregiók), NUTS 2 (regiók), NUTS 3 (megyék) - a regionális szint, és két lokális szint - NUTS 4 (kistérségek), NUTS 5 (települések) - működik. Ezen szintek közül a NUTS 2, NUTS 3 - és esetleg a NUTS 4 - szint jelenhet meg a fejlesztések kedvezményezettjeként.

A **helyi önkormányzatok** számára azért lehetnek tanulságosak a célkitűzések, mert a felkészülést segíthetik. Az egyes térségek, azok települései fejlettségének jellege és mértéke a fejlesztések **más és más forrásait** nyithatják meg, egyben a megújítás különféle irányaira, módjaira hívhatják fel a figyelmet.

Célszerű **már most, a felkészülés időszakában** elgondolkodni azon, hogy az adott területi egység felszereltsége, ellátottsága melyik kategóriához közelít, ennek megfelelően érdemes a fejlesztési célokat **kijelölni**, vagy a meglévőket **összevetni** az uniós gyakorlattal. Hiszen az európai tendenciák követése csak növelheti a fejlesztések biztonságát, ugyanakkor lehetőséget nyújtanak arra, hogy különféle hazai és fokozatosan megnyíló uniós támogatásokhoz csatlakozzanak a helyi önkormányzatok, vagy azok területi szintű együttműködései. Vélhetően Magyarország egész területe az 1. célterületbe (elmaradott régió) sorolódik, **így a fejlesztési prioritások az alábbiakra terjedhetnek ki:**

- gazdasági fejlődéshez szükséges infrastruktúra kiépítése, európai kapcsolatok szélesítése, létesítése (energia, közlekedés, telekommunikáció, környezetvédelmi infrastruktúra),

- szolgáltatások a kisvállalkozások számára, a helyi és regionális lehetőségek kihasználására, K+F intézményi és személyi feltételeinek támogatása,
- oktatási és egészségügyi infrastruktúrába történő beruházás,
- szakképzés (beleértve a tanárképzést, a kutatást és az adminisztrációt is), a foglalkoztatás támogatása,
- különböző vidékfejlesztési intézkedések (turizmus, mezőgazdasági struktúrák átalakítása, a vidéki életmód és értékek védelme).

A célterület széles kínálatot jelenthet a fejlesztésekben, ezért szükséges ezek tartalmát mélyen elemezni, tapasztalatot gyűjteni a megoldásokról (programok) és azok tényleges helyi fejlesztési hatásairól.

Az **elmaradott térségek** kategóriája mellett 2000-től **új 2.** célcsoportba azok a térségek kerülnek, amelyek gazdasága szerkezeti problémák miatt hanyatlik, illetve ide sorolandók a depresszió sújtotta városi térségek. Az **új 3.** célcsoportba pedig az előző két kategóriába be nem került, de a munkaerő minősége miatt problematikus térségek kerülnek, ahol az oktatás, a képzés és a szakképzés fejlesztését külön eszközökkel kell támogatni.

Az új elképzelések szerint a **Kohéziós Alap** a jelenlegi formájában és volumenében fennmaradna, továbbra is a transeurópai közlekedési hálózatok fejlesztését és környezetvédelmi programokat támogatna. A korábbi 13 Községi Kezdeményezés (amely kb. 400 programot támogatott párhuzamosan a strukturális műveletekkel) száma csökkent, **csak három tevékenységi köre** (a határmenti együttműködések fejlesztésére és tervezésére, vidékfejlesztésre és az esélyegyenlőséget növelő humán erőforrás-fejlesztésre) terjedne ki.

Várhatóan erősödik majd a hatékonysági szempontok szerepe a támogatások megítélésében és a végrehajtott programok értékelésében. A **Strukturális Alapok új szabályozásában** a versenyképességet növelő tevékenységek (kutatás és fejlesztés, információs hálózatok fejlesztése, technológiai transferek) ösztönzésének kiemelt jelentőséget tulajdonítanak.

A gazdasági és a szociális különbségek mérséklésében a támogatási források és a megalapozott regionális fejlesztési programok mellett az Unió a jövőben nagy jelentőséget tulajdonít a **decentralizált partneri kapcsolatok fejlesztésének**. A tovább egyszerűsítendő döntési mechanizmusban a fejlesztés szereplői között egyértelmű munkamegosztást szükséges kialakítani, a döntéseket erőteljesen decentralizálni kell.

4. A regionális politika

Az Európai Unió regionális politikájának gyakorlata arra épül, hogy **fejlesztési programokat támogat, amelyek:**

- az adott térségek jövőbeli célkitűzéseire épülnek, azok részét képezik,
- meghatározott fejlesztési célokat, azok rendszerét jelöli ki,
- önálló költségvetéssel rendelkeznek,
- a partnerek egyetértésén alapulnak (ebben található a helyi szint, régió, tagállam, EU Bizottság).

A programok két irányból indulhatnak, az első az országos, vagy regionális szint, a második a közösségi szint.

Az **országos szinten** kezdeményezett programok épülnek a tagállamok, vagy azok régióinak területfejlesztési terveire, vagy **egységes programozási dokumentumaira** (EPD). A területfejlesztési terveket az EU Bizottsággal történt egyeztetés alapján fogadják el, majd ezekből áll a közösségi támogatási keret (KTK), illetve a további jóváhagyást igénylő programok. Az egységes programozási dokumentumok (EPD) - ezt a tagállamok nyújtják be - már eleve program javaslatokat tartalmaznak, amelyeknek az EU Bizottság általi jóváhagyása után operatív programokká válnak. Mind a közösségi támogatási keret (KTK), mind az egységes programozási dokumentumok (EDP) prioritást élvező intézkedéseket tartalmaznak és jelzik a szükséges támogatási összegeket.

A térségek fejlesztési stratégiájába foglalt célok alapján a **térségek gazdasági és társadalmi szereplői** (helyi önkormányzatok, szövetségek, gazdasági egységek) **dolgozzák ki a programot**. A program a célok megvalósításának menete, így mindazokat a lépéseket tartalmazza, amik szükségesek annak megvalósításához, egyben részletesen taglalja a forrásokat, azok összetételét, időbeli ütemezését.

Az **országos és regionális szervek bírálják el a programokat**, egyúttal további nemzeti (országos, regionális) forrásokat jelölnek meg a célok eléréséhez. A programot közvetlenül, vagy az illetékes országos és regionális szerveken keresztül lehet az EU Bizottsághoz benyújtani, majd az elfogadás után már az illetékes országos, vagy regionális, helyi szervek vesznek részt a megvalósításban. A támogatás fontos eleme, hogy a

monitoring bizottság ellenőrzi a végrehajtást, ebben a régió, az országos szervek és az EU Bizottság képviselői foglalnak helyet.

A helyi önkormányzatoknak tehát ezeknek **a programoknak a kidolgozásába kell bekapcsolódnuk**. Ennek számtalan módja van, hiszen önállóan is kezdeményezhet akciókat, közös részvétellel, vagy más szereplőket is ösztönözni lehet a programokhoz történő kapcsolódásra. A lényeg abban látjuk, hogy **aktív részvétel és jelenlét** szükséges a regionális szerveknél a programok kidolgozásánál, amit csak átgondolt helyi fejlesztések alapján lehet biztosítani.

Ugyanakkor látni kell azt is, hogy a programokról történő **döntésből a helyi szint kizorul**, annak csak a képviselője (pl. regionális tanácsokban) vehet részt az elbírálásban, de már ennek a szintnek a kompetenciája is gyenge az Unióban. Ahogy haladunk tehát a döntési centrumhoz, úgy csökken az önkormányzati és a területi szint befolyása az elbírálásra, s olyan mechanizmusok lépnek be a regionális politikába, amiket az uniós politika alakít, határoz meg.

Sikert viszont azzal lehet elérni, hogy alapos előkészítést végez **helyi szint** a programoknál, s éppen a **képviselői révén** határozottan **lobbizzik**, mind regionális, mind országos, mind uniós szinten a támogatások elnyerése érdekében.

A **közösségi kezdeményezések**, mint a fejlesztési programok másik metszete az EU Bizottság által meghatározott **irányelvek** alapján kerülnek kidolgozásra. Kiegészítik a közösségi támogatási kereteket és az egységes programozási dokumentumokat, s olyan problémák megoldását szorgalmazzák, amelyek az egész közösség számára fontosak lehetnek. [A **közösségi kezdeményezések** például a határmenti együttműködések (INTERREG II.), a vidéki területek fejlesztése (LEADER II.), a kis- és közép-vállalkozások nemzetközi versenyképességének javítása (SME).

A közösségi kezdeményezések számos lehetőséget kínálnak a helyi szinteknek **egyedi, speciális programjaik** megvalósítására, illetve a kezdeményezésekben nem jelenik meg mereven a regionális szint, nagyobb mozgástere van a helyi szintnek, azonban maguk a célok már jóval szűkebbek, egyértelműen meghatározottak, azaz erőteljesen specializáltak.

A programozás elvét **nem alkalmazzák** az EU Bizottság által kezelt, ún. **innovatív kezdeményezéseknél**. Ezek arra szolgálnak, hogy részben kísérleti

jelleggel új intézkedések bevezetését tanulmányozzák, részben pedig a közösség jövőbeli helyzetét, annak politikáját megalapozó elemzések, tanulmányok készüljenek el.

Innovatív kezdeményezésnek lehet tekintetni az **Európai Területfejlesztési Alap (ERDF) által támogatott prioritásokat**, így a régiók közötti együttműködések (közösségen belül és kívül), regionális innovációt (informatika, technológiai transzfer támogatása, új típusú munkahelyek fejlesztése, kulturális együttműködés), területi tervezési intézkedéseket az unión belül, avagy a válságos helyzetű városi területek helyreállítását. (Más alapokban is voltak az EU Bizottság által szorgalmazott, elsősorban a jövőbeli fejlődést segítő intézkedések.)

Az EU regionális politikájának **eredményessége** kapcsán végül olyan témát említünk, amely bennünket igencsak érint. Megállapítható ugyanis, hogy **különösen az 1. Célkütyűzés térségeiben** lehet **látványos sikerekről** beszámolni, hiszen e térségek infrastrukturális felszereltsége növekedett, elérhetőségük jelentősen javult, a foglalkoztatási feszültségek mérséklődtek, ugyanakkor a helyi erőforrások számos új hasznosítása valósult meg, ami a térségekben új aktivitásokat eredményezett. A pusztá pénzügyi mérlegek mellett számos politikai, társadalmi hatása van-e politikának, mely hozzájárult az európai térség kohéziójának erősítése mellett a regionális és a helyi értékek megismertetéséhez, a **térségi és lokális identitásnak** az erősítéséhez.

5. A felkészülési elemei

Az EU regionális politikája tehát közvetlenül nem a helyi önkormányzatok szintjére, hanem a régiókra, illetve a speciális térségekre (kistérségek) vonatkozik. A helyi szintek lényegében ezeken a közvetítő területi rendszereken keresztül juthatnak forrásokhoz, érvényesíthetik fejlesztési elképzeléseiket. A **térségi szintek** a településekben jelentkező problémákat összegzik, **azokból épülnek** fel, így bármilyen fejlesztési stratégia és az arra épülő programoknál a helyi viszonylatok érvényesülnek.

A helyi önkormányzatok kapcsolódhatnak viszont regionális fejlesztési programokkal, azokban elfoglalt helyükkel és lehetőségekkel. Az általános megállapításon túl a településnek, annak önkormányzatának még számos lépést és kezdeményezést kell tenni, hogy a programok sikeresek legyenek, azok ténylegesen támogatást kapjanak, azaz a **forrásokért vívott egyre erőteljesebb nemzetközi és hazai versenyben** a település vagy lokális szint sikeres legyen.

Az *első* üzenet a **település fejlesztési koncepciójának, stratégiájának, programjának az elkészítése**, annak sokoldalú (lakossági és a gazdasági-társadalmi szereplők) támogatottságának elnyerése, elfogadtatása. Minden településnek ki kell alakítani a **jövőképét**, tudatossá tenni azt, hogy milyen irányba kíván fejlődni, ehhez milyen erőforrásokkal rendelkezik, azok miként aktivizálhatók. A jövőben megjelenhetnek a térségi elképzelések, a szomszédos kapcsolódó települések fejlesztési irányai, egy átfogó összegzés, akaratrendszer. Az elfogadott stratégiát be lehet és kell **építeni magasabb területi szint (megye, régió) jövőképebe**, s mindezek alapján el lehet készíteni a programokat, a célok rendszerét, s azok időbeli ütemezését.

Fontosnak tartjuk ezt a jövőorientált gondolkodást **még egy kis falu esetében is**. Hiszen olyan értékkel, vagy éppen problémákkal rendelkezhet a helyi szint, amik támogatást kaphatnak az európai dimenzióból, de ezeket a sajátosságokat fel kell tárni, tudatosítani kell, miközben a település érdekeit érvényesíteni szükséges a nagyobb területi egység terveiben és programjaiban.

A források felhasználása csak átgondolt, **jól kidolgozott programokkal** lehetséges, máskülönben eleshetnek a régiók a támogatásoktól. A települések szintjén tehát a térségbe integrált programok kidolgozása szükséges minél előbb, hogy ezzel a település saját magát, de a régióját is erősítse, egyben lehetővé tegye a támogatások hasznos felhasználását.

A *második* üzenet a **térségi együttműködés erősítésére** vonatkozik. Az európai regionális politika lényegében arról szól, hogy miként lehet és kell részben települések között, részben területi egységekben (megye, régió) és azoknak a területfejlesztési szereplőivel az együttműködést alakítani. A sikeres akciók mindig a **vertikális és a horizontális alapon szervezett partnerkapcsolatokon** alapulnak.

Az önkormányzatok részt kell vegyenek a kistérségi fejlesztési társulásokban, ezen belül megkeresni a település lehetséges mozgástereit, s a helyi és társégi gazdasági szereplőkkel, társadalmi aktorokkal egy **nyitott kommunikációt kell** létesíteni, hogy mind a finanszírozásban, mind a megvalósításban a programokhoz társakként csatlakozzanak.

A kistérségi és ezáltal a települési érdekeknek az érvényesítése alapvető a megyei és a regionális fejlesztési koncepciókban. Itt persze más elvek

érvényesülnek, de segíthet a kistérségi összefogás, illetve értékek hangsúlyozása, vagy éppen a jelentős problémák kiemelése, megoldása.

Brüsszelben több ezer lobby szervezet működik, melyek folyamatosan figyelik a lehetőségeket, kapcsolatokat keresnek a döntéshozókhöz, ugyanakkor segítik a pályázatok összeállítását. Szükségszerű lenne, hogy a **hazai önkormányzati szövetségek együttesen alakítsanak ki kapcsolatokat** a brüsszeli hivatalokkal, illetve épüljenek be azokba az információs hálózatokba, melyek éppen az önkormányzatok részére nyújtanak tájékoztatást az EU működéséről és azon belül a regionális politikáról. (Megyénk rendelkezik ilyen lobby képvisellel az EU Bizottság székhelyén.)

A lobbizás fontos részét képezhetik a **települések nemzetközi kapcsolatai** is, hiszen az EU-tag országokban lévő partnerkapcsolatokból számos információ gyűjthető be, lehetőséget kínálhatnak közös projektek (ezek főleg az oktatásra, képzésre, az ismeretek elsajátítására vonatkoznak egyelőre) benyújtására, illetve a valós mozgástér megismerésére, az EU szabályok és működési technikák gyakorlati elsajátítására.

A **következő** üzenet **a tanulásnak szól**. Minden fórumot meg kell ragadni ahhoz, hogy az EU szabályaival megismerkedjenek a helyi önkormányzatok. Ennek lehetséges módja, hogy részt kell venni a Magyarországon megnyílt és fokozatosan bővülő uniós pályázatokban, amelyek rendkívül problematikusak több szempontból is az **alábbiak okából**:

- számos lehetőség csak késve jut el az érdekeltekhez,
- a pályázati rendszerek bonyolultak, több ízben nem kiforrottak a célok, azok meghatározása nem egyértelmű,
- a döntések elhúzódnak,
- nem egyértelműek a bírálati szempontok,
- a források folyósítása nehézkes,
- az ellenőrzések (jelentések) túl komplikáltak, a hazai fogalmi rendszerekkel nehezen hozhatók össze.

Mindenesetre minél több „tesztet” kell kitölteni, minél több gyakorlatot elvégezni, hogy az EU logikát, gondolkodást elsajátítsunk, annak rendszereit megértsük.

Az **információk gyűjtése** az Unióra vonatkozóan már napjaikban is nélkülözhetetlen. A szövetségek szintjén, a nagyobb önkormányzatoknál,

vagy éppen az érdekképviselőnél folyamatos **témafigyelést kell végezni** (Internet szolgáltatások segítségével ez naprakészen lehetséges) és a döntéshozókat rendszeresen tájékoztatni kell a lehetőségekről. (Erre is vállalkozik a jelenleg futó program a Zemléni RVA-nál.)

Döntőnek tartjuk a **rendszeres képzéseket**, a politikai döntéshozók felkészítését az EU rendszerére és azon belül a regionális politika elemeire. Ugyanitt hangsúlyozandók a **tapasztalatcserék** (tanulmányutak) s nem utolsó sorban a **nyelvi ismeretek bővítése**.

Az önkormányzatok képviselőinek helyett kellene kapniuk a **társulási tárgyalásokban** is, különösen a területfejlesztést érintő kérdések egyeztetésénél. A közvetlen kapcsolat kétirányú előnyöket jelentene. Egyrészt az önkormányzati szektor első kézből szerezhette információkat az előkészületekről, másrészt a kormányzat nagyobb támogatást kaphatna az elképzeléseikhez, azok megértéséhez, belső elfogadtatásához, s végül az önkormányzati szereplők közelebb kerülnének az uniós gondolkodáshoz.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a helyi önkormányzatok az EU regionális politikája megvalósításának közvetett színtereit jelenthetik. **Számos formában viszont bekapcsolódhatnak** a regionális szintű programok alakításába, ahol érvényesíthetik a helyi közösségek érdekeit. Eddig is voltak, s vélhetően a jövőben is **lesznek olyan**, az egész Közösség szintjén értelmezett programok, amelyekbe a tagország **lokális önkormányzatai közvetlenül** bekapcsolódhattak.

A felkészülés időszakát a programkészítés és megvalósítás uniós elveinek a begyakorlására kell felhasználnunk, ami szerencsés ha együtt jár a rendszer elemeinek, annak működési logikájának megismerésével és a források - vélhetően - nagyobb megnyitásával, azok sokoldalú tesztelésével.

3.3. A KKV szektor az egységes európai piacon

3.3.1. Az Európai Unió kisvállalati politikája

Az Európai Unió iparpolitikájában igyekszik növekvő hangsúlyt helyezni a kis- és középvállalatokra. Mint Martin Bangemann, a Bizottság korábbi alelnöke megállapította: Az európai ipar sikere nem kizárólag a legújabb technológiákban való felülkereskedésből származik. ...Manapság a gazdasági sikerek kulcsa nem csupán a feltalálói készségekben, hanem

abban a képességben is rejlik, hogy hogyan lehet a felfedezéseket a tömegtermelésbe gyorsabban és hatékonyabban átvinni, mint a versenytársak. Ez rugalmas termelési folyamatokat igényel és szorosabb kooperációit a feldolgozó és az ellátó között. A kis- és középvállalatok éppen olyan fontosak a Közösség gazdasági sikeréhez, mint a nagyvállalatok. A magasan specializált szállítók éppen úgy függenek a nagy európai cégek világgpiaci sikerétől, mint a nagy cégek a gyors és megbízható szállítóktól. Ez fokozatosan a partnerség fejlődéséhez vezethet, ami az európai ipar veszenyképességének egyik tényezője lesz.

Az európai integrációban a nyolcvanas évektől foglalkoznak fokozottabban a kis- és középvállalati szektor sajátos problémáival a XXIII. Igazgatóság égisze alatt. Az EU saját „vállalati politikát” épített ki, amely gazdasági és politikai érdekei szempontjából felismert szükségességnek nevezhető. A 80-as évek közepétől a döntéseket igyekeznek összehangolni a kis- és középvállalatok megóvásának szem előtt tartásával. A kisvállalatok potenciális előnye a nagyokkal szemben elsősorban nagyobb rugalmasságukban, gyorsabb alkalmazkodóképességükben rejlik, ezen kívül kis cégek aránylag kis beruházással viszonylag gyorsan létrehozhatnak és piacra visznek korszerű termékeket és szolgáltatásokat.

Az említett előnyös pozíciók mellett a kisvállalatokat jelentős hátrányok is sújtják a piaci versenyben. A nagyvállalatokkal szemben aránylag nagyobb terheket viselnek az állam törvényhozási, adózási, adminisztratív előírásainak követésében és betartásában. Nagyobb gond számukra a vámszabályozás, a műszaki normákhoz való alkalmazkodás. Nehezen, vagy egyáltalán nem férnek hozzá az állami megrendelésekhez. Körülményesebben, nagyobb költséggel jutnak kockázati tőkéhez, vagy jelentősebb technológia-fejlesztési programok eredményeinek birtokába. Mindezeknek a hátrányoknak a csökkentése képezi a tárgyat a Közösség kisvállalatokat támogató első akcióprogramjának.

1986 februárjában az Európai Parlament egy önálló szervezetet hozott létre a Bizottság keretében a kis- és középvállalatok támogatásának operatív intézésére (SME Task Force), 1986 novemberében pedig a Tanács a kis- és középvállalatokra vonatkozó „Akció-programot” fogadott el. Ez már csak azért is meghatározó jelentőségű, mivel a kis- és középvállalatok a Közösség összes vállalatának 95 %-át tették ki.

A kis- és középvállalatok az EU-ban a munkahelyek kétharmadát (1995 = 66.100 ezer fő), az új munkahelyek többségét biztosítják, de különösen az indulásuk első éveiben igen sérülékenyek.

1. Az első akcióprogram a kis- és középvállalatok érdekében

Az Akcióprogram fő célja, hogy fokozza a kínálat rugalmasságát, reagáló készségét a kereslet és a műszaki haladás folyamatos változásaira. Az akcióprogramnak két fő vonulata volt:

- a vállalatok számára kedvező közgazdasági környezet létrehozása,
- a vállalatok piacra juttatását, versenyképességét közvetlenül alátámasztó információs, oktatási, kapcsolatteremtési, pénzügyi forráskiegészítő programok.

a) A közgazdasági környezet

A vállalati szektorban rejlő fejlődési energiák felszabadításában, kibontakozásában látta a Közösség az egységes belső piac létrehozásának legfontosabb feltételét, biztosítását. Az intézkedések legátfogóbb csoportja a dereguláció körébe tartozott. A Bizottság becslése szerint pusztán a határformalítások a fogyasztókat 1,5-2 %-kal károsítják vásárlásaik összértékéhez viszonyítva. Az egyszerűsítés arra irányult, hogy a 15 ország vámhatárain korábban alkalmazott összesen kb. hetvenféle dokumentum helyébe egyetlen egységesített nyomtatvány lépjen.

b) Pénzügyi forrás-kiegészítő programok

A Közösség nagy súlyt helyezett a tőkeállomány, a vállalatok működésének, átalakulásának, gyarapodásának finanszírozására. A Bizottság szinte folyamatosan dolgoz ki olyan programokat, amelyek jellegzetesen a kis- és középvállalkozások gondjainak megoldására irányulnak. Tágítani igyekeztek a kockázati tőkéhez, az alapításhoz szükséges induló tőkéhez való hozzájárulás, a pénzügyi szolgáltatások tágabb igénybevételének lehetőségét, a regionális hátrányok csökkentését a kisvállalatok számára. Jelentős lépéseket tettek az állami megrendelésekhez való hozzájárulás lehetőségének intézményes kiterjesztésére. Az állami megrendelések értéke a Közösség összesített nemzeti termékének 10 %-ra tehető. A Bizottság mindenekelőtt az állami vásárlási szándékok tenderjellegű nyilvános meghirdetését szorgalmazta hivatalos kiadványok útján, beleértve az Európai Közösség Hivatalos Lapját (Official Journal Of European Communities). A cél az volt, hogy valamennyi tagország

vállalatainak bármely tagországban meghirdetett állami megrendelések elnyerésére esélye legyen.

2. A harmadik kis- és középvállalati program

A kis- és középvállalatok az EU-ban a munkahelyek kétharmadát (1995 = 66.100 ezer fő), az új munkahelyek többségét biztosítják, de különösen az indulásuk első éveiben igen sérülékenyek.

Az EU harmadik, többéves kis- és középvállalati programja (1997-2000) - mely több, a nemzetközi üzleti kapcsolatok alakítása szempontjából is fontos elemet tartalmaz - a következő főbb fejezetekből tevődik össze:

- A.) Az adminisztrációs és jogszabályi környezet egyszerűsítése és javítása.
 - A1. A kis- és középvállalatok érdekeinek figyelembevétele a különböző közösségi kezdeményezésekben és politikában.
 - A2. A közösségi jogszabályalkotás egyszerűsítése és javítása.
 - A3. Az adminisztrációs és jogszabályi környezet egyszerűsítését és javítását célzó legjobb gyakorlat fokozott átláthatósága és elterjesztése.
 - A4. A kis- és középvállalatok nemzetközi működési kereteinek a javítása.
- B.) A vállalatok pénzügyi környezetének a javítása.
 - B1. A hitelhez jutás javítása.
 - B2. A fizetési késedelemmel járó problémák csökkentését célzó erőfeszítések fokozása.
 - B3. Speciális pénzügyi konstrukciók kifejlesztésének megkönnyítése.
 - B4. A dinamikusan fejlődő kis- és középvállalkozásokat segítő tőkepiaci eszközök kifejlesztésének az ösztönzése.
- C.) *A kis- és középvállalatok segítése az európai és a nemzetközi piacra jutást segítő stratégiájuk kidolgozásában, különösen jobb információs szolgáltatások révén.*
 - C1. *Az információs szolgáltatások fejlesztése.*
 - C2. *A kis- és középvállalati politika akcióinak jobb megismertetése.*
 - C3. *Az együttműködés bővítése partnerkereső hálózatok révén (BC-NET, BRE).*
 - C4. *Közvetlen kapcsolatok fejlesztése partnerközvetítő programok útján (Europartneariat és Interprise).*
 - C5. *Az alvállalkozói partnerkapcsolatok fejlesztése.*
 - C6. *A kis- és középvállalatok új piacokra való lépésének és nemzetköziesedésének támogatása.*

- D.) A kis- és középvállalatok versenyképességének erősítése és a kutatási, innovációs és képzési lehetőségekhez való hozzájutásuk javítása.
- D1. A kis- és középvállalatok innovációs kapacitásának a növelése.
- D2. A vállalati vezetőképzés ösztönzése.
- D3. A környezetvédelmi követelményekhez való alkalmazkodás.
- E.) A vállalkozói szellem fejlesztése és célcsoportok támogatása.
- E1. Üzleti kultúra és vállalkozói szellemiség.
- E2. Kézműipar és kisvállalatok.
- E3. A kereskedelemben és elosztásban működő vállalatok.

Az EU program nagy hangsúlyt helyezett a kis- és középvállalatok külpiaci orientációjának elősegítésére, az „európaizálási és nemzetköziesedési stratégia” kidolgozására.

A program C. fejezete a már eddig is működő információs és partnerkereső, - közvetítő szolgáltatásaik bővítése, gazdagítása mellett kiemeli a kis- és középvállalatok és szakmai szervezeteik saját hálózatainak szerepét, a határokon átívelő beszállítói kapcsolataik fejlesztését és a külpiacokon való megjelenés segítésének sajátos, a KKV-k adottságaihoz igazodó eszközeit.

A magyar vállalatok tehát olyan piaci körülmények, feltételek között aktivizálhatják magukat az Unióban, melyek a hazai makrogazdasági támogatási rendszerben egyelőre nem biztosítottak. (A beszállítói célprogram ebben az irányban is kívánja segíteni a hazai kis- és középvállalkozásokat).

3. Az európai vállalkozáspolitikai új orientációja: a vállalkozási és vállalkozási program (2001-2005)

A liszaboni Európai Tanács ülésen határozták meg a közösségi vállalkozásfejlesztési politika főbb irányait:

- A kis- és középvállalkozói politika középpontjában az életképes, illetve a potenciálisan fejlődőképes vállalkozásokat állítani,
- elsődleges cél a vállalkozói szellem erősítése, ezért kiemelt figyelmet kap az induló vállalkozások segítése,
- lényeges továbbá speciális csoportok – nők, fiatal vállalkozók, kisebbségek – társadalmi integrációjának előmozdítása.

A konkrét feladatokra évente kb. 100 millió euró áll rendelkezésre, amelynek nagyobb része (70 millió euró) a különböző pénzügyi konstrukciók keretében használható fel. A vállalkozáspolitikának a

gazdaság- és iparpolitika központjává kell válnia, különösen azért, mert a vállalkozások az egyéb közösségi tevékenységek befogadásának leginkább érintett ügyfelei.

A program általános célkitűzései:

- a vállalkozói szellem előmozdítása,
- a vállalkozások versenyképességének és növekedési képességének növelése,
- az üzleti finanszírozási lehetőségek javítása.

A program céljainak elérése érdekében alkalmazott eszközök között szerepelnek: innováció, a technológia átadása, az elektronikus kereskedelem fejlesztése, a pénzügyi engineering, az oktatás és képzés, kapcsolatépítés a nagy és kis cégek között (mentori program, beszállítói program), interaktív információs rendszerek fejlesztése, üzemeltetése, valamint az igazgatás és szabályozás egyszerűsítése.

3.3.2. Az EU vám és versenyszabályozása

1. Az Unió vámjogi szabályozása

Magyarország csatlakozástól az európai unióhoz a jog egyes területein közös politikát kell végrehajtanunk, így többek között a vámjogi szabályozás területén is. Az unió vámjogi szabályozásának legfontosabb jogforrása a Tanács 1992. október 12-i, 2913/92/EGK (HL L 302. szám, 1992.X.19.) számú rendelete a Közösségi Vámkódex létrehozásáról. Mint ahogyan a nevéből is kitűnik, ez a jogforrás kódex-szerűen fogja össze a vámjog és vámeljárás szabályainak alapvető rendszerét, keretszabályokat alkotva. A kódex keretszabályainak részletes végrehajtására a Bizottság 1993. július 2-i, 2454/93/EGK (HL L 25. szám, 1993.X.11.) számú rendelete adja meg a végrehajtási szabályozást. E két alapvető jogforrás mellett számos kapcsolódó szabályt állapítanak meg a Tanács és a Bizottság rendeletei, egyes esetekben határozatai. (A jogforrások elérhetők a : <http://europa.eu.int/eur-lex/> címen.)

A kódexben összefoglalt egységes szabályok közül a vámeljárások uniós szabályozását összehasonlítva mutatjuk be, a korábbi hazai szabályozással.

Hasonlóan a hazai törvényi szabályozáshoz (az 1995. évi C. törvényhez), a Vámkódex három fő részre tagolható, melynek első, bevezető része

foglalkozik az általános rendelkezésekkel, a második rész a vámeljáráásokat határozza meg és a harmadik rész ismét általános szabályokat tartalmaz. A továbbiakban egy-egy részterület kiemelésével ismertetjük a különbségeket.

- **Az áruk vámjogi helyzete:**

Az unió vámterületén lévő árúknak vámjogi helyzetük van, amely lehet közösségi vagy nem közösségi helyzet. A hazai szabályozás vámjogi státuszként ismeri ezt a helyzetet, mely szerint belföldi árut vagy vámárut különböztet meg. Az egyes vámjogi helyzetek (közösségi vagy nem közösségi) meghatározása hasonló a korábbi hazai szabályozáshoz.

- **Az áru vámjogi rendeltetése:**

A vámterületen kívülről behozott áruk vámjogi helyzetét igazolni kell és attól függően, hogy igazolt-e a közösségi helyzetet vagy sem, vámjogi rendeltetést kell számukra kijelölni. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy az unió tagállamainak elhelyezkedése, földrajzi körülményei, számos esetben úgy alakulnak, hogy az egyik tagországból egy másik tagországba szállított áru egy harmadik (nem tagország) állam területén halad keresztül. Ezekben az esetekben igen fontos a közösségi helyzet igazolása, hiszen ennek hiányában az árunak vámjogi rendeltetést kell kijelölni. Az áru vámjogi rendeltetését a vám elé állítás után - az átmeneti megőrzés határidején belül - kell kijelölni. A vámjogi rendeltetés meghatározásának kötelezettsége az ügyfelet terheli. A vámjogi rendeltetés meghatározása megtörténhet, az áru:

- vámeljáráás alá vonásával,
- vámszabadterületre vagy vámszabad raktárba történő bevitelével,
- Közösség területéről történő kivitelével,
- megsemmisítésével,
- felajánlásával az állam javára.

- **Vámeljáráások**

A vámjogi rendeltetés meghatározásának egyik leggyakoribb módja az áru valamely vámeljáráás alá vonása. A vámeljáráások az unió vámkódexében 8 önálló vámeljáráásban kerültek meghatározásra a hazai 10 vámeljáráással szemben. A nyolc vámeljáráás tartalmában nagyban megegyezik a hazai megfelelőjével, melyeket az alábbi táblázatban hasonlítunk össze:

sorszám	Unió vámkódexében	Nemzeti vámkódexben
1.	szabad forgalomba helyezés	belföldi forgalom számára történő vámkezelés
2.	árutovábbítás	árutovábbítás
3.	vámraktározás	vámraktározás
4.	aktív feldolgozás	aktív feldolgozás
5.	<i>feldolgozás vámfelügyelet alatt</i>	<i>vámfelügyelet melletti feldolgozás</i>
6.	<i>ideiglenes behozatal</i>	<i>ideiglenes behozatal</i>
7.	<i>passzív feldolgozás</i>	<i>passzív feldolgozás</i>
8.	kivitel	kivitel
9.		ideiglenes kivitel
10.		vámszabad területi be- ill. kitárolás <i>(dőlt betűvel a gazdasági vámeljárások)</i>

Egyes vámeljárásoknál csupán a megnevezés szóhasználata eltérő, míg az ideiglenes kivitel önálló vámeljárásként jelenik meg a hazai szabályozásban az unió vámkódexében pedig a kiviteli vámeljárás alatt található. A vámszabad területre történő bevitel nem önálló vámeljárás az unióban, hanem a vámjogi rendeltetés - vámeljárásokon kívüli - meghatározásának egyik módja.

a) Szabad forgalomba helyezés

A szabad forgalomba helyezés célja, hogy a nem közösségi áru elnyerje a közösségi áru vámjogi státuszát. Nagyon fontos, hogy a közösségi státuszt ne keverjük össze az áru közösségi származásának helyzetével, mivel a két forgalom ugyan hasonló, de nem azonos a tartalmuk és szerepük, továbbá a szabályrendszerük. Egy szabad forgalomba helyezett áru önmagától a szabad forgalomba helyezéstől nem nyeri el a közösségi származást, de ha azt a közösségben elegendő mértékben megmunkálják, akkor akár elnyerheti a közösségi származó helyzetet is.

A harmadik országból behozott nem közösségi áru szabad forgalomba helyezése együtt jár a kereskedelempolitikai intézkedések alkalmazásával és a vámteher megfizetésével. A vámkódex nem határozza meg a vámeljárás mozzanatait, mint ahogyan ezt megismerhetjük a hazai szabályozásból, de

valójában mindazon mozzanatokot kell végrehajtania a vámhivatalnak a vámeljárási lefolytatása során, amelyek a hazai szabályozásból ismertek (vámvizsgálat, vámfizetési kötelezettség megállapítása, vámtéher kiszabása, közlése, beszedése, a vámáru kiadása).

A szabad forgalomba helyezés vámeljárási keretében lehetőséget ad arra is a vámkódex, hogy ha egy szállítmány különböző vámtarifaszámok alá tartozó árukból áll, és a felszámítható behozatali vámokkal aránytalan munkaterheléssel és költséggel járna az áruk önálló besorolása, úgy - a vámhivatal beleegyezésével - a legmagasabb vámtételű áru besorolásával adjon árunyilatkozatot a vámkezelést kérő.

A nemzeti jogban engedélyjegyes eljárás alatt megismert speciális eljárást is hasonlóan gyakoroljuk, mint ahogyan azt az uniós vámkódex leírja, csupán az uniósban végfelhasználás fogalom alatt ismerhetjük meg a részletszabályokat.

A szabad forgalomba helyezett áru elveszti közösségi státuszát és visszanyeri nem közösségi státuszát, ha

- az árunyilatkozatot érvénytelenítik (visszavonják a határozatot), vagy
- az áruk mentesülnek a fizetési kötelezettség alól vagy visszatérítésre (visszafizetésre) kerülnek a behozatali vámok vám-visszatérítési aktív feldolgozás keretében, vagy külföldi tértáru esetében, vagy az árut exportálják vagy újraexportálják.

A szabad forgalomba helyezés során kell alkalmazni a legtöbb kereskedelempolitikai intézkedést. A kereskedelempolitikai intézkedések alatt a közös kereskedelempolitika részeként, az áruk behozatalára és kivitelére vonatkozó Közöségi rendelkezések formájában létrehozott nem tarifális intézkedéseket, úgymint felügyeleti vagy piacvédelmi intézkedések, mennyiségi korlátozások vagy kvóták, valamint behozatali vagy kiviteli tilalmakat kell érteni.

A tarifális intézkedéseket az Európai Közösség Vámtarifája (TARIC) foglalja magába. A TARIC rendszer egy olyan dinamikus adatbázis, amely a nomenklaturán túl magába foglalja az összes tarifális intézkedést napra készen. Mivel az uniós autonóm és szerződéses szabadkereskedelmi megállapodásainak közel 87 ország a részese és számos ország részére biztosít tarifális kedvezményeket (vámkontingensek vagy plafonok keretében stb.), továbbá szinte kivétel nélkül alkalmazza a piacvédelmi szabályokat is (értékkiegyenlítő és antidömping vámok, behozatali

átalányértékek, stb.), így rendkívül bonyolult és papíron, napra készen szinte követhetetlen az unió használati vámtarifája.

A számos jogszabály egységes és jogszerű alkalmazása érdekében alkotta meg a Bizottság 1987-ben a TARIC rendszert, melyet mi is alkalmazni forgunk a csatlakozás pillanatától kezdve. Ahhoz, hogy a fizetendő vámterhet megállapíthassuk egy harmadik országból behozott áru után, ismernünk kell az áru vámtarifaszámát és TARIC számát (első nyolc számjegy Kombinált Nomenklátúra kód, a 9-10. számjegy a TARIC szám), a származási országot, az árunyilatkozat elfogadásának tervezett időpontját, és ekkor kérdezhetjük le a TARIC rendszerből a szóba jöhető vámokat, kedvezményeket. A nemzeti adók (úgy mint ÁFA vagy jövedéki adó) mértéke is a nemzeti TARIC alkalmazásban lesz elhelyezve, melyet a testület honlapján fog közzétenni napra készen. A Bizottság is [publikálja Interneten](#) a TARIC adatokat, melyen természetesen a nemzeti adók mértéke nem található meg.

Fentiek következtében az unió közvetlen bevételeként fizetendő vám kiszámításánál a hatályos szabályok a vámok szinte valamennyi formáját (érték-, mérték-, vegyes vám, maximum- és minimum értékek, átalányértékekhez kötődő vámok, küszöbértékhez kötődő vámok, mezőgazdasági összetevőkre kivetett vámok, stb.) alkalmazzák.

b) Árutovábbítás

Az Európai Unióban (EU) az árutovábbítások végrehajtásakor az alábbi jogszabályokat kell figyelembe venni:

- a Tanács 2913/92/EGK rendeletének (Közösségi Vámkódex) 91. - 97. Cikkei,
- a Bizottság 2454/93 (EGK) rendeletének (Közösségi Vámkódex végrehajtási utasítás) 309. - 495. Cikkei és a
- Közösségi Vámkódex végrehajtási utasításának 37., 44/a. - 54. Mellékletei

Az EU-ban az alábbi árutovábbítások működnek:

- Közösségi árutovábbítási eljárás
- TIR Egyezmény
- ATA Egyezmény
- (Módosított) Rajnai Hajózási Egyezmény 9. Cikk

- Észak-atlanti Szerződés Szerződő Felei között, a haderőik státuszáról szóló Egyezmény
- Postai árutovábbítás

Az EU-ben Tranzitegyezmény szerinti árutovábbítást nem lehet végrehajtani. Ugyanis a Tranzitegyezmény 1. § (2) bekezdése szerint a Tranzitegyezmény keretében az EU-n belül lebonyolított áruszállítások úgy minősülnek, mintha közösségi árutovábbítási eljárásban bonyolódtak volna le. Tehát a közösségi árutovábbítási eljárás és a Tranzitegyezmény szerinti árutovábbítási eljárás szabályai - majdnem - ugyanazok.

Az EU szabályai szerint az árutovábbítási eljárás lehet

- külső és
- belső árutovábbítási eljárás.

A külső árutovábbítási eljárás az EU vámterületén belül egy adott pontról egy másikra történő szállítást tesz lehetővé az alábbi áruk tekintetében:

- a) nem közösségi áruknál,
- b) olyan közösségi áruknál, amelyek kivételével kapcsolatban Bizottsági intézkedés van érvényben.

Külső árutovábbítási eljárás végrehajtása történhet:

- a) közösségi külső árutovábbítási eljárás keretében EV-vel,
- b) TIR igazolvánnyal, feltéve ha a szállítás
 - az EU-n kívül kezdődött vagy fejeződik be, vagy
 - olyan szállítmánnyal kapcsolatos, amelyeket az EU vámterületén rakodnak ki, és amelyek más országokban kirakandó árukkal együtt szállítanak,
 - az EU két pontja között, harmadik országon keresztül történik,
- c) ATA igazolvánnyal (kék szelvénnel),
- d) Rajnai Rakományjegyzékkel,
- e) 302 okmánnyal,
- f) postai forgalomban.

A belső árutovábbítási eljárás az EU egyik pontjáról egy másik pontjára közösségi árunak valamely harmadik országon keresztül történő szállítását teszi lehetővé.

A belső árutovábbítási eljárás végrehajtása történhet:

- g) közösségi belső árutovábbítási eljárás keretében EV-vel,

- h) TIR igazolvánnyal,
- i) ATA igazolvánnyal (kék szelvényvel),
- j) Rajnai Rakományjegyzékkel,
- k) 302 okmánnyal,
- l) postai forgalomban.

Az közösségi árutovábbítási eljárás jellemzői

- a) Az árutovábbítás EV okmány (1.4.5. példányok) felhasználásával történik,
- b) Résztvevő vámhivatalok: indító, átléptető, rendeltetési,
- c) A főkötelezettnak biztosítékot kell nyújtania az indító vámhivatalban, amely az egész árutovábbítási eljárásra érvényes,
- d) A rendeltetési vámhivatal visszaigazolást küld az indító vámhivatalnak.

A közösségi árutovábbítási eljárás okmánya az Egységes Vámárnyilatkozat, amely azonos a 83/1996. (VI. 14.) Korm. rendeletben kihirdetett okmánnyal.

A közösségi árutovábbítási eljárás keretében az alábbi biztosítékokat lehet nyújtani:

- a) Egyedi biztosíték
 - készpénz,
 - bankgarancia,
 - TC32 Egyedi garanciajegy
- b) Összkezeség és biztosítéknyújtás alóli mentesség
 - TC31 Kezeségvállalási tanúsítvány
 - TC33 Tanúsítvány a biztosítéknyújtás alóli mentességről

A közösségi árutovábbítási eljárás keretében az alábbi egyszerűsítésekre van lehetőség:

- a) Összkezeség, vagy biztosítéknyújtás alóli mentesség
- b) Különleges rakományjegyzék használata
- c) Különleges záruk alkalmazása
- d) Előírt szállítási útvonal alóli mentesség
- e) Engedélyezett feladó státusz
- f) Engedélyezett címzett státusz
- g) Meghatározott szállítási módokhoz kapcsolódó
 - áruszállítás vasúton vagy konténerben,
 - áruszállítás légi úton
 - áruszállítás tengeri úton
 - áruszállítás csővezetéken.

Az EU vezetésével a Tranzitegyezményben résztvevő országok közreműködésével folyik az Új Számítógépesített Árutovábbítási Eljárás (NCTS) kiépítése. A rendszer keretében a közösségi árutovábbítási eljárások és a Tranzitegyezmény szerinti árutovábbítási eljárások közül a közúti forgalomban végrehajtott árutovábbítási eljárások kerülnek számítógéppel támogatásra. Az NCTS rendszerhez Magyarország 2003. május 21-én csatlakozik, 2003. július 1-től pedig valamennyi magyar vámhivatal alkalmazza.

A Tranzitegyezmény szerinti és a közösségi árutovábbítási eljárás végrehajtását segítő nemzetközi kézikönyv készült, amely az alábbi helyen megtalálható más, a közösségi árutovábbítási eljárás alkalmazása szempontjából hasznos információk mellett: http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/customs/transit/index_en.htm

c) Vámraktározás

Az Európai Unióhoz történő csatlakozási folyamat részeként 2000-ben megkezdődött a nemzeti vámjogszabályok teljes mértékű harmonizációja.

Első lépcsőként a 2000. július 1-jén hatályba lépő 2000. évi XXXII. törvénnyel kerültek új uniós vámjogszabályok beépítésre a Vámtörvénybe. A 2000. évi módosítás a vámraktározás tekintetében csak az engedélyezés formájában, a tevékenységi biztosíték számításában és a raktári nyilvántartások vezetésében hozott jelentősebb változást.

A második lépcsőben a Kormány 2140/2000. (VI. 23.) számú határozata meghatározta a 2002. december 31-ig terjedő időszakra vonatkozó jogharmonizációs programot. A 2001. évben végrehajtott módosítás alapvetően a gazdasági vámeljárások - ezen belül is a vámraktározás vámeljárás - további összehangolására koncentrált.

A gazdasági vámeljárások közül 2001-ig a vámraktározással, vámraktárakkal kapcsolatos szabályozás teljes körű átvétele volt függőben. Ennek oka az volt, hogy a Közösség jogszabályi felülvizsgálata érintette ezt a területet és a várható egyszerűsítések reményében nem látszott célszerűnek átvenni a vámraktártípusok és működtetésük viszonylag bonyolult rendszerét. Tekintettel azonban arra, hogy a Közösség várt módosításai a vámraktártípusok vonatkozásában nem születtek meg, a Vámtörvényt módosító 2001. évi LXXIV. törvény a vonatkozó Közösségi szabályozás teljes átvételét tartalmazta a vámraktárak tekintetében.

Mindezek figyelembe vételével megállapíthatjuk, hogy egyes - kifejezetten az uniós csatlakozásunkat követően alkalmazható - szabályok kivételével, a

jelenlegi nemzeti szabályozás megegyezik az unió Vámkódexének és végrehajtási rendeletének rendelkezéseivel.

Raktártípusok:

Típus	Jellegzetesség
"A"	a vámraktár üzemeltetője felelőssége alatt álló közvámraktár;
"B"	a beraktározók felelősségével működő közvámraktár;
"C"	magánvámraktár, ahol a vámraktár üzemeltetője és a beraktározó ugyanaz a szervezet, de nem szükségszerűen az áruk tulajdonosa;
"D"	magánvámraktár, ahol a vámraktár üzemeltetője és a beraktározó ugyanaz a szervezet, de nem szükségszerűen az áruk tulajdonosa és a vámraktározási vámeljárást lezáró szabad forgalomba helyezés vám eljárás helyi vámkezelés egyszerűsített eljárásban történik;
"E"	magánvámraktár, ahol a vámraktár üzemeltetője és a beraktározó ugyanaz a szervezet, de nem szükségszerűen az áruk tulajdonosa és ahol az áru vámraktározási eljárás alá helyezhető anélkül, hogy azt egy vámraktárrá minősített ingatlanra vagy más meghatározott területre betárolnák;
"F"	vámhivatal által üzemeltetett közvámraktár

A vámraktári engedély kiadását minden esetben a Bizottsági rendelet 67. számú mellékletében található - megfelelően kitöltött - formanyomtatvány benyújtásával kell kérni. Engedély csak a Közösség területén letelepedett személy részére adható, ha igazolja, hogy a raktározásra gazdasági szempontból szükség van. A vámhatóság a vámraktár üzemeltetéséhez vámbiztosíték nyújtását is megkövetelheti. Ennek mértéke mindig tagállami szinten kerül meghatározásra.

A tevékenységi engedély kiadásának feltétele - fő szabályként - az, hogy a kérelmező az engedélyezési eljárás során már olyan (a B és az F típusú vámraktár kivételével) készletnyilvántartást tudjon felmutatni, mely a vámraktározási vám eljárás alá vont áruk adatait tartalmazza. A készletnyilvántartás vezetéséért a raktár üzemeltetője a felelős.

"F" típusú vámraktárban az üzemeltető vámhivatal készletnyilvántartás helyett vámnyilvántartást vezet. "B" típusú vámraktárban

készletnyilvántartás helyett a felügyelő vámhivatal, a vámraktározás vámeljárás bejelentésére vonatkozó vámárnyilatkozatot kezeli raktárnyilvántartásként.

A vámraktározási vámeljárás időtartama alapszabályként nincs korlátozva. Kivételes esetekben azonban a vámhatóság megállapíthat raktározási határidőt, amelyen belül a beraktározónak kérnie kell a további vámeljárás alá vonást. A közös agrárpolitika hatálya alá tartozó, kivitelre szánt közösségi árukra külön határidők állapíthatók meg a bizottsági eljárásnak megfelelően.

A nem közösségi helyzetű árun állapotmegóvó műveleteket, valamint külalakja, eladhatósága javítását célzó, illetve a forgalomba hozatala előkészítésére szolgáló szokásos kezeléseket végezhetnek. Ha erre a közös piaci rendtartás zökkenőmentes működése érdekében szükség van, a közös agrárpolitika hatálya alá tartozó termékek vonatkozásában egyes szokásos kezelési módok kizárhatók. Az ilyen szokásos kezelési módok listáját a bizottsági eljárásnak megfelelően állítják össze.

Ha a körülmények indokolják, a vámraktározás vámeljárás alá vont áru ideiglenesen három hónapot meg nem haladó időtartamra elvihető a vámraktárból. Ez az időtartam indokolt esetben meghosszabbítható.

d) Aktív feldolgozás

Az aktív feldolgozás, a feldolgozást végző részére - közvetlenül vagy közvetetten - rendelkezésre bocsátott importáruval végzett bármilyen feldolgozást jelent, amelyet egy harmadik országban letelepedett megbízó számára rendelkezései szerint végeznek el, általában a feldolgozási költségek megfizetése ellenében.

Az aktív feldolgozási eljárás lehetővé teszi, hogy az alábbi árukat a közösség vámterületén egy vagy több feldolgozási műveletnek vessék alá:

- a) a közösség vámterületéről végtermékként újrakivitelre szánt nem-közösségi árut, anélkül hogy az ilyen áru behozatali vámköteles vagy kereskedelempolitikai intézkedések hatálya alá tartozó lenne (független rendszer);
- b) szabad forgalomba bocsátott árut, az ilyen áruért felszámítható behozatali vámok visszatérítésével (visszafizetésével) vagy fizetés alóli mentesítéssel, ha azt a Közösség vámterületéről exportálták végtermék formájában (vám-visszatérítési rendszer).

Feldolgozási műveletek:

- az áru megmunkálása, ideértve az összeállítását vagy összeszerelését, vagy pedig más áruba történő beszerelését;
- az áru feldolgozása;
- az áru javítása, ideértve a helyreállítását és a rendbehozatalát is, valamint;
- a bizottsági eljárásnak megfelelően meghatározott bizonyos olyan áru használata, amely nem épül be a végtermékbe, de amely lehetővé teszi vagy megkönnyíti a végtermék előállítását, még ha teljes egészében vagy részben elhasználódik is a gyártási folyamatban.

Nem tartozhat e körbe:

- a) az ellentételező termékek teszteléséhez vagy a javításra szorult importáru hibájának felfedezéséhez a szükséges mennyiségen kívüli üzemanyag és energiaforrás;
- b) az ellentételező termékek teszteléséhez, kiigazításához vagy visszavonásához szükséges mennyiségen kívüli kenőanyagok;
- c) berendezések és szerszámok.

- **Az engedélyezés különös szabályai**

Aktív feldolgozás vámeljárást abban az esetben lehet engedélyezni, ha:

- a behozott import alapanyagra nem 0 %-os vámtétel alkalmazandó vagy;
- a behozott import anyagra - szabadforgalomba helyezése esetén - kereskedelempolitikai intézkedést kellene alkalmazni.

Felfüggesztéses aktív feldolgozás esetén az importáru után - annak szabadforgalomba történő helyezése esetén - fizetendő vámteher tekintetében vámbiztosítékot kell nyújtani. A vámbiztosíték mértékét tagállami szinten határozzák meg.

Az aktív feldolgozás végzéséhez a vámhatóság engedélye szükséges. Az engedélyt annak a személynek a kérésére adják ki, aki a feldolgozási műveleteket végrehajtja, vagy végrehajtatja.

- **Engedély csak az alábbi esetekben adható:**

- a) a Közösség területén letelepedett személyeknek. Nem kereskedelmi jellegű import vonatkozásában azonban a Közösség területén kívül letelepedett személyek is kaphatnak engedélyt;
- b) a végtermékbe be nem épülő termékek felhasználásával előállított végtermék esetén, ha az importált áru azonosítható a végtermékekben, vagy

helyettesítő áru felhasználása esetén, ha ellenőrizhető a helyettesítő árura megállapított feltételek betartása;

c) ha az aktív feldolgozási eljárás elősegíti a végtermékek exportjához vagy újra kiviteléhez a legkedvezőbb feltételek kialakulását, feltéve, hogy ez nincs káros hatással a közösségi termelők alapvető érdekeire (gazdasági feltétel). A gazdasági feltételeknek megfelelő eseteket a bizottsági eljárás szerint határozhatják meg.

Az aktív feldolgozás engedélyezése során a vámhatósági vizsgálatnak meg kell állapítania a közösségi források alkalmazásának gazdasági életképtelenségét (vagyis az aktív feldolgozás gazdasági indokoltságát), különösen figyelembe véve az alábbi ismérveket:

- a) a tervezett feldolgozási műveletekhez behozni szándékozott árukkal azonos minőségű és műszaki jellemzőkkel rendelkező, Közösségben előállított áruk rendelkezésre állásának hiánya;
- b) árkülönbség a Közösségben termelt áruk, illetve a behozni szánt áruk között;
- c) szerződéses kötelezettségek.

Az aktív feldolgozás engedélyezése iránti kérelmet a Bizottsági rendelet 67. számú mellékletében foglalt minta szerint kell a vámhatóságnál benyújtani (normál engedélyezési eljárás). Abban az esetben, ha a gazdasági feltételeket a Bizottsági rendelet rendelkezése alapján megadottnak kell tekinteni, az engedély iránti kérelem vámárnyilatkozat benyújtásával (egyszerűsített engedélyezési eljárásban) vagy elektronikus úton történő árnyilatkozat adással is előterjeszhető.

Egyszerűsített engedélyezési eljárás az alábbi feltételek esetén végezhető:

- a feldolgozás egy tagállam területén történik;
- helyettesítő áru nem alkalmazható;
- kizárólag felfüggesztéses eljárás esetén;
- nem lehet kettős felhasználású termékre alkalmazni;
- ha a gazdasági feltétel kódja: 30.

Az engedély megadása iránti kérelmet a feldolgozás helye szerint illetékes vámhatósághoz kell benyújtani.

Az aktív feldolgozási engedély érvényességi időtartama nem haladhatja meg a három évet, kivéve megfelelő indok esetét. A Bizottsági rendelet 73. számú mellékletének A. részében meghatározott áruk aktív feldolgozás alá vonása esetén az érvényesség időtartama nem haladhatja meg a hat hónapot.

A Tanács 1255/1999/EK rendeletében hivatkozott tej és tejtermékek esetén az érvényesség időtartama nem haladhatja meg a 3 hónapot.

A vámhatóság előírja azt az időtartamot, amelyen belül a végtermékek kivételének vagy újra kivételének meg kell történnie, vagy azokra más vámjogi rendeltetést kell meghatározni (visszaviteli határidő). Ez az időtartam figyelembe veszi a feldolgozási műveletek végrehajtásához és a végtermékek értékesítéséhez szükséges időt. Az időtartam attól a naptól kezdődik, amikor a nem-közösségi árut az aktív feldolgozási eljárás hatálya alá vonják. A vámhatóság az engedélyes kellően indokolt kérelmére hozzájárulhat a határidő meghosszabbításához.

A visszaviteli határidő az alábbi végtermékekre vagy változatlan állapotú vámárúkra nem haladhatja meg:

- a) a négy hónapot az 1255/1999/EK rendelet 1. cikkében hivatkozott tej és tejtermékek esetén;
- b) a két hónapot a KN 1. fejezetében hivatkozott állatok hizlalás nélküli vágása esetén;
- c) a három hónapot a 0104 és 0105 KN kód alá tartozó állatok hizlalása (beleértve a vágást is, ahol releváns) esetén;
- d) a hat hónapot a KN 1. fejezetében hivatkozott egyéb állatok hizlalása (beleértve a vágást is, ahol releváns) esetén;
- e) a hat hónapot húsfeldolgozás esetén;
- f) a hat hónapot az 565/80/EGK rendelet 1. cikkében hivatkozott, az export-visszatérítésnél előlegfizetésre jogosult egyéb olyan mezőgazdasági termékek feldolgozása esetén, amelyeket ugyanezen rendelet 2. cikke b) vagy c) pontjában hivatkozott termékké vagy áruvá dolgoznak fel.

Ahol egymást követő feldolgozási műveleteket végeznek, vagy a kivételes körülmények indokolják, a fenti időtartamok kérelemre meghosszabbíthatók, de a teljes időtartam nem haladhatja meg a tizenkét hónapot.

A vámhatóság állapítja meg vagy a feldolgozási művelet elszámolási kulcsát vagy, szükség esetén, annak meghatározási módszerét. Az elszámolási kulcsot azoknak a tényleges körülményeknek alapján határozzák meg, amelyek között a feldolgozási művelet végrehajtásra kerül vagy végrehajtásra kell kerülni.

Az aktív feldolgozási engedélyben vagy az áruk vámeljárásra való bejelentésének idején kell meghatározni az elszámolási kulcsot vagy a kulcs

meghatározásának módszerét, ideértve az átlagos kulcsokat is. Amennyire csak lehetséges, az ilyen kulcsokat termelési vagy műszaki adatok alapján kell meghatározni, vagy ha ezek nem állnak rendelkezésre, akkor az ugyanilyen típusú műveletekre vonatkozó adatok alapján. Bizonyos körülmények között a vámhatóságok az után is meghatározhatják az elszámolási kulcsot, hogy az árut a vámeljárássra bejelentették, de semmiképpen sem később, mint amikor az új, vámhatóság által engedélyezett műveletre vagy felhasználásra azokat hozzárendelik.

Amennyiben a végtermékek vagy aktív feldolgozás alá eső változatlan állapotú importárúk tekintetében vámtartozás merül fel, az érintett időszakra eső importvámok összegére kiegyenlítő kamatot kell fizetni. A kiegyenlítő kamat tekintetében az Európai Központi Bank havi közlönye statisztikai mellékletében közölt pénzügyi kamatlábakat kell alkalmazni. Az alkalmazandó kamatláb az a kamatláb, amelyet a vámtartozás felmerülésének hónapja előtt három hónappal arra a tagállamra alkalmaztak, ahol az engedélyben előírt első művelet vagy felhasználás megtörtént vagy meg kellett volna történnie. A kamatot havi kamatszámítással kell alkalmazni, amelynek időszaka az azt követő hónap első napján kezdődik, amikor az importált árut - amely után a vámtartozás létrejött - először bejelentették a vámeljárássra. Az időszak annak a hónapnak az utolsó napján zárul, amelyben a vámtartozás felmerült.

Nem kell kiegyenlítő kamatot fizetni:

- a) amikor a kamatköteles időszak kevesebb, mint egy hónap;
- b) ahol a felmerült vámtartozás után alkalmazandó kiegyenlítő kamat összege nem haladja meg a 20 eurót;
- c) ahol annak érdekében merült fel a vámtartozás, hogy lehetővé tegye a kedvezményes tarifális elbánás kérvényezését a Közösség és egy harmadik ország közötti, az adott országba történő behozatalról szóló megállapodás alapján (kumulációs vámteher);
- d) ahol a megsemmisítésből adódó hulladékot és selejtet vámkezelik a szabad forgalom számára;
- e) ahol a Bizottsági rendelet 75. számú mellékletében hivatkozott másodlagos ellentételező termékeket vámkezelik szabad forgalomba hozatalra, feltéve, hogy ezek arányban állnak a fő ellentételező termékek exportált mennyiségeivel;
- f) ahol a vám-visszatérítési aktív feldolgozást követő szabad forgalomba bocsátás kérelmezése eredményeként merül fel, mindaddig, amíg a kérdéses termékek után fizetendő importvámot még ténylegesen nem fizették vissza;

- g) amikor a jogosult kéri a szabad forgalomba bocsátást, és bizonyítékot nyújt be arról, hogy nem az ő hanyagságából vagy csalásából adódó különös körülmények lehetetlenítik el vagy teszik gazdaságtalanná az újra kivitel elvégzését az általa eredetileg elvárt feltételek mellett, amit megfelelően alá is támasztott, amikor az engedélyt kérte;
- h) ahol felmerült a vámtartozás, és addig a mértékig, ameddig az ilyen adóssággal kapcsolatban készpénzletéssel biztosítékot nyújtottak.

Az aktív feldolgozás vámeljárást lezárja a végtermék újra kivitele, illetve a végtermék más vámeljárársba (szabadforgalomba helyezés, vámraktározás, újbóli aktív feldolgozás, ideiglenes behozatal, stb.) történő bevonása.

Az elszámolási kérelmet:

- felfüggesztő aktív feldolgozás esetén a visszaviteli határidő lejártát követő 30 napon belül;
- visszatérítéses aktív feldolgozás esetén a visszaviteli határidő lejártát követő 6 hónapon belül kell a felügyelő vámhivatalhoz benyújtani.

Visszatérítéses eljárásban az elszámolási határidőn belül van lehetőség a befizetett importvámok visszatérítésére, vagy megtérítésére. Ahol különleges körülmények indokolják, a vámhatóság az elszámolási határidőt meghosszabbíthatja még akkor is, ha az már lejárt.

e) Feldolgozás vámfelügyelet alatt

A feldolgozás vámfelügyelet alatt vámeljárárs lehetővé teszi nem-közösségi áru olyan feldolgozását a Közösség vámterületén, amely megváltoztatja az áru jellegét vagy állapotát anélkül, hogy arra behozatali vámok vagy kereskedelempolitikai intézkedések vonatkoznának, továbbá lehetővé teszi, hogy az ilyen műveletek eredményeként létrejött termékeket a rájuk vonatkozó behozatali vámtétel alkalmazásával hozzák szabad forgalomba.

A vámfelügyelet melletti feldolgozásra vonatkozó eljárások olyan áruknál alkalmazandók, amelyek feldolgozása esetén alacsonyabb összegű importvám alá tartozó árut eredményez, mint ami az importárura alkalmazandó. E vámeljárárs alkalmazandó azokra az árukra is, amelyeket olyan műveleteknek kell alávetni, hogy szabad forgalomba bocsátásukkor a műszaki előírásoknak megfeleljenek.

A vámfelügyelet melletti feldolgozásra az engedélyt annak a személynek a kérésére adják meg, aki a feldolgozást végrehajtja vagy végrehajtatja.

Engedély az alábbi feltételekkel adható ki:

- a) a Közösségben letelepedett személyek kaphatják meg;
- b) ha az importáru azonosítható a feldolgozott termékekben;
- c) ha az áru jellege vagy állapota gazdaságosan nem állítható vissza olyanra, amilyen a feldolgozási eljárás előtt volt;
- d) ha az eljárás alkalmazása nem jár az importált árura vonatkozó származási és mennyiségi korlátozások szabályainak megkerülésével;
- e) ha a tevékenység végzéséhez szükséges feltételek anélkül teljesülnek, hogy ez káros hatással lenne hasonló árukat előállító közösségi termelők alapvető érdekeire (gazdasági feltétel).

f) Ideiglenes behozatal

A vámraktáraknál leírtakkal egyezően az ideiglenes behozatalra vonatkozó uniós vámszabályok 2001. évben azonos tartalommal átvételre kerültek a nemzeti vámjogszabályokba. 2002. január 1-je óta alkalmazzuk a teljes és részleges vámmentességgel történő ideiglenes behozatali eljárás eseteit az unió Vámkódexében leírtakkal egyezően. 2001. évben viszont az EU Vámkódexe és annak végrehajtási rendelete is módosult, mely az ideiglenes behozatalra vonatkozó szabályozást is érintette. Az alapszabályok - a teljes és részleges vámmentesség alkalmazására vonatkozóan - nem változtak, viszont a teljes mentesség alkalmazásával érintett esetek leírása egyszerűsödött.

Az uniós előírások értelmében az ideiglenes behozatal időtartama maximum 24 hónap lehet, de kivételes körülmények fennállása esetén a vámhatóság - az érintett személy kérelmére - ezt a határidőt meghosszabbíthatja.

A vámeljárást alá vont állatoktól született utódokat - kivéve, ha a kereskedelmi értékük elhanyagolható - nem közösségi árunak kell tekinteni és azokat is vámeljárást alá kell vonni.

A vámeljárást során megengedett a javítás és karbantartás, beleértve a nagyjavítást és a kiigazításokat is.

A részleges mentességgel járó ideiglenes behozatalt azokban az esetekben kell alkalmazni, amikor a teljes mentességgel járó ideiglenes behozatal nem alkalmazható. A részleges mentességgel ideiglenes behozatalba vett áru visszaszállítása esetén az ideiglenes behozatal minden megkezdett hónapjára azon vám összegének három százalékát kell megfizetni, amelyet

az áru ideiglenes behozatali vámeljárást alá vonása időpontjában végzett szabadforgalomba helyezés esetén fizettek volna.

Amennyiben az ideiglenes behozatalban vámkezelt áru szabad forgalomba helyezését kéri, úgy az esedékes vám megfizetése mellett az aktív feldolgozásnál már említett kiegyenlítő kamatot is meg kell fizetni.

g) Passzív feldolgozás

A passzív feldolgozási eljárás lehetővé teszi a közösségi áru feldolgozás céljából történő ideiglenes kivitelét a Közösség vámterületéről úgy, hogy a feldolgozásból származó visszahozott végtermék részleges vagy teljes vámmentességgel vámkezelhető a szabad forgalom számára.

A passzív feldolgozási vámeljárást nem alkalmazható az alábbi közösségi árukra:

- amelyekre már vámvisszatérítést vettek igénybe;
- amelyek feltételtől függően kerültek teljes behozatali vámmentességgel szabad forgalomba és a feltételek még fennállnak;
- exporttámogatott, szubvencionált termékekre.

Az engedély megadásának feltételei:

- Közösségekben letelepedett személy kaphatja meg;
- az ideiglenesen exportált áru azonosítható a feldolgozott végtermékben;
- a passzív feldolgozási eljárás alkalmazása nem sérti a közösségi feldolgozók alapvető érdekeit (gazdasági feltétel).

A gazdasági feltétel vizsgálatánál meg kell állapítani, hogy:

- a) a feldolgozás Közösségekben kívüli elvégzése várhatóan okoz-e súlyos hátrányt a Közösség feldolgozóinak számára vagy
- b) a feldolgozásnak a Közösségekben történő elvégzése gazdaságilag életképtelen-e, illetve műszaki okok miatt vagy szerződéses kötelezettségek miatt lehetetlen-e.

Az engedély iránti kérelmet annál a vámhivatalnál kell benyújtani, ahol a közösségi árut passzív feldolgozásra bejelentik. Amennyiben a passzív feldolgozási művelet javításra vonatkozik, úgy a kérelem a vámeljárást érintő vámárnyilatkozat útján nyújtható be. Egyéb esetben a Bizottsági rendelet 67. számú mellékletében található formanyomtatvány benyújtásával terjeszthető elő.

Az unió Vámkódexe arra is lehetőséget ad, hogy a javítás céljából ideiglenesen kiszállított közösségi áru helyett - akár előzetes behozatallal is - olyan harmadik országbeli árut hozzanak be, illetve -vissza, amely a kiszállított áruval azonos tarifális besorolású, azonos kereskedelmi minőségű és azonos műszaki jellemzővel rendelkezik.

Lehetőség van arra is - a "háromszög forgalom" keretében -, hogy a passzív feldolgozási eljárásban ideiglenesen kiszállított árukból előállított késztermék egy másik tagállamban kerüljön részleges vagy teljes vámmentességgel szabad forgalomba helyezésre.

A passzív feldolgozást követően visszahozott végtermékre a részleges vagy teljes vámmentesség kerül alkalmazásra a jelenlegi hazai szabályozásnak megfelelően. Ez azt jelenti, hogy - a javításból történő vissza hozatal kivéve - a feldolgozás során előállított végtermék után fizetendő vámterhet úgy kell megállapítani, hogy a végtermékre alkalmazható behozatali vámok összegéből le kell vonni az ideiglenesen kiszállított árukra szabad forgalomba helyezésük esetén fizetendő import vámokat.

Javításból történő vissza hozatal esetén a javítási költségek után kell a vámot megfizetni. Garanciális javítás esetén teljes vámmentességgel történik a szabad forgalomba hozatal.

h) Kivitel

A kiviteli eljárás lehetővé teszi, hogy a közösségi áru elhagyja a Közösség vámterületét. A kivitel magába foglalja a kiléptetési eljárást, beleértve a kereskedelempolitikai intézkedések alkalmazását és adott esetben a kiviteli vámok kiszabását is.

A kiviteli vámkezelést annál a vámhivatalnál kell kérni, ahol az exportőr letelepedett vagy ahol az árut a kiszállításhoz becsomagolták vagy berakták. Ettől az illetékességi szabálytól a Bizottsági rendelet megenged bizonyos esetekben eltérést, azonban ilyenkor a másik tagállam vámhatósága a vámárnyilatkozat egy példányának megküldésével értesíti az exportőr helye szerinti tagállam kijelölt vámhivatalát.

A kiviteli vámeljárásra a nemzeti szabályozással azonosan általában az Egységes Vámárnyilatkozat 1., 2., és 3. példányait kell használni. Az 1. példányt a kiviteli eljárás alá vonást végző vámhivatal tartja meg, míg a 2.

példány a statisztikai példány és a 3. példánnyal kell az árukat vám elé állítani a kiléptetést végző vámhivatalnál.

A kiviteli vámeljárást azzal a feltétellel végzik el a vámhivatalok, hogy a kérdéses áru ugyanolyan állapotban hagyja el a Közösség vámterületét, mint amilyenben a kiviteli vámarunyilatkozat elfogadásakor volt.

A kiléptetést végző vámhivatalok az alábbiak lehetnek:

- a) vasúton, postán, légi vagy vízi úton történő kivitel esetén a területileg illetékes vámhivatal, ahol az árut egy egyedi fuvarozási szerződés alapján egy harmadik országba történő szállításra átveszi a vasúttársaság, a posta, légi közlekedési vállalat vagy hajózási társaság;
- b) csővezetékén kivitt áru vagy villamos energia esetén az exportőr székhelye szerint illetékes tagállam által kijelölt vámhivatal;
- c) más eszközzel vagy a fentiekben nem említett körülmények között kivitt áruk esetében az utolsó vámhivatal azt megelőzően, hogy az áruk elhagyják a közösség vámterületét.

Amennyiben az exportőr az Egységes Vámarunyilatkozat 3. példányának visszaküldését kéri, úgy ezt az Egységes Vámarunyilatkozat (a továbbiakban: EV) 44. rovatába "RET-EXP" jelöléssel kell jeleznie. Ebben az esetben a kiléptetés tényének az EV hátoldalára történő feljegyzését követően a kiléptetést végző vámhivatal a 3. példányt a kiléptetést kérő részére vagy az EV 50. rovatában megnevezett - a kiléptetést végző vámhivatal illetékességi területén lévő - közvetítő személynek adja át.

Amennyiben a kiviteli vámeljárással együtt árutovábbítási eljárást is végez a vámhivatal egy harmadik országba vagy a kiléptetést végző vámhivatalhoz, úgy a kivitelei eljárással egy menetben a kiléptetést is elvégzi a vámhivatal és a fuvarokmányokra rájegyzi piros színnel az "Export" kifejezést és a vámkezelést kérő részére az EV 3. példányát visszaadja. Ebben az esetben a tényleges kiléptetés tényét az árutovábbítást és kiviteli eljárást lefolytató vámhivatalnak kell figyelemmel kísérnie a részére visszaküldött továbbítási okmány alapján.

Jövedéki termékek adófelfüggesztéssel történő kivitele esetén is hasonló az eljárás, azonban ebben az esetben a ténylegesen kiléptetést végző vámhivatal igazolja a kiléptetés tényét a kísérő okmányon és küldi meg a jövedéki vámhivatalnak a kiléptetést igazoló példányt.

A tényleges kiléptetést végző vámhivatalnál akkor kérhető az áru a kiviteli eljárás alá vonása, ha

- arra nem vonatkoznak tilalmak, illetve korlátozások vagy
- azok értéke szállítmányonként és árnyilatkozatot adónként nem haladja meg 3 000 eurót.

Ha a kiviteli eljárás alá vont áruk nem hagyják el a Közösség vámterületét, akkor az exportőrnek haladéktalanul tájékoztatnia kell erről a kiviteli vámeljárást lefolytató vámhivatalt és az árnyilatkozat 3. példányát vissza kell adnia a vámhivatal részére.

Az unió Vámkódexe külön vámeljárásként nem nevesíti az ideiglenes kivitelt, hanem az ATA igazolvánnyal történő ideiglenes kivitel szabályait határozza meg Bizottsági rendeletben.

2. A versenyjog tartalma és átvétele

Az EU-versenyjog kétoldalú összevetése már 2000-ben lezárult az Unióba belépő hat országgal. Az állami támogatások miatt Lengyelország és esetleg Szlovénia is átmeneti mentesség kérésére kényszerült. A magyar delegáció nem jelzett külön elbírálásra vonatkozó igényt.

A sorrendben tizenötödik EU-joganyag fejezet, a versenyjog kapcsán szakértők visszatérően emlékeztettek arra, hogy ez a témakör is a közösség működésének legbelsőbb magvához tartozik, nem véletlen, hogy a joganyag alapját már a Római Szerződésben is megfogalmazták (a 85-90., valamint a 92-94. cikkelyek, tovább az Európai Szén- és Acélközösség és az Euratom szerződések vonatkozó részei). Az „acquis” e fejezete ennek megfelelően főként közösségi szintű rendeletekből és konkrét ügyekben hozott miniszteri tanácsi határozatokból áll, amelyeket általános érvénnyel, illetve a határozatok esetében az érintett területeken valamennyi tagállamban változtatás nélkül kötelező hatállyal végre kell hajtani. További jellemző vonása e joganyag-fejezetnek, hogy a legfontosabb rendelkezések kapcsán a főhatósági teendőket nem nemzeti intézmény, hanem a brüsszeli Európai Bizottság illetékes (IV. számú) főigazgatósága látja el, valamennyi tagországra érvényes jogosítványokkal.

A versenyjog alapvető célkitűzése annak biztosítása, hogy a versenyt a belső piacokon akadálytalanul szavatolni tudják. Jellemző módon ugyanakkor jelentős megszorításokkal, de a jogszabály módot ad bizonyos

kivételekre is. Egyes, alapvetőnek tekintett szolgáltatások, valamint szociális szempontok érvényesülését is igyekeznek ugyanis fenntartani.

A versenyjog legalapvetőbb témakörei:

- a trösztellenes törvény,
- az állam - versenyt korlátozó - magatartásának a behatárolása, azaz:
 - az állami támogatásokkal és
 - az állami kereskedelmi monopóliumokkal kapcsolatos szabályozás.

Fontos megszorítás, hogy az ***agrárszektor és a közlekedés*** területére a joganyag-fejezet rendelkezései általában nem terjednek ki, mivel ezeket külön szabályozzák.

A ***trösztellenes*** rendelkezések alapvető törekvése, hogy útját állják a versenyt korlátozó vállalati magatartás bármilyen formájának. A vállalati politika, vállalatközi megállapodás, vagy vállalatközi szervezetek politikája akkor minősül ártalmasnak - tehát tiltottnak -, ha a tagállamok közötti kereskedelmet oly módon érinti, hogy az a verseny akadályává válhat. Hasonlóképpen tiltja a gazdasági erőfölénnyel való visszaélést is (mint amilyen a tisztességtelen szerződési feltételek kikényszerítése, diszkrimináló árak alkalmazása, nem teljesített szolgáltatások elszámolása stb.).

A jogszabály hatálya túlterjed a közösségi területen: bárhol valósuljon is meg a tiltott magatartás, a közösségi jog automatikusan szankcionálja (azaz: az EU-piacokon gazdasági-kereskedelmi tevékenységet folytató minden cégre kiterjed, függetlenül ez utóbbi hovatartozásától). Lényeges kritérium ugyanakkor, hogy a kifogásolható magatartás nyomán piacra kerülő árucikknek az EU belső piacon kínált termék összforgalmának legalább öt százalékát ki kell tennie.

A közösségi rendelet bizonyos behatárolt esetekben módot ad a rendelkezés érvénye alóli mentességre, amennyiben a versenyt korlátozó magatartás a termelést és az elosztást javítja, vagy ha a tudományos fejlődést szolgálja, illetve ha a mindebből származó haszon méltányos része a fogyasztóhoz kerül.

A trösztellenes rendeletek betartása felett az Európai Bizottság illetékes főigazgatósága őrködik, amely - bejelentésre, vagy saját elhatározásból - vizsgálatot kezdhet bármely, kifogásolhatónak tűnő vállalat ellen. Ilyen

esetben a testületnek joga van helyszíni felmérést is végeznie, igényt tarthatnak információkra.

Alapos gyanú esetén a bizottság már működő vállalkozások és együttműködések ellen is felléphet, és akkor is büntetést róhat ki, ha ezzel az érintett cég(ek) csődjét vetíti előre. A büntetések ellen ugyanakkor az érintettek fellebbezhetnek a luxemburgi Európai Bíróságnál.

Az **állami támogatásokkal** szemben hasonlóképpen akkor merül fel kifogás, ha azok a piaci verseny torzításával fenyegetnek (ennek formája igen változatos lehet, a közvetlen állami szubvenciótól az adókedvezmények biztosításáig). Bizonyos mentesség itt is élvezhető, például egyéni fogyasztónak nyújtott szociális célzatú segélyek, vagy természeti katasztrófák következményeit enyhítő állami támogatás esetében. Hasonlóképpen elvben lehetőség van átmeneti mentességre „szokatlanul alacsony életszínvonalon” élő, vagy az átlagot messze meghaladó munkanélküliséggel küszködő régiók felzárkózását célzó támogatásoknál is.

Állami kereskedelmi monopóliumok (kizárólagos jogok). Az államok többnyire akkor szoktak ilyeneket szavatolni, ha bizonyos közérdekű szolgáltatást a versenyfeltételek mellett is fenn akarnak tartani. Az utóbbi időben az effajta gyakorlat leépítése a tendencia, helyette az adott tevékenységi formák közösségi szintű kezelése, adott esetben támogatása kezd elterjedni. Mindenesetre amennyiben valamely állam ilyen eszközhöz nyúl, bizonyítania kell, hogy lépését nemzeti érdekek indokolják, és az intézkedés arányban áll a megfogalmazott céllal.

Az Országgyűlés a mikro-, kis- és középvállalkozások meghatározására, valamint a fejlődésük előmozdítását szolgáló állami támogatások összefoglalása érdekében megalkotta a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 1999. évi XCV. törvényt.

Új fejezetet nyitott az állami támogatások versenyszempontú ellenőrzésében a 2002. január 1-jén hatályba lépett 163/2001.(IX. 14.) Korm. rendelet, amely a vállalkozásoknak nyitott állami támogatások tilalma alóli mentességek egységes rendjéről szól. Ez az EU vonatkozó szabályaival összhangban határozza meg a vállalkozásoknak nyújtható támogatások körét és a kapcsolódó eljárási szabályokat.

A kormányrendelet az uniós szabályozásra építve horizontális (ágazattól függetlenül, meghatározott célok elérésére), ágazati és közösségi értelemben vett regionális politikát különböztet meg és tartalmazza az egyes támogatási kategóriákra vonatkozó részlegszabályokat is. **Olyan támogatások, amelyek a kormányrendelet hatálya alá tartoznak, de az abban szereplő kategóriákba nem sorolhatók be, vagy a támogatásnyújtás feltételei eltérnek a rendeletről, nem nyújthatók!**

A kormányrendelet tartalmazza az uniós értelemben vett regionális támogatások szabályozását, amelyek csak azon régióknak nyújthatók, amelyek a közösségi átlag szintjét nem érik el. Magyarország egész területe ilyennek minősül jelenleg.

A KKV szektor fejlődésének előmozdítását szolgáló állami támogatások elsődleges célja olyan gazdasági feltételek kialakítása, amelyek hosszú távon biztosítják a verseny- és foglalkoztatási képesség növekedését, a versenyhátrány csökkenését, valamint a vállalkozások felzárkózását az Európai Unió követelményeihez. A kis- és középvállalkozások fejlődését szolgáló támogatások finanszírozását a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium költségvetési fejezetében található Kis- és Középvállalkozói Célelőirányzat (KKC) biztosítja.

A GKM a következő állami programok segítségével kívánja a gazdasági folyamatokat támogatási rendszerével a KKV-k körében is élénkíteni:

- Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Program a Széchenyi Terv pályázati rendszerének olyan módosításával, amely megfelel az EU verseny- és állami támogatási szabályainak.
- Smart Hungary Beruházásösztönzési Program.
- Nemzeti Energiatakarékossági Program.

A GKM 2004. évi pályázatainak részletes felhívásai, feltételei a www.gkm.hu minisztériumi honlapon a pályázatok címszó alatt olvashatók.

3.3.3. Pályázatkészítés

1. A projekt kidolgozása

A projekt létrehozása alapvetően annak a szervezetnek a feladata, amely azt a fejlesztést kívánja megvalósítani, amihez támogatást igényel. Ez lehet a kormány, egy önkormányzat, költségvetési intézmény, civil szervezet, vagy

vállalat. A projekt létrehozásának ezen a szintjén a projektet indítványozó szervezetnek általában képe van a következőkről:

- lehetséges külső források bevonása (pl. a támogatótól kapott információ alapján),
- a törvényeknek, valamint
- fejlesztési programoknak és irányelveknek való megfelelés.

Ennek alapján a projektet indítványozó szervezeten belül döntést kell hozni arról, hogy folytassuk-e a folyamatot a következő fázisban, ami a projektkidolgozás szakasza. A döntést azonban nem lehet meghozni anélkül, hogy felvennénk a kapcsolatot a lehetséges partnerekkel és érdekeltekkel.

Következésképpen a projekt kidolgozása azzal kezdődik, hogy a projektet indítványozó szervezet és az érdekeltek áttekintik a tervet. Azért, hogy biztosítsuk az érdekeltek, és velük együtt természetesen a partnerek részvételét a projektben, valószínűleg már a projekt-meghatározás szakaszában belefoglaltuk érdekeiket a javaslatba (érdekcsoport-elemzés).

Ha a projektet indítványozó szervezet a projekt áttekintése után úgy dönt, hogy folytatni kívánja a munkát, akkor a következő lépés a részletes és átfogó projektjavaslat kidolgozása.

a. A munkaterv elkészítése

A megvalósítási ütemterv, más néven munkaterv szerepe a projekt céljainak eléréséhez szükséges tevékenységek meghatározása és ütemezése. A munkaterv felvázolásakor a projektben folyó tevékenységeket célszerű szakaszokra (munkacsomagokra) bontani, melyek vége egyben a projekt megvalósításának főbb ellenőrzési pontjait, „mérőköveit” is jelenti, lehetőséget teremt a projekt időközi értékelésére és az alapján – szükség esetén – a munkaterv módosítására. Minden munkacsomagnak tartalmaznia kell az alábbiakat: részcélok, indikátorok, tevékenységek, felelősök/részvevők, időtartam, költségek. A tervezés során a projekt belső, együttműködésből fakadó feladatait is tervezni kell (projekttalálkozó, belső kommunikáció, beszámoló elkészítése). A munkaterv kialakításakor az egyes szakaszok megvalósítására tervezett határidőket érdemes észszerű ráhagyásokkal tervezni.

A munkatervnek egyszerre kell áttekinthetőnek és kellően részletezettnek lennie. Ezt különösen jól szolgálják a jó vizuális megjelenítést alkalmazó

formák (táblázatok), ezek elkészítéséhez segítségül hívhatunk különböző szoftvereket is (pl. Microsoft Project). A nagy, összetett projektek esetében érdemes egy nagy, átfogó munkatervet készíteni a projektet egészéről, és több kisebbet, az egyes munkacsoportokról.

A munkaterv elkészítésének optimális sorrendje:

1. A célok eléréséhez szükséges tevékenységek meghatározása;
2. kulcsfeladatok kijelölése, majd azok alfeladatokra bontása;
3. az egyes tevékenységek időbeli és logikai kapcsolódásainak megállapítása;
4. szakaszhatárok és munkacsoportok kijelölése;
5. az egyes tevékenységek elvégzéséhez szükséges szakértelem meghatározása;
6. felelősök kijelölése.

b. A humánerőforrás-terv

A projektek előkészítésének másik alapvető feladata az egyes feladatokért felelős személyek kiválasztása, vagyis a projektcsapat felépítése. A tapasztalatok szerint a projektek megvalósítását fenyegető legjelentősebb tényező, ha túlzottan kis létszámúak vagy egyenesen „egyszemélyesek” a projektcsapatok. A projektben dolgozó személyek kiválasztásánál a projekt zökkenőmentes megvalósításához szükséges készségeken (szakmai kompetenciák, tapasztalatok, stb.) túl a sikeres és hatékony együttműködést biztosító személyiségjegyeket (együttműködési készség, motiváltság, stb.) is meg kell vizsgálni. A csapattagoknak képesnek kell lenniük együtt egy olyan motiváló környezet kialakítására, amelyben mindannyian a leghatékonyabb munkát tudják végezni. A csapatban jó, ha megvannak az alábbi szerepek: a motivátor (a csapatszellem fenntartója), a precíz (a határidők felelőse), a gyakorlatias (a problémák megoldásában játszik szerepet), a kritikus (a csoport lelkiismerete), az adminisztrátor (aki a projekttel kapcsolatos ügyintézését végzi). A projektcsapat kialakításakor törekedni kell arra, hogy a projektben felmerülő összes kérdésnek legyen szakértője. A feladatok felosztásánál egyértelmű felelősségi körök kijelölésére kell törekedni.

Meghatározó jelentősége van a projektmunka egészét irányító koordinátornak. Célszerű erre a feladatra széles látókörű, jelentős háttértapasztalatokkal és tudással rendelkező személyt választani, aki képes a projekt egészét átlátni, a projektcsapat munkáját megtervezni, irányítani és ellenőrizni.

c. A pénzügyi terv

A pénzügyi tervben (a projekt költségvetésében) a projekt megvalósításához szükséges összegeket tüntetjük fel. Elkészítése során az ún. költségbecsléses eljárásokat csak a tervezés legkorábbi szakaszában érdemes használni, a pályázat elkészítése során az alulról építkező, az egyes altevékenységek tényleges költségigényeiből kiinduló megközelítést ajánlott követni. Az európai uniós pályázati rendszereknél különösen nem célszerű felültervezni a költségeket abból a megfontolásból, hogy a bírálókat során jelentős mértékben csökkentik majd a költségvetést, mivel fennáll annak a veszélye, hogy a pénzügyileg nem alátámasztott, túltervezett projekteket éppen ezért elutasítják.

Nagyon fontos megjegyezni, hogy az egyes pályázati kiírások pénzügyi feltételei eltérőek lehetnek, tehát az elszámolható költségek vonatkozásában minden esetben a pályázati kiírást és a kitöltési útmutatót kell részletesen áttekinteni, illetve szükség esetén a pályázatotó szervezet segítségét kell kérni.

Ahhoz, hogy a projekttel összefüggésben elszámolható legyen, a költségnek az alábbi feltételeket kell teljesítenie:

- közvetlenül kapcsolódik a projekt megvalósításához;
- a támogatási szerződéssel összhangban van;
- megfelel a költséghatékonyság alapelvének;
- felmerülése igazolható;
- mértéke a piaci áraknak megfelelő.
- Nem támogathatók, pl.:
- a visszaigényelhető ÁFA, egyéb adók;
- pénzügyi műveletek díja;
- a megfelelő hozzáadott érték nélküli alvállalkozói szerződés;
- az esetleges jövőbeli veszteségre, adósságokra, kamattartozásra elhatárolt céltartalék;
- átváltási veszteség;
- ajándék, reprezentáció.

Ezen felül a pályázati felhívások gyakran megkövetelik bizonyos mértékű önrész vállalását, vagy csak maximált összegű támogatást nyújtanak bizonyos költségtelekhez. A pályázat benyújtása előtt össze kell vetni a projekt teljes költségigényét a rendelkezésre álló pályázati támogatás lehetséges összegével. Ha az előbbi jelentősen meghaladja az utóbbit, és a különbséget önerőből, illetve más forrásból sem lehet fedezni, akkor meg

kell vizsgálni, hogy a tevékenységek milyen mértékű csökkentése mellett marad még megvalósítható a projekt, és akár a pályázat benyújtását is el kell halasztani. Az egyes kiadásokat és bevételeket időben is ütemezni kell, az esetleges likviditási gondok elkerülése céljából (cash-flow). A munkatervnek, a humánerőforrás-tervnek és a pénzügyi tervnek szorosan egymásra kell épülnie. A munkatervben szereplő valamennyi tevékenységnek meg kell jelennie a költségvetésben, és csak a munkatervben szereplő tevékenységeknek lehet költsége.

d. A pályázat elkészítése

A pályázat elkészítése nem más, mint a már kész projekttervnek a támogatást nyújtó (pályáztató) szervezet elvárásainak megfelelő struktúrában történő leírása. A pályázatot mindig a támogató által kibocsátott pályázati űrlapon kell benyújtani. Ügyelni kell arra, hogy valóban az elvárt információkat szolgáltatassuk az elvárt formában, vagyis nem abból kell kiindulnunk a pályázat megírásakor, hogy mit kívánunk elmondani saját magunkról, hanem abból, mire kíváncsi a támogató.

Mielőtt a pályázati formanyomtatvány kitöltéséhez hozzáfogunk, meg kell győződnünk róla, hogy a pályázat benyújtásának minden (formai/tartalmi/pénzügyi) követelményével tisztában vagyunk: ismerjük a pályázati alapidokumentumokat (pályázati felhívás, pályázati útmutató). Amennyiben figyelmetlenség vagy nem kellő tájékozottság folytán formailag hibásan nyújtjuk be a pályázatot, az nem is kerül tartalmi bírálatra – vagyis érdemi vizsgálat nélkül elutasítják (hacsak a pályázati felhívás lehetővé nem teszi a hiánypótlást).

Pályáztató szervezetenként eltérően számtalan különféle pályázati űrlap létezik. Lényegében azonban a legtöbb űrlap tartalmazza az alábbi alapvető részeket:

- I. Adatok – a projekt címe és alapadatai, a pályázó (és partnereinek) elérhetősége;
- II. Projektleírás – amely a projekt megvalósítás teljes folyamatának ismertetését jelenti;
 1. A tervezett projekt rövid összefoglalása;
 2. A tervezett projekt célja;
 3. A projekt várható eredményei és hatásai;
 4. A projektben részt vevő partnerintézmények szakértelme és feladatai;
 5. Monitoring (nyomonkövetés) és értékelés, azaz hogyan biztosítják a projekt ütemterv szerinti végrehajtását és a munka értékelését;
 6. Az eredmények terjesztése (disszemináció);

7. A tevékenységek ütemezése és időterve, azaz egy áttekinthető munkaterv, az egyes feladatok végrehajtásáért felelősök megjelölésével.

III. Költségvetés

IV. Mellékletek: a pályázatban leírtak alátámasztására szolgáló dokumentumok, igazolások, valamint a partnerek szándéknyilatkozatai. Kizárólag olyan mellékleteket csatoljunk a pályázathoz, amelyekre a támogató kifejezetten igényt tart.

A pályázati űrlap kitöltéséhez vegyük igénybe a pályázató szervezet által nyújtott segítséget (konzultációs lehetőség, pályázati író szeminárium, pályázati író kalauzok). Bizonyosodjunk meg arról, hogy a beadott pályázati űrlap valóban egyértelmű és világos, valamint, hogy minden egyes kérdésre választ adtunk. A bírálók nem gondolatolvasók – ötleteinket csak a leírtak alapján tudják megítélni!

A pályázás során érdemes megfontolni az alábbi **gyakorlati tanácsokat** és szempontokat

- Eltérően számos korábbi, angol nyelven készült EU-s pályázattól, a NFT által finanszírozott pályázatokat minden esetben kizárólag magyar nyelven, géppel írottan kell benyújtani. A kézzel írt pályázatok elutasításra kerülnek
- A pályázat megfogalmazása legyen precíz, világos, könnyen érthető, tömör és pontos és tartalmazzon elegendő információt az átláthatóság érdekében, különös tekintettel a célkitűzések megvalósulása, és az NFT-hez való illeszkedése kérdésében
- A pályázóknak meg kell győződni arról, hogy a projektjavaslat teljes abban az értelemben, hogy a pályázati űrlaphoz csatolt ellenőrző-lista elemei mind megvannak, az aláírások és a hivatalos bélyegzők jól láthatóak és felismerhetőek mind az eredeti, mind a másodpéldányokon
- Mindig biztosított legyen, hogy a pályázati formanyomtatványt az érintett intézmény jogilag felhatalmazott képviselője írja alá!
- A pályázatok előkészítésének jelentősége óriási. Ezt egy hozzáértő biztosan azonnal fel tudja mérni, mert a projektünk minden pontja egy pillanat alatt elárulja, hogy a projekt valóban megalapozott-e vagy sem
- A pályázati formanyomtatvány végeredményben a pályázatról készített „reklámanyag” ügyeljünk tehát minőségére, kivitelére. Törekedjünk arra, hogy minden kérdésre tudjunk meggyőző választ adni. Nézzünk utána a problémának, hozzuk meg a szükséges döntéseket, és haladéktalanul lássunk hozzá a hiányzó dokumentumok, tervek, háttéranyagok elkészítéséhez!

a) Pályázatfigyelés

A sikeres pályázati tevékenység előfeltétele, hogy időben és megbízható forrásból értesüljünk a különböző pályázati lehetőségekről.

Az EU Strukturális Alapjaiból társfinanszírozott programok esetében elsősorban a Miniszterelnöki Hivatal és a Nemzeti Fejlesztési Hivatal honlapját, (www.nfh.hu), illetve a Hivatal keretében működő EU Pályázati Információs Központot (06/40 200494) ajánljuk a pályázni szándékozók figyelmébe, amelyek minden esetben eligazítanak minket, hogy megtaláljuk azt a pályázatot szervezetet és pályázati kiírást, amely segítséget nyújthat projektünk megvalósításához.

Az Európai Unió központi programjairól a pályázati kiírásokat az Official Journalban teszik közzé. Elektronikus formában a TED (Tenders Electronic Diary) adatbázisban lehet őket megtekinteni.

Néhány tanács a pályázatfigyeléshez:

- A keresést érdemes különböző gyűjtőportálokon kezdeni (lásd a kiadvány végén összeállított linkgyűjteményt).
- A tájékozódásban, EU-s dokumentumokhoz, portálokhoz való hozzáférésben segítenek az országszerte megtalálható Európai Információs Pontok (elérhetőségük megtalálható a Külügyminisztérium EU-vonal oldalán: www.euvonal.hu)
- Fontos, hogy megbizonyosodjunk róla, hiteles forrásból származik-e az információ. Néhány vállalkozás abból próbál bevételt teremteni, hogy olyan információt árul pénzért, ami az adott pályázati programot kezelő szervezetnél ingyenesen elérhető.
- Érdemes előre tájékozódni, mert mire egy felhívás nyomtatásban megjelenik, nagy volumenű nemzetközi pályázatok esetében általában már késő partnerek vagy téma után nézni, addigra már felállnak a határozott elképzelésekkel rendelkező konzorciumok.
- Ha még nincs kellő pályázati tapasztalatunk, érdemes kisebb pályázatokkal kezdeni, vagy tapasztaltabb partnerekhez csatlakozni. Tanulságos lehet az adott területen vagy pályázati programban sikeresen megvalósult projektek tanulmányozása (ezek gyűjteménye a legtöbb esetben hozzáférhető).

b) A pályázat benyújtása és a projekt végrehajtása

Nem kis bosszúságot jelent, ha pályázatunkat, amit gyakran hónapokig készítettünk elő időt és anyagiakat sem kímélve, valami egészen banális hiba miatt utasítják el. A pályáztató szervezet számára is fájdalmas, amikor egy látszólag jó projekttervet, pályázatot azért kell elutasítania, mert a pályázó például nem a megadott határidőre küldte be pályázatát. Éppen ezért a pályáztató szervezetek unosuntalan ismétlik, hogy mindig olvassuk el a pályázati kiírást és a szükséges információs anyagokat, majd ha ezek után valami nem világos a számunkra, konzultáljunk a pályáztatóval.

Amivel kezdenünk kell

Minden pályázati felhíváshoz tartozik egy útmutató, amelyben a pályázáshoz szükséges összes információ megtalálható. Az útmutatót ajánlatos a pályázat elkészítése előtt figyelmesen végigolvasni, mert csak azok a pályázatok számíthatnak támogatásra, amelyek eleget tesznek a kiírásban és az útmutatóban megfogalmazott követelményeknek. Ami a pályázati felhívásban, illetve az útmutatóban nincs benne, az nem kérhető rajtunk számon.

A bírálat folyamata általában kétlépcsős: először a formai bírálatra kerül sor, és csak azok a pályázatok kerülhetnek szakmai bírálatra, amelyek megfeleltek a formai követelményeknek. Ezért mindenképpen tanácsos időt és figyelmet fordítani a formai követelmények teljesítésére, hiszen sok értékes munka veszhet kárba egy pecsét, aláírás vagy melléklet hiánya miatt.

Formai tudnivalók

- Győződjenek meg róla, hogy intézményük jogosult-e a pályázásra és csak olyan szervezeteket vonjanak be az esteleges együttműködésbe, amelyek a pályázati kiírásban meghatározott feltételeknek megfelelnek!
- A pályázatot a megfelelő példányszámban és formátumban kell beadni, a pályázó szervezet felelős vezetőjének eredeti aláírásával és a szervezet eredeti pecsétjével hitelesítve.
- A pályázat elkészítéséhez használják a pályáztató szervezet által kiadott, általában az internetről is letölthető pályázati űrlapot! A pályázati űrlapon kért adatokat pontosan adják meg! A pályázati űrlap minden rovatát figyelmesen töltsék ki!
- Ügyeljenek a pályázati űrlap által meghatározott terjedelmi korlátok betartására, azokat ne lépjék túl!

- Fordítsanak különös figyelmet a beadási határidő betartására! Beadási határidő lehet a beérkezés ideje vagy a postára adás dátuma, ez pályázattípusonként változik, így mindig a pályázati kiírásban foglaltak a mérvadók.
- Lehetséges, hogy a pályázatot nem csak papíron, de elektronikus formátumban is be kell nyújtani, a feldolgozás megkönnyítése végett. Ilyen esetben figyeljenek arra, hogy a papíron és az interneten beadott pályázat megegyezzen! Eltérés esetén mindenkor a papíron beadott pályázat a mérvadó.
- Ha a pályázat nyelve nem magyar (ez a Magyarországon elbírálásra kerülő pályázatok esetében egyre ritkább), akkor az EU valamely hivatalos nyelvén kell beadni, erről szintén egyértelműen rendelkezik az útmutató.
- A költségvetés elkészítésénél ügyeljenek a minimálisan és maximálisan igényelhető összegekre, ne kérjenek se többet, se kevesebbet, mint amennyit indokolt. A költségvetés tervezésekor más megkötésekkel is találkozhatnak (például a személyi költségek vagy az eszközbeszerzésre fordítható összeg maximalizálása), ezeket minden esetben tartsák be.
- Érdemes többször is ellenőrizni, hogy a költségvetés nem tartalmaz-e számszaki hibát. Akár egy kisebb számítási hiba is a pályázat elutasítását vonhatja maga után!

A pályázat a regisztráció során kap egy regisztrációs számot, melyre a pályázattal kapcsolatos későbbi kommunikáció során a pályázónak minden esetben hivatkoznia kell.

A pályázat tartalmi részével kapcsolatos tanácsok

- Ha két vagy több fél közreműködéséről van szó, a projektben szereplő partnerek dolgozzanak ki egy együttműködési megállapodást. A megállapodás térjen ki a szellemi és egyéb tulajdonjogokra, a feladatok, költségek és kockázatok megosztására. Ajánlatos kinevezni egy projektvezetőt, aki a projekt tartalmi és pénzügyi megvalósításáért felel.
- A projekt céljainak a pályázati felhívásban közzétett célkitűzésekkel összhangban kell lenniük, mindazonáltal túl kell mutatniuk azok általános vonásain. A projekt tartalmára és célcsoportjaira vonatkozó konkrét, mérhető célok megfogalmazásával kell egyértelművé tenniük pályázatuk létjogosultságát, és azt, hogy a támogatás, mint eszköz, miért alkalmas céljaik megvalósítására.
- A költségvetésnek minden esetben összhangban kell lennie a leírt tevékenységekkel, illetve munkatervvel. A költségvetés tervezésénél tartsák szem előtt a költséghatékonyság elvét!

- A támogatás a projekt költségeihez való hozzájárulás, és nem fedezi a projekttel kapcsolatban felmerülő valamennyi költséget. A pályázó intézményeknek így megfelelő nagyságú saját forrás biztosítását is vállalniuk kell, amely pályázattípustól függően lehet anyagi vagy természetbeni hozzájárulás.

2. A projekt megvalósítása

a. Együttműködés a partnerekkel

Az Európai Unió által támogatott projektekkel szemben támasztott alapkövetelmény, hogy a projekteket partneri kör valósítsa meg (ld. partnerség elve). A projektek szakmai háttérének biztosítása szempontjából nagyon kedvező, ha az adott témában, területen meghatározó intézmények minél szélesebb köre megjelenik a projektben. Lehetőleg a projekteredményeket majdan felhasználókat, illetve az őket képviselő szakmai szervezeteket is vonjuk be a projektbe, folyamatosan tájékoztassuk őket az eredményekről és kérjük visszacsatolást azokról, hiszen ezzel saját projektünk fejlesztéséhez járulunk hozzá.

3.3.sz. ábra: A projekt szervezete (pl. képzés-fejlesztési projekt esetén)

Az együttműködésben megvalósuló projektek koordinációja komoly feladatot jelent. Ezért nagyon fontos, hogy a projekt kezdetén a lehető legtöbb részletet konkretizáljanak az együttműködő felek (pl. elvégzendő feladatok, határidők, találkozók, értékelési szempontok, stb.). Amennyiben egy partner kiesik a projektből, illetve új partner bevonását tervezzük,

feltétlenül értesítsünk minden, a projektben részt vevő felet, és különösen a második esetben kérjük beleegyezésüket.

Minden partnerintézmény részéről szükséges egy olyan kapcsolattartó kijelölése, aki képben van a projekt ügyeit illetően, és képviselni tudja intézményét.

A napi ügyek megvitatása mellett nagyon fontos az elvégzett feladatok, lezárt projektszakaszok közös értékelése. Ez történhet személyes megbeszélések keretében vagy előre meghatározott szempontok alapján elkészített kérdőívek kitöltésén keresztül is. Lényeges, hogy a partnerek részéről folyamatosan felmerülő igények, módosítási javaslatok a teljes konzorcium által megvitatásra kerüljenek, és a projekt megvalósításában kezdeményezett egyes módosításokat minden partner elfogadja.

Minden projektben van egy koordinátor intézmény. A partnereknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a támogató felé a koordinátor intézmény felel a projekt szabályszerű szakmai és pénzügyi lebonyolításáért, ezért minden partnernek kötelessége feladatainak határidőre történő elvégzése, a koordinátor intézmény folyamatos tájékoztatása, valamint az esetleges változások felé történő kommunikálása. A partnerek feladatait, anyagi és egyéb hozzájárulását, jogait és kötelezettségeit a projekt indításakor szerződéses formában célszerű rögzíteni.

b. Kommunikáció, információátadás

A projekt sikeres lebonyolítása során egyaránt fontos a projekten belüli és a projekt és környezete közti jól működő kommunikáció. A folyamatos információátadásnak számos módszere van, példaképpen felsorolunk néhányat: projektcsapaton belüli találkozók (rendszeresen, illetve a lezárt projektszakaszok értékelésére), partnertalálkozók (projektindító, időközi, illetve zárótalálkozók), rendszeres jelentések (a projektcsapaton belül, illetve a partnerek felé), beszámolók (a pályázató felé), szakmai kiadványok és szakmai fórumok.

Információ- áramlás	Projektcsapaton belül	Partnerek között	Végfelhasználók felé
Rendszeres egyeztetések	x		
Partnertalálkozók		x	(x)
Projektszakaszok értékelése	x	x	(x)
Projektzárás	x	x	x
Jelentések	x	x	
Beszámolók		x	x
Szakmai fórumok			x

3.4.sz. ábra: Egy humánerőforrás-fejlesztési projekt kommunikációs terve

c. Nyomonkövetés

A megvalósítás során gyakran előfordul, hogy a dolgok nem a terv szerint haladnak. A projektmenedzsment feladata biztosítani, hogy a projekt a kitűzött célok elérése felé haladjon. Ennek eszköze a nyomonkövetés, más szóval monitoring, amely folyamatos információgyűjtést és -elemzést jelent az ellenőrzés és a döntéshozatal elősegítésére, a megvalósítás közben felmerülő problémák leküzdésére. A monitoring a mindennapi menedzsment része. Lényege, hogy a tényleges folyamatokat összehasonlíttja a tervben foglaltakkal, az erőforrásokra, tevékenységekre és az eredményekre összpontosítva. A folyamatos nyomonkövetés folyamatos visszacsatolásokat jelent, amelyek ismeretében időről időre rugalmasan módosítani kell az eredeti elképzeléseket, fejleszthetőek a gyenge pontok, pótolhatók bizonyos hiányzó elemek, illetve felhívhatják a figyelmünket olyan veszélyekre, amelyeket így időben elkerülhetünk.

d. Végrehajtás

- A projekteredmények, illetve a projekt megvalósítása során nyert hasznos tapasztalatok (projektmenedzsment, módszertan, együttműködés, stb.) széles körű terjesztése, a disszemináció a projekt lényeges eleme. Tekintettel arra, hogy a disszemináció teljes mértékben

projektfüggő, minden egyes projekt esetében egyedi disszeminációs stratégiát és cselekvési tervet kell készíteni.

- A projektet a végrehajtása során dokumentálják, minden dokumentumot gondosan őrizzenek meg a pályázó intézményben, zárt helyen. A dokumentumokat ne adják át se más szervezetnek, se magánszemélynek megőrzés céljából!
- A projekt végrehajtása során minden, az eredeti tervtől való eltérést a lehető leghamarabb közölni kell az illetékes szervezetekkel. Nagyobb eltérések, változások esetén engedélyre vagy a támogatási szerződés módosítására is szükség lehet.

3. A projekt értékelése és az eredmények terjesztése

Projektünk lezárása két alapvető tevékenységből áll. Ezek az értékelés és a disszemináció, azaz a projekt eredményeinek terjesztése.

a. Értékelés

A projekt értékelésének célja, hogy felmérjük a projekt sikerét és hatását. Az összefoglaló értékelés az alábbi alapvető kérdésekre ad választ:

- Sikeres volt-e a projekt? Mik voltak az erősségei és gyengeségei?
- Milyen mértékben teljesítette a projekt vagy program az általános célkitűzés(ek)e)t?
- Milyen haszna származott a résztvevőknek a projektből?
- Az eredmények igazolják-e a projekt költségeit?
- Lemásolható, illetve átvihető-e más területekre a projekt?

Az értékelés kimenete szinte mindig egy hivatalos jelentés. A jelentések többsége

a következő főbb részekből épül fel:

- Háttér
- Az értékelés módszere és felépítése, köztük
 - kérdések,
 - mintavétel,
 - mutatók,
 - adatgyűjtés.
- Az értékelés eredménye
- Következtetések (és ajánlások)

A következtetések az eredményeket szélesebb alapokra helyezik. A következtetés ajánlásokat is megfogalmazhat a szerződő szervezet, az

érdekeltek, illetve azok számára, akik hasonló céllal, hangsúllyal és szándékkal kívánnak projektet indítani. Figyelni kell arra, hogy az ajánlások mindig a fellelt eredmények szilárd alapján álljanak, és ne anekdotikus bizonyítékokon alapuljanak, bármennyire meggyőzőek is legyenek azok.

b. Disszemináció

A disszemináció a projektek eredményeinek terjesztése annak érdekében, hogy a projekt által kiváltott hatás és ezáltal a projekt megvalósítására fordított források hasznosulása a lehető legnagyobb lehessen. A disszemináció nemcsak a pályázati felhívás által előírt kötelezettség, hanem a projekteket megvalósító intézmények jól felfogott érdeke is: jobb minőségű projekttermékek, a projekt erőforrásainak kibővítése, erősödő intézményi presztízs, bővülő hazai és nemzetközi kapcsolatrendszer, újabb együttműködések, akár újabb projektek várhatók tőle.

Tekintettel arra, hogy a disszemináció teljes mértékben projektfüggő, minden egyes projekt esetében saját disszeminációs stratégiát és cselekvési tervet kell kidolgozni. A hatékony disszemináció alapfeltétele, hogy kellően célzott legyen. A tervezés során figyelembe kell venni az egyes célcsoportok sajátosságait (szakértők vagy laikusok, milyen szinten érdeklődnek előzetesen a projekt iránt, hogy lehet őket a legjobban elérni, melyek az általuk használt kommunikációs csatornák, milyen nyelven lehet őket leginkább megszólítani, milyen a kulturális hátterük, milyen széles körről van szó).

Az intézményeknek fel kell mérniük, hogy a projekt egyes szakaszaiban melyek azok az információk, amelyek érdeklődésre tarthatnak számot. A kézzelfogható eredmények (kurzusok, kézikönyvek, tananyagok, modulok, képzési módszerek stb.) mellett be kell mutatni a nehezebben megragadható pedagógiai eredményeket (pl. a szakmai ismeretek bővülését) és az áttételesen érvényesülő hatásokat is (személyiségfejlődés, szociális készségek alakulása). Sort kell keríteni a projektmenedzsment tapasztalatok (az együttműködés részletei, szervezési kérdések, válságkezelés, minőségbiztosítás stb.) megosztására is, ehhez azonban arra van szükség, hogy az intézmények tudatosan reflektáljanak saját tanulási folyamatukra, és folyamatosan dokumentálják a mások számára is releváns tapasztalatokat. Rendkívül termékeny lehetne, ha a tapasztalatok átadása nem szorítkozna a sikertörténetekre, hanem a projektek esetleges árnyoldalainak feldolgozott tanulságait is megosztanák a szakmai közvéleménnyel.

A disszeminációt kezdettől a projekt szerves részének kell tekinteni: valamennyi projektszakaszban meg lehet és meg kell találni a szerepét. A tervezés során az alábbi alapkérdések közös, konszenzusos megválaszolására van szükség:

- Milyen szinten kívánják a projekttel kapcsolatos információkat terjeszteni?
- Miért van szükség disszeminációra? Milyen hatást várnak el tőle (projektszakaszonként és célcsoportonként)? Hogyan erősítheti a projekt minőségét?
- Kiknek, milyen célcsoportoknak akarják eljuttatni az információkat?
- Mit, milyen jellegű információkat akarnak terjeszteni?
- Hogyan, milyen eszközök és kommunikációs csatornák révén, milyen módszerrel akarnak disszeminálni?
- Mikor kerüljön sor az egyes disszeminációs lépésekre?
- Ki vegyen részt benne (mely partnerintézmények, illetve személyek)?
- Mennyibe kerül?

3.3.4. A KKV szektor egységes piacra jutásának információs támogatása

1. Euro Info hálózat kialakítása és működtetése

A kis- és középvállalati szektor egységes piaccal kapcsolatos informálásának szándékával hívta életre az Európai Bizottság az Euro Info Központok információs hálózatát. A rendszer kiépítését 1987-ben kezdték meg. Létesítésüket az Unió igen szigorú feltételekhez köti. A szolgáltatást felvállaló non-profit jellegű és széles körben ismert intézménynek megfelelő szakember-gárdával, különösen a kis- és középméretű vállalkozások vonatkozásában kellő ügyfélszolgálati tapasztalatokkal, regionális hálózattal és számítógépes háttérrel kell rendelkeznie.

Valamennyi központ hozzájut az Unió kiadványaihoz és adatbankjaihoz, amelyek az Unió tevékenységének teljes körét felölelik, a gazdasági, pénzügyi és jogi kérdésektől kezdve a tudományos, műszaki, vagy munkaügyi problémákig. A helyi információs forrásokon kívül a központok a brüsszeli központi információs szolgálatra, az Unió központi apparátusának szakértőire, tanácsadóira is támaszkodhatnak és természetesen rendelkezésükre áll a kontinens többi, ma már szám szerint mintegy 240 Euro Info Központjának ismeretanyaga, helyi szakértelme is.

Az Európai Bizottság 1991-ben döntött úgy, hogy az Euro Info központok hálózatához a kelet-európai, a balti és a mediterrán térség egyes országai csatlakozhatnak. A „levelezői” státusszal felruházott szervezet kiválasztása Magyarországon nyílt versenypályázat formájában történt. A hivatalos levelezői státusszal felruházott magyarországi központ létrehozására 1994 őszén az **ITD Hungary** kapott megbízást, amely az 1992 óta belga-magyar kormányközi együttműködés keretében működő Euro Info '92 Tájékoztatói Iroda révén már jelentős gyakorlatra tett szert az európai információs szolgáltatások terén.

Az ITDH Euro Info Levelező Központjának alapvető feladata, hogy minél szélesebb körben megismertesse az Egységes Európai Piac politikai és gazdasági jelentőségét, és hogy előmozdítsa a gazdasági együttműködést Magyarországgal és az Európai Unió, valamint annak tagállamai között. A Központ szakkonzulensei - a kiterjedt adatbank-kapcsolatok, a kiadványok és a dokumentumtár segítségével - részletes tájékoztatással szolgálnak az Európai Közösségek joganyagairól, a magyar jogközelítési, harmonizációs folyamatról és minden olyan témáról, amelynek ismerete a gazdasági-üzleti szféra számára szükséges és fontos lehet. A tanácsadók ráirányítják a külgazdasági téren még járatlan vállalkozók figyelmét a belső piac sajátosságaira, arra, hogy milyen kívánalmaknak és rendelkezéseknek kell eleget tenniük, hogyan juthatnak hozzá a szükséges információkhoz és milyen módon hasznosíthatják azokat a leghatékonyabban. A központ tájékoztatói és tanácsadói szolgáltatásai térítésmentesek; egyes részterületeken - pl. a CELEX jogi adatbázis használatánál, az Unió közbeszerzési tendereiben való részvétel ügyintézésénél, vagy nagyterjedelmű anyagok fénymásolásánál - azonban a technikai költségek fedezése ügyfeleikre hárul.

*...Eu rendeletek,
határozatok, irányelvek...
...fejlesztési programok...
...műszaki szabványok...
...kereskedelmi szokványok...
...szállítványozási,
fuvarozási előírások...
...munkajogi és
foglalkoztatási
rendszabályok...
...az EU és Magyarország
között megkötött Társulási*

*Szerződés szerinti vám és
lefölözési értékek, az ehhez
kapcsolódó egyéb rendelkezések...
...az Unió és tagállamai makro-
és mikrogazdasági
statisztikái...*

2. Üzleti partnerszervező szolgáltatások

Az ITDH Euro Info Központja az Európai Unió BRE és BC-NET elnevezésű üzleti partnerkapcsolati rendszereinek hivatalos magyarországi kontaktpontja. A **BRE (Bureau de Rapprochement des Entreprises)** rendszernek az Unión belül és kívül több száz levelező tagja van. A hálózat tagjai a vonzáskörükbe tartozó vállalatok üzleti felvetéseit (export-import, kooperáció, vegyes vállalat, stb.) a brüsszeli központnak küldik meg, amely azokat meghatározott időközönként - megfelelően csoportosítva és leválogatva - eljuttatja a BRE többi kontaktpontjaihoz.

A BC-NET hálózat (Business Cooperation Network) üzleti tanácsadó szervezetek hálózata, amelyek ügyfeleik - bizonyos kritériumoknak megfelelő - üzleti elgondolásait különleges nomenklatura alapján kódolják és juttatják el a brüsszeli központba. Az adatokat itt számítógépes adatbázisba táplálják, s egy nagyteljesítményű számítógép segítségével keresik az egymáshoz illő javaslatokat. Az üzleti elgondolások a kezdeményező cég nevének és kontaktadatainak feltüntetése nélkül kerülnek a rendszerbe és a partner-párosítás eredményéről csak az adott üzleti javaslatot beküldő konzulens cégek értesülnek. Az érintett cégek közvetlen kapcsolatfelvételét megelőzően a konzulensek egymás között tisztázzák, hogy a gép által összehozott partnerkapcsolat megfelel-e a javaslatot tevők eredeti kezdeményezésének. Az üzleti javaslatot tevő cég kilétét a tanácsadó csak akkor hozza nyilvánosságra, amikor erre megbízójától felhatalmazást kap.

A BC-NET hálózat tagjait a partnerországok kormányserveinek javaslata alapján az Európai Unió maga választja ki, s a tanácsadók etikai kódex aláírásával vállalnak kötelezettséget a részrehajlás nélküli, jogszerű és felelősségteljes magatartásra.

Az Euro Info központok saját elektronikus levelező rendszerén belül ugyancsak lehetőség nyílik az üzleti elgondolások meghirdetésére, a

beérkező ajánlatok pedig az ITDH hírlevelében olvashatók, s számítógépes adatrögzítőkön is hozzáférhetőek.

Az Euro Info Központ nemcsak budapesti irodájában, hanem területi kontaktpontjainak folyamatosan bővülő hálózatán keresztül és az ITDH regionális képviselői révén is lehetőséget teremt partnerközvetítő szolgáltatásainak igénybevételére, s a BC-NET alhálózatának kiépítése érdekében a helyi vállalkozásfejlesztési központok, kamarák, szakmai érdekképviseleti szervezetek mellett több magáncéggel is - műszaki-gazdasági tanácsadó irodákkal - együttműködik.

3. További tájékoztató programok

Az Európai Unió számos más projekttel is segíti a kis- és középméretű vállalatok tájékozódását és egymás közötti együttműködését. Az **Europartneriát** célja, hogy serkentse az Unió kevésbé fejlett, vagy gazdaságilag időlegesen hanyatló régióinak fejlődését. A program keretében nagyszabású üzletember-találkozókat rendeznek az Unió anyagi támogatásával. Az **Interprise** program ugyancsak üzletember-találkozókat segít megvalósítani. Célja a regionális, illetve a nemzeti szintű kis- és középvállalati együttműködés előmozdítása meghatározott ágazatokban. A **COOPME** projekt a Phare keretében működik, kifejezetten a közép- és kelet-európai kis- és középvállalatok fejlesztése érdekében. A **Subcontracting** projekt keretében az alvállalkozói együttműködést, a **JOPP** program segítségével pedig a vegyesvállalatok létrehozását támogatják. Az Euro Info Központ gyakori meghívottja és társszervezője e programoknak, az ITDH befektetésösztönzési és exportfejlesztési tevékenységéhez kapcsolódva önállóan is szervez tájékoztató és üzletépítő rendezvényeket, előadássorozatokat.

A Központ szervezi és gondozza az **Európa Füzetek** című népszerű kiadványsorozatot. Az Európai Unió közlekedési rendszerét, az Unió minőségvédelmi előírásait, mezőgazdasági és élelmiszeripar beviteli rendelkezéseit, valamint a belső piac és Magyarország kapcsolatát ismertető munkák után a külföldiek munkavállalási feltételeit, a versenyjog, valamint a környezetvédelmi rendelkezéseket összefoglaló kiadványok jelentek meg.

<p>Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Rt. (ITD Hungary) EURO INFO LEVELEZŐ KÖZPONT (EICC BUDAPEST) Az Európai Unió Euro Info hálózatának hivatalos magyarországi tagja H-1051 Budapest, V. Andrásy u. 12. Telefon: 118-1712, fax: 118-6198, E-mail: euroinfo@itd.hu ügyfélszolgálat: hétfő-csütörtök 9-15 péntek 9-14 Szakkonzulensek: EU rendelkezések: Johan DE JONGHE (angol, francia és német nyelven) KONRÁD Zsuzsa BRE és BC-NET: VARGA Katalin GOSZTONYI Gergely Mezőgazdaság, élelmiszeripar: KULCSÁR Ferenc Ipar, közbeszerzési trendek: KERÉKES Pál Kiadványok: KAS Nóra</p>	<p>Az ITD Hungary regionális képviselői Irodái:</p> <p>Közép-Magyarország 6000 Kecskemét, Deák Ferenc tér 3. Telefon/fax: (76)322-931</p> <p>Dél-Alföld 5600 Békéscsaba, Andrásy u. 11-17. Telefon/fax: (66) 441-621</p> <p>Észak-Dunántúl 9021 Győr, Árpád u. 32. Telefon/fax: (96)311-764</p> <p>Észak-Magyarország 3300 Eger, Kossuth Lajos u. 9. Telefon/fax: (36)311-847</p> <p>Dél-Dunántúl 7400 Kaposvár, Rákóczi tér 9-11. Telefon/fax: (82) 319-535</p> <p>Kelet-Magyarország 4024 Debrecen, Szent Annak u. 31.</p> <p>Közép-Dunántúl 8200 Veszprém, Budapest út 8. Telefon/fax: (88)420-289</p> <p>Nyugat-Dunántúl 8900 Zalaegerszeg, Kossuth Lajos u. 7. Telefon/fax: (92)315-608</p>
---	--

4. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei területi kontaktpontok

Az Európai Bizottság nagy súlyt fektet arra, hogy az Euro Info központok szolgáltatásai egy adott ország teljes területén hozzáférhetőek legyenek a vállalkozói körök számára. A budapesti levelező központ alapító dokumentumában is követelményként szerepel, hogy a „reléállomásokként” működő területi kontaktpontok segítségével a gazdintézmény ITDH fokozatosan terjessze ki az Euro Info Levelező Központ hatókörét az ország egész területére.

Magyarország keleti felén Debrecen és Nyíregyháza után harmadikként Miskolcon létesült Területi Kontaktpont, amely tevékenységében mintegy közvetítő szerepet tölt be a budapesti EICC és Észak-Magyarország vállalkozói között. Elsődleges feladata, hogy segítse a vállalkozói szféra integrációs felkészülését és külgazdasági kapcsolatépítését.

A kontaktpont, amely együttműködésre törekszik a térség többi, a vállalkozás-fejlesztésben érintett szervezeteivel, az EU intézményeit, működését, beviteli rendelkezéseit, minőségi előírásait is felölelő széleskörű tanácsadással és információ-szolgáltatással áll ügyfelei rendelkezésére. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kereskedelmi és Iparkamara mellett létesült kontaktpont a BRE és BC-NET partnerkapcsolati rendszerek helyi állomásaként is segíti a vállalkozók exporttörekvéseit és a nemzetközi kereskedelmi, műszaki és termelési kooperációk kiépítését.

(Az Zempléni RVA Sátoraljaújhelyben, a Vállalkozók Házában Európai Információs Pontot működtet.)

3.4. Az EU agrárszabályozás és az ehhez való alkalmazkodás

Az Európai Unió teljes jogú tagjaként élvezhetjük az európaiság, az egységes belső piac, valamint a közösségi politikák minden előnyét. A közösségi szabályozás alkalmazására, a kihívásokra való felkészülés viszont jelentős erőfeszítéseket kíván az államigazgatástól és a társadalomtól egyaránt.

Az Európai Unió egyik legjelentősebb, legösszetettebb szabályozási területe a mezőgazdaság. A Közös Agrárpolitika (KAP) közel negyven éve formálja az európai farmerek, élelmiszer-feldolgozók, kereskedők, valamint fogyasztók mindennapjait. A KAP hosszú időn keresztül lehetővé tette az európai mezőgazdaság számára, hogy működőképes maradjon, termelékenysége fokozódjon. A fogyasztók részére biztosította a megfelelő színvonalú élelmiszer-ellátást, az árak stabilitását.

Ugyanakkor a KAP bizonyos mértékig saját sikerének áldozata is lett. Az EU agrárgazdasága folyamatos túltermelési problémákkal küszködik. Annak ellenére, hogy az agrártámogatások a teljes európai költségvetés mintegy felét teszik ki, mégsem tudnak megfelelő szintű jövedelmet biztosítani a termelők jelentős részének. A családi farmgazdaságokban folytatott termelésre épülő európai agrármodell fenntartása egyre nehezebb, a gazdaságok 2–5%-a évente kénytelen felhagyni a termeléssel, folyamatos a birtokkoncentráció. Az európai mezőgazdaság csak részben képes megfelelni azoknak a társadalmi, fogyasztói elvárásoknak, amelyek az egészséget nem veszélyeztető élelmiszerek előállítására, illetve a természeti környezet védelmére vonatkoznak. Kételyek merültek fel azzal kapcsolatban is, hogy a jelenlegi agrárpolitika működőképes lenne-e egy jelentősen kibővített EU-ban.

A KAP keretében az EU részletesen szabályozza a mezőgazdasági termelést, az élelmiszer-előállítást, a termékek forgalmazását, a piacokat. A termelők kötelesek a szabályokat pontosan betartani, a hatóságok felé gazdaságukról, termelésükről rendszeresen adatokat szolgáltatni. A termelők viszont közösségi forrásokból jelentős támogatást kapnak, amely kiegészíti a termékek értékesítéséből származó bevételeiket. Az EU a termelési szerkezet átalakításához, a modernizációhoz, egy multifunkcionális vidéki élet megteremtéséhez is jelentős támogatást nyújt.

Az újonnan jelentkező kihívások miatt (szerkezeti, versenyképességi, költségvetési problémák, élelmiszerbiztonság) elkerülhetetlennek tűnik a KAP átalakítása. Ennek keretében várhatóan csökkennek a termelési támogatások, ösztönözni fogják a kevésbé intenzív, a fogyasztói szempontokat jobban figyelembe vevő termelést, a környezetvédelmet. Meghatározó szerepet kap a vidékfejlesztés, a hátrányos helyzetű térségek, termelők problémáinak megoldása.

Az EU-tagság a korábbiaktól sok tekintetben lényegesen eltérő feltételrendszert jelent a magyar mezőgazdaság számára. A termelési, piaci feltételek javulni, a jövedelmek emelkedni fognak. A piac, a közösségi szabályozás viszont a mainál nagyobb kihívást jelent. Annak érdekében, hogy a lehető legjobban kihasználhassa a tagságból adódó előnyöket, az agrárgazdaság minden szereplőjének meg kell ismernie a Közös Agrárpolitika filozófiáját, szabályozási gyakorlatát, emellett meg kell tanulnia az EU-ban meghonosodott módon gondolkodni is.

E fejezet a zempléni termelők, illetve az EU-kérdések iránt érdeklődők széles köre számára kíván segítséget nyújtani a tagságra való felkészüléshez. Az EU-tagság szempontjából értékeli a magyar mezőgazdaság helyzetét, ismerteti a KAP elveit és legfontosabb szabályozó eszközeit, továbbá felvázolja a felkészülés meghatározó feladatait.*

3.4.1. Agrárkapcsolatok a csatlakozás előtt

1. Agrárkereskedelem, az Európai Megállapodás hatása

A rendszerváltozás után a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek esetében is legfontosabb kereskedelmi partnerünk az EU lett. Az agrárexport közel 50 százaléka évek óta e piacon talált gazdára. Az ágazati importból az EU-tagországok részesedése 60–70 százalék.

Az 1992-ben megkötött Társulási megállapodás keretében az EU jelentős piacra jutási kedvezményeket adott a magyar mezőgazdasági termékeknek és élelmiszereknek. Ezeket bővítette a borkereskedelmi megállapodás, valamint az 1997-től érvényes adaptációs jegyzőkönyv. Ez utóbbi a WTO megállapodásból adódó, valamint az Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozása kapcsán jelentkező kedvezményeket építette be az Európai

* forrás: www.agrarkamara.hu

Megállapodásba. 2000. júliusától lépett hatályba az Európai Megállapodás továbbfejlesztése, amelynek keretében a felek a további vámkedvezmények nyújtása mellett az export támogatások bizonyos körének megszüntetését is elhatározták. Az új bor- és szesz kereskedelmi megállapodás is újabb piaci lehetőségeket nyitott. Ennek megfelelően a magyar kivitel 80 %-a vámentesen, vagy jelentős kedvezménnyel került az EU piacaira. Az Unióból érkező termékek 54 %-át részesítettük kedvező elbírálásban.

Mindezek ellenére exportunk az elmúlt tíz évben gyakorlatilag nem nőtt. Ennek oka részben az, hogy a kedvezmények alapja gyakorlatilag a nyolcvanas évek kereskedelmi forgalma, azóta pedig mind az EU piac, mind a magyar termelés jelentősen átalakult. Aggodalomra ad viszont okot, hogy a kedvezményeket elsősorban a hazai árualap hiánya, valamint a marketing munka hiányosságai miatt csak részben tudtuk kihasználni.

Az EU-ból érkező mezőgazdasági termék és élelmiszer import kismértékben ugyan, de folyamatosan nőtt, az elmúlt 10 évben. Különösen a kilencvenes évek elején volt jelentős a bővülés. Az akkori import egy részét viszont kiváltotta multinacionális cégek hazai termelése.

2. A csatlakozási tárgyalások megindulása

Az EU 1998. március 31-én kezdte meg Magyarországgal a hivatalos csatlakozási tárgyalásokat. A közösségi joganyag, illetve szabályozási gyakorlat jellegéből adódóan a tárgyalások 31 fejezetben zajlottak. E fejezetek egyike a mezőgazdaság.

A mintegy másfél évig tartó első tárgyalási szakasz (a közösségi joganyag "átvilágítása") során Magyarország megismerhette a közösségi szabályozás elveit és gyakorlatát, emellett számot adott arról, mennyiben és milyen feltételekkel képes azt alkalmazni.

A mezőgazdasági fejezet átvilágítása nyolc fordulóban 1998 szeptembere és 1999 novembere között zajlott le.

Ezt követően kerülhetett sor a magyar igényeket és kötelezettségvállalásokat hivatalos formában rögzítő mezőgazdasági tárgyalási álláspont kidolgozására, amelyet 1999 novemberében adtunk át az EU-nak. A tárgyalási álláspont rögzítette a következőket:

– Magyarország a mezőgazdaság területén átfogó átmeneti időszak nélküli csatlakozásra törekszik, minimális számú, a közösségi szabályozás alapjait nem érintő átmeneti mentességi igény bejelentésével;

– Az egyenrangú tagság elvéből adódóan egyrészt igényt tartunk minden olyan támogatási formára, amelyet a csatlakozáskor az Európai Unió többi tagállamának gazdái, illetve agrárgazdasága élveznek, másrészt vállalunk minden, a tagságból eredő kötelezettséget;

– A KAP keretében alkalmazott termeléskorlátozó és támogatási intézkedések bázisaként olyan mennyiségek elfogadását kértük, amelyek lehetőséget biztosítanak a tényleges termelési viszonyokat és azok továbbfejlesztési lehetőségeit tükröző termelés fenntartására, a kedvező adottságú területek kihasználására, biztosítják a mezőgazdasági termelés speciális szerepének betöltését a vidéki életben, a környezet- és tájvédelmi célkitűzések végrehajtását, fedezik a belső fogyasztási igényeket, és lehetővé teszik export árualapok előállítását. Ennek megfelelően kvóta igényeink meghaladták a jelenlegi termelés szintjét;

– A csatlakozás időpontjáig a KAP működtetéséhez szükséges hazai intézkedéseket megteesszük, a szükséges intézményrendszert kiépítjük.

A 2000 júniusában átadott EU mezőgazdasági tárgyalási álláspont rögzítette a következőket:

A közvetlen termelői támogatások kérdésében (Magyarország esetében a legjelentősebb, évi közel másfél milliárd euro nagyságú tétel) az álláspontot a tárgyalások későbbi szakaszában, valamennyi szempont részletes vizsgálatát követően alakítja ki (az Uniós normatíva 25 százalékát kaptuk meg).

A termelési kvóták alapja egy meghatározott történelmi időszak tényleges termelése lehet. Ennek megfelelően kérik a magyar igények újragondolását. nem rögzítik egyértelműen, hogy melyik időszakot kívánják figyelembe venni, viszont adatokat kérnek az 1995-1999 évek termeléséről.

A mentességi igények egy részét a közösségi szabályozással összeegyeztethetetlennek tartották, kérték azok újragondolását. Más igényeket viszont megfelelő feltételekkel elfogadhatónak tartottak.

Pontos ütemtervet kérnek a közösségi szabályozás valamennyi meghatározó elemének átvételére és alkalmazására.

Az EU álláspontjára Magyarország 2000. decemberében válaszolt hivatalosan. Megerősítette a korábbi tárgyalási alapelveket, megadott

minden, az EU által igényelt statisztikai adatot, információt, felkészülési ütemtervet. A megváltozott közösségi szabályozást, valamint a hazai helyzetet és lehetőségeket figyelembe véve módosította az átmeneti szabályozásra vonatkozó igények egy részét. Nem változtatta meg viszont a kvótákra, bázismennyiségekre vonatkozó kéréseket.

Az EU állam- és kormányfői által jóváhagyott menetrendnek megfelelően a tényleges mezőgazdasági tárgyalások 2001. második félévében kezdődtek. Elsőként az állat- és növény-egészségügyi kérdések, valamint a közös piaci szabályozás bizonyos elemei kerültek napirendre. A komoly költségvetési összefüggésekkel rendelkező témákról a tárgyalások csak 2002-ben zárultak le. (Koppenhága)

A tárgyalásokat nehezítette, hogy lényeges eltérések voltak a felek álláspontja, szándékai között. Az EU alapvetően abban érdekelt, hogy az újonnan csatlakozók ne borítsák fel a KAP keretében létrehozott, viszonylag kiegyensúlyozott piaci, termelői jövedelmi viszonyokat. Igyekeztek elérni, hogy a KAP alkalmazása ne vezessen a tagjelöltek mezőgazdasági termelésének bővítéséhez, versenyképességük erősítéséhez. További meghatározó elem, hogy a bővítés ne vezessen a közösségi agrárkiadások túlzott bővüléséhez, ne jelentsen további nagy terheket nettó költségvetési befizetőknek.

Az EU döntéshozók hangoztatják, hogy hosszú távon nem létezhet két agrárpolitika, első, vagy másodrangú tagság, a hosszabb-rövidebb idejű átmeneti szabályozás alkalmazásához viszont ragaszkodnak. Ennek keretében a jelenlegi támogatások egy részét nem terjesztették ki az új tagokra, viszont kötelezték őket a szabályozás, a termelés korlátozó intézkedések teljes körű betartására.

A csatlakozási tárgyalások célját egy olyan megállapodás kidolgozása, amely közép- és hosszú távon egyaránt biztosítja a magyar agrárgazdaság, a vidéki társadalom fejlődését, csak részben sikerült elérni.

3. EU- segítségnyújtás a magyar agrárgazdaságnak

Az EU a rendszerváltást követően folyamatosan segítséget nyújtott a gazdasági, társadalmi átalakuláshoz, a tagságra való felkészüléshez. Az 1990 óta működő *PHARE program* egyik meghatározó kedvezményezettje a magyar agrárgazdaság. A fő cél a mezőgazdasági szakigazgatás, az intézményrendszer felkészítése. EU-segítséggel került korszerűsítésre például a földhivatalok, az állat-egészségügyi, növény-egészségügyi

állomások informatikai rendszere. Az utóbbi években kerültek előtérbe a szakértői partnerségi (twinning) programok. Ennek keretében EU szakértők segítettek az agrár szakigazgatási intézmények felkészülését.

Az EU 1999-ben döntött a tagjelölt országok mezőgazdasági felkészülését, illetve vidékfejlesztési céljait támogató *SAPARD program* megindításáról, amelynek keretében 2000-től Magyarország évente 38 millió euró támogatásban részesülhetett volna. A SAPARD kedvezményezettjei a mezőgazdasági termelők. A közösségi támogatásokat meghatározott szabályok szerint nemzeti források egészítették ki.

Az EU elfogadta Magyarország hét évre szóló SAPARD tervét, amelyben meghatározásra kerültek a fejlesztési célkitűzések. 2004-től a Sapard program a Nemzeti Fejlesztési Terv agrár- és vidékfejlesztési programjában integrálódott.

3.4.2. Az EU Közös Agrárpolitikája (KAP)

1. Kialakulása, alapvető célkitűzései

Az ötvenes években Nyugat-Európában a mezőgazdasági termelés – ellentétben a gazdaság más ágazataival – nem indult fejlődésnek. A paraszti gazdaságok nem voltak képesek a hazai fogyasztást fedező mértékben élelmiszereket előállítani. A paraszti jövedelmek messze elmaradtak az ipari átlagtól, fennállt a gazdaságok tömeges tönkremenetelének veszélye. A Közösséget alapító országok mindegyike támogatta agrárgazdaságát, azonban különböző módszerekkel és nem megfelelő hatékonysággal.

A stratégiailag elfogadhatatlan élelmiszerimport-függőség megszüntetése, az egységes piac kiterjesztése, a parasztgazdaságok helyzetének javítása érdekében az Európai Gazdasági Közösség alapítói speciális intézkedések meghozatalát határozták el.

A Római Szerződés a Közös Agrárpolitika alapelveit a 39. cikkelyében rögzíti, a következők szerint:

- A mezőgazdasági termelés és termelékenység növelése műszaki fejlesztéssel, a munkaerő optimális hasznosításával;
- A mezőgazdasági termelésből élők számára méltányos jövedelemszint biztosítása;

- A mezőgazdasági termékek piacainak stabilizálása;
- Az élelmiszer-ellátás biztonságának garantálása;
- Annak biztosítása, hogy a fogyasztók reális áron jussanak az élelmiszerekhez.

A KAP létrehozásáról folytatott tárgyalásokon fogalmazták meg a közös agrárpolitika három alapelvét:

– *A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek egységes piaca.* Az egységes piacon a tagországokban előállított termékek korlátozásoktól mentesen jelenhetnek meg. Az egyenlő piaci esély érdekében a termelést és a piacot szabályozó, a keresletet-kínálatot befolyásoló eszközöket, a támogatásokat, a termékek minőségi, állat-egészségügyi stb. előírásait egységesíteni kellett.

– *A közösségi preferencia* elve szerint biztosítani kell, hogy az egységes piacon a Közösségen belül termelt termékek előnyt élvezzenek a harmadik országokból behozottakkal szemben. Ennek érdekében a hazai termékeket támogatják, emellett erős importvédelmet alkalmaznak.

– *A pénzügyi szolidaritás* elve szerint a tagországok a KAP működtetési költségeit mezőgazdasági termelésük nagyságától és nemzetgazdasági súlyától függetlenül, egységes érvényű szabályok szerint megállapított pénzügyi hozzájárulással viselik. A termelők részére egységes, a közösségi szinten megszabott normatívák szerinti támogatások kerülnek kifizetésre.

2. A KAP fejlődése

A KAP megvalósítása érdekében a hatvanas évek elején a fő mezőgazdasági termékekre egységes piaci szabályozást, *“közös piaci szervezeteket”* (piaci rendtartásokat) alakítottak ki. Ezek keretében közösségi eszközökkel befolyásolták a termelést, illetve az értékesítést.

A termékekre *“intézményes”* árakat határoztak meg, amelyek alapja a belső piacon fellelhető legmagasabb ár volt. Az intézményes árak képezték a piaci zavarok esetében alkalmazott közösségi intervenciók felvásárlások, illetve az importvédelmi intézkedések alapját.

Az intézményes árak meghirdetése, az importot gyakorlatilag kizáró vámok és lefölözések alkalmazása tartósan biztosította azt, hogy a belső piaci árak jóval meghaladják a világpiaci szintet. A magasabb belső árak miatt a

termékeket csak akkor lehetett harmadik piacon értékesíteni, ha ahhoz exporttámogatást nyújtottak.

A világszintet meghaladó árak növelték a termelői jövedelmeket, lehetőséget biztosítottak a termelés bővítésére, az európai farmstruktúra fenntartására. Az intézkedések árát azonban a -tagországok fogyasztói fizették meg a magas élelmiszer árakban.

A hetvenes évek elejéig a Közösség teljesen önellátóvá vált agrártermékekből, exportörként súlya a világkereskedelemben egyre jelentősebbé vált. Jelentősen nőtt a termelés műszaki színvonala, hatékonysága is.

A hetvenes évektől szükségessé vált az állat- és növény-egészségügyi, az állatvédelmi, élelmiszer-minőségi, higiéniai előírások egységesítése annak érdekében, hogy a termelés kielégítse a fogyasztói igényeket. A közös piaci rendtartások keretében nem lehetett megfelelően kezelni a kedvezőtlenebb adottságú területek és termelők problémáit, az intézkedések nem ösztönöztek a termelési, üzemi szerkezet átalakítására. Az EGK döntéshozói ezért megfogalmazták a *mezőgazdaság strukturális fejlesztési irányelveit*, azok végrehajtásának segítésére közösségi támogatásokat biztosítottak.

A nyolcvanas évek elején jelentkeztek a KAP első problémái. A termelés bővítésére ösztönző szabályozás termékfeleslegek megjelenéséhez vezetett. Egyre több közösségi forrást igényelt az intervenció (beavatkozás), az export támogatása. A KAP finanszírozása az EGK költségvetés legnagyobb tételévé duzzadt.

A nyolcvanas években került sor a *KAP első jelentősebb korrekciójára*. Az intézményes árakat befagyasztották, korlátozták az előállítható termékek mennyiségét. A területük egy részének pihentetését vállaló termelőket közvetlen támogatásban részesítették. A korrekciós intézkedések azonban nem oldották meg a rendszer alapvető problémáit. Tovább nehezítette a helyzetet az újabb mezőgazdasági országok (Spanyolország és Portugália) felvétele. .

A KAP legjelentősebb átalakítását 1992-ben hajtották végre. A cél az ár- és jövedelempolitika szétválasztása volt. A szántóföldi növénytermesztés, illetve a szarvasmarha szektor esetében jelentősen csökkentették az intézményes árakat. A termelőket emiatt elméletileg ért veszteségeket a területtől, az állatlétszámtól függő mértékben, közvetlen kifizetésekkel kompenzálták. Kötelezővé tették a területek egy részének ugaroltatását. A

külterjes gazdálkodás többlettámogatásban részesült. Útjára indították az agrár-környezetvédelmi programot.. Támogatták a mezőgazdasági területeken végzett erdőtelepítést és a gazdák korai nyugdíjazását. Az 1992-es reform a kitűzött célokat csak részben teljesítette. Nem vezetett a várt termeléscsökkenéshez, a termelői jövedelem bővüléséhez, a versenyképesség növekedéséhez. A KAP működési költségei tovább emelkedtek. *A 2000-tól bevezetett Agenda 2000 reform* célja az európai mezőgazdaság nemzetközi versenyképességének fokozása, a családi alapokon nyugvó európai mezőgazdasági modell fenntartása, a WTO követelményeknek való megfelelés biztosítása, valamint a kibővítésre való felkészülés volt. Alapvetően az 1992-ben hozott intézkedéseket fejlesztették tovább. Kiemelt szerepet kapott a vidékfejlesztés, a termelés intenzitásának csökkentése, a környezetvédelmi szempontok figyelembe vétele. Meghatározó szempont volt, hogy az agrárkiadások nem növekedhettek. A tagországok nagyobb beleszólást kaptak a támogatások elosztásába, megfogalmazódott a kibővítésre való felkészülés szempontja is.

A gabona intézményes árakat tovább csökkentették, viszont a termelőket csak részben kompenzálták. Az olajos növények támogatását a gabonafélék szintjére csökkentették. Fenntartották a kötelező ugaroltatás rendszerét. A marhahús szektorban tovább csökkentették az intézményes árakat, az intervenció szerepét a magántárolás támogatása váltotta fel. Új támogatásokat vezettek be az extenzív termelés ösztönzésére. A tejszektor reformját viszont 2003-ra halasztották. A vidékfejlesztést a közös piaci rendtartások mellett a KAP második pillérévé tették. A tagországoknak a korábinál nagyobb lehetőséget biztosítottak arra, hogy a támogatásokat a helyi szempontok figyelembe vételével osszák el.

Az Agenda 2000 hatását az EU 2002-ben fogja értékelni. Előre látható, hogy a reform csak részben hozta meg a várt eredményeket. További intézkedések lesznek szükségesen ahhoz, hogy javuljon a termelők versenyképessége, a termelés jövedelmezősége, korlátok közé lehessen szorítani az agrárköltségvetést, fokozottabban érvényesüljenek a vidékfejlesztési, környezetvédelmi, élelmiszerbiztonsági szempontok, illetve a KAP teljes körűen kiterjeszhető legyen az újonnan felvettekre.

3. A KAP hatálya, kedvezményezettjei

A KAP-szabályozás hatálya alá tartozik valamennyi az EU-tagországokban előállított, illetve oda behozott feldolgozatlan, vagy csak elsődlegesen feldolgozott mezőgazdasági termék. Ezek felsorolását az Amszterdami Szerződés I. sz. melléklete tartalmazza. A feldolgozott termékekre

(élelmiszerekre) mezőgazdasági alapanyag-hányaduk erejéig vonatkozik a szabályozás.

A KAP keretében nyújtott támogatások döntő részét a mezőgazdasági termelők kapják. Mezőgazdasági termelőnek minősül az a gazdaság, amely mezőgazdasági (kertészeti) termék előállításával foglalkozik és önálló könyvelést végez, függetlenül attól, hogy egyéni termelőről, társas vállalkozásról, vagy jogi személyiségű társaságról van szó.

A vidékfejlesztési intézkedések kedvezményezettjei a hátrányos helyzetű mezőgazdasági termelők, élelmiszer-feldolgozók, illetve vidéki közösségek.

A KAP hatálya nem terjed ki viszont olyan területekre mint a földtulajdon, az adózás, az oktatás, szaktanácsadás.

4. Közös piaci szervezetek

A közös piaci szervezetek (közös piaci rendtartások) keretében a termelés, a termelői jövedelmek, a piaci viszonyok befolyásolása érdekében alkalmazott fontosabb szabályozó eszközök a következők:

Külső védelem. Korábban a piaci rendtartások legfontosabb eleme volt. A széles körben alkalmazott, magas vámok, a világpiaci és a belső árak közti különbség alapján meghatározott importlefölözések lehetőséget biztosítottak arra, hogy a világpiacit jóval meghaladó belső árak alakuljanak ki, illetve ne jelenhessen meg konkurens import termék a piacon. Az 1994-es WTO megállapodást követően a külső védelem szerepe csökkent, a piacvédelem csak vámokkal lehetséges. *Intézményes árak.* Az EU számos termékre állapít meg intézményes árakat, amelyek a piacszabályozó intézkedések alapjául szolgálnak. Az alapár és a referencia ár az EU átlagos termelési költségeit tükrözi, ezek alapján kalkulálják a termelési és export támogatásokat. Az intervenció árát fizetik ki annak a termelőnek, aki termékét a megadott szabályok szerint az államnak ajánlja fel.

Exporttámogatás. (export-visszatérítés) A magasabb belső piaci és az alacsonyabb világpiaci árak különbségének kiegyenlítését szolgálja. A támogatások egy része normatív, termékhez vagy relációhoz kötött, más része a piaci zavarok kezelésére, a termékfeleslegek levezetésére időszakosan kerül alkalmazásra. Az elosztás a kivitt mennyiségek alapján automatikusan, vagy pályázatos rendszerben történik. A WTO megállapodás korlátozta az EU export támogatási lehetőségét.

Intervenció. Célja a piaci zavarok kezelése. A közösség által finanszírozott felvásárlásokkal átmenetileg jelentős mennyiségű terméket vonnak ki a piacról, amelyek a piaci zavar megszűnését követően értékesítésre kerülnek. Az EU intervenciók árakat hirdet meg, amelyek az esetek többségében a belső piaci átlagárak alatt vannak, és csak részben fedezik a termelés költségeit. Amennyiben a piaci ár az intervenciók ár alá esik, a termelő korlátlanul felajánlhatja gabonáját intervencióra. A hosszú távra meghirdetett intervenciók árak jelentősen hatnak a belső piaci árakra.

Termelési támogatások. Bizonyos termékek termelői normatív támogatást kapnak. A kifizetések a terület nagyságtól (pl. durumbúza) függenek, vagy termelési kvótához (pl. dohány) kötődnek. E kategóriába sorolható az öntözött területeknek juttatott, a magasabb termelési költségeket kompenzáló támogatás is.

A feldolgozás támogatása. Elsősorban a kertészeti termékeknel, illetve a keményítőgyártási célra termelt burgonyánál alkalmazzák. A feldolgozóüzem jut közösségi forrásokhoz, amennyiben vállalja az érintett termék felvásárlását egy minimális szintet meghaladó áron. A támogatott mennyiségekre kvótát állapítanak meg.

Közvetlen termelői kifizetések. Az 1992-es reform keretében vezették be a gabona- és szarvasmarhaszektorban, szerepüket az Agenda 2000 tovább növelte. Céljuk a termelői jövedelem közvetlen, normatív módon történő kiegészítése. A kifizetett összeg a művelt földterület, illetve az állatállomány nagyságától függ.

Az önszabályozás ösztönzése. A zöldség-gyümölcs ágazatban a termelői szervezetek (TÉSZ-ek) létrehozásához, működési költségeikhez folyósított támogatás. A termelők nagy száma, illetve az előállított termékek sokfélesége miatt e szektorban nem lehetséges a más esetekben bevált központi szabályozás működtetése. A támogatások célja annak elérése, hogy a piacsabályozást a termelők által önkéntesen alapított szervezetek végezzék.

Közvetlen termelést korlátozó intézkedések. A kínálat csökkentése érdekében bizonyos termékek előállítását termelési kvótákkal szabályozzák. A legfontosabb kvótás termékek a tej, a cukor. A kvótát túllépők büntetést kötelesek fizetni.

Közvetett termelést korlátozó intézkedések. A legfontosabb eszköz az 1992-ben bevezetett kötelező ugaroltatás. Közvetett termelést korlátozó hatása van

a kvótákhoz kötött támogatásoknak (pl. dohány). Ez esetben a termelőnek elvileg lehetősége van a kvótán felüli termék-előállításra, azonban a közgazdasági viszonyok miatt nem teszi azt. A termelést, a túlzott üzemi koncentrációt korlátozzák azok a szabályok, amelyek határt szabnak a különböző támogatási címeken egységnyi területre vagy állatlétszámra felvehető támogatásoknak.

A legfontosabb piacrendtartások a gabonafélék, az olajos növények, a fehérjenövények, a cukor, az olívaolaj, a dohány, a bor, a húsmarha, a tej, valamint a juh és a kecske szektorban működnek. Gyakorlatilag az importvédelemre, illetve az exporttámogatásra korlátozódik a piacrendtartás az abrakfogyasztó állatfajoknál (sertés, baromfi) abból a feltételezésből kiindulva, hogy ezek az ágazatok a Közösségben kielégítő módon szabályozott gabonát használják fel. A zöldség-gyümölcs rendtartás fő eleme az önszabályozás ösztönzése.

5. Horizontális szabályozások

A KAP szabályozók között a hetvenes évektől jelentek meg a horizontális hatályú intézkedések. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

Állategészségügy, élelmiszerbiztonság. A kilencvenes évek második felétől meghatározóvá vált a közösségi állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági szabályozás. Az EU egységes szabályokat alkotott az állati járványok kitörésének, az állatbetegségek terjedésének megakadályozására, meghatározta az élelmiszerek, illetve az azokat előállító üzemek esetében érvényesítendő állategészségügyi, higiéniai, illetve a káros anyag tartalomra vonatkozó követelményeket. Ugyancsak egységesek a használlatok tartásának állatvédelmi előírásai is. A rendelkezések betartását a tagországok hatóságai végzik. Folyamatosan ellenőrzik az állattartó telepeket, az élelmiszereket előállító üzemeket, a termékek kereskedelmét, forgalmát. Az ellenőrzés alapvetően a termelés, feladás helyén, import esetében az EU külső határain történik. Egységes szabályok vonatkoznak az állatok, illetve az állati termékek közösségen belüli mozgásának figyelemmel kísérésére is. A fogyasztó érdekeinek megfelelően érvényesítik a "farmtól az asztalig" tartó hatósági felügyelet gyakorlatát. Az utóbbi évek botrányai (kergemarha-kór, dioxin szennyeződés, száj- és körömfájás) a közvélemény és a közösségi döntéshozók figyelmét az állategészségügy területére irányították. A szabályozás igyekszik a fokozott elvárásoknak megfelelni.

Növényegészségügy. Az EU egységes szabályokat alkotott a növényekre veszélyes károsítók terjedésének és behurcolásának megakadályozására, a növényvédő szerek, termésnövelő anyagok engedélyezésére, felhasználására, a termékekben megengedett határértékeire, a vetőmagvak, szaporító anyagok minőségi követelményeire, az ellenőrzés rendszerére. A szabályok betartását a tagországok hatóságai ellenőrzik. Az ellenőrzés alapvetően a termelés, feladás helyén, illetve az EU külső határain történik.

Minőségpolitika. A közösségi szabályozás a speciális minőségű, magasabb hozzáadott értéket képviselő termékek termelését támogatva segíti a termelői jövedelmek növelését, a fogyasztói igények kielégítését. Részletes szabályok foglalkoznak a védett termőhelyről származó speciális termékek, a védett földrajzi elnevezések, illetve a tradicionális módszerekkel előállított termékek elismerésére, az elnevezések használatára, a szabályok betartásának ellenőrzésére.

Agrár-környezetvédelem. Az 1992-es reform keretében került bevezetésre. Cél a környezetvédelmi szempontokat figyelembe vevő, extenzív termelés ösztönzése, a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók segítése, és a termékfelesleg csökkentése. A tagországok nemzeti programok keretében határozzák meg, hogy egyes területeiken, térségeikben milyen intézkedések alkalmazása szükséges és lehetséges. A termelők a tagországok hatóságaival legalább 5 évre szóló szerződést kötnek, vállalva a követelmények betartását. A hektáronként 600 eurót is kitevő közösségi támogatások fedezik a többletmunka költségét és a jövedelem kiesést.

A *vidékfejlesztés* keretében a kedvezőtlen adottságú területek, termelők jutnak közösségi segítséghez. A tagországok több évre szóló programok keretében határozzák meg, hogy mely területeiken, milyen intézkedések szükségesek. A programok EU szintű elfogadását követően a termelők pályázhatnak a támogatásokra. A közösségi forrásokat minden esetben nemzeti támogatásokkal is ki kell egészíteni. A vidékfejlesztés esetében cél a térségek átfogó fejlesztése, kapcsolódva az EU strukturális fejlesztési programjainak más elemeihez.

6. A KAP végrehajtása

A KAP működtetése – szerteágazó, bürokratikus rendszeréből adódóan – komoly EU-szintű, illetve tagországi intézményi háttér meglétét feltételezi. A piacrendtartási és horizontális szabályozások végrehajtásában, felügyeletében tagországonként több ezer fős állami apparátus működik közre. A munkába – takarékosági célból, a párhuzamosságok elkerülése

érdekében – több tagország köztestületeket is bevon (pl. agrárkamarak, terméktanácsok).

A termelő legfontosabb kötelezettsége, hogy betartsa a piacrendtartási, illetve a horizontális szabályozási előírásokat. A szabályokat be nem tartókat az illetékes nemzeti hatóságok szankcionálják. A szabályszegők legtöbbször büntetést fizetnek, azonban lehetséges az előállított termék forgalmazásának megtiltása, vagy súlyosabb esetben a termelés ideiglenes szüneteltetésének elrendelése is. A támogatásokhoz jutás alapfeltétele, hogy a termelő rendszeresen részletes információt szolgáltasson gazdaságáról, földterületéről, állatállományáról, termelési adatairól stb.

3.4.3. Az EU élelmiszerszabályozása *

Az elsődleges mezőgazdasági termékek Közösségen belüli szabad mozgásának biztosítása érdekében szükségessé vált olyan részletes szabályok kidolgozása, amelyek közelítik egymáshoz az emberi, állati és növényi egészségre vonatkozó törvényeket. Azt is biztosítani kell, hogy a mezőgazdasági termelés során alkalmazott technikák ne jelentsenek veszélyt az emberi egészségre. Így például részletes szabályokban fektették le az élelmiszerekben található növényvédőszer és állatgyógyászati szermaradványok engedélyezett szintjét.

1. A fogyasztó védelme

Minden gazdasági-politikai rendszer deklarált legfőbb célja az ember, a fogyasztó védelme, vagyis számára a lehető legmagasabb szintű életminőség biztosítása. Az ember életében, fogyasztási struktúrájában az élelmiszer meghatározó jelentőségű, így ezen keresztül igen sokat lehet tenni az emberért. A védelem legfőbb területei a következők.

a) A fogyasztók egészségének védelme

Az élelmiszerek - rendeltetésüknek megfelelően - folyamatosan bekerülnek és jelentős hányadukban be is épülnek az emberi szervezetbe. Biztosítják az ember fizikai tevékenységéhez szükséges energián túl mindazon anyagokat

* E fejezetrész forrása: Élelmiszerszabályozás az EU-ban. FM EU-integrációs sorozat. (Szerk. dr. Bánáti Diána-dr. Rácz Endre, Élelmiszerek EU Harmonizációs Munkacsoport) A Földművelésügyi Minisztérium kiadványa. Budapest, 1998.

(vitaminok, ásványi anyagok, nyomelemek, különféle esszenciális anyagok, rostok stb.), amelyek szükségesek az élethez. Természetesnek kell venni, hogy az élelmiszerek az emberi egészségre gyakorolt hatása pozitív. Ezért ezzel a szabályozás részletesen nem is foglalkozik.

Mindent meg kell tenni azonban a lehetséges negatív hatások kizárása, illetve csökkentése érdekében. A folyamatosan és igen nagy mennyiségben az emberi szervezetbe kerülő élelmiszer ugyanis egyszersmind igen nagy veszélyforrás is lehet. A veszélyek sokfélék és sokrétűek, de jellegük szerint két fő csoportba oszthatók.

Az élelmiszermérgezőések a fejlett országokban is igen komoly problémákat jelenthetnek. És ez nem csupán a fogyasztók, hanem az élelmiszer gyártók számára is probléma. A fogyasztók bizalmának elvesztése - amelyet egy kisebb élelmiszer-mérgezés pusztá híre is kiválthat - súlyos hátrányt okozhat egy-egy termék, illetve előállítója számára.

Az élelmiszermérgezőéseket megelőzni hivatott szigorú és részletes kötelező szabályozás tehát egyaránt érdeke a fogyasztónak és a tisztességes gyártónak.

Minden államnak a polgáraival szembeni alapvető kötelessége, hogy olyan szabályokat teremtsen az élelmiszerek előállítására, amelyek kiküszöbölik vagy legalábbis csökkentik a hosszú távon jelentkező, nehezen azonosítható egészségkárosító hatást. A kérdés kezelését bonyolítja hogy nehéz felmérni, számszerűsíteni, statisztikákkal bizonyítani a hosszú távú egészségkárosítást.

A szabályozás az élelmiszerek hosszú távú egészségkárosító hatásának megfelelően két típusú.

A mezőgazdasági termelés során növényvédőszerket és műtrágyákat, az állattenyésztésben gyógyszereket, az élelmiszeripari feldolgozásban segédanyagokat, adalékanyagokat használnak. A termesztés során a környezetből (levegő, talaj) származó szennyező anyagok épülhetnek be a növényekbe, a csomagolóanyagokból veszélyes anyagok juthatnak az élelmiszerekbe. Műszerekkel alig, vagy talán nem is kimutatható mennyiségekről van szó, de az emberi szervezetben lerakódnak, feldúsulnak, betegségeket, esetleg halált okoznak.

A szabályozásnak mindent el kell követnie, hogy e veszélyeket elhárítsa, vagy minimálisra csökkentse.

A mértéktelen, túlzott fogyasztás egyes élelmiszerekből, vagy azok természetes és elengedhetetlen összetevőiből rengeteg betegség és korai halál okozója lehet. Elegendő az alkoholizmus, a túltápláltság, a túlzott zsírfogyasztás, vagy a vitaminok, a rostanyagok, az ásványi anyagok fogyasztás hiányának említése. E téren az állami szabályozás nem tehet túl sokat. Nem lehet a vitaminfogyasztásra kötelezni, a zsírtól, az alkoholtól, a túltáplálástól eltiltani a fogyasztót. Az viszont lehetséges - és ezt a fejlett országok meg is teszik - hogy kötelezővé tegyék a fogyasztók alapos tájékoztatását arról, hogy milyen összetevőket tartalmaz az elfogyasztandó élelmiszer. A fogyasztók így lehetőséget kapnak az ésszerű és egészséges táplálkozásra. Természetesen a fogyasztón múlik, hogy él-e ezzel a lehetőséggel.

b) A fogyasztók érdekeinek védelme

A háztartási kiadások közül a lakosság az élelmiszerek vásárlására költ a legtöbbet. A fejlettebb, magasabb életszínvonalú országokban ez az arány jóval kisebb (20 %), mint a kevésbé fejlett országokban (35 % körüli).

Magyarországon mintegy 40 %, a fejletlen országokban 50-80 %-ot is eléri a kiadások élelmiszerre fordított aránya. A fogyasztó a minőségi jellemzők töredéke esetében tudja csak önmaga érdekeit megvédeni. Ha az élelmiszer külső megjelenése, formája, íze, illata nem egyezik a fogyasztó elvárásaival, a terméket többet nem vásárolja. De hogyan állapítsa meg, hogy az élelmiszer értékes alkotórészei (pl. fehérjetartalma) megfelelő-e? Miután a fogyasztó mindezt saját érzékszerveivel nem tudja eldönteni, a szabályozásnak kell a megfelelő garanciákat biztosítani számára.

A kiélezett piaci verseny, a vásárlókért folytatott harc fontos lépése a termék jelölése. A többi hasonló termékkel szemben milyen előnyt ajánl a vásárlónak? Az előállítók ezen versenye veszélyes terület a fogyasztóvédelem szempontjából, hiszen egyszerűbb, olcsóbb egy bizonyos vonzó tulajdonságot vagy jellemzőt feltüntetni, mint azt valójában biztosítani.

Ezért az élelmiszerek jelölése minden országban részletekbe menően szabályozott és ez a szabályozás folyton változik, egyre részletesebbé válik. A valósághű tájékoztatás fontos része a hatékony ellenőrzés is. Vagyis

annak rendszeres vizsgálata, hogy a terméken deklarált minőségi jellemzőnek valóban megfelel-e az adott ételminiszter. A fogyasztó megtévesztését megfelelő szankciókkal kell megtorolni, a további tevékenységet így megelőzni.

2. Szabályozási elvek és érvényesítésük

a) Az EU ételminiszter-szabályozási elveinek változása

Az Európai Unió egyik nagy erőssége a körülményekhez, lehetőségekhez, a polgárok elvárásaihoz való folyamatos igazodás. Ezt az igazodást, változást az ételminiszter-szabályozásban is nyomon követhetjük.

Az Euro-recept elv azt jelentette, hogy a Közösség létrejötte utáni elképzelések szerint minden egyes termékre közösségi termék-előírást kell létrehozni. Az elképzelés lényege az volt, hogy az Egységes Európában minden, a szokások, a kultúra - benne a fogyasztott ételminiszterek - egységesek lesznek.

Az Euro-recept elv életképtelenségét a gyakorlat mutatta meg. A legtöbb fogyasztási cikk, így az ételminiszterek esetén sem sikerült - még az akkori korlátozottabb kiterjedésű Közösségben sem - egyetértésre jutni arról, hogy egy-egy terméknek milyennek kell lennie. Ez a sikertelenség megmutatta, hogy az emberek, a fogyasztók szokásai, kultúrája milyen sokrétű. Világos lett, hogy ezt a sokszínűséget nem megszüntetni, hanem megőrizni kell. Nem kell, nem szabad tehát az ételminisztereket sem egységesíteni.

Az Euro-recept elv kudarca után világossá vált, hogy a termékek helyett inkább az összes, vagy több termékre vonatkozó, általános követelményeket célszerű szabályozni. Például azt, hogy milyen adalékanyagot, csomagolóanyagot szabad használni, hogy milyen adatokat kell az ételminisztereken feltüntetni, hogyan kell őket ellenőrizni. Ezeket a - valamennyi, vagy több ételminiszterre vonatkozó - szabályokat nevezzük horizontális szabályoknak.

Korlátozott mértékben azonban szükség volt terméket, vagy szűkebb termékcsoport tulajdonságait meghatározó szabályokra is. Ezeket az egy termék vagy termékcsoport konkrét tulajdonságait előíró szabályokat nevezzük vertikális szabályoknak.

A Közösségi szabályozás első negyedszázada a horizontális szabályozás fokozatos kiterjedését, a vertikális visszaszorulását hozta.

A vertikális megközelítés alapján a Közös Agrárpolitikához kapcsolódó tojás, tej, friss fogyasztásra szánt gyümölcs-zöldség mellett gyorsfagyasztott élelmiszerekre, különleges táplálkozási célú élelmiszerekre, mézre, cukorra, tejsűrítményre, kávékivonatra, lekvárookra, csokoládéra vannak vertikális szabályok. Az Egységes Belső Piac megteremtését célzó Fehér Könyv óta több magas szintű dokumentum kötelezi a Bizottságot arra, hogy ne javasoljon új vertikális szabályt, sőt vizsgálja a meglévők visszavonásának lehetőségét is.

b) A szabályozás önkéntes eszközei

A szabályozás önkéntes eszközein olyan, az érdekeltek széleskörű egyetértésével létrejött dokumentumokat értünk, melyek jogilag nem kötelezők, de a gazdaság szereplői saját, jól felfogott érdekükből kiindulva betartják ezeket.

A legismertebb ilyen önkéntes szabályozási eszközök a szabványok. A szabvány ugyanis - eltérően az elmúlt negyven év magyar és kelet-európai gyakorlatától - nem kötelező, hanem önkéntes alkalmazható dokumentum.

A bizottság 1985-ben bocsátotta ki az Új Megközelítés (New Approach) című dokumentumát. Ebben a kötelező rendeletek, direktívák stb. helyett közösségi szabványok kidolgozását és alkalmazását javasolja.

Az élelmiszertermékekre azonban sem vertikális, sem horizontális jellegű termék szabványok nem születtek, ilyenek a szabványosítási tervekben sem szerepelnek. Az élelmiszer speciális jellege (mindenek előtt az emberi egészségre való hatása) miatt ugyanis élelmiszer termékszabványok egyetlen tagállamban sincsenek. Néhány tagállam - ahol valamilyen önkéntes termékleírást mégis szükségesnek tartanak - nem a szabvány, hanem az Élelmiszer Könyv szabályozási formát választotta.

Az Európai Bizottság rendkívül alapos, igen hosszú és széleskörű konzultáció során kidolgozta az élelmiszer szabályozás jelenlegi helyzetének vizsgálatát és ennek alapján meghatározta a további irányokat. A Zöld Könyv (Green Paper) nevű dokumentum a harmadik évezred első éveinek, tehát a várható magyar tagság idejének szabályozását érinti.

c) A közösségi szabályozás jövője

A termék minőségét, összetételét leíró szabályokat az élelmiszerekre nem alkotnak. Az ilyen önkéntes szabályokat, de főleg a minőség javítását vállalati eszközökkel (mindenek előtt ISO 9000 szerinti minőségbiztosító rendszerrel) kell biztosítani. A CAP speciális feladatai miatt az ennek körébe tartozó mezőgazdasági termékekre azonban továbbra is szükséges lesz termék leírási szabályok alkotása.

A jelölés a Közösségi törvények egyik legtöbbet vitatott területe. Egyesek feleslegesen, sőt zavaróan túlszabályozottnak tartják. Mások szerint nem ad meg a fogyasztónak minden szükséges információt. Az ideális megoldást az elengedhetetlenül fontos, alapvető információk közzétételével kell megtalálni. Újabb szabályozás látszik szükségesnek az allergén anyagok deklarálására és az olyan jelzők, mint könnyű, zsírszegény, funkcionális stb. használatára.

Sok jogos kritika éri a Közösségi élelmiszer szabályok töredékességét, átláthatatlanságát, egyes területek túl-, illetve alulszabályozását. Ezeket kiküszöbölendő, a Zöld Könyv a következőket javasolja:

- A fogyasztók magasszintű védelmét úgy kell biztosítani, hogy ezzel ne rójának szükségtelenül nagy terhet az iparra, hiszen ezek a terhek az árakon keresztül végül magukat a fogyasztókat sújtják.
- A nem kötelező, önkéntes szabályozásnak meg kell adni a működési lehetőséget minden olyan területen, ahol ezektől kellő eredmény várható. Meg kell vizsgálni a nemzeti szinten sikeresen működő ilyen önkéntes szabályozó rendszerek nem alkalmazhatók-e Közösségi szinten is.
- A horizontális és vertikális szabályozást nem lehet szembeállítani és egyértelműen csak az egyiket (értsd: horizontális) előnyben részesíteni. Bizonyos speciális területeken a részletekbe menő szabályozást biztosító vertikális megközelítés is szükséges lehet.
- A szubszidiaritás elvéből következően a nemzeti törvényalkotás változatlanul jelentős lesz. Biztosítani kell azonban olyan mechanizmusok működését, melyek hatékonyan meg tudják akadályozni, hogy ezek a nemzeti szabályok a mára egységessé vált Belső Piac feldarabolói legyenek.
- A Belső Piac igényei az utóbbi időkben néhány eddig Közösségi szinten nem szabályozott területen (feldolgozási segédanyagok, vitaminnal, ásványi anyaggal dúsított élelmiszerek) új törvények alkotását teszik szükségessé.

A fogyasztó egészségének és érdekeinek védelme a Bizottságnak egyre fontosabb feladata. Ennek sikeres megoldása érdekében különösen a következő területeken kell intézkedéseket tenni:

Az Európai Bizottság munkájában az eddigieknél is jobban támaszkodik a Tudományos Bizottságokra azzal, hogy:

- az emberi egészségre kiható törvény elkészítéséhez csak a Bizottságok véleményének kikérése után kezdenek,
- az összes lehetséges egészségügyi kockázatot egyetlen, minden tudományterület részvételével történő kockázatértékeléssel kell vizsgálni.

A szabályozás kiemelt területe a radiológiai veszélyhelyzetek kezelése. A csernobili baleset után meghozott törvények a belátható méretű veszélyhelyzetek kezelésére távlatilag is megfelelőek.

d) A biztonsági felelősség általános elveinek kiterjesztése

Néhány tagállamban az élelmiszer biztonságosság követelménye mellett szerepel annak kitétele, hogy a vállalatoknak ennek biztosítása érdekében „kellő gondossággal” kell eljárni. Ha ezt a kellő gondosságot bizonyítani tudja, enyhébb büntetésre vagy felmentésre számíthat. Ha nem tudja bizonyítani büntetése súlyosabb. A „kellő gondosság” előírása ezért a vállalatokat az önkéntes intézkedésekre serkentheti.

Az előállított termékekért való felelősséget szabályozó irányelv kivonja a hatálya alól a feldolgozatlan mezőgazdasági termékeket és a vadhúst. A fogyasztói szervezetek - úgy tűnik jogosan - kifogásolják ezt. A termékfelelősség alkalmazásának eddigi tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy az élelmiszerek sajátosságai miatt a termékfelelősség elvének alkalmazása egyedül nem biztosíthat kellő védelmet a fogyasztónak.

e) Megfelelés a fogyasztók új elvárásainak

A fogyasztók információs igénye változó. A hatályos jelölési előírásokon túl az utóbbi időben egyre inkább érdekli őket az élelmiszer előállítási módjának két szempontja. Az egyik az előállítás „egészségessége”, a másik annak a környezetre gyakorolt hatása. A technikai eljárás (pl. géntechnológia alkalmazása) deklarációját ezért kell szabályozni, hogy a fogyasztó a kellő információt megkaphassa és választhasson ennek alapján.

f) A szabályok hatékony betartásának biztosítása

A Közösségi törvények betartása a tagállamok joga és kötelezettsége. Az eltérő nemzeti közigazgatási szabályok miatt az egyes országokban más, eltérő szigorúságú szankciókat alkalmaznak ugyanazon szabály megszegéséért. Ez az Egységes Belső Piacot zavarja, így szükséges a szankciók harmonizálása is.

3.4.4. Az EU-tagság várható hatása

Az egységes európai piacba történő bekapcsolódás, a KAP-szabályozás átvétele jelentős kihívásokat és lehetőségeket jelent a magyar agrárgazdaság számára.

1. Bekapcsolódás az egységes belső piacba

Annak ellenére, hogy a KAP-szabályozás átvétele után termelőink jelentős része a mainál nagyobb támogatáshoz juthat, hosszú távon arra kell számítanunk, hogy a termelői jövedelem döntő részét a piacról származó árbevétel fogja kitenni.

Magyarország az Európai Unióhoz történő csatlakozásával részévé vált egy mintegy 400 millió fogyasztó igényeit kielégítő egységes belső piacnak, ahol az árak több termék esetén magasabbak, mint a jelenlegi magyarországi szint. Az egységes piac potenciálisan növeli a magyar mezőgazdasági termékek és élelmiszerek értékesítési lehetőségeit, azonban a jelenleginél erősebb versenyre is számítanunk kell.

A számos termék esetében túltermeléssel küszködő, erősen kínálati európai piacon sikerekre csak az számíthat, aki teljes mértékben meg tud felelni a folyamatosan koncentrálódó feldolgozóipar, illetve kereskedelem által támasztott szigorú minőségi, szállítási, pénzügyi és egyéb, a szerződésekben rögzített feltételeknek. A mezőgazdasági alaptermékek esetében is érvényes, hogy a piaci sikerekre akkor számíthatunk, ha kiváló minőségű árut a lehetőségekhez képest legolcsóbban tudunk kínálni.

További lehetőséget jelent, hogy az EU élelmiszer-fogyasztása folyamatosan fejlődik. Egyre nagyobb szerep jut a speciális értéket megtestesítő (különleges minőségű, speciális, hagyományos módon előállított, földrajzi helyhez kötődő stb.) termékeknek. A magyar agrárgazdaságnak kiváló lehetőségei vannak e specialitások előállítására.

Az egységes piacba azonban nem csak az eddigi tagországok, hanem Magyarország, illetve a velünk együtt csatlakozók is beleértendők. A magyar termelőknek a hazai piacon is erős konkurenciára kell számítaniuk. Bizonyos termékekből, mivel a vámvédelem megszűnt, jelentős importbővülésre kerülhet sor. A hazai piacon azonos minőség, illetve ár esetén a magyar termelőknek továbbra is megmarad viszont a rövidebb szállítási távolságokból adódó előnyük.

2. A KAP-szabályozók hatása

A KAP alkalmazása egy szigorúan szabályozott, a termelővel szemben speciális követelményeket támaztó agrárgazdaságot fog létrehozni Magyarországon. A közös piaci rendtartások keretében alkalmazott intézkedések sok termék előállítását, a termelés fejlesztését alapvetően befolyásolják, korlátozva a lehetőségeket.

A piaci rendtartások keretében folyósított támogatások kapcsán a termelői jövedelmek növekednek, a termelés közgazdasági kockázata pedig csökken. A támogatásoknak azonban csak egy része fog többletjövedelemként megjelenni. Nagy részüket a termelők kénytelenek lesznek a megnövekedett termelési költségek fedezésére fordítani.

A termelési költségek részben az alapanyagok és az energia, de főként a munkaerő, illetve földbérlet drágulása miatt emelkedik. További jelentős többletköltséget jelent a termelőknek a horizontális előírásoknak (állat-egészségügyi, élelmiszer-higiéniai, környezetvédelmi stb.) való megfelelés.

A vidékfejlesztési támogatások kapcsán lehetővé válik az, hogy a hátrányos helyzetű, korlátozott saját forrásokkal rendelkező termelők végrehajthassák a szükséges fejlesztéseket, és versenyképesek maradjanak az egységes piaci viszonyok között.

A hosszú távú tervezés során emellett figyelembe kell vennünk azt is, hogy a KAP-szabályozás a jövőben (2007-től) változni fog. Várhatóan csökken majd a termeléshez, a termékekhez közvetlenül kapcsolódó támogatások aránya, nő viszont a kedvezőtlen adottságokkal rendelkezők megsegítésének szerepe.

3. Átmeneti szabályozások

Annak ellenére, hogy a tagság jelentős többletterheket és kihívást jelent, az elvégzett számítások egyértelműen igazolták, hogy a KAP gyors és teljes

körű átvétele a legkedvezőbb agrárgazdaságunk számára. Tekintettel a korábban ismertetett ellentétes érdekekre, nem lehetünk biztosak abban, hogy e célunkat maradéktalanul érvényesíteni tudjuk. A magyar agrárgazdaság jövője szempontjából meghatározó, hogy az átmeneti szabályozási rendszert meddig leszünk kénytelenek elfogadni. Célunk annak elérése, hogy az átmeneti szabályozás is biztosítsa az ágazat jövőjére, fejlesztésére vonatkozó, a magyar Agrártörvényben rögzített célkitűzéseket.

3.4.5. Felkészülés a belső piaci versenyre

1. Jogharmonizáció

A KAP-szabályozás közösségi irányelvek, rendeletek és határozatok formájában történik. Az irányelvek esetében létre kellett hozni a közösségi iránymutatásnak megfelelő nemzeti szabályozást. Az Európai Unió rendeletei közvetlenül hatályosak valamennyi tagállamban. A közösségi jog és a tagállamok nemzeti joga között kölcsönhatás van, illetve kiegészítik egymást. A közösségi jog és a nemzeti jog ütközése esetén vizsgálni kell, hogy közvetlenül a közösségi jogot kell-e alkalmazni, illetve a közösségi jognak elsőbbsége van-e a nemzeti joggal szemben.

Az agrárgazdasági joganyag egy része már korábban is összhangban volt a vonatkozó közösségi szabályozással. Különösen érvényes volt ez azon termékek előállításai, illetve minőségi előírásaira, amelyeket nagy mennyiségben exportáltunk az EU tagországába.

A kilencvenes évek közepe óta zajló jogharmonizációban jelentős eredményeket értünk el. Az egyik legsikeresebb terület az élelmiszerjog, ahol a magyar előírások több mint nyolcvan százaléka teljesen harmonizált a vonatkozó közösségi szabályozással. Más területeken objektív okok miatt még szerényebbek az eredményeink.

Jogharmonizációs feladataink két fő területen jelentkeztek: a csatlakozásig meg kellett alkotnunk azokat a jogszabályokat, amelyek a közösségi irányelveket átültetik a nemzeti jogba, másrészt biztosítanunk kellett a közösségi rendeletek közvetlen alkalmazásának jogi feltételeit is (pl. adózási, pénzügyi, statisztikai jogszabályok módosítása).

A feladatokat az Igazságügyi Minisztérium által koordinált Nemzeti Jogharmonizációs Program tartalmazta. Magyarország képessé vált a tagság idejére jogharmonizáció végrehajtására, így a tagság jogi követelményeinek megfelelni.

2. Intézményfejlesztés

A Közös Agrárpolitika működtetésének alapfeltétele egy megfelelő intézményrendszer kiépítése.

A közösségi jogszabályok részletesen meghatározzák mindazokat a hatósági, illetve egyéb feladatokat, amelyeket a tagországok kötelesek végrehajtani. A végrehajtás módját viszont az EU a tagországokra bízta, amelyek az ország közigazgatási rendszerét, hagyományait, termelési viszonyait stb. figyelembe véve alakítják ki a megfelelő struktúrákat.

Az EU a tagországra bízta, hogy mennyiben von be a KAP működtetésébe nem kormányzati szervezeteket. A munkába bevont szervezeteknek megfelelő kormányzati felhatalmazással kell rendelkezniük, a felelősséget azonban minden esetben a tagország kormányzatának kell viselni. A tagországok gyakorlata eltérő, Magyarországon elképzelhető a terméktanácsok, valamint a kamarai szervezetek bevonása, ami jelentős államigazgatási költségmegtakarítással járhat.

A KAP működtetése igen jelentős többletfeladatokat, megnövelt adminisztrációt jelent az agrár szakigazgatás számára jelenteni. A jelenlegi magyar intézményrendszer még mindig csak részben felel meg az Unió elvárásainak.

Az elmúlt években – részben a PHARE program támogatásával – jelentős intézményfejlesztési programok valósultak meg a magyar agrár szakigazgatásban. Továbbfejlesztették az állat- és növény-egészségügyi szervezetet, a mezőgazdasági termékek minőségellenőrzésében közreműködő szervezeteket (OMMI, OBI stb.) a termőföld, a termelők, illetve az állatok nyilvántartását. Az FVM megyei hivatalok, illetve a falugazdász hálózat átalakítása, az Agrár Intervenciós Központ létrehozása, a statisztikai és vámnyilvántartások korszerűsítése a KAP működtetéséhez alapvető lépés volt.

3. Gazdaságfejlesztés

A KAP alkalmazásának alapfeltétele, hogy a magyar termelők képesek legyenek a közösségi szabályok betartására.

A mai magyar birtokstruktúra jogilag és gyakorlatilag nem képezi akadályát a KAP alkalmazásának, azonban a hosszú távú életképesség tekintetében

meghatározó szerepet játszó versenyképességi és hatékonysági szempontból komoly kérdőjelek merülnek fel.

Kormányzati eszközökkel szükség van annak elősegítésére, hogy a termelői szféra versenyképessége, a termelés hatékonysága fokozódjék, a mezőgazdasági termelésben ma részt vevők minél nagyobb hányada képes legyen a KAP, illetve az egységes piac által támasztott követelmények teljesítésére.

Megkülönböztetett erőfeszítésekre van szükség annak érdekében, hogy a családi farmgazdaságok, illetve a részmunkaidőben mezőgazdasági termeléssel foglalkozók jelentős része képes legyen a tagság kihívásainak megfelelni.

A földtörvény módosítása, a Nemzeti Földalap és a Földjelzálog Hitelintézet elsősorban a családi gazdaságok földvásárlásához, az optimális birtokméret eléréséhez kíván segítséget nyújtani.

A támogatások fontos eleme kell hogy legyen a termelői önszerveződések, termelői szervezetek létrejöttének, működésének segítése. Szintén meghatározó az agrárnépességet érintő szociális, foglalkoztatási, környezetvédelmi, területfejlesztési gondok enyhítése. A piacra jutás támogatása mellett szükség van olyan támogatásokra, amelyek a minőségjavítást ösztönzik, a műszaki-technikai korszerűsítést, a biológiai alapok alkalmazását segítik elő.

A magyar agrártámogatási rendszerben – elsősorban a fejlesztések, a beruházások támogatása kapcsán – meg kell jelennie annak, a fejlesztési programokra építő megközelítési módnak, amit az EU vidékfejlesztési rendszerében alkalmaznak. A fejlesztések kistérségi és regionális összehangolása, a várható hatékonyság előzetes vizsgálatának előírása stb. biztosíthatja a rendelkezésre álló szűkös magyar költségvetési források leghatékonyabb felhasználását.

4. A termelői szféra felkészülése

A magyar mezőgazdasági termelők legfontosabb feladata a közösségi szabályozás, a várható hatások részletes megismerése, az arra történő lehető legteljesebb felkészülés. A KAP alkalmazása összességében a mainál mindenképpen jobb helyzetet teremt számukra. Bizonyos ágazatok helyzete azonban még a mai állapotokhoz képest is romlani fog.

A termelők számára kulcskérdéssé válik, hogy a jövőben “mit” termeljenek, “hogyan” és “kinek”. Sok termelő kénytelen lesz termelési struktúráját megváltoztatni, a hatékonyabb termelés érdekében üzemméretét növelni, vagy a piaci szereplőkkel folytatott versenyben történő helyzetállás érdekében társaival szövetkezni.

A felkészülést nem lehet a taggá válással befejezettnek nyilvánítani, hanem egy folyamatos alkalmazkodási-adaptációs feladatnak kell tekinteni, melyhez komoly segítséget kínál az NFT-AVOP.

3.5. Vállalati aktivitás az egységes európai piacon

Az 1993-tól létrejött egységes európai piac a kívülállók számára részben új üzleti lehetőségeket, részben a megnövekedett vállalati versenyképesség okán új, erősebb világpiaci versenyhelyzetet teremtett.

E kettős kihívásra a zempléni kis- és középvállalatok is csak megfelelő marketing stratégia birtokában adhatnak választ. Különbséget kell tenniük a piacra lépés és a piacon maradás feltételei között.

3.5.1. Az egységes európai piacra lépés feltételei

- a) Az ismert SWOT-elemzéssel (erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek) vizsgálni kell egy-egy adott termék piaci helyzetét az életciklus, az áralakulás és a szabadalmak szerint: az innovációs folyamatokat a marketing, a versenytársak szellemi potenciálja és a kutatás-fejlesztési erőforrások alapján; a termelékenységet a versenytársak ráfordításához mérve, végül a vállalat erőforrásait a várható profittal vetve egybe.
- b) A piaci elemzések a versenytársak termékeinek vagy szolgáltatásainak árait, minőségét és a nyújtott szerviz színvonalát veszik górcső alá. Ennek során számolni kell a versenytársak reakcióival (árcsökkenés, reklámhadjárat, változtatások a terméken), a saját cég képességeivel (szellemi és anyagi erőforrások), hogy ezekre reagáljon, a meghódítani kívánt piac nagyságával. (3.3 sz táblázat)

3.9 sz. táblázat
Piacelemzési ellenőrző lista

Piacelemzés	
Milyen versenyre számít az új piacon termékei árát, minőségét, szervizét ismerve? Kérjük, ismételten vizsgálja felül az alábbi kérdésekre adott válaszait a piaci helyzet változásától függően.	
1.	Az árakat és a minőséget figyelembe véve melyek vállalatának versenyképes termékei, vagy szolgáltatásai?
2.	Hogyan értékeli lehetőségeit egyéb termékei fejlesztésére, a gyártás bővítésére?
3.	A konkurensok lehetséges reakciói - árcsökkenés, reklámhadjárat, változtatások a terméken - az ön piacra lépésére.
4.	Vállalatánál milyen változtatásokra van szükség a versenyképesség javítása érdekében a termelésben, a személyi állomány összetételében, a képzettségben és az eszközállományban?
5.	Vállalata rendelkezik-e a kellő szervezettséggel, rugalmassággal és egyéb adottságokkal, hogy egy versenypiacon helytálljon?
6.	Az egységes piac szabályai hogyan befolyásolják az ön vállalatának üzleti lehetőségeit? Különösen a kereskedelmi korlátok változásainak hatásait vegye figyelembe!
7.	Mekkora piaci részesedésre számít? Milyen piaci szervezetet kíván létrehozni?
8.	Befolyásolja-e vállalatának szervezetét az új piac? Ha igen, hogyan?
9.	Hogy teszteli az új piacot?
10.	Milyen reklámstratégiát fog alkalmazni?
11.	Mi az üzleti filozófiája és alkalmazható-e az új piacon?
12.	Milyen eladás utáni szervizre van szüksége?

- c) Az üzleti stratégia következő eleme: a termék piacra kerülési költségeinek az értékelése. Milyen szállítási költségekkel, biztosítási díjakkal, milyen áruszármazási és egyéb bizonylatokkal, milyen kereskedelmi hálózaton keresztül lehet a terméket piacra juttatni?
- d) A pénzügyi elemzés az EU-piacra jutás finansziális feltételeit veszi számba. Az egységes piaccal hogyan változnak a termelési, szállítási, forgalmazási költségek? Az éleződő versennyel hogyan emelkednek a reklámkiadások, a termékfejlesztés terhei, a hitelek költségei?
- e) A piacra lépés üzleti stratégiájának további eleme: a személyi feltételek. Kik a vállalat legjobb vezetői, van-e megfelelő számú, a marketingben kellő gyakorlattal rendelkező menedzser, milyen nyelvek ismeretére és milyen képességekre van szükség, ehhez milyen speciális tréningeket kell szervezni a vezetők számára?
- f) Végül az előbbieket alapján akciótervet lehet kidolgozni, amely az üzleti célokat tartalmazza:
- Ha a cég már bejutott az európai piacra, akkor, az ott maradás, illetve a pozíció javításának a feltételeit, például új termelőkapacitások

vagy, szolgáltatások létesítését, leányvállalat alapítást stb. kell meghatározni.

- Ha újonnan lép a vállalat az európai piacra úgy tisztázni kell, hogy kikkel kíván társulni, esetleg mely cégeket vásárolhatja fel, továbbá fel kell mérni a termék, illetve a szolgáltatás piacát.

A teendőket tehát a következőkben lehet összefoglalni:

- Határozd meg az üzleti célokat!
- Szerezz meg minden információt a piacról!
- Fogalmazd meg az üzleti célokat!
- Építs erősségeidre!
- Ismerd meg a versenytársakat!
- És a piacot!
- Ezek alapján alakítsd ki - a vevők igénye alapján - a piacra lépés stratégiáját!

Miután egy vállalat tisztázta, milyen feltételek mellett léphet az EU egységes piacára, a következő szakaszban a piacon maradáshoz elengedhetetlen teendőket kell sorra venni.

3.5.2. A piacon maradás feltételei

- a) Meg kell ismerni, hogy az egységesülő EU piac kereskedelmi és egyéb szabályai hogyan alakítják a verseny feltételeit. A korlátok lebontása miként befolyásolja a versenytársak helyzetét, milyen új termékekre lehet számítani a piacon, hogyan változik a cég alkuereje a beszállítókkal és a vevőkkel szemben, hogyan alakulhatnak az árfolyamok, a hitelfeltételek, végül az együttműködés lehetőségei a konkurenssekkel.
- b) A piacon maradás alapvető tényezője a termék és technológia fejlesztés. Az EU-piac vásárlói többnyire nem az árak, hanem a termék, vagy szolgáltatás minősége alapján határoznak a vételről. A vállalatnak döntenie kell:
 - Mekkora pótlólagos összeg szükséges a fejlesztésre?
 - Kívánatos-e a kapacitások - létszám, gépállomány - bővítése, a minőség-ellenőrzés szigorítása?
 - Megfelel-e a gyártmány az EU minőségi, szabvány- és egyéb előírásainak?
 - Hogyan hat a Közös Piacon belüli technikai előírások egységesítése saját termelésének a gazdaságosságára?

A szabványok EU-n belüli egységesítése megváltoztatja az értékesítési-kereskedelmi csatornákat, az eladási lánc lerövidül, ez csökkenti a forgalmazási és raktározási költségeket.

Ha egy cég versenyképes terméket gyárt és az EU egységes tarifái és szabványai nem veszélyeztetik piaci pozícióját, akkor stratégiai célja továbbra is az áruexport lehet. Annál is inkább, mert számítások szerint az EU importja az egységes piac-erősödő versenye nyomán kieső ipari termelők miatt növekedhet.

De az EK-ban éleződő verseny, továbbá a vámhatárok kikerülésének szándéka a magyar cégeket a közösségen belül beruházásokra is ösztönözheti. Ennek különböző formái lehetnek: licencegyezmény, stratégiai szövetség kötése, felvásárlás, zöldmezős beruházás.

- c) A közös piaci országok közötti korlátok lebontása ellentétes hatásokkal jár. A kisvállalatoknak az adminisztratív megkötések eltörlése - tekintettel nagyobb mozgékonyaságukra - általában kedvez. Hasonlóképpen az egységes piac új szegmensek elérésével kecsegtet, speciális beruházások nélkül, melyek korábban az eltérő technikai feltételeket támasztó nemzeti piacokra való belépéshez szükségesek voltak.
- d) A nagyobb piac által teremtett értékesítési lehetőségek viszont a nagyobb sorozatok gyártási lehetősége révén egyértelműen a nagyvállalatoknak előnyösebbek. Az egységnyi termelésre jutó üzemi költség számítások szerint már ma is 30-45 százalékkal nagyobb a kis- és középüzemi szektorban. De az élesebb verseny is kis- és középvállalatok tömeges megszűnéséhez vezethet.

Hogyan védekezhetnek ez ellen a kisebb cégek? Egyrészt regionális piacokon a minőséggel, termékeik egyedi jellegével. Másrészt az együttműködés, a piaci és egyéb információk cseréje az egységes piac révén intenzívebb is lehet a kis- és középvállalatok között, ami újabb esélyt ad nemcsak a túlélésre, hanem a fejlődésükre is. Ezt segítő hozott létre egyebek közt az Európai Tanács speciális szervezeteket, amelyek információs hálózattal, kiadványokkal segítik a kis- és középvállalatokat.

A piacon maradás érdekében a zempléni kis- és középvállalatoknak is folyamatosan önellenőrzésre van szükségük, melyhez a brit Ipari és

Kereskedelmi Minisztérium (az Egységes Piac-üzleti intézkedések, HMSO) ajánlása alapján a következő öt kérdés és a javasolt válaszlista adott cégre való adaptálását javasoljuk (3.10 sz. táblázat)

3.10 sz.. táblázat

Ellenőrző lista az egységes piac előnyeinek kihasználásához

<i>Ellenőrző lista az egységes piac előnyeinek kihasználásához:</i>
1. Szükség lenne-e arra, hogy üzleteket összevonjunk, vagy újakat szerezzünk annak érdekében, hogy megerősítsük piaci pozíciónkat, kibővítsük termék- és szolgáltatáskínálatunkat?
2. A vezetésünk és üzleti szerkezetünk alkalmas-e az új lehetőségek kiaknázására, illetve piaci pozícióink megvédésére?
3. Milyen nyelvi, vagy más szakismereti képzésre van szükségünk, hogy készek legyünk az egységes piacra?
4. Cégünknel ki lesz a felelős azért, hogy eldöntse hogyan termeljünk az Egységes Piacon való legnagyobb részesedés eléréséért?

A cikkben azt javasolják, hogy az értékesítés témakörében a cég öt kulcsfontosságú kérdést vessen fel. A kérdésekre megadjuk az általunk javasolt válaszlistát:

1. Hogyan érheti el a fogyasztókat?
 - megvizsgálja a kis- és nagykereskedő-hálózatot,
 - azonosítja a vásárlási pontokat,
 - megismeri a vásárlási szokásokat, feltételeket,
 - mérlegeli, hogy mennyire kell ismernie a helyi nyelvet,
 - megvizsgálja a különböző értékesítési formákat, beleértve az ügynököket és a brókereket is,
 - megtudja, hogy a konkurensok hogyan alkalmazzák a reklámot, a fejlesztéseket és a viszonteladói árengedményt.
2. Hogyan tud értékesíteni ezen a piacon?
 - értékeli a helyi piackutatást,
 - kialakítja az értékesítési tervét,
 - meghatározza a teljes értékesítési és fejlesztési költségvetést,
 - dönt az értékesítési szervezetekről illetően.
3. Milyen eladással kapcsolatos információkra van szüksége?
 - megnézi, hogy az adott termék megfelel-e az európai piacokra,

- figyelembe veszi, milyen változtatásokra van szükség újabb fogyasztók megnyerése érdekében,
- előkészíti a fordítást, ahol szükséges.

4. Hogyan reklámozzon?

- vizsgálja meg a már meglévő reklámokat,
- becsülje fel, hogy országonként milyen médiák állnak rendelkezésre és mennyibe kerülnek,
- határozza meg a reklám-költségvetését.

5. Hogyan fogja megvalósítani a vevőszolgálatot?

- vegye figyelembe a direkt ellátás, vagy az alvállalkozás relatív előnyeit és költségeit.

3.5.3. Üzleti kommunikáció európai menedzserekkel

1. A kulturális környezet különbözőségei

A különböző kultúrák képviselői között zajló gondolatközlést és kapcsolattartást interkulturális kommunikációnak nevezzük. Tükröződnek benne az egyéni akkulturáció (beilleszkedés) során szerzett személyiségjegyek is. Láthatatlan alapja a kultúra mélyrétege, amelyet azután az értékrend, a normák és viselkedési szabályok alakítanak és amelyet a kultúra tárgyiasult megnyilvánulásai is módosítanak.

A kultúrák találkozásában zajló üzleti kommunikáció résztvevőit nemcsak saját nemzeti kultúrájuk befolyásolja, hanem gazdaságuk és vállalatuk kultúrája is.

A sikeres üzleti kommunikáció feltétele, hogy megismerjük tárgyalópartnereink kulturális sajátosságait, s azokhoz illesszük tárgyalási stratégiánkat. Ezért vizsgáljuk meg az európai kulturális heterogenitást:

Kulturális értelemben egységes Európa nem létezik. Bár az Európai Unió alapítói hittek a gazdasági egységen keresztül megvalósuló kulturális konvergenciában, ez nem valósult meg. Az európaiak genetikailag homogénebbek, kulturálisan azonban heterogénebbek az Észak-Amerikaiaknál. Az európai országok mögött valóban állnak olyan közös kulturális hatások, mint pl. a Római Birodalom, vagy a kereszténység. De ahogyan a nyelvi különbségek, úgy a kulturális különbségek sem tűntek el és valószínűleg sohasem fognak eltűnni. Ahogyan az angol nyelv egyre

inkább teret hódít a nemzetközi kommunikációban, úgy alakulnak ki globálisan elfogadott értékek és viselkedésminták az egész világ számára. Ezek főképpen az Amerikai Egyesült Államok demokratikus eszmerendszeréből származnak és a különböző kultúrák elfogadásán, tiszteletben tartásán és megértésén alapulnak. Az angol nyelv elterjedése megkönnyíti a megértést különböző nemzetek között, de sosem szoríthatja ki azok anyanyelvét. Hasonlóképpen egy egységesebb kultúra segítheti a krízishelyzetek elkerülését, de sohasem fogja eltüntetni a nemzeti kultúrákat.

A továbbiakban az Európai Unió működését leginkább befolyásoló, s hazánk fontos célpiacainak tekinthető három nagy ország (Németország, Nagy-Britannia, Franciaország) kulturális eltéréseiről szólnunk, bár meglehetősen önkényesnek tűnhet kiemelésünk.

a) Németország

Az Európai Unió belül ma Németország a példája annak a szövetségi, decentralizált államnak, melyet a legtöbb Európai Unió tagország európai szinten szeretne látni. A közös Európai Központi Bankot a Bundesbank mintájára hozzák létre, a fő cél: mentessége mindenféle politikai nyomás alól. Németországban a legtöbb gazdasági döntést mezo-szinten hozzák, ahol a kormány, a dolgozók, a pénzügyi és ipari szektor megbízottjai közösen tárgyalnak. A gazdasági aktivitásnak ez a szintje Nagy-Britanniaiában és Franciaországban is hiányzik, Németországnak viszont egyértelmű versenyelőnyt jelent. A német stílusú kapitalizmus nem csak földrajzilag van közelebb a volt kommunista országokhoz, de pszichológiailag és ideológiailag is. A németek általános érvényű szabályok és törvények között élnek, melyek mindenkire vonatkoznak. De azt feltétlenül ki kell emelnünk, hogy Németországon belül hatalmas eltérések vannak, az ország északi és déli, keleti és nyugati részei között - akárcsak az Európai Unión belül.

A német társadalom kollektívebb, mint a legtöbb európai társadalom. Minden embertől elvárják, hogy tehetsége arányában járuljon hozzá az ország fejlődéséhez. A német oktatási rendszer is ezt támogatja. A hatékonyságot helyezi előtérbe, a rendszerben mindenkinek meghatározott helye van, de nincs túl nagy lehetőség az egyik helyről a másikra mozdulni. A német társadalom, ellentétben a nyugati társadalmak nagy részétől nem teszi lehetővé a munkaerő nagyfokú mobilizálását.

Az oktatás az általános iskolában kezdődik, ahol általában egy tanár tanít egy egész csoportot négy éven keresztül. A diákoknak már a negyedik osztály után el kell dönteniük, hogy a háromféle középiskola melyikét választják. A választás után lehetséges, de eléggé nehézkes átiratkozni másik fajta középiskolába. Egyetlen más társadalom sem különíti el ilyen korán a különböző karriert választó gyermekeket.

Az első iskolafajta a gimnázium, ahová azok mennek, akik egyetemi végzettségre szeretnének szert tenni. A gimnázium az ötödik osztálytól a tizenharmadikig tart, de a tizedik osztály után szakközépiskolai végzettséggel el lehet hagyni az iskolát. A gimnáziumot egy érettségi vizsga zárja, amely egyben egyetemi felvételi vizsgaként is funkcionál.

Az általános iskola után szakközépiskolába is lehet jelentkezni, ahová a tizedik osztályig kell járni. Ezek a diákok a tizedik befejezése után gyakornokként dolgoznak, miközben hetente egyszer még iskolába járnak. A harmadik lehetőség a szakmunkásképző, ahol a kilencedik osztály elvégzése után két-három évig szintén heti egy alkalommal látogatják az iskolát a gyerekek, munka mellett.

Ez a rendszer rendkívül sikeres és a németek következetességét mutatja. Az iskolán belül is mindenkinek megvan a maga helye és a németek az egész társadalom fontos részének érzik magukat. Ez persze nem azt jelenti, hogy ne lennének individualisták. De úgy érzik, hogy az egyéni célok megvalósításával az egész társadalom érdekében dolgoznak, ezzel is segítve a német társadalom sikerességét. A szabályoknak és a rendnek fontos szerepe van, és mindenkinek legjobb tudása szerint kell hozzájárulnia a nagy egészhez.

A rendszerhez tartozik a német pontosság is mind a magán, mind az üzleti életben. A késést mindig elítélik, egy üzletember ügyfeleket veszíthet akár pár perces késés miatt is. A németek rendkívül tudatosan bánnak az idejükkel és nagyon gazdaságosan osztják be. Habár a munka és a szabadidő között éles határvonal van, mindkét esetben elvárás, hogy az idő racionálisan és hasznosan legyen beosztva.

A német társadalomban szintén éles határvonal húzódik meg a helyes és helytelen között, az embereknek erős meggyőződésük, hogy tisztában vannak vele, mi az etikus és helyénvaló.

Ezt a szabályozott rendszert azonban nem szabad összetéveszteni a merev hierarchiával. Az üzleti életben a döntések általában konszenzus útján születnek. Természetesen egy cégen belül van hierarchia, de a döntéshozatal korántsem olyan centralizált, mint a francia cégek többségénél. A szervezetek inkább részekre vannak osztva és az információáramlás nem eléggé szabad a különböző osztályok között. A felelősség is decentralizált és többnyire az osztályvezető felelős a hatáskörébe tartozó feladatokért. A konszenzusos döntéshozatal, valamint a felelősségbeli decentralizáltság és a lassú információáramlás mind meghosszabbítja a döntéshozatal időtartamát. De amikor a döntést meghozták, alkalmazására nagyon gyorsan sor kerül.

A németek zárt ajtói és a „privát tér” fontossága az elkülönülést illusztrálja. A zárt ajtók a magánélet zavartalansága felett őrködnek és még a munkahelyeken sem lehet meghívás nélkül „áttörni” rajtuk. Az ajtó egy pszichológiai korlát, amely elválasztja az egyént a kinti világtól. A németek nagyobb távolságot tartanak maguk és beszélgetőpartnerük között az üzleti, de a magánéletben is. Ez a „távolságtartás” a zárt ajtókhöz hasonló módon működik és egy pszichológiai védőkorlátot nyújt az egyén számára. A német otthon védi a családot és egy meghívás a személyes birodalomba sokkal ritkább és sokkal többet jelent, mint például Franciaországban.

A németek nem szeretik a hangoskodást sem, - bár sok külföldi országban inkább az ellenkezője terjedt el róluk. Német törvény tiltja például a hangoskodást hétvégén, közterületen.

A német üzleti megbeszélések általában hosszan tartanak és rengeteg információt tartalmaznak. A hozzászólók mindig felkészültek és hosszú történeti beszámolót, valamint részletes elemzést szolgáltatnak, mielőtt véleményüket elmondanák. A német nyelv is úgy épül fel nyelvtanilag, hogy az ige, vagyis a fő mondanivaló a mondat végére kerül. A német tárgyalások sok időt emésztenek fel és a hanghordozás, a hangszín és a beszéd gyorsasága a siker fontos tényezői.

A németek formálisak az üzleti kapcsolataikban és a vezetéknevükön szólítják egymást a munkahelyeken. A tegező-forma a család és néhány közeli barát részére van fenntartva. Németországban éles határvonal húzódik a barátság és az ismeretség között. Azt akit egy amerikai valószínűleg már barátának hívna, a német csak kollégának fog szólítani és a munka utáni közös időtöltés sem olyan gyakori a munkatársakkal.

A német családok nagy hangsúlyt fektetnek tulajdontárgyaik magas színvonalára. A hivatalos vásárló órák azonban rövidek, ezért kevés idő van az összehasonlító vásárlásra. Ez egyértelműen befolyásolta a német reklámokat is. Itt részletes, megbízható információra van szükség a reklámból, hogy a vásárló megalapozott döntést tudjon hozni. A német reklámcégek tehát kiemelik a termék megbízhatóságát, élettartamát, speciális tulajdonságait, szemben az amerikai stílussal, ahol egy hírességgel, vagy egy életérzéssel reklámoznak termékeket.

Ahogy a németek szeretnek sportklubokban tömörülni, úgy tartoznak általában valamilyen szakszervezethez is. De ezek a szakszervezetek, a franciákkal ellentétben, minimum szinten tartják a sztrájkok számát. A rendszer sikere nagymértékben a kodetermináció gyakorlatából adódik, vagyis abból, hogy a német munkások a menedzsmenttel és a kormánnyal együtt részt vesznek az adott iparági politika kialakításában.

b) Nagy-Britannia

Nagy-Britanniában a gazdasági vezetőknek, mint csoportnak nincsen akkor befolyása, mint a politikusoknak, közgazdászoknak, pénzügyi elemzőknek, vagy újságíróknak.

A brit üzleti kultúrát rövid-távú kultúrának nevezik. Ez abban fejeződik ki, hogy az ország jobban kedveli a tőkéseket a termelőknél és a befektetések megtérülését rövidtávon tartja szükségesnek. A brit cégek elsődleges célja profit szerzése rövidtávon és kevésbé ruháznak be hosszú távra, így például keveset költenek kutatás-fejlesztésre. Ugyanakkor a brit üzlet kultúra mindig nyitott volt új ötletekre, innováció és magasfokú alkalmazkodás jellemezte.

3.11 sz. táblázat
A brit és német üzleti környezet összehasonlítása

	Nagy-Britannia	Németország
időtényező	korán iparosodott	későn iparosodott
fejlesztési stratégia	széleskörű innováció	felzárkózás a legértékesebbnek tartott technológiai szektorokban
a kormány történelmi szerepe	általában nem tud az új üzleti fejlesztésekről	konstruktív szerepet játszik, jól informált a vezető iparágakról
oktatás	széleskörű és általános, hangsúly a tudományos és management tárgyakon	arra helyezi a hangsúlyt, hogy a sikeres technológiai és tudományos ismereteket a kulcsfontosságú szektorokban alkalmazza
gazdaság	a mikro- és marko-ökonómia szintjén	a mezoökonómia szintjén
szociális politika	az innovációra összpontosít, a szociális politikát kissé elhanyagolja. A kormány sokszor a cégek hatáskörébe utalja a szociális védőháló kiépítését	az iparosításra való törekvésben benne foglaltatik. A kormány a hatalmon maradáshoz elengedhetetlennek látja a szociális juttatásokat.
kapcsolat a munkaerővel	tipikusan rossz, mert a felzárkózó országok letörnek a munkabéreket	tipikusan jó, mert a felzárkózás alacsony bérekkel kezdődik, melyek a fejlődés során fokozatosan emelkednek
fejlesztési filozófia	laissez-faire, szabad kereskedelem, meghatározó piaci erők érvényesülése	irányított verseny és protekcionizmus a fejlődés korai szakaszában
feudalizmusból való áttérés	lassú és teljes, az ipar a középosztály értékeire épült, mint pl. az individualizmus és a magánérdek	gyors és részben befejezetlen, az ipar nem erős középosztályra épül, hanem feudális kötelezettségekre és kölcsönösségre
cégek finanszírozása	rövid-távú részvény-piac az uralkodó és kockázatvállaló profitoreintált egyéni befektetők, korlátozott ismeretekkel és rövid-távú kapcsolatokkal	főleg hosszútávú banki hitelek és alacsonyabb kockázatot vállaló pénzügyi intézmények, mélyebb ismeretekkel és szorosabb kapcsolatokkal

c) *Franciaország*

Franciaország, akárcsak Németország szigorúan szabályozott törvényekkel és különféle határozatokkal, hiszen mindkét ország jogrendszere a római jogon alapszik. A francia irányításban azonban a hatalom eléggé személyhez kötött. Ezért elfogadhatatlan, hogy azoknak akik hatalmon vannak ne álljon módjukban a szabályok „értelmezése”. Minden formális rendszer mögött informális megegyezések egész sora húzódik meg, hogy szükség esetén használhatók legyenek. Belső információk használata például nem szégyenletes, vagy méltánytalan, mert a szabályoknak szintén szolgálniuk kell az egyéni célokat is. A problémák, amelyek a franciák „rugalmasságához” kapcsolódnak, világosak. A szabályokat a bennfentesek

a kívülállók ellen használják, és a befolyásos emberek által alakított szabályok a saját hatalmuk fenntartására szolgálnak.

A franciák a németekhez hasonlóan szeretik körbeírni a témát mielőtt a végső következtetéshez érnének. Ahhoz, hogy döntést hozzanak, sok háttérinformációra van szükségük, amely nem biztos, hogy szorosan kapcsolódik a témához.

A francia menedzserek elsősorban társaik és a szervezet érdekeit szolgálják. A vezetés egyik alapelvének az egyéni érdekek közérdekeknek való alávetését tartják. Az amerikaiak úgy fogalmazzák, hogy ami jó a General Motorsnak, az jó Amerikának is. Ezzel szemben a francia megközelítés az, hogy ami jó Franciaországnak, a jó a Peugeot-nek is.

A franciák a versengés időszakának az iskolai éveket tekintik. Ez nem azt jelenti, hogy az elért eredmények semmit sem jelentenek. De egy vezető állás betöltéséhez nagyon fontos a megfelelő iskolai oklevél, sokszor fontosabb, mint a rátermettség, vagy a személyes tapasztalat. A francia menedzser mindig intellektuális kihívásnak tekinti munkáját.

A franciák számára a múlt feltűnően fontos szerepet tölt be, fontosabbat mint a jelen, vagy a jövő. A jelen és a jövő szervesen hozzátartozik a múlthoz és a jelen eseményeit is a múlt fátylán keresztül nézik.

Az uralkodó amerikai nézet szerint egy adott szervezet azért jön létre, hogy eszközül szolgáljon az elvégzendő feladatokhoz. Ezzel szemben a francia nézet arra helyezi a hangsúlyt, hogy a szervezet tagjainak szociális és politikai hatalmat ad, így megvan a megfelelő befolyása és törvényes tekintélye az adott feladat elvégzéséhez.

Nagy-Britanniában ahol az előbbi nézet uralkodik, a szervezetek analitikusak és az egyén által elért teljesítményekre koncentrálnak. Megpróbálják összepárosítani az egyént a feladattal, a végzettséget a beosztással, a vezetők személyét a kitűzött célokkal és a jutalmakat az elért eredményekkel. A szervezet a speciális feladatok elérésének eszköze.

Franciaországban sok oldalról ítélik meg a teljesítmény értékeléséhez használt kritériumokat és a munkavállalók státuszukat végzettségükhöz, életkorukhoz, nemükhöz, szakmai képzettségükhöz mérten kapják. Ami számít az a szerződés és a kapcsolatok, bár a kritériumok is szerepet játszanak. A szervezetet egy szocio-politikai hatalmi központnak tekintik, amely tudást, befolyást és tekintélyt egyesít magában.

Annak ellenére, hogy a franciák protekcionistaik saját iparukkal szemben - azt a gondolatmenetet követve, hogy a hazai cégeknek először az országon belül kell megállni a saját lábukon, majd később a világpiacon is állni fogják a verseny -, a részesedésük egyre csökken az ipari szektorban.

Franciaország Európa egyik leghierarchikusabb kultúrája. Végig a történelem folyamán múltját jeles személyiségek és nagy vezérek kísérik végig. Az amerikaiak számára a szervezet a tisztességes verseny színtere, ahol az ambíciózusak és kiemelkedő képességűek jogosan vezetnek és ezzel együtt a cég és a vásárlók érdekeit szolgálják. A franciáknak a szervezet struktúrája egy többé-kevésbé adott paraméter, ahol a vezetők már a helyükön vannak. A francia vezető és beosztott kapcsolatában nagyon fontos, hogy mindenki tisztában legyen azzal, hogy ki a közvetlen felettese és ki tartozik az ő hatáskörébe.

A francia vezetők a munkahelyeken kívül is élvezik a státuszukból adódó presztízselőnyöket, szemben az amerikaiakkal, ahol a vezető csak a szobájában számít vezetőnek, de egy boltban, vagy vonaton pontosan ugyanazok a jogok illetik meg, mint beosztottjait.

A nagy francia cégeknél a menedzsment elit természete leginkább abban mutatkozik meg, hogy a felügyelő bizottsági tagságok nagymértékben átfedik egymást. A részvényeseknek kis beleszólásuk van a vállalat működésébe és a felügyelő bizottsági üléseken ritka a szavazás, mert ez az elnökre vetett bizalom hiányát jelzi.

2. Üzleti kommunikáció

A nemzetközi marketingben az üzleti tevékenységek zöménél az ügyletkötés az eladó és vevő személyes közreműködését is igényli, az ügylet létrejöttét így emberi tényezők befolyásolják, elősegítik, vagy gátolják.

A nemzetközi üzletben különösen igaz, hogy a marketinges személyisége egyben egyik legfontosabb munkaeszköze is. Ebből következik, hogy az üzleti kommunikációban a tárgyaló felek személyiségének, felkészültségének, fellépésének, tárgyalási módszerének nagy szerepe van.

Ebben a pontban a német, angol és francia üzletemberekkel folytatandó tárgyalás sajátosságait, majd a nemzetközi marketingben hasznosítható tanácsokat ismerhetik meg.

a.) A német menedzserek és kommunikációs sajátosságaik

A német embereket általában szorgalmas, keményen dolgozó, tartózkodó, vagy éppen a hűvös, távolságtartó jelzőkkel szokás illetni. Föderalista berendezkedése is jelzi, hogy Németországon belül nagy kulturális, sőt etnikai eltérésekre számíthatunk, ezért a sztereotipizálás itt is veszélyes.

A külföldi partnerek a német üzletembereket első látásra formálisnak, merevnek, aprólékosan precíznek, pontosnak tartják. Baráti kapcsolatok lassan épülnek ki, de egész életre szólnak. Szeretik a tartalmas beszélgetéseket, vitákat.

Mielőtt bármilyen üzleti tevékenységbe kezdenénk a német piacon, tisztában kell lennünk azzal, hogy ez a piac a vevők piaca, így általában kemény versennyel kell számolni. Körültekintően tanulmányozni kell a piacot, a keresletet, árakat, konkurencia tevékenységét.

A kapcsolatfelvételt a marketing/kereskedelmi igazgató felé célszerű kezdeményezni. A bejelentkezést előre írásban kell megtenni, telefonon történő bejelentkezés nem elégséges.

A tárgyalás és levelezés nyelvre természetesen német. Lényeges, hogy folyékonyan és nyelvtanilag hibátlanul beszéljünk, fogalmazzunk, írjunk németül. A tárgyalásokra alaposan fel kell készülni.

Beszélgetés közben keveset gesztikulálnak, nem hangoskodnak, pontosan fogalmazznak és nem szeretik a rögtönzést. Az idő lehető leghatékonyabb kihasználására törekszenek.

A hierarchiát a tárgyalásban is érvényesítik. Konceptiójukat világosan fejtik ki, tárgyalási technikájuk érvelő, alacsony kontextus jellemzi beszédüket. Tárgyalópartnerük családnevét memorizálják és gyakran szólítják nevén. Javasataikat mindig háttérinformációkkal indítják, konceptiójukat az előzményekből eredeztetik, vezetik le. A német fél számára az írásban nem rögzített ígéret is kötelező érvényű.

A tárgyalásokon a németek keményen védik érdekeiket, taktikailag alkalmazkodnak gondolkodás módunkhoz, szokásainkhoz. A rájuk jellemző német alaposággal mérlik fel az erőviszonyokat és ezek alapján alakítják ki tárgyalási taktikájukat.

A sikeres üzletkötéshez bele kell élnünk magunkat a német menedzser gondolkodásmódjába. Szeretik a konkrét tárgyalási stílust, a logikus és következetes érvelést és az egyértelmű ajánlattételt.

Alapjában véve megbízható partnerek, de szükség esetén megtalálják a lehetőséget, hogy kibújjanak teljesítési kötelezettségük alól. Fontos tudni, hogy az exportcikkeket a német szabványok (DIN) szerint kell kivitelezni.

b.) A brit üzletemberek és a velük folytatott kommunikáció

A brit menedzserek nem élveznek olyan nemzetközi megbecsülést, mint amerikai kollégáik. Keverednek bennük az arisztokratikus és vallásos értékek az újabb szakmai, hivatalnoki értékekkel.

A birodalmi múltból eredeztethető, hogy a külföldieket furcsa nyelveket beszélő, távoli jövevényeknek tekintik és felsőbbrendűségi érzésüket velük szemben nem mindig rejtik véka alá. Az angol nyelv kivételes, közvetítő jellege ezt a szemléletet folyamatosan fenntartja. Megkülönböztető jegyük az erőteljes konszenzusra törekvés. A nyílt konfliktusokat minden áron kerülük.

Az amerikaiak a briteket általában barátságos, energikus, önmagukkal szemben elnéző, nacionalista és szorgalmas embereknek tartják. Mivel a skótok, írek, walesiek elsősorban saját nemzetük tagjának tartják magukat és csak másodsorban britnek, ezért udvariatlan és tapintatlan az ottani viszonyokat, partnereket angol jelzővel illetni. A birodalom megszűnése utáni bevándorlás következtében sok cégnél, intézményben ázsiai, nyugat-indiai származású alkalmazottak is dolgoznak, főleg a kereskedelemben, kisiparban.

Az üzleti kapcsolatfelvételt írásban kezdeményezzük, majd azt telefonon is meg kell erősíteni. A személyes tárgyalást korai időpontra, vagy péntek délutánra ne tervezzük, inkább az étkezéssel egybekötött megbeszélések, vacsorák egy színvonalas étteremben, vagy szállodában az elfogadottak.

A humor és önirónia terén verhetetlenek, ezért erre a területre is igaz, hogy inkább keveset beszéljünk. Az angol kereskedelmi jog sok területen nincs kodifikálva, ezért minden részletet az ajánlatban és a szerződésben kell rögzíteni. A szerződés megfogalmazására csak nagyon jó nyelvi felkészültséggel vállalkozzunk.

Az angol tárgyalási stílust nagyon erősen meghatározzák a hagyományok. Pontosak, egyszerűek, protokollmentesek, üzleti viszonylatban megbízhatóak. Nehezen hozzák létre az első üzletet, de a továbbiakban nem szívesen cserélnék szállítót, mivel szeretik a tartós kapcsolatokat.

Nem szeretik a komplikált üzleteket, az angol hagyományok szerint adnak-vesznek. Kötelezettségüknek pontosan, szerződés szerint eleget tesznek. A tárgyalásokon kemények, nem hagynak sok mozgásteret a partner részére. Rendszerint már a megbeszélés elején elmondják feltételeiket és ezekből elég nehéz kimozdítani őket.

c.) A franciákkal folytatott üzleti tárgyalások sajátosságai

A francia menedzserek mentalitását az üzleti világgal szembeni bizalmatlanság és a nyereség-hajhászás elutasítása jellemzi. Nem versenyszemléletűek. A szabadverseny szélsőséges hatásait az állam tompítja.

A francia vállalkozások 93,5 %-a tíznél kevesebb főt foglalkoztat, itt a menedzser csak a maga erejére támaszkodhat, kevés befolyása van a gazdaság egészére. A 10-500 fővel dolgozó vállalatok menedzserei rendszerint protekcionista, paternalista tulajdonosok, akik védik függetlenségüket és értékeiket igyekeznek örökösikre hagyományozni. Franciaország a rangokra épülő társadalom, ahol a strukturált tekintélytisztelt elve érvényesül.

Írásbeli kapcsolatfelvétel esetén ajánlatos tényszerűen és tömören felkelteni az érdeklődést. Kis- és középvállalatoknál célszerű a vezetőnek címezni a levelet, míg nagyvállalatoknál helyi képviselő személyes látogatását várják a kapcsolatfelvételhez.

Az első levelet lehetőleg franciául írjuk, de az angol nyelv használata is elterjedt. Általában 10 és 18 óra közötti időpontra kezdeményezzük a személyes találkozókat. A közös ebéd, vacsora étteremben, bárban jó alkalom a nyugodt légkörben folytatandó beszélgetésekhez. A rövid, határozott kézfogás a francia üdvözlésnek is kísérvője.

A franciák könnyedek, könnyen lelkesednek, barátkoznak és kedvetlenednek el. Tárgyalási módjuk nem olyan koncentrált mint az angoloké, vagy németeké, viszont a pontosság fontos.

Az üzleti tárgyalások légköre nyílt és tárgyilagos, viszont a privát szféráról való érdeklődést indiszkréciónak tartják. Nem értékelik a semmitmondó bevezetést, viszont a humort és kötetlen szüneteket kedvelik.

Saját érdekeiket keményen védik. A kizárólagosságot biztosító szerződések, kooperációs készség erősítik az üzleti kapcsolatot, de a döntő tényező mégis a konjunktúra és a versenyképesség.

Kis értékű ajándékok adása szokásos, de ezzel az állami vállalatok és hatóságok felelős személyeivel kapcsolatban óvatosnak kell lenni.

3. Tanácsok kezdő nemzetközi marketingeseknek

A következő hat pontban gyakorlati tanácsokat mutatunk be a nemzetközi marketing realizálói számára:

a) Készülj fel a mássággal való találkozásra!

Légy tudatában

- személyiséged legfontosabb ismérveinek!
- az énedet döntően alakító hatásoknak!
- kultúrad értékrendjének, normáinak, általános viselkedési szabályainak!
- annak, hogy beléd vésődtek olyan sztereotípiák és előítéletek, amelyek gátolnak abban, hogy idegenekkel elfogulatlanul viselkedjél!
- annak, hogy előítéleteidtől egyedül a tapasztalat- és ismeretszerzés szabadíthat meg!

Fejleszd magadban:

- készséget a másság megértésére!
- toleranciát a másság elfogadására!
- empátiát a másság átélésére!

Ismerd meg másoknak a magyarokról alkotott sztereotípiáit!

Lásd magad egy külföldi szemével!

b) Készülj fel célirányosan más-más kultúrákkal való találkozásra!

- Tudj meg minél többet az adott országról, közösségének kultúrájáról!
- Vesd össze ezt a „másik világot” a magadéval: kutasd értékrendjét, normáit, ismerd fel az azonosságokat és figyelj fel az eltérésekre!

- Gondosan figyeld meg, hogy a másik kultúrára milyen elvárások jellemzőek - különböznek-e a saját kultúrad elvárásaitól vagy sem, s ha igen, miben térnek el tőlük!
 - Tudj meg minél többet a másik kultúra kommunikációs szokásairól!
 - Ne feledkezz el a nem verbális jelzések fontosságáról sem!
 - Derítsd ki, hogy külföldi partnereid milyen stratégia és milyen taktika szerint tárgyalnak!
- c) Tárgyalás előtt tudj meg minél többet partneredről!
- Szerezz minél több információt tárgyalópartnered cégéről!
 - Térképezd fel vállalati kultúráját!
 - Derítsd ki tárgyalópartnered beosztását, tekintélyét, kompetenciáját!
- d) Fejleszd kommunikációs készségedet: tanulj meg értőn hallgatni!
- Állandóan csiszold idegennyelvi megértési készségedet!
 - Igyekezz befogadni azt, amit hallasz!
 - Folyamatosan jelezd partnerednek, hogy követed a beszéd fonalát!
 - Ne engedd gondolataidat elkalandozni: foglald össze időnként a partnered által elmondottakat, ellenőrizd, hogy jól értetted-e!
 - Engedd, hogy partnered mindent elmondjon, ami szándékában állt, ne sürgesd!
 - Ne szakítsd félbe mások beszédét!
 - Próbáld meg előítéleteidet félretenni!
 - Ne figyelj partnered idegennyelv-használatának esetleges hibáira: szokatlan kiejtésre, grammatikai pontatlanságra!
 - Figyelj a szavak mögötti és ki nem mondott közlés tartalmára is!
 - Kísérd figyelemmel tárgyalópartnered érzelmi reakcióit, de ne vedd magad alá az érzelem megnyilvánulásainak!
 - Őrizd meg objektivitásodat!
 - Tárgyszerűen összegezd magadban a hallottakat, ne minősíts azonnal!
 - Ismerd fel, mikor és mennyit kell/lehet kérdeznek!
 - Ne restellj jegyzetet készíteni, ha a tárgy megkívánja!
- e) Tanulj meg érthetően beszélni!
- Tedd magasra idegennyelv-tudásod mércéjét!
 - Állandóan csiszold nyelvtudásodat!
 - Ha közvetítő nyelvet használtok (ha egyikőtök sem anyanyelvén tárgyal) és a te nyelvtudásod jobb, mint a partneré, ne akard

tudásoddal elkápráztatni! Alkalmazkodj hozzá beszéded tempójában, az idiómák használatában!

- Egyszerűen fogalmazz, kerülj a sokszorosán összetett mondatokat!
- Minden fontos gondolatot ismételj meg, esetleg más szavakkal fogalmazd újra!
- Használj vizuális eszközöket is, képet, grafikont, táblázatot.
- Közlésedet támaszd alá adekvát gesztusokkal!
- Figyelj arra, hogy szavaid összhangban legyenek nem verbális jelzéseiddel!
- Tarts szüneteket beszédedben és tartsd tiszteletben partnereid beszédszüneteit!
- Folyamatosan győződj meg arról, hogy partnered nem értett félre!

f) Fejleszd magad a tárgyalás lélektanában!

- Tudd, hogy a tárgyalás munkafolyamat és egyben lélektani párviadal!
- Tanuld meg, hogyan kell saját tárgyalási stratégiádat felépíteni!
- Csiszold taktikádat!
- Tanuld meg, hogyan kell helyes nyitó ajánlatot tenned, engedményt adnod, illetve elfogadnod!
- Ismerd fel a „piszkos trükköket” és ne engedj a nyomásuknak!
- Ne engedj az érzelmi zsarolásnak!
- Légy végtelenül türelmes!
- Sose veszítsd el önuralmadat!

3.6. Jövők az európai integrációban

Befejező fejezetünk elsőként az európai integráció jövőjét vizsgálja. Európa 21. századi egyesülését, a magyar EU csatlakozás stratégiai kérdéseit elemezzük, végül Zemplén EU csatlakozási stratégiájának megalapozásához nyújtunk támpontokat.

3.6.1. Európa a XXI. században

Az az integrációs folyamat, mely akkor indult el, amikor a Hatok létrehozták a Közösséget, mely 1973-ban a Kilencek Közösségévé, 1981-ben a Tizeké, 1986-ban a Tizenketteké, 1995-ben a Tizenötöké, és a jelen évtizedben a Huszonheteké válik, még most is jelentős hajtóerő. A háború utáni időszak kihívásai kényszerítették ki a nemzetek közötti megbékélést és Nyugat-Európa gazdaságainak újjáépítését célzó kísérletet. Azok a

kihívások, melyekkel Európának egy fél évszázad múltán szembe kell néznie, nem kevésbé jelentősek, mint az ötven évvel ezelőttiek. A kommunista blokk romjaiból kiemelkedő új demokráciák támogatást és együttműködési hajlandóságot várnak szomszédaiktól. Az öreg kontinens történelme és földrajza végül nyugópontra kerül.

Az Európai Unió ezért egész Európa előtt ki kívánja tárni kapuit. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi és a jövőbeni tagoknak együtt kell megoldást találniuk az új feladványra. Hogyan lehet az Uniót, melynek intézményeit csekély számú tagállam számára alapították, a döntéshozó mechanizmus vagy a politikai identitás csorbitása nélkül bővíteni? Hogyan lehet az igen különböző háttérrel és kultúrával rendelkező nemzeteket arra az elhatározásra ösztönözni, hogy együtt éljenek és szuverenitásuk egy részéről lemondjanak?

Igen meglepő lenne, ha az új tagok felvétele veszélyeztetné azt a közösségi módszert, amely már hatékonyságáról tett tanúbizonyságot, sőt Európa erejét s egységét is ez adja. A veszélyt azonban nem szabad eltúlozni. A csatlakozás egyik feltétele, hogy az új tagok az Unió meglévő közösségi vívmányait (*acquis communautaire*) teljes egészében átvegyék, és részt vegyenek a közös politikák megvalósításában, mindezt úgy, hogy az átmeneti időszakra elfogadottakon kívül semmilyen derogációval ne éljenek.

A Maastrichtban lefektetett ambiciózus célok is - gazdasági és monetáris unió legkésőbb 1999-re és közös kül- és biztonságpolitikát magában foglaló politikai unió - már a közösségi vívmányok részét képezik, ennél fogva a tagjelölteknek ezeket is el kell fogadniuk. A most vagy a későbbiekben csatlakozni kívánó országoknak egyértelmű elkötelezettséget kell tanúsítaniuk, hogy betartják a szabályokat és tiszteletben tartják a hagyományokat, melyek a Közösséget a kezdetektől megkülönböztették a klasszikus nemzetközi szervezetektől. Az Unió a kormányközi együttműködés és a föderáció között félúton, a szubszidiaritás elvét alkalmazza, és ugyanakkor közös fellépéseket, programokat is szervez. Hosszú távú célja Európa összes demokráciájának összefogása. Ez a folyamat szükségszerűen fokozatosan megy végbe, hiszen figyelembe kell venni az országok eltérő politikai és gazdasági fejlettségi szintjét.

Európa jövőbeni alakulását lehetetlen megjósolni, de a századvégi fejlemények alapján megalapozott feltevéseket meg lehet fogalmazni:

- **A Tizenötök továbbfejlesztik a gazdasági, monetáris és politikai integrációt a Maastrichtba elfogadott és az Amszterdami Szerződésbe beépített elkötelezettségek alapján.**

Günter Verheugen az EU főbiztosa szerint az Unió várhatóan „kétfokozatú” lesz az új tagok belépése után. Ennek oka, hogy 2006 - az Agenda 2000 lejárta - után már nem lesz semmiféle harc a szervezet jelenlegi gazdagabb és szegényebb államai között, akkorra már a keleti országok lesznek a legszegényebbek az EU-ban. Az EU a tárgyalásokon megpróbálja ötvözni a gyorsaság és a minőség szempontjait, de az utóbbi élvezett prioritást.

Verheugen úgy véli: tudomásul kell venni, hogy a bővítés után „többsebességű (többfokozatú) lesz az Unió, amelyben eltérő fejlettségű tagok foglalnak majd helyet. A „több sebesség elve” egyébként a bővítés nélkül is érvényesült az EU-n belül, amint azt az euró és a schengeni határok bevezetése is tanúsítja.

Az EU egyébként 2003 végét jelölte meg arra, hogy a módosított EU-alkotmányt elfogadják. Ebben a dokumentumban kellene tisztázni a belső reformok mellett az új belépők jogállását is.

Az intézmények közötti megállapodások „hidat” vernek a közösségi intézmények, eljárások és diplomáciai együttműködések között. Az Európai Parlament teljes mértékben kihasználja az új, közös döntéshozó jogkörét.

- A szerződések felülvizsgálatát követően az intézmények működési mechanizmusát úgy kell alakítani, hogy a jövőbeni csatlakozásokkal eredményesen birkózzanak meg.

A 2000 február 14-én kezdődött EU kormányközi konferencián hosszú és heves vitákra számítva arról tárgyaltak hogyan maradhat működőképes az EU a bővítés után. Három kiemelt fontosságú kérdéskörrel vitáztak:

- A jövőben hány tagja legyen az Európai Bizottságnak?
- Hogyan módosítsák a tagállamok szavazati súlyát a Miniszterek Tanácsában?
- Milyen területekre terjesszék ki a többségi szavazást, lemondva az egyhangú döntésekről?

A magyaroknak kedvező, hogy minden tagállam delegálhat EU-biztost még, ha ez a Bizottság felduzzasztásához is vezet. (A jelenlegi rendszer fennmaradása esetén Magyarországnak egy EU biztosa, öt szavazata és

huszonnégy euroképviselője lenne, mint Belgiumnak, Görögországnak, vagy Portugáliának.) Az intézményi reformokkal kapcsolatos megállapodást az EU módosított alapszerődéssel egyidejűleg kell megkötöni.

Az igazságügyi és a belügyi együttműködés területén újabb és hatékonyabb eszközök kerülnek bevezetésre, míg a közös kül- és biztonságpolitikát hitelesebb formában kell továbbfejleszteni a Nyugat-európai Unió (NyEU) erejére építve, és törekedve arra, hogy végül az Európai Unió közös intézményévé váljon.

- Az Unió meg fogja határozni saját politikai identitását a NATO-n belül, mely olyan euro-atlanti fórummá alakul, ahol az északi félteke biztonságát vitatják meg. Vezető szerepet játszik majd Észak és Dél kapcsolatainak szorosabbá fűzésében egyrészt a Lomé-i Egyezményen keresztül, másrészt a multilaterális szervezetekben - mint amilyen az ENSZ és az UNCTAD - gyakorolt befolyásának köszönhetően.
- A közép- és kelet-európai országokkal, valamint Ciprussal és Máltával a tárgyalások - az országok egyedi érdemei szerint - 1998-tól kezdődően a folytak.

A tagjelöltek évek óta csatlakozási dátumokat kértek az uniótól, amely ezt következetesen visszautasította. Az 1999-ben ősszel hivatalba lépett Európai Bizottság új bővítési stratégiát dolgozott ki, és azóta azt mondta a társult országoknak: többé nincs miről vitázni, megszületett a bővítés dátum. A helsinki EU-csúcson ugyanis - jóváhagyva a bizottság stratégiáját - az unió tagállamai kimondták: 2002 végétől készen állnak az új tagok fogadására.

Ám ez az időpont sokféleképpen volt értelmezhető, és ezzel az Európai Unió is tisztában van. Magyarország például 2003. január elsejei belépésben reménykedett, amit az unió által meghatározott 2002-es dátum elvileg lehetővé tett. Az új tagok csatlakozási szerződését csak ezután lehetett volna ratifikálni, ha előbb a belső reformokat tisztázzák.

Éppen a helsinki EU-csúcs óta tartják Brüsszelben 2004-et a bővítés legkorábbi lehetséges dátumának, hiszen az újonnan belépők csatlakozási jegyzőkönyvét - a jelenlegi tervek szerint - csak az intézményi reformok véglegesítése után ratifikálják majd a tagországok.

A tagjelölteknek nem kellene túlzott jelentőséget tulajdonítaniuk a csatlakozási dátumoknak, inkább a lényegre, a felvételi követelmények teljesítésére kellene összpontosítaniuk - mondta Eneko Landaburu, az Európai Bizottság bővítési főigazgatója. A spanyol diplomata az Agence Europe hírügynökségnek 2000 márciusában úgy nyilatkozott: „Az a legfontosabb, hogy a bővítés a társult országok és a tagállamok számára egyaránt előnyös legyen.”

A minőség fontosabb a gyorsaságnál - közölte Landaburu, aki szerint egy év ide vagy oda már nem számít. Hozzátette, hogy Spanyolország annak idején hét évig tárgyalt a belépésről, márpedig az első csoportos jelentkezők (köztük Magyarország) még csak két éve tárgyalnak. „Nem azért vagyok itt, hogy fékezzem a megbeszéléseket. Csupán azt mondom, hogy komolyan kell venni őket” - fogalmazott.

Az Európai Bizottság szigorú lesz a tagjelöltek felkészültségének értékelésekor, hiszen mind az EU-nak, mind a társultaknak érdekük elkerülni a túl korai, nem megfelelően előkészített csatlakozásokat. „Nem vagyok hajlandó olyan bővítést elfogadni, amely gyengíti az EU játékszabályait” - jelentette ki Landaburu.

Nem szabad, hogy politikai vagy stratégiai megfontolások határozzák meg, melyik ország mikor léphet be az EU-ba. A bővítési főigazgató elmondta: tisztában van Lengyelország gazdasági és politikai súlyával, ám nem lehet azt mondani, hogy a lengyeleknek a felkészültségüktől függetlenül ott kell lenniük a bővítés első körében. Landaburu ezzel célzott azokra az EU-n belüli vitákra, amelyek az alkalmazkodásban elmaradó Lengyelország esetleges kihagyásáról folynak.

- Az euroövezet tagállamai rendszeresen folytatnak konzultációt a gazdasági és monetáris konvergencia folyamatának előrehaladásáról, illetve az ezen konvergencia által megkívánt költségvetési, adózási és szociálpolitikai fejlesztésekről. Néhány tagállam, előfutárként alkalmazza az Amszterdami Szerződés által bevezetett erősebb együttműködésről szóló általános záradékot, és ezzel egyes ágazatokban dinamikusabb együttműködést érnek el.
- A 27 tagú Európai Unió az évtized végére válik realitássá. A politikai, kereskedelmi, monetáris és stratégiai Európa már létrejött. Az Európai Parlament ismételt kérésére az EU megalkotja az Unió, a tagállamok és állampolgáraik kapcsolatait meghatározó alkotmányt.

Európa jövőképe a XXI. század elején még csak vázlatos, s még a véletlenek is igencsak befolyásolhatják. Azt feltételezi, hogy a jelenlegi tagállamok az Uniót, az egész kontinens hajtóerejének tekintik, és fenntartások nélkül vesznek részt a szerződésekben. Ezen törekvéseket kizárólag úgy lehet elérni, ha a tagállamok megtorpanás nélkül folytatják azt az utat, melyen már a Közösség megszületése óta haladnak.

3.6.2. A magyar EU-csatlakozás néhány stratégiai kérdése*

A keleti kibővülés feltételeit az elmúlt évek EU-döntései nagyrészt körülhatárolták. Ezek közül a koppenhágai tagsági kritériumokat, az 1995-ös madridi döntéseket, a maastrichti konvergenciakritériumokat, a 2000-2006-ra vonatkozó költségvetési előirányzatokat, valamint az Agenda 2000 irányelveit kell mindenekelőtt kiemelni. Ezek alapján Magyarország EU-csatlakozásának körülményeiről és a várható alakulásáról több következtetés vonható le.

1. Az EU-ba való belépésünk csak az érdekek kölcsönös egyeztetése és a kölcsönösen elfogadható kompromisszumok alapján valósulhat meg. Ez azt jelenti, miközben arra kell törekedni, hogy Magyarország stratégiai biztonsági, politikai és gazdasági érdekeit lehetőleg maximálisan érvényesítsük, egyúttal messzemenően figyelembe kell venni a partnereink érdekeit is. Minden olyan törekvésünk, amely esetleg adott országnak fontosabb szektorális, vagy regionális érdekeit sérti (például valamilyen agrártermékeink exportversenye), nehezen érvényesíthető. Hasonló a helyzet a költségvetési transzferekkel. Aligha van reális esélyünk, hogy a 2000-2006-ra előirányzott költségvetési transzfereknél érdemben többet igényeljünk. Ez mind a fejletlenebb, s jelenleg a nettó transzfereket élvező, mind a donor országok érdekeivel ellentétes. Mindez nem jelenti azt, hogy nincsen tere a kompromisszumoknak, de csak az adok-kapok szigorú szabályai szerint. „Jogosultságunk” bármilyen meggyőző prezentálása aligha lehet eredményes.

2. Magyarországot az EU „működő piacgazdaságként” regisztrálja. Kétségtelen, hogy az átalakulás mintegy 10 éve alatt Magyarország sikeresen alakította ki a piacgazdaság keretfeltételeit, valamint intézményrendszerét, s megfelel a piacgazdaság alapvető paramétereinek. A

* Palánkai Tibor azonos című aktualizált írása alapján.

privatizáció is gyakorlatilag lezárult. Ugyanakkor a ke-ei országoknak már az EU egységes belső piacához kell kapcsolódnia. Ez a piacunk teljes kinyitását, az EU piaci szabályainak és intézményeinek teljes átvételét feltételezi, ami a Fehér Könyv előírásainak a megvalósításával már elkezdődött. A teljes nyitás, vagy a teljeskörű tőkeliberalizálás a fizetési mérleg és az árfolyam-stabilitás alakulását nyilván nagyban meghatározhatja, ami egy viszonylag eladósodott országban nagyban megnehezítheti a stabilizációs politika céljainak elérését. Az intézmények kiépítésére, „az államigazgatás átalakítására” (Madrid) jó eséllyel lehet pénzügyi támogatásokra pályázni nemcsak az EU-tól, hanem más nemzetközi intézményektől is (Világbank, EBRD).

3. „Az Unión belüli versenykihívásnak való megfeleléssel” az EU bizonyos versenyképességi követelményeket támaszt a csatlakozó országokkal szemben. Azon túl, hogy ezek meghatározása rendkívül nehéz lenne, az uniós érdekek sem egyértelműek, sőt meglehetősen ellentmondásosak. Egyik oldalon kifejeznek bizonyos jogos aggodalmat, miszerint a versenyben való kudarcnak súlyos politikai, gazdasági és szociális következményei lehetnek, amelyek nem kívánatosak az EU számára sem. Nyilvánvaló, hogy iparunk bizonyos ágazatai és szektorai (kis- és középvállalati szféra, néhány állami vállalat, amelynek privatizációja és rekonstrukciója nem járt még sikerrel) az EU-csatlakozás kapcsán veszélyekkel néznek szembe. Ez igaz annak ellenére, hogy a társulással 2000-ig a piacainkat egyébként is meg kellett nyitni. A veszélyeztetettek között lehetnek bizonyos szolgáltató szektorok is. A versenyben való helytálláshoz és a tagsági felkészüléshez több ágazat (mezőgazdaság, infrastruktúra stb.) fejlesztése lenne indokolt. Ezek jelentős forrásokat igényelnének, s a kérdés inkább az, milyen mértékben a költségvetésből vagy egyéb pénzügyi forrásokból.

Nyilvánvaló az is, hogy adott területeken a csatlakozó országok kedvező versenyképessége uniós érdekeket sérthet, ezekkel szemben védekezni próbál, vagy legalábbis nem hajlandó azt pénzügyi forrásokkal támogatni. Aggályok fogalmazódnak meg az alacsony béreken alapuló komparatív bérköltség-előnyeinkkel kapcsolatosan, ami olyan uniós iparágakat hozhat nehéz helyzetbe (adott esetben válságba), mint az autóipar vagy a fogyasztói elektronika. Még inkább ez a helyzet a mezőgazdasággal, ahol kicsi az esélye annak, hogy olyan EU-költségvetési transzferekhez jussunk, amire mezőgazdaságunk fejlesztését lehetne alapozni. Az ilyen transzfereket az EU-országok ellenérdekeltsége legalábbis rövid és

középtávon behatárolja, s erre a 2000-2006 közötti költségvetési irányelvek is egyértelműen utalnak.

4. A „szilárd gazdasági és pénzügyi környezet” (Madrid) bizonyos értelemben stabilizációs követelmény a kke-i országok gazdaságpolitikájával szemben. Nem várják el ugyan tőlünk a maastrichti konvergencia-kritériumok teljesítését, azokat a tagországoknak is csak az EMU harmadik szakaszának a kezdetére kellett teljesíteni. Mint az Agenda 2000-ben a Bizottság megállapítja, a konvergencia-kritériumok „kulcsfontosságú referenciapontok lesznek a stabilizáció-orientált makrogazdaság-politika szempontjából, és megfelelő időben az új tagállamoknak is tartósan meg kell felelniük azoknak”. A makrogazdasági stabilizáció követelményeit a Csatlakozási Partnerségben rögzítették. Ezeknek az országoknak is közelíteniük kell azokhoz a szabályokhoz, amelyeket a tagországoktól elvárnak: a központi bank függetlensége, a gazdaságpolitikai koordinációk, a költségvetési deficit közvetlenül a nemzeti bank által való finanszírozása minden formájának feladása és kapcsolódás a „Stabilitási és Növekedési Paktum vonatkozó részeihez”.

A fenti utalás úgy értelmezhető, hogy a fontosabb makrogazdasági mutatók tekintetében bizonyos minimális teljesítményt a „stabilizáció vagy a stabilitás” jegyében minden bizonnyal teljesítenünk kell. Az árfolyam-mechanizmusba (ERM) való belépésünk akár a belépési tárgyalások befejezése előtt napirendre kerülhet. A stabilizációban ennek a követelményét (az infláció tartós leszorítása, a fizetési mérleg javítása stb.) figyelembe kell venni.

A keleti kibővülésekre viszonylag kedvezőtlen makrogazdasági feltételek mellett kerül sor. Az EMU érdekében Maastrichtban megszabott szigorú monetáris és fiskális kritériumok mellett a következő időszakban az EU-ban viszonylag mérsékelt gazdasági növekedés (2,5 % körüli) várható, a munkanélküliséget érezhetően nem biztos, hogy sikerül csökkenteni, s a költségvetési egyensúly tartása restriktív politikára kényszerítheti a tagállamok kormányait. Ez korlátozó tényező a kibővülés és annak feltételei szempontjából (szabad munkaerőmozgás, költségvetési transzferek stb.).

A csatlakozás körüli gazdaságpolitikát tehát a következő „sarokszámok” körül kellett kialakítani.

- Az EU-előterjesztések a régiókban 4 %-os növekedéssel számoltak, amit tekinthetünk gazdaságpolitikai elvárásnak. Az EU-átlagot (2,5 %) meghaladó növekedés mindenképpen kívánatos, a 2 % körüli tartós

növekedési „szufficit” garantálhatja csak, hogy ezek az országok belátható időn belül érdemben felzárkóznak. Ennek híján az országcsoport hosszabb távon elfogadhatatlan költségvetési terhet jelenthetne. A magyar kilátások biztatóak, a GDP növekedése a korábbi időszakban meghaladta a 4-4,5 %-ot és a pénzügyi válságproblémák ellenére jó esély van arra, hogy a következő években 4-5 % körül stabilizálódjon. A 4-5 % körüli gazdasági növekedés, úgy tűnik tehát, hogy a stabilizációs elvárások egyik kiindulópontjaként kezelendő.

- A gazdasági növekedés fő forrásának az exportot kell tekinteni. Csak így várható, hogy a növekedés a korábbi időszakokkal ellentétben nem vezet egyensúlybomláshoz és a „stop-go” jellegű gazdaságpolitikai ciklusból ki lehet lépni. Ilyen szempontból biztató, hogy a jelentős magyarországi külföldi tőkebefektetések gyümölcsei beérni látszanak, hiszen az export 70 %-a jut a külföldi tulajdonú társaságokra. További egyensúlyjavító tényező lehet, ha a külföldi vállalkozások fokozottabban támaszkodnak a hazai kis- és középvállalati szektor beszállításaira. Ilyen szempontból Magyarország kedvezőbb helyzetben van, mint a régió néhány más országa. Mint a többi közép-európai ország tapasztalata mutatja, a kívánatos növekedés nem tartható fenn a fogyasztás és a reáljövedelmek mérsékelt és tartós növelése nélkül. Ez a szociális stabilitás érdekében is elengedhetetlen. Más oldalról a reálkereseteknek a termelékenységtől elmaradó növekedése a versenyképesség és a pénzügyi egyensúly feltétele lehet.
- Az infláció megfékezését gazdaságpolitikai prioritásnak kell tekinteni. Ha nem is várható, hogy az infláció hamarosan 2-3 % körüli szintre (EU-átlag) szorítható, de csatlakozásunk után is fontos, hogy az infláció érezhetően mérséklődjék. Az ERM-be való belépésünk az egyszámjegyű (5 % körüli) inflációt követelné. A hivatalos előrejelzések - az inflációnak a következő években a 6 % alatt tartása -, ha a stabilizációs politika nem lazul fel, tarthatóak. Az euroövezetbe való belépésünkhöz szükséges inflációs szintet a 2008-as évig el lehet érni.
- A költségvetési hiány jelenlegi szintjét (a GDP 4,5-5 %-a) fokozatosan le kellene szorítani. Ezúttal sem várják el tőlünk azonnal a 3 %-os „maastrichti” szintet, de nyilván hosszabb távon az 5 % körüli, különösen az a feletti deficitet sem könnyen fogadnák el tőlünk. Annál is inkább, mert ez az egész stabilizációs politikát veszélyeztetné. A költségvetési hiány 3 % alatti stabilizálása a teljes jogú tagságunk kezdetén is reális cél. Ez annál is inkább stratégiai kérdés, mert

legalábbis ez ideig több csatlakozó ország már most teljesíti a maastrichti szintet. A költségvetés szempontjából a legnagyobb kihívást azok a viszonylag jelentősnek tűnő fejlesztések jelentik (mezőgazdaság, infrastruktúra, környezetvédelem), amelyek mindenképpen indokoltak lennének már a belépés időpontjára, s amelyekkel lényegesen befolyásolhatnánk belépésünk feltételeit és várható következményeit. A következő évek stratégiai döntését képezik, hogy ezekből mit tud és mit kell vállalnia a költségvetésnek és mit lehet más forrásokból finanszírozni. Ilyen körülmények között a költségvetés kordában tartása végképp nem engedi meg a stabilizációs politika felpuhítását.

- A munkanélküliség 8-9 %-os magyarországi szintje megfelel az EU-átlagoknak. Ez nyilván elfogadható, még akkor is, ha további látványos csökkentésének kicsi a valószínűsége. A magas munkanélküliség mindkét oldalon a kibővülés szempontjából kedvezőtlen.

A fenti paramétereket teljesítésük esetén Magyarország számára akár valamiféle „fenntartható” növekedési szintnek is tekinthetjük. Az EU-ba való belépésünk tehát mindvégig szigorú stabilizációs politikát igényel. Ezt nem tudnánk „megtakarítani” akkor sem, ha kívül maradnánk az EU-integráción. Ellenkezőleg, a globális versenyben való helytállásunk sok szempontból még inkább feltételeznél. Remélt EU-tagságunk azonban ezt közvetlenül kevésbé halaszthatóan, s adott esetben feszítettebben követelheti meg. Talán kevésbé van lehetőségünk arra, hogy a stabilizációt ideológiai alapokon vagy szűk, rövid távú pártpolitikai érdekekből felpuhítsuk. Másrészt, ugyancsak feszítettebb feltételek mellett kell a fejlesztési politika sürgető feladatai és a stabilizáció szigorú követelményei közötti kompromisszumokat megtalálni.

5. A ke-i országok csatlakozása költségvetési feltételeit az Agenda 2000 és a 2000-2006-os pénzügyi irányszámok viszonylag konkrétan körvonalazzák. Magyarország közösségi költségvetési transzferekből főként a strukturális alapokból, távlatilag pedig a CAP-ban és az EMU-ban való részvétele kapcsán részesedhet. A CAP-bani részvételünk esetén a garanciaalapról való részesedésünk számos tényezőnek a függvénye. Erre az EU csak homályos utalásokat tesz. Egyértelműbb Magyarország számára az ún. strukturális alapokból (a szociális, a regionális) és a kohéziós alapról nyerhető átutalások lehetősége. Ezek közül számottevő jelentősége a regionális alaprak, valamint a „kohéziós” transzfereknek lehet.

A kke-i csatlakozók uniós költségvetési támogatását várhatóan az alábbi sarokszámok határolják be. Az Unió költségvetési bevételeinek a plafonját a következő években (2006-ig) továbbra is a GDP 1,27 %-án tartják, tehát a bevételek és a kiadások minden emelkedése csak a gazdasági növekedésből (2,5 %-kal számoltak) származhat. A strukturális és kohéziós alapok részesedése el kell hogy érje a költségvetés 1/3-át, vagyis a tagállamok GDP-jének 0,46 %-át. Az új tagországok 2006-ra az alapok 30 %-át kaphatják, de bevételeik (az átutalások) nem haladhatják meg a GDP-jük 4 %-át. (A kettő durván összhangban van egymással.) Az időszak végére így a csatlakozó országok számára mintegy 20 milliárd euro (1997-es áron) áll majd rendelkezésre. A fenti sarokszámok alapján az új kke-i csatlakozók számára nyújtott „előcsatlakozási támogatás” a strukturális és kohéziós alapokból az EU évi 2,5 %-os gazdasági növekedése mellett a 2000-től 2006-ig terjedő időszakban eléri a 45 milliárd euro-t.

A kke-i országok 1995-ben az EU költségvetéséből mégcsak mintegy 1,2 milliárd euro-t kaptak. A csatlakozók felkészítésének a támogatása az előző években is a PHARE-ből történt, ami évi 1,5 milliárd eurót-t tett ki. Ezen túlmenően a kke-i országok 2000-től ún. „előcsatlakozási támogatásban” (Preaccession aid) részesültek, ami két elemből tevődik össze: a mezőgazdasági fejlesztés támogatására a Sapard, valamint 1 milliárd euro strukturális támogatás a Kohéziós Alap analógiájára a környezetvédelmi és a szállítási szféra fejlesztésére (ISPA).

A források szűkösségére tekintettel a finanszírozási forrásokért folyó versenyben komoly harcra kell számítani. Országok között ez mindenképpen stratégiai-politikai kérdésként merül fel. Ennek számos viszonylati dimenziója van. A versenyben különösképpen az EU fejletlenebb országaival kell számolni. A 4 %-os abszorpciók korlát formális felemelésének ezért kicsi lenne az esélye. Ha véletlenül olyan mennyiségű „életképes” és támogatásra érdemes programot tudnánk az EU-alapok felé prezentálni, amivel a 4 %-os plafont átlépnénk, tekintettel az alapok alulhasznosítására, feltehetően nem ütköznénk merev ellenállásba. A veszélyek inkább ellenkező jelűek.

A külső versenytársak között a mediterrán medence nem tagországait (főként déli, közöttük különösen a csatlakozni kívánó Ciprus, Málta, a fejlődő arab országok és Törökország), valamint más fejlődő országokat kell megemlíteni. A kérdést a gazdasági diplomáciánknak - mind az EU irányában, mind kifelé - kezelnie kell. Számos vonatkozásban bizonyítható,

hogy a keleti kibővülés ezeknek a régióknak is, különösen hosszabb távon, előnyös.

A gazdaságpolitikai koordinációkban való részvételünk, valamint az egységes piacba való belépülésünk és a sikeres kapcsolódásunkhoz szükséges strukturális reformok (jogharmonizáció, a gazdaságpolitikai koordináció személyi és szervezeti feltételeinek a kiépítése, a gazdaságpolitikai struktúrák kiigazítása és a szervezeti reformok) nyilván hosszú időt vesznek igénybe, s adott területen komoly költségvetési következményekkel járhatnak. A „radikális strukturális reformokat” kéri számon több EU-dokumentum (pl. a Christodoulou-jelentés vagy az Országvélemény is). Ezekkel a költségvetésnek szintén komolyan számolnia kell, bár itt van a legjobb esélye, hogy az EU-alapok mellett más forrásokhoz is hozzájussunk.

6. A korábbi kibővülések kapcsán a csatlakozók álláspontja és érdeke ellentmondásos. A Bizottság az Agenda 2000-ben a legtöbb területen az azonnali, átmeneti időszak és derogációk nélküli csatlakozás (big-bangos megoldás) mellett teszi le a voksot. Ez logikusan következik az egységes belső piac gyors kiterjesztésének kívánalmából, amiben az EU alapvetően érdekelt, s a derogációk beláthatatlan nehézségekkel járnának. A határmenti ellenőrzések fenntartása mindkét oldal számára hátrányos. A kke-i országok a gyors és azonnali teljeskörű csatlakozásban viszont azért érdekeltek, mert így védhetik ki, hogy másodrendű státusba kerüljenek (ami fontos lehet a döntéshozatalban való részvételük szempontjából), s ettől remélik, hogy a javukra történő költségvetési transzfereket minél hamarabb maximálhassák. A tagság kedvező hatásai így érhetőek el a leggyorsabban.

Az Agenda 2000 mégis számos területen implicite bizonyos átmeneti időszakkal számol. Ez különösen egyértelmű a 2000-2006 közötti költségvetési előirányzatok alapján. Eszerint az Előcsatlakozási Stratégia két szakaszát különbözteti meg 1997 és 2000, valamint 2000 és az első csatlakozási forduló között, s 2006-ig ezt követi az a speciális átmeneti időszak, amire korlátozott finanszírozási lehetőségeket irányoz elő. A költségvetési transzferek alapvetően az Előcsatlakozási Stratégia jegyében fogalmazódnak meg, s a teljes jogú tagság következményeivel átfogóan 2006-ig nem számol. Ez mindenképpen vonatkozik az agrárpolitikával kapcsolatos kompenzációs kifizetésekre és az EMU-ban való részvételünkre. Nyilvánvaló, hogy több területen és több szektorban ennél hosszabb alkalmazkodásra és beépülésre van szükség, és ebben alapvetően érdekeltek vagyunk.

Mindkét oldalon teljes az egyetértés, hogy belépésünkhöz képest az EMU-hoz való csatlakozásunk csak későbbi időpontban reális. Ehhez részben az egységes belső piacba való teljes beépülésünkre (első szakasz), valamint a konvergencia-kritériumok fokozatos teljesítésére (második szakasz) van szükség, aminek időbeli hosszáról nehéz bármilyen előrejelzést adni. Elvileg elképzelhető, hogy a belső piacba való beépüléssel párhuzamosan a gazdasági stabilizáció és a strukturális modernizáció is kellően halad előre, s külön ilyen szakaszra időben nincsen szükség. A lengyelek a kritériumok teljesítését 2006 körülre teszik, s hasonlókat valószínűsítene a magyar előrejelzések is. Nem kizárt viszont, hogy a liberalizálások és az elkerülhetetlenül szükséges fejlesztések úgy terhelik meg a gazdaságot, hogy a stabilizáció elhúzódik, amihez olyan külső tényezők is hozzájárulhatnak, mint az európai vagy nemzetközi konjunktúra kedvezőtlen alakulása. Akkor ez a szakasz hosszabb is lehet. Ha a belső piac követelményeit vesszük, akkor az is előfordulhat, hogy ugyan a konvergencia-kritériumoknak például 2006-ra már megfelelünk, de mégsem leszünk EMU-érettek. Az EMU-ba való fokozatos beépülésünk kapcsán az érdekeink tehát arra utalnak, hogy a teljes értékű tagságunk eléréséhez megfelelő hosszúságú átmeneti időszakot biztosítsunk.

Ennek ellenére arra kell törekedni, hogy a hosszabb-rövidebb átmeneti időszak ne járjon hátránnyal számunkra. Fontos, hogy az EU intézményeiben lehetőleg kezdettől teljes jogú tagként vegyünk részt a döntésekben, az átmeneti időszak ezt ne tolja ki. Hasonló a helyzet a strukturális alapokhoz való házzájutásunkkal. Az EMU-ba való belépésünk késleltetése ürügyet szolgáltat arra, hogy a strukturális alapokhoz jutásunkat korlátozzák. Ezt el kellene kerülni. Az EU várhatóan a teljesen szabad munkaerő-áramlás késleltetésében lesz elsősorban érdekelt. Ebben tehetünk az EU-országoknak „engedményeket”, de úgy, hogy itt is érvényesítjük érdekeinket. Az átmeneti időszak később rövidíthető (elvileg adott területen hosszabbítható is), ha a folyamatok kedvezően alakulnak. Ebben az összefüggésben számos alkulehetőség adódik, de ennek konkrét eseteit nehéz lenne előre jelezni.

3.6.3. Zemplén EU csatlakozási stratégiájának megalapozása

Az oktatási tananyag befejező pontjában kísérletet teszünk egy kistérségi EU csatlakozási stratégia felvázolására a kis- és középvállalkozások, intézmények szemszögéből.

Az üzleti stratégiák előkészítésére, a helyzetértékelésre használt módszer: a SWOT elemzés szerint sorra vesszük Zemplén szempontjából az EU csatlakozáshoz kapcsolódóan a jelenlegi térségi erősségeket és gyengeségeket, valamint a jövőkép formálásához prognosztizálható lehetőségeket és veszélyeket:

1. Zemplén európai integrációval kapcsolatos erősségei

A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a gazdasági erősségek leírására a komparatív előnyök (költségek) tana - amelyet David Ricardo angol közgazdász másfél évszázaddal ezelőtt fogalmazott meg - hívható segítségül. Lényege, hogy minden ország azt a terméket állítsa elő, amely számára a legolcsóbb és azt cserélje ki más országok ugyanilyen feltételek között előállított árujára. Ez adja a nemzetközi kereskedelem elvi alapját, a nemzetközi munkamegosztás lényegét és mozgató rugóját. E tételt azóta a közgazdász teoretikusok finomították, de lényegét nem váltották ki más elmélettel.

Michael Porter amerikai közgazdász 1990-ben publikálta a nemzetek (régiónok) versenyelőnyeire vonatkozó elméletét. Porter a kompetitív előnyökre összpontosít, mert ezt a kifejezést tágabbnak tartja, mint a komparatív előnyt. Ugyanis míg komparatív (viszonylagos) előnyök alapvetően a gyártási költségekből származnak, addig kompetitív (verseny) előnyök gyakorlatilag bármi másból is. Porter négy sajátosságot jelöl meg, melyek a nemzetközi versenyképesség tekintetében meghatározóak:

- örökletes és előállított termelési tényezők, feltételek,
- hazai keresleti feltételek,
- kapcsolódó és támogató iparágak és
- vállalati stratégia, struktúra és konkurencia.

A komparatív és a kompetitív előnyök oldaláról vizsgálva Zemplén EU integrációval kapcsolatos erősségeit a következőkben lehet összefoglalni:

- Zemplén tradicionális komparatív előnye a mezőgazdasági szektorban keresendő. A Himnuszban is megénekelte tokaji („Tokaj szőlő vesszein nektárt csepegtetté...”), a zempléni hegyek erdei és vadjai, a harangodi szántók terményei, a bodrogi és hegyközi legelőkön nevelt állatok mind-mind potenciális előnyöket és erősségeket hordoznak. Ezek a természet adta, örökletes adottságok kiegészülve az itt mezőgazdaságból élő népesség tudásával, tradícióival és szakképzettségével (Abaújszántó, Sátoraljaújhely, Tokaj) képessé teszik térségünket ezen piaci szegmensben a versenyképes megjelenésre és jelenlétre. Az igaz, hogy

az EU követelményeihez igazodó választék és minőség eléréséhez olyan agrárstratégiára van szükség, mely figyelembe veszi a mezőgazdasági tulajdonosok dekoncentrációját, technikai felszereltségét és a költségvonzatokat is. Számolni kell azzal is, hogy az EU-n belül több mezőgazdasági termékből túltermelés van és az újonnan belépő országok tovább módosítják a közösség agrártermelési feltételeit. Nyitott kérdés továbbá, hogy a zempléni mezőgazdaság a csatlakozásig képes lesz-e kilábalni jelenlegi válságos állapotából és olyan mértékben EU éretté válni, hogy potenciális előnyeit realizálni tudja.

- Komparatív és versenyelőny hordozójának tekinthetők Zemplén földrajzi elhelyezkedése, táji-természeti adottságai is. Az Európai Unió területfejlesztési gyakorlata alapján készített KSH statisztikai kistérségi rendszere, (NUTS IV.) a támogatásra jogosult kistérségek kijelölése szerint a Zemplént alkotó mindhárom kistérség támogatandó, fejlesztendő kategóriába tartozik:

Kistérség	Népesség 1995.01.01.	Támogatási jogcím			
		A	B	C	D
Sárospatak	28.590	+	-	-	+
Sátoraljaújhely	45.970	+	-	+	+
Szerencs-Tokaji	63.334	+	-	+	+
Zemplén régió	138.894				

A = társadalmilag, gazdaságilag elmaradott kistérség

B = ipari szerkezetátalakítás térsége

C = mezőgazdasági vidékfejlesztés térsége

D = tartósan magas munkanélküliséggel sújtott térség

Zemplén tehát fejlesztendő régió, mely azáltal képes periferikus elhelyezkedését, relatív elmaradottságát előnnyé transzformálni, hogy 1995 óta kifejlesztette, tökéletesíti a hazai és EU (Phare) forrású területfejlesztési támogatások fogadó és hasznosító rendszerét.

A megindult gazdasági (vállalkozási övezet, ipari park) és idegenforgalmi - turisztikai (Hegyköz, Sárospatak) fejlesztések, az elnyert támogatások bizonyítják Zempléni EU területfejlesztési támogatási rendszerére való érettségét.

Zemplén érintetlen természeti, táji adottságai, ásványkincsei, a Zempléni és a Tokaj-Bodrogszeg Tájvédelmi Körzetek rekreációs lehetőségei, kulturális-szórakoztató programok, az észak-déli és kelet-nyugati közlekedési

tengelyben való elhelyezkedésünk kínálta logisztikai szerepvállalás a fejlesztendő régió megjelölés mindkét ismervét megjeleníti: szolidaritás (méltányosság) és hatékonyság (megtérülés).

E tekintetben kedvező régiónk számára, hogy az európai 5 számú korridor szlovák Újhelyen illetve Záhonyon, valamint az épülő M3 autópálya vonalán került kijelölésre, hogy Sátoraljaújhelyben az ipari parkban további logisztikai fejlesztés indukálódik, hogy az ISPA előcsatlakozási alap a közlekedési hálózat és az infrastruktúra fejlesztésére ezévtől finanszírozási segítséget kínál.

- Zemplén legmobilabb komparatív előnye a szabad és kvalifikált munkaerőben és az alacsony munkabérekben rejlik. Feltehető, hogy az unióhoz közeledve a különbség egyre kisebb lesz, a tagság elnyerését követően pedig felgyorsul béreink kiegyenlítődési üteme. Erre többek között a szabad munkaerő-áramlás, az EU munkaerő-piaci szabályai, valamint a várható európai gazdasági megélénkülés is kedvező feltételt teremthet. A térség szakképző intézményei, gimnáziumai képesek az új évszázadban is versenyképes szakmák, tudás elsajátításában segídezni, s kiművelt emberfők sokaságát képezni. A európai gazdasági tér kelet felé húzódása jó esélyeket kínál arra, hogy a versenyképes tudással rendelkező zempléni származású fiatalok itt alapítsanak egzisztenciát, vagy visszatérjenek szülőföldjükre.
- Zemplén ipara jelenti a negyedik komparatív és versenyelőny forrást. A természeti és termőhelyi adottságokra alapozott kerámia- és kőedény gyártás, ásványhasznosítás, a borászat, cukor- és édesipar, malomipar, kisebb részben a hús- és tejfeldolgozás, faipar, valamint az ide települt kohászat, gépipar, elektronikai ipar, ruhaipar a mai időkben szerény erősségei Zemplénnek. Ám a minőség, egyediség és korszerűség igénye kapcsolódva a munkaerő kvalifikáltságával vélhetően versenyben tartja, megerősíti Zemplén ipari üzemeit, s a csatlakozásig lesz elég idő, energia és forrás ahhoz, hogy az egységes európai piac fokozott versenyében is megőrizzék, vagy javítsák pozícióikat. Biztató jel a jövőre nézve, hogy a megye legnagyobb 100 külkereskedő cége között 18-20 zempléni is megtalálható, valamint az is, hogy a térségi ipari - élelmiszeripari szektorban a külföldi tőke szerepe meghatározó. Ez a tulajdonosi struktúra garanciát jelent az egységes európai piacon az üzleti kapcsolatok elmélyítésére, a versenyképesség megőrzésére és fokozására.

2. Zemplén integrációs gyengeségei

Az erősségek és a gyengeségek hasonló töről fakadnak, hisz mindegyik erősséget hordozó adottság mellé lehet illeszteni a gyengeség árnyoldalát is.

- A mezőgazdasági szektor fajsúlyossága, jelentősége és versenyképessége egyes termékpályákon az EU oldaláról gyengíti az integrációs hajlandóságot. Azok az EU tagországok ugyanis, amelyek haszonélvezői a közös mezőgazdasági politikának és az ehhez kapcsolódó pénzügyi transfereknek értelemszerűen féltik eddigi pozícióikat, ugyanis az EU a közösségi célokra fordítható összegek maximumát az összes tagállami GDP 1,27 százalékában jelölte meg. Tehát, ha a magyar tagság igényével összefüggésben az a benyomás alakul ki, hogy az elsősorban e puha pénzek megszerzésére szorítkozik, kisebb lesz a politikai hajlandóság a bővítésre.

Az agrárszektor gyengesége belső körülményekben is felismerhető: a térségben jól prosperáló Szerencsi Mezőgazdasági Rt. és a nehezebben minősíthető tokaj-hegyaljai szőlészeti-borászati vállalkozások mellett a többi mezőgazdasági vállalkozás jellemzően versenyképtelen helyzetben van, s önerőből integrálódni, fejlődni és fejleszteni képtelen. Ezt a gyengeséget nemcsak a zempléni agrárszektorról lehet állítani, ezért is nagy várakozások előzik meg az agrárstruktúra és vidékfejlesztés SAPARD programjának ezévi meghirdetését.

- A térség EU integrációjának szempontjából is gyengeség a periférikus elhelyezkedés. Az Amszterdami Szerződés ugyanis az unió I. pillérébe emelte a Schengeni egyezmény egészét és a valutauniót. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az EU lényegesen megemelte a belépési küszöböt, a tagjelölteknek többet kell tudniuk, mint a jelenlegi tagok egy részének, másrészt az EU keleti határaként funkcionáló térségként a szigorúbb határellenőrzés és az erősebb migrációs és csempészési nyomás területévé válva romlik tőkevonzó képességünk és a hármashatármenti gazdasági együttműködésünk kínálta versenyelőnyünk.
- A fekvésünkkel összefüggő gyengeség a közlekedési infrastruktúra fejletlensége, mely a logisztikai szolgáltatások terén jelenik meg elsősorban.
- A szakképzett és relatíve olcsó munkaerő kapcsán a mobilitás, az elvándorlás gyengíti az integrációval összefüggésben Zemplén helyzetét. A térség rurális területeinek elöregedése, az aktív népesség

demoralizálódása, illetve elvándorlása a statisztikailag számítható szabad munkaerő tényleges eltűnéséhez, s ezzel a versenyelőny csökkenéséhez, elvesztéséhez jutunk. Amennyiben viszont nem jönnek létre további új munkahelyek, vagy az elvándorlás, elnéptelenedés és előregedés visszafordíthatatlan folyamattá válik, s mire az EU tagjaivá válunk még a természeti és kulturális tárgyú idegenforgalmi kínálatunk is veszélybe kerülhet a helyi lakosság megfogyatkozása és lumpenese miatt. A humán erőforrások térségi képzésében gyengeséget jelent, hogy az integrációs felkészülés igényelte európai szakismeretek oktatása csak fokozatosan jelenik meg a képzési programokban, ami a későbbiekben ekvivalencia problémákat okozhat.

- Attól vélhetően nem kell tartani, hogy uniós munkavállalók kiszorítják a helyi munkaerőt a zempléni munkahelyekről, de a felkészülés gyengeségei miatt az uniós munkavállalás is nehézkes lesz, ha egyáltalán ezt a szabadságot kiterjesztik az új belépőkre is.
- Az ipari-élelmiszeripari szektor gyengeségét már az erősségek számbavételénél is érzékeltettük. Az EU piaci követelmények a minőségbiztosítási és tanúsítási rendszerek térségi üzemekben való bevezetésével, a beszállítói kapcsolatok erősödésével már most is megfogalmazódnak. A mikroszintű integráció megvalósítási folyamatát gyengíti a termelési folyamatok modernizálásának magas eszközigénye, amit esetenként csak tökeerős társtulajdonosok bevonásával lehet elindítani. Gyengeséget jelez az az elmúlt években érzékelhető tendencia, mely szerint a megyei integrált szerkezetátalakítási program pályázói és nyertesei között aránytalanul kevés zempléni ipari vállalkozás jelent meg.

3. Az EU integráció nyújtotta lehetőségek

Makroszinten az EU integráció megvalósítása politikai kérdés, melyhez szükség van az EU belső reformjának kidolgozására és elfogadására, majd a belépő ország(ok) tagfelvételének 15 országban történő ratifikálására.

Már most látható, hogy az EU bővítése makroökonómiailag közel közömbös: a számításokba épített feltételezésektől függően a mai tagok növekedési üteme évi 0,1-0,2 százalékkal lehet nagyobb, míg borúlátó feltételezések szerint enyhén csökkenhet is. A lehetőségek tehát Zemplén szempontjából sem korlátlanok. Ugyanakkor az Agenda 2000 program, mely a bővítés technikailag lehetséges példáját felvázolja, az Uniós GDP 0,24 százalékát kitevő összegből finanszírozná a bővítés első körét. A

berlini kompromisszumban szereplő 0,18 százalék 2005-re két-három nettó haszonélvező bevételeit alapozza meg.

- A ma érvényes elv szerint azon régiók, melyek GDP-je nem éri el az Unió átlag 75 %-át számíthatnak támogatásra a Strukturális Alapokból. E tekintetben Zemplén további forrásokra számíthat, melynek nagysága várhatóan az országon belüli felosztási arányokon, valamint a helyi fogadóképességen fog múlni.
- Az EU Csatlakozási Partnerség programja már az előcsatlakozási alapokon (Phare, Sapard, Ispa) keresztül is kínál újabb lehetőségeket. A KKV szektor fejlesztésére szánt források célja egy erős, az uniós versenyt is kiálló vállalkozási szektor kialakításának elősegítése.
- A térségi kisvállalkozások a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítványon és a helyi vállalkozási központon keresztül a mikrohitel programban 3 MFT-os hitelhez juthatnak, valamint két év után felújításra kerül az ingyenes tanácsadási szolgáltatás Phare finanszírozása is.
- Szintén újabb lehetőség a Phare keretében, hogy a korábban az osztrák és román határokon működtetett CBC határmenti programokat kiterjesztették a szlovák és ukrán határra is. A megújuló és Zemplénre is kiterjedő Interreg III. program - a CBC program elveit követve - a közlekedés és kommunikáció, a környezetvédelem, a gazdasági- és humán erőforrás fejlesztés területén fogadja majd a pályázatokat, de lehetőség lesz kisebb helyi jelentőségű, az együttműködést elősegítő projektek indítására is.
- A Nemzeti Fejlesztési Terv AVOP programját a 3.1. fejezetben ismertettük. Az agrárszektor és a vidékfejlesztés támogatására szolgáló új forrás pályázatra elsőként 2004 tavaszától lehet pályázni.
- Közvetve lehetőségként kell értékelni, hogy Zemplén térség integrációs felkészítésére a Zemplén Településszövetség és a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány több támogatást nyert el, s a képzési-tanácsadási tevékenységet kiterjesztették a szlovákiai Zemplénre is.

4. Az uniós csatlakozás veszélyei

Az Uniós csatlakozás generális veszélye az EU belső reformjának elhúzóásával, az újraelosztási rendszer megváltoztatásával és a tagfelvétel időbeli elhúzóásával függ össze.

- Nemzeti oldalról elsősorban a fiskális politika és az inflációcsökkentés az a két teljesítménymutató, amelyen az országunk EU felé haladásának sikerét mérik. Az államháztartás éves hiányát a maastrichti szerződésben előírt GDP 3 százalékát meg nem haladó értéken belül kell tartani. Az inflációval kapcsolatos elvárt teljesítménymutató: 2,6 százalék, míg az államadóság/GDP hányadának kisebbnek kell lennie 60 százaléknál, a hosszú lejáratú hitelkamatoknak pedig 8,7 százaléknál.
- A térség, illetve vállalkozásai, intézményei számára a közvetlen veszély a fentiekén túl abban rejlik, ha a csatlakozásig terjedő időszakot nem használjuk ki a felkészülés jegyében, ha nem készülnek tervek, elképzelések az előcsatlakozási alapok pályázatainak elnyerésére, ha nem törekszünk az uniós piaci szabályok és mechanizmusok megismerésére és az azokhoz való alkalmazkodásra. Tudomásul kell vennünk, hogy mi (Magyarország) akarunk az EU-ba belépni nem ők belénk, ezért mindannyiunknak a saját munkakörében, vállalkozásában folyamatosan vizsgálni kell az EU követelményeket és meg kell tudnunk határozni az azoknak való megfelelés egyéni, vállalati stratégiáját.
- A sikeres alkalmazkodási stratégia és program készítését nehezíti és így a veszélyhelyzetet folyamatosan fenntartja az a körülmény, hogy miközben az EU-ba törekvő országok vállalkozásai, intézményei az illeszkedés lehetőségeit keresik és vizsgálják, maga az EU is nehéz belső átalakuláson, reformokon kell hogy keresztül menjen. Így az mozgó célpontként előre nem ismert, kiszámíthatatlan körülményeket teremthet, esetleg nem, vagy nehezen teljesíthető belépési feltételeket támaszthat a tagságra várókkal szemben.

5. Az európai integráció térségi stratégiája

Az előzőekben vázolt helyzetelemzés után talán érzékelhető, hogy Zemplén térség számára, az itt élő és működő vállalkozások számára stratégiai ajánlásokat megfogalmazni összetett problémát jelent, s nem is biztos, hogy van általánosíthatóan jó megoldás. Éppen ezért változtassunk megközelítést, s vizsgáljuk meg: uniós tagságra törekvés nélkül mit tennénk, hogy saját egzisztenciánk, vállalkozásunk jövőbeli helyzetét a mai szinten megőrizzük, vagy javítani tudjuk?

Országunk, térségünk kulturális, politikai, katonai, gazdasági, jogi, pénzügyi intézményes integráltsága már ma is jóval meghaladja azt a szintet, amely Ausztria kivételével bármely más nem alapító tagállamot belépése előtt jellemezett.

Az európai szabadkereskedelem, a páneurópai kumuláció a származás tekintetében, a zempléni privatizáció és zöldmezős beruházások során betelepült külföldi tőke, a térségünkben is működő EU pályázati programok jelzik ezt a de facto integrációt.

Ez pedig azt jelenti, hogy az Uniós csatlakozás és a rendszerváltás második szakasza ugyanannak az éremnek a két oldala: a modernizációé. Nem azért kellene környezetbarát, vállalkozásbarát törvények, jogállamiság, decentralizáció, helyi demokratikus intézmények és függetlenség mert ezt valamilyen EU főbiztosság előírta a belépés feltételeként.

A modernizációs lépéseket kinek-kinek a saját működési területén önérdekből kell megtennie, függetlenül attól, hogy az EU mikor válik fogadókésszé.

Minél meggyőzőbb ez a gyakorlat, paradox módon annál nagyobb lesz az EU irányunkban megnyilvánuló fogadókészsége, amely ma még Magyarországot tartja a tagságra leginkább esélyes jelöltnek.

Egyéni, vállalkezési csatlakozási stratégiánkat tehát a modernizáció jegyében alakítsuk. Ennek részeként folytassuk a nemzetközi versenyképesség elérését, megtartását célzó programokat a minőségtanúsítás és biztosítás, az eredetvédelem, az egyediség, önálló arculat és korrekt üzleti magatartás mentén.

Záró gondolatként idézzük fel Kazinczy Ferenc pársoros aforizmáját:

***Jót, s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted.
Szántás és vess, s hagyjad másnak az áldozatot.***

Felhasznált és ajánlott irodalom

- „A vállalkozók Európája”
az MKIK tematikus sorozata
- „Engem is érint”
a Külügyminisztérium támogatásával
- „Irány Európa!”
a BKIK tematikus sorozata
- „Kihívások”
MTA Világ gazdasági Kutató Intézet
- A 15-ök Európájának kézikönyve
Euro Infor Service, 1999.
- A belső piac megvalósítása. A Bizottság Fehér Könyve az Európai Tanács számára
Kereskedelmi Minisztérium, Bp. 1988.
- A bővítéssel járó kihívások.
Európai Bizottság 1997.
- A külkereskedés kézikönyve - *CD-ROM, ITDH 1999.*
- AGENDA 2000; Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba
történő jelentkezéséről.
Európai Bizottság 1997.
- Az EU agrárgazdasága - *OMK, kéthavi*
- Az EU csatlakozást előkészítő stratégiája a ke-e-i társult országok számára
EB Külkapcsolatok Főigazgatósága, Brussels, 1997.
- Az EU strukturális alapjai és a közösségi kezdeményezések.
BKIK, 1997.
- Az Euro Info Központ honlapja*
<http://www.itd.hu/itdheuro> - ITDH
- Az Európa Tanács
ET. Hivatalos kiadványa, Strasbourg, 1999.
- Az Európai Közösség kereskedelmi joga I-II.
ELTE ÁJK, 1994.
- Az Európai Közösségek jogszabályainak gyűjteménye. (cserelapos)
Unió Kft. A megjelenés folyamatos.
- Az Európai Szociális Alap – a Dán Ringkjöbing Megye esete,
Tempus Közalapítvány 2002., www.tka.hu/sakk
- Az Európai Unió belső piaca
ITDH, Budapest, 1996.
- Az Európai Unió web-oldalai-<http://europe.eu.int>

- Bevezetés az európai uniós támogatások rendszerébe helyi önkormányzatok részére a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap, Municípium Alapítvány és Magyar Közigazgatási Intézet, 2003.
- Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Területfejlesztési Koncepciója
BAZ Megyei TFT, Miskolc, 1999.
- Csaba L.: Hogyan maradjuk ki az Európai Unióból?
Gazdaság folyóirat, Bp. 1999 ősz
- Csefkó F (szerk.): EU-Integráció Önkormányzatok I.
ÖSZT-USAID, Budapest, 1998.
- Dankó L.: Az európai integrációról vállalkozóknak
Phare-Zempléni RVA, Sátoraljaújhely, 2000
- Dankó L.: Külgazdaságtan
Miskolci Egyetem, Miskolc, 1997.
- Dankó L.: Nemzetközi marketing
Miskolci Egyetem, Miskolc, 1998.
- Dankó L.: Regionális külgazdasági kapcsolatok
Miskolci Egyetem, Miskolc, 1998.
- Dankó L.: Hármashatármenti gazdasági együttműködés
Zempléni RVA, Sátoraljaújhely, 1999.
- Dissemination and Commercialisation of Training Products – Guidelines for Promoters of Training Projects, EC, 1997
- Dissemination strategies for Leonardo da Vinci pilot projects – Information, theory and practical tips
(Leonardo da Vinci National Agency, the Netherlands, 2001
- Dr. Balázs Péter: Az Európai Unió külkapcsolatai és Magyarország.
Budapest, 1996.
- Dr. Gordos Árpád (szerk.): Az EU belső piaca és Magyarország.
2. kiadás
ITDH, 1997.
- dr. Halmai: Az Európai Unió agrárrendszere.
Mezőgazda Kiadó, 1995.
- Edwin van Diesel: Európa - úton; az európai integráció története.
Holland-Magyar Európa Mozgalom Alapítvány 1995.
- Élelmiszerszabályozás az EU-ban
FM kiadvány, Budapest, 1998.
- EU Agrárpolitikai Tanulmányok - *Euro-Cooperation*, kéthavi
- EU Integrációs politika - *Euro-Cooperation*, havi
- EU Iparpolitika - *Euro-Cooperation*, havi
- EU Pénzügyi politika - *Euro-Cooperation*, havi

- EU-csatlakozásunk stratégiai kérdései.
ISM 1997.
- EU-Info Hírlevél - *OMIKK*, havi
- Euromarketing.
Euro Info Service, 1998.
- Európa 10 pontban
EU Magyarországi Delegációja, Budapest, 1999.
- Európa A-tól Z-ig. Az Európai Integráció kézikönyve
Az EK Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxemburg, 1997.
- Európa Fórum - *Egységes Európáért Társaság*, negyedéves
- Európa Füzetek
ITDH
- Európa ma és holnap.
Euration, 1996.
- Európa számokban.
Euro Info Service, 1997.
- Európa Szerver <http://Euro Info Service> (részben előfizetéses)
- Európa Zsebkönyv.
Hans Seidel Alapítvány, 1995.
- Európai Dialógus - *Európai Bizottság*, kéthavi
- Európai intézmények és a jogharmonizáció.
HVG-ORAC Könyv- és Lapkiadó Kft., 1998.
- Európai Szemle - *Európai Szemle Alapítvány*, negyedéves
- Európai Tükör - *Integrációs Stratégiai Munkacsoport*, kéthavi
- Európai Tükör Műhelytanulmányok
ISM
- Európai Unió - a *Világ gazdaság* havi melléklete
- Európai Unió
A Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége tájékoztatója 1998.
december
- Európáról a katedrán.
Euro Info Service, 1996.
- Európáról módszeresen,
DHV, 2000. (Lebovits Ágnes – Zarándy Zoltán: Intézményfejlesztés és projektmenedzsment – európai dimenzióban c. tanulmánya)
- Farkas - Várnai: Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába.
Szeged JATEPress, 1997.
- Felkészülés a Strukturális Alapok felhasználására – válogatott tanulmányok
Tempus Közalapítvány, 2003., www.tka.hu/sakk

for Effective Dissemination

(Finnish Leonardo Center, IACEE, 1999), www.leonardodavinci.fi/index-eng.html

Garai Katalin: Az Európai Unió.

Corvina 1999.

Gazdasági napi- és hetilapok 2004. I. negyedévi számai

(HVG, Figyelő, Üzleti 7, Világgazdaság, Népszabadság-Piacgazdaság)

Hitris: Az Európai Unió gazdaságtana.

Műszaki Könyvkiadó, 1995.

Inotai A.: Útközben

Belvárosi Könyvkiadó, 1997.

Inotai A: Miért újszerű az EU kibővülése?

Europrogressz időszaki lap

Expomédia Kft., Budapest, 1998.

Ismerkedés az Európai Unióval I.-II.

Hunfalvy Szakközépiskola, 1997.

Jack R. Meredith – Samuel J. Mantel, JR.: Project Management – A Managerial Approach,

John Wiley & Sons, Inc., 1995

Kecskés László: EK-jog és jogharmonizáció.

Budapest, 1997.

Közbeszerzés az Európai Unióban - *CD-ROM és kézikönyv,*

ITDH, 1997.

Közgazdasági Szemle - *Közgazdasági Szemle Alapítvány,* havi

Közösségi politikák - nemzeti politikák. A tizenötök EU-rópai.

BKE 1997.

Külgazdaság - *Kopint-Datorg Rt.,* havi

Külgazdasági Értesítő - *Gazdasági Minisztérium,* havi

Külkereskedelmi Tájékoztató - *Gazdasági Minisztérium,* heti

Külkereskedelmi Termékforgalom I-II.

Gazdasági Minisztérium, Budapest – évenkénti

Lenotti S.-né: (szerk.): Az Európai Unió a számok tükrében.

KSH, 1996.

Magyarország a '90-es években. A magyar kormány válasza az EU kérdőívére.

(rövidített változat)

Budapest, 1996.

Magyarország és az Európai Unió. Tanulmányok. Az Európai Unió intézményi szemmel.

Magyar Közigazgatási Intézet, 1997.

- Magyarország úton az Európai Unióba.
Aula Kiadó, 1995.
- MATRA Projektfejlesztő Tréning tananyaga,
Tempus Közalapítvány, 2003., www.tka.hu/sakk
- Mi a jövő? Tudástársadalom? Információs társadalom? Telekommunikációs társadalom? Kultúrtársadalom?
OMFB-ORTT-HÉA Stratégiai Kutató Int., 1998.
- Mi a Phare?
EB Bővítésért Felelős Főigazgatósága, Brussels, 1999.
- Mikus I. (szerk.): Az EU agrárrendszere a gyakorlatban
Agrárszakoktatási Intézet, Budapest, 1998.
- Műhelytanulmányok
MTA Világgazdasági Kutató Intézet, 1998.
- Palánkai T.: A magyar EU-csatlakozás néhány stratégiai kérdése
Európai Tükör, Budapest, 1998. november
- Palánkai: Az európai integráció gazdaságtana.
Aula Kiadó, 1995.
- Pályázati kisokos
SAKK, Budapest, 2003. www.nfh.hu
- Pénzforrások - negyedéves kiadvány
Gazella Kiadó, Budapest
- Piskóti Et-al: Régió- és településmarketing
ME-RMCKft. Miskolc, 1997.
- Prince2 Pocketbook, CCTA – The Stationery Office,
1997, London
- Project Cycle Management Training Handbook,
Készítette: ITAD Ltd., Kiadta: Európai Bizottság, 1999
- Promoters of Training Projects
(European Commission, 1997)
<http://europa.eu.int/comm/education/leonardo/gp1-en.doc>
- Rapcsák J. – Heil P.: Phare Kézikönyv
Osiris Kiadó, Budapest, 2000. www.nfh.hu
- Riita Suurla, Markku Markkula, Finnish Leonardo Center: Methods and Tools
- Sárai - Tóth: Az EU versenyjoga.
ITDH 1997.
- Zsinka László (szerk.): Közösségi politikák - nemzeti politikák; A 15-ök Európai.
BKE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék, 1997.